

UMETNOSTNOZGODOVINSKI INŠTITUT FRANCETA STELETA ZRC SAZU

ALLIAS

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

24|1 • 2019

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
France Stele Institute of Art History ZRC SAZU

ACTA HISTORIAE ARTIS
SLOVENICA

24|1·2019

LJUBLJANA 2019

Acta historiae artis Slovenica, 24/1, 2019

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History

ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition)

ISSN 2536-4200 (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /

ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher

Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief

Tina Košak

Uredniški odbor / Editorial board

Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board

Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo),

Iris Lauterbach (München), Hellmut Lorenz (Wien), Milan Pelc (Zagreb),

Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing

Aleksandra Čehovin, Amy Anne Kennedy, Blaž Resman, Urška Vranjek Ošlak

Prevodi / Translations

Nika Vaupotič

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout

Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address

Acta historiae artis Slovenica

Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija

E-pošta / E-mail: ahas@zrc-sazu.si

Spletna stran / Web site: <http://uifs1.zrc-sazu.si>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in

Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €

Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €

Letna naročnina za študente in dijake: 25 €

Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija

E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

AHAS is published with the support of the Slovenian Research Agency.

© 2019, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Založba ZRC, Ljubljana

Tisk / Printed by Cicero d. o. o., Begunje

Naklada / Print run: 400

VSEBINA

CONTENTS

DISSERTATIONES

Katarina Šmid

<i>Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega?</i>	7
<i>Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?</i>	17

Jure Vuga

<i>Podoba samogiblјive skulpture malika, mehaničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju</i>	19
<i>A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece</i>	34

Boris Golec

<i>Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje. Frančišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger</i>	37
<i>17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners. Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger</i>	80

Renata Komić Marn

<i>»Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.« Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti</i>	83
<i>“If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums.” The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota</i>	109

Barbara Vodopivec

<i>Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945</i>	111
<i>Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945</i>	129

DOCUMENTA

Jure Volčjak

Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa.

1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiaconat.....135

The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop

Karl Michael von Attems.

Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika 185

APPARATUS

Izvečki in ključne besede / Abstracts and keywords 189

Sodelavci / Contributors 195

Viri ilustracij / Photographic credits 197

DISSERTATIONES

Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega?

Katarina Šmid

Od odkritja Pompejev in Herkulaneja v 18. stoletju se je za številne rimske upodobitve mitoloških motivov, zlasti za tiste, ki so se ohranile v več primerkih in relativno sorodnih kompozicijah (npr. Ahil na otoku Skiros, Medeja razmišlja o detomoru), domnevalo, da so nastale na podlagi izgubljenih tabelnih slik in mojstrov in grškega kiparstva, danes poznanih le po rimskih kopijah in literarnih omembah.¹ Poleg sorodnih kompozicij naj bi o skupnem pravzoru pričali Kalistratovi (Ἐκφράσεις)² natančni opisi kipov iz 3. ali 4. stoletja ter opisi slik Filostrata Starejšega (Εἰκόνες) iz prve polovice 3. stoletja in Filostrata Mlajšega, znanega tudi kot Filostrat IV. (Εἰκόνες), iz druge polovice 3. stoletja ali kasneje.³ Ob tem ne smemo spregledati opisov v delih Homerja, Plinija Starejšega, Pavzanija in drugih.⁴ Nekateri opisi umetnin v literaturi naj bi se namreč v številnih podrobnostih ujemali z ohranjenimi stenski poslikavami, mozaiki in kiparskimi deli.⁵

¹ Gl. Jürgen HODSKE, *Mythologische Bildthemen in den Häusern Pompejis. Die Bedeutung der zentralen Mythenbilder für die Bewohner Pompejis*, Ruppolding 2007 (Stendaler Winckelmann-Forschungen, 6), str. 20–21, 108–109.

² O Kalistratu gl. Balbina BÄBLER, Heinz-Günther NESSELRATH, *Ars et Verba. Die Kunstbeschreibungen des Kallistratos*, München-Leipzig 2006, str. 5–8, 12–17.

³ O obeh Filostratih gl. Michael SQUIRE, A Picture of Ecphrasis. The Younger Philostratus and the Homeric Shield of Achilles, *Gaze, Vision and Visuality in Ancient Greek Literature* (ur. Alexandros Kampakoglou, Anna Novokhatko), Berlin-Boston 2018, str. 370–371, op. 31–32. Daticija dela Filostrata Mlajšega je še vedno vprašljiva. Napisal naj bi ga med letoma 250 in 300, novejšе raziskave književnih zvrsti pa delo postavljajo šele v zgodnje 4. stoletje (SQUIRE 2018 (op. 3), str. 368–369, op. 25). O življenju Filostrata Mlajšega in njegovi umetnostni formaciji vemo le malo. Gl. Beate NOACK-HILGERS, Philostrat der Jüngere, *Gemäldebeschreibungen. Aus der Werkstatt der Analyse seiner Beschreibungstechnik, Thetis. Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns*, 5/6, 1999, str. 205.

⁴ Gl. Otto SCHÖNBERGER, Die „Bilder“ des Philostratos, *Beschreibungskunst – Kunstbeschreibung. Ekphrasis von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Gottfried Boehm, Helmut Pfotenhauer), München 1995, str. 158–160.

⁵ Na slikarske pravzore naj bi kazale zlasti ekfrazе Filostrata Starejšega, ki je, kot pove v proemiju, opisal *pinakes* iz ene same zasebne zbirke v Neaplju. Šele v drugi polovici 19. stoletja so se pojavili dvomi o tem, ali je tovrstna galerija res obstajala ali pa si je nemara Filostrat vse slike izmislil in naj bi opisi bili zgolj vaje v ekfrazah. Gl. Norman BRYSON, Philostratus and the Imaginary Museum, *Art and Text in Ancient Greek Culture* (ur. Simon Goldhill), Cambridge 1994 (Cambridge Studies in New Art History and Criticism), str. 255–257; Mario BAUMANN, *Bilder schreiben. Virtuose Ekphrasis in Philostratos „Eikones“*, Berlin-New York 2011 (Millennium-Studien, 33), str. 94–95. Med drugimi so tovrstno avtentičnost v 19. stoletju zagovarjali Georg Welcker, Heinrich Brunn in Franz Wickhoff, nasprotovali pa so ji Caylus, Karl Friedrichs, Friedrich Matz in Carl Robert. Za historiat debate o avtentičnosti gl. Karl LEHMANN-

Šele v zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja so se – sočasno s kritikami starejših interpretacij umetnin, ki so temeljile na iskanju izgubljenih grških originalov v rimskih »kopijah« (t. i. *Kopienkritik*)⁶ – zlasti med nemškimi klasičnimi arheologi pojavili dvomi o obstoju antičnih pinakotek in pomisleki o tem, da gre v tolikih primerih za naslonitev na neohranjene umetnine.⁷ Danes se stroka bolj nagiba k mnenju, da so bili natančni opisi le retorične vaje, ki se v nekaterih detajlih ujemajo z ohranjenimi umetniškimi deli. Kljub temu pa paralele med (zlasti slikarskimi) deli in njihovimi opisi v besedilih obeh Filostratov potrjujejo, da sta bila oba gotovo zelo dobro seznanjena s sočasno likovno umetnostjo. Medtem ko so nekateri opisi izrazito podobni ohranjenim upodobitvam, so drugi neprimerno bolj eklektični.⁸

Odkrite mitološke slikarije v Pompejih in Herkulaneju izkazujejo paralele z opisi »slik« (*Imagines*) Filostrata Starejšega, medtem ko je bil Filostrat Mlajši kot vir upoštevan veliko redkeje.⁹ Veljal je za posnemovalca, če ne že kar epigona, ki je, kot pove tudi sam (*Imag.* Pr. 1–2), sledil delu svojega epoinimnega deda.¹⁰ Korak k večji veljavi Filostrata Mlajšega predstavlja šele leta 2004 objavljeni zbornik, posvečen njegovim *Imagines* (Εἰκόνας). V njem so opisi posameznih mitoloških prizorov postavljeni ob bok ohranjenim likovnim upodobitvam, pri čemer je poudarek na ohranjenem stenskem slikarstvu Pompejev in Herkulaneja.¹¹

V delu *Imagines* Filostrata Mlajšega je zelo nazorno opisana podoba Orfeja med živalmi, ki naj bi jo videl v zasebni zbirki slik v Neaplju (današnjem Neaplju):

Vsi pisatelji (*logopoiói*) pravijo, da je Orfej, sin Muze, s svojo glasbo očaral celo bitja, ki niso deležna razuma. In tako pravi tudi slikar: Orfeja nedaleč stran poslušša lev, pa tudi merjasec, jelen in zajec, ki ne bežijo pred levovim naskokom. Kar je še v divjini divjih živali, ki se leva bojijo, se zdaj brezskrbne zbirajo skupaj z brezbrizno zverjo. Nikar ne spreglej ptic, pa ne samo pevk, ki navadno ščebetajo po gajih, ne, glej tudi vreščečo,

HARTLEBEN, *The Imagines of the Elder Philostratus*, *The Art Bulletin*, 23/ 1, 1941, str. 17–19; BRYSON 1994 (op. 5), str. 257. Za stanje raziskav gl. SCHÖNBERGER 1995 (op. 4), str. 162–163.

⁶ To metodo je uporabljal zlasti Adolf Furtwängler (1853–1907), ki jo je utemeljeval na primeru grškega in rimskega kiparstva. Gl. Adolf FURTWÄNGLER, *Meisterwerke der griechischen Plastik. Kunstgeschichtliche Untersuchungen*, Berlin-Leipzig 1893; Adolf FURTWÄNGLER, *Ueber Statuenkopien im Alterthum*, München 1896 (Abhandlungen der Königlichen Bayerischen Akademie der Wissenschaften. I. Klasse, 20/3). O *Kopienkritik* in njenem kritičnem vrednotenju prim. Elaine K. GAZDA, *Beyond Copying. Artistic Originality and Tradition*, *The Ancient Art of Emulation. Studies in Artistic Originality and Tradition from the Present to Classical Antiquity* (ur. Elena K. Gazda), Ann Arbor 2002 (Memoirs of the American Academy in Rome. Supplementary Volume, 1), str. 5–8.

⁷ Gl. Jaś ELSNER, *Art and the Roman Viewer. The Transformation of Art from the Pagan World to Christianity*, Cambridge 1996 (Cambridge Studies in New Art History and Criticism), str. 24, op. 6–7.

⁸ Bernhard CÄMMERER, *Beiträge zur Beurteilung der Glaubwürdigkeit der Gemäldebeschreibungen des älteren Philostrat*, Freiburg im Breisgau 1967, str. 59; Luca GIULIANI, *Die unmöglichen Bilder des Philostrat. Ein antiker Beitrag zur Paragone-Debatte?, Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike*, 8, 2006, str. 94–95, 114; Barbara E. BORG, *Rhetoric and Art in Third-Century Rome*, *Art and Rhetoric in Roman Culture* (ur. Jaś Elsner, Michel Meyer), Cambridge 2014, str. 252.

⁹ Gl. op. 3.

¹⁰ Gl. NOACK-HILGERS 1999 (op. 3), str. 204–206; Michael SQUIRE, *Ekphrasis at the Forge and the Forging of Ekphrasis. The 'Shield of Achilles' in Graeco-Roman Word and Image*, *Word & Image*, 29/2, 2013, str. 164–165.

¹¹ *Le Immagini di Filostrato Minore. La prospettiva dello storico dell'arte* (ur. Francesca Ghedini, Isabella Colpo, Marta Novello), Roma 2004 (Antenor quaderni, 3). Gl. tudi Jaś ELSNER, Ghedini, Francesca, Colpo, Isabella. *Le Immagini di Filostrato Minore. La prospettiva dello storico dell'arte*, *The Journal of Roman Studies*, 96, 2006, str. 293, za recenzijo zbornika, ki opozarja na umanjkanje analize literarne tradicije pisanja ekfraz in avtorja kot pisca ter primerjave vizualne umetnosti in retorike podobe.

vpijočo kavko, pa samega Zevsovega orla; ta je na široko razprl krili, ves napet strmi v Orfeja in se sploh ne zmeni za zajca v bližini, živali pa so, kakor omamljene, zaprtih gobcev povsem v čarodejevi oblasti, volkovi skupaj z ovcami. Še drznejše upodablja slikar drevesa: iztrgal jim je korenine in jih naslikal kot poslušalce, ki stojijo okrog Orfeja. Bor in cipresa, jelša in topol ter vsa druga drevesa so se postavila okoli Orfeja s prepletenimi vejami, kakor da se držijo za roke; niso potrebovala človeških spretnosti, da so zanj spletla gledališče, da bi po vejah lahko posedle ptice, Orfej pa bi lahko skladal v senci. Orfej sedi, na licih mu poganja prvi puh, na glavi mu počiva zlata tiara, v očeh pa blag, a odločen lesk, navdahnjen od boga, ko se um napreza za božanski spev. Morebiti že poje: obrv se mu privzdiguje, kakor da naznanja vsebino pesmi; oblačila spreminjajo barvo z njegovimi gibi. Leva noga počiva na tleh in podpira kitharo, ki sloni na stegnu, desna noga pa z udarjanjem s sandalom ob tla narekuje ritem. Desna roka trdno drži plektron in si prizadeva za melodijo; komolec je iztegnjen, zapestje je upognjeno navznoter. Leva roka pa z iztegnjenimi prsti brenka na strune. A nekaj nenavadnega se ti bo pripetilo, Orfej! Zdaj res čaraš med zvermi in drevesi, traškimi ženskam pa se boš zdel razglašen; raztrgale bodo tvoje telo, četudi so ti divje zveri rade prisluhnile (*Imag. 6*).¹²

Kakor za večino antičnih ekfraz je tudi za to dolgo veljalo, da naj bi opisovala dejansko tabelno sliko – bodisi grški original ali njegovo zvesto rimsko kopijo.¹³ Natančnejše primerjave z ohranjenimi slikarskimi (v prvi vrsti mozaičnimi) deli rimske dobe pa so pripeljale do teze, da Filostrat Mlajši ni črpal iz likovnih upodobitev,¹⁴ temveč se je oprl na bogato literarno izročilo številnih avtorjev.¹⁵ Marsikateri motivni poudarki na nekaterih znanih mozaikih Orfeja med živalmi pa vendarle posredno dokazujejo, da piscu sočasne upodobitve Orfeja med živalmi nikakor niso bile tuje.¹⁶

Glede na ohranjene primerke lahko sklepamo, da je bil motiv Orfeja med živalmi od sredine 2. stoletja do pozne antike najpogostejši v mozaični umetnosti. Prizori Orfeja med živalmi so predstavljali kompozicijsko in ikonografsko podlago za zgodnjekrščanske upodobitve Jezusa Dobrega pastirja in svetopisemskega kralja Davida, ki sklada psalme in igra na harfo.¹⁷ Henri Stern je mozaike z upodobitvijo Orfeja med živalmi glede na ikonografske in motivne značilnosti razdelil v tri

¹² Za prevod iz stare grščine se najlepše zahvaljujem Gregorju Pobežinu.

¹³ Gl. Jean THIRION, Orphée magicien dans la mosaïque romaine. A propos d'une nouvelle mosaïque d'Orphée découverte dans la région de Sfax, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 67, 1955, str. 170–171; Ursula LIEPMANN, Ein Orpheusmosaik im Kestner-Museum zu Hannover, *Niederdeutsche Beiträge zur Kunstgeschichte*, 13, 1974, str. 17.

¹⁴ O tem naj bi pričala zlasti omemba volkov in ovc, ki se pojavi zgolj v poznem literarnem izročilu. V Filostratovem opisu so med vsemi živalmi samo volkovi in ovce omenjeni v množini, medtem ko v ohranjenih upodobitvah vselej nastopa zgolj po ena žival. Volk in ovca sta upodobljena samo na poznih primerkih in še to nikoli skupaj. Gl. Francesca BARBAZZA, Orfeo, *Le immagini di Filostrato Minore* (ur. Francesca Ghedini, Issabella Colpo, Marta Novello), Padova 2004 (Antenor quaderni, 3), str. 78, op. 13.

¹⁵ O literarnem prikazu prizora gl. BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 76–78.

¹⁶ Francesca GHEDINI, Filostrato Minore. La prospettiva dello storico dell'arte, *Le immagini* 2004 (op. 14), str. 184–187.

¹⁷ Henri STERN, La mosaïque d'Orphée de Blanzly-lès-Fismes, *Gallia*, 13, 1955, str. 60; Charles MURRAY, *Rebirth and Afterlife. A Study of the Transmutation of Some Pagan Imagery in Early Christian Funerary Art*, Oxford 1981 (BAR International Series, 100), str. 44; Laurence VIEILLEFON, Les Mosaïques d'Orphée dans les maisons de l'antiquité tardive. Fonctions décoratives et valeurs religieuses, *Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité*, 116/2, 2004, str. 985–986; Jan BREMMER, *Initiation into the Mysteries of the Ancient World*, Berlin-Boston 2014 (Münchener Vorlesungen zu antiken Welten, 1), str. 57.

1. Orfej med živalmi, mozaik iz Blanzly-lès-Fismesa, ok. 300–350, Musée archéologique, Laon

2. Orfej med živalmi, med začetkom 2. in 2. polovico 4. stoletja, Museo de Zaragoza, Zaragoza

3. Orfej med živalmi, mozaik iz Filipopole, med sredino 3. in začetkom 4. stoletja, Shahba

glavne skupine s podskupinami.¹⁸ Po njegovem mnenju je največ vzporednic med besedilom Filostratove ekfraze in upodobitvami pri skupini II b, za katero je značilno, da živali pevca obkrožajo z dveh strani, kot bi bile razdeljene na dva tropa, Orfej pa pripada t. i. frigijskemu tipu. Oblečen je

¹⁸ STERN 1955 (op. 17), str. 56–63. Za povzetek starejših razvrstitev gl. Ilona JESNICK, *The Image of Orpheus in Roman Mosaic. An Exploration of the Figure of Orpheus in Graeco-Roman Art and Culture with Special Reference to its Expression in the Medium of Mosaic in Late Antiquity*, Oxford 1997 (BAR International Series, 671), str. 45–46; Laurence VIEILLEFON, *La figure d'Orphée dans l'antiquité tardive. Les mutations d'un mythe du héros païen au chantre chrétien*, Paris 2003 (De l'archéologie à l'histoire), str. 52–53.

v ogrinjalo, kratko tuniko s praviloma dolgimi rokavi in hlače, na glavi pa ima frigijsko čepico.¹⁹ Sternovo klasifikacijo so kasneje uporabili tudi pri opredeljevanju upodobitev Orfeja med živalmi v drugih slikarskih in kiparskih zvrsteh.

V maloštevilno skupino II b je Stern uvrstil mozaike iz Blanzly-lès-Fismesa (okoli 300–350, Musée archéologique de Laon, Laon, sl. 1),²⁰ Arelata (*Arelate*; 3. stoletje, Musée de l'Arles antique, Arles),²¹ iz Leptise Magne (*Leptis Magna*; pozno 2. stoletje, Assaraya Alhamra, Tripoli)²² in Cezaravguste (*Caesaraugusta*; med začetkom 2. stoletja in drugo polovico 4. stoletja, Museo de Zaragoza, sl. 2).²³ Kasneje so bili v to skupino vključeni še mozaiki iz Tarza (*Tarsus*; okoli leta 225, Antakya Arkeoloji Müzesi),²⁴ Filipopole (*Philippopolis*) v provinci Arabiji (Shahba, *in situ*, sl. 3),²⁵ vile El Pesquero v Badajozu (druga polovica 4. stoletja, Museo Arqueológico Provincial de Badajoz)²⁶ in Kisama (*Cisamus*) na Kreti (*in situ*),²⁷ poleg njih pa še mozaik s peristila poznoantične rimske hiše v Ptolemaidu (*Ptolemais*) v Kireni iz poznega 4. oziroma 5. stoletja (*in situ*).²⁸

Stern je menil, da je bila prvotni likovni vir oziroma arhetip te skupine bodisi tabelna slika, ki jo opisuje Filostrat Mlajši, ali pa neko starejše delo, po katerem je bila povzeta, ki pa ni nastalo pred začetkom antoninske oziroma severske dobe. Od ohranjenih mozaikov naj bi bil arhetipu najbližji tisti iz Leptise Magne.²⁹

¹⁹ STERN 1955 (op. 17), str. 56–59.

²⁰ Otto GRUPPE, Orpheus, *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, 3, Leipzig 1884, str. 1191; Giacomo GUIDI, Orfeo, Liber Pater e Oceano in mosaici della Tripolitania, *Africa Italiana*, 6, 1935, str. 121, kat. št. 1; Victorine von GONZENBACH, Drei Orpheusmosaiken aus der Waadt, *Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Urgeschichte/Annuaire de la Société suisse de préhistoire/Annuario della Società svizzera di preistoria*, 40, 1949/50, str. 284; STERN 1955 (op. 17), str. 41–49, 60–63; Felix M. SCHOELLER, *Darstellungen des Orpheus in der Antike*, Freiburg 1969, str. 31; Enriquer R. PANYAGUA, Catálogo de representaciones de Orfeo en el arte antiguo. 3. Escultura helenística y romana, pintura romana, mosaicos, miniaturas, *Helmantica*, 24, 1973, str. 470–471, kat. št. 211; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 27, kat. št. 14; Janine BALTŸ, La mosaïque d'Orphée de Chahba-Philippopolis, *Mosaïque. Recueil d'hommages à Henri Stern*, Paris 1983, str. 34–35; Maria-Xeni GAREZOU, Orpheus, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, 7/1, Zürich-München-Düsseldorf 1994, str. 91, kat. št. 111; JESNICK 1997 (op. 18), str. 47, 68, 135, kat. št. 38; VIEILLEFON 2003 (op. 18), str. 169, kat. št. F2.

²¹ STERN 1955 (op. 17), str. 68, kat. št. 2; SCHOELLER 1969 (op. 20), str. 39, kat. št. 44; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 26, kat. št. 4; GAREZOU 1994 (op. 20), str. 91, kat. št. 104.

²² BALTŸ 1983 (op. 20), str. 34. O mozaiku gl. STERN 1955 (op. 17), str. 72, kat. št. 25; PANYAGUA 1973 (op. 20), str. 491–492, kat. št. 246; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 28, kat. št. 36; GAREZOU 1994 (op. 20), str. 90–91, kat. št. 97; JESNICK 1997 (op. 18), str. 129, kat. št. 9; VIEILLEFON 2003 (op. 18), str. 166, kat. št. A16.

²³ STERN 1955 (op. 17), str. 71–72, kat. št. 20; SCHOELLER 1969 (op. 20), str. 38, kat. št. 39; PANYAGUA 1973 (op. 20), str. 473, kat. št. 219; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 28, kat. št. 45; JESNICK 1997 (op. 18), str. 134, kat. št. 34; GAREZOU 1994 (op. 20), str. 92, kat. št. 123b; VIEILLEFON 2003 (op. 18), str. 169, kat. št. Pi11.

²⁴ PANYAGUA 1973 (op. 20), str. 495–496, kat. št. 254; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 26, kat. št. 3; BALTŸ 1983 (op. 20), str. 35; JESNICK 1997 (op. 18), str. 140, kat. št. 67.

²⁵ Gl. op. 37–39.

²⁶ GAREZOU 1994 (op. 20), str. 92, kat. št. 123a.

²⁷ GAREZOU 1994 (op. 20), str. 94, kat. št. 134.

²⁸ Richard Martin HARRISON, An Orpheus Mosaic at Ptolemais in Cyrenaica, *The Journal of Roman Studies*, 52/1–2, 1962, str. 13–18; SCHOELLER 1969 (op. 20), str. 38, kat. št. 33; PANYAGUA 1973 (op. 20), str. 492–493, kat. št. 248; LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 28, kat. št. 34; BALTŸ 1983 (op. 20), str. 35; JESNICK 1997 (op. 18), str. 142, kat. št. 74.

²⁹ STERN 1955 (op. 17), str. 59–60.

4. Orfej med živalmi, 397,
Museum August Kestner, Hannover

Del besedila iz Filostratove ekfrazе z motivom dreves okoli pevca, ki stikajo svoje veje nad prizoriščem, da se nanje lahko posedejo ptice,³⁰ je na ohranjenih upodobitvah izjemno redek:

Bor in cipresa, jelša in topol ter vsa druga drevesa so se postavila okrog Orfeja s prepletenimi vejami, kakor da se držijo za roke /.../ zanj spletla gledališče, da bi po vejah lahko posedle ptice /.../ (*Imag.* 6).

Stern je ta del opisa primerjal z mozaiki iz skupine II b, pri čemer je posebej izpostavil upodobitev iz Blanzý-lès-Fismesa (Musée archéologique de Laon, sl. 1), na kateri se Filostratovemu opisu približa Orfejevo pokrivalo, ki ga ožarjajo zlate mozaične kocke.³¹ Sternove ugotovitve je nadgradila Janine Balty, ki je o mozaikih v Zaragozi (sl. 2) in Laonu poudarila, da zvesto ponavljata v ekfrazii opisano shemo dreves, ki nad pevcem sklenejo veje kot dlani in tako ustvarijo »gledališče«.³²

Ursula Liepmann je opozorila na podobnost številnih detajlov iz ekfrazе z mozaikom iz neznanega najdišča v severni Siriji (Museum August Kestner, Hannover, sl. 4), datiranim v leto 397.³³ Pri tem je izpostavila tiaro na glavi,³⁴ plašč, levo nogo, ki počiva na tleh, in desno, ki daje takt, ter navznoter upognjeno desno dlan, s katero drži plektrum, medtem ko z levico brenka po kithari, ki jo

³⁰ Drevo, na katerem sedijo ptice, sicer nastopa na skoraj vseh mozaikih z upodobitvijo Orfeja med živalmi (BALTY 1983 (op. 20), str. 35), a le na mozaikih iz Blanzý-lès-Fismesa in Cezaravguste na vsaki strani pevca raste po eno drevo, veje pa se stikajo nad njim.

³¹ STERN 1955 (op. 17), str. 60; prim. BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 81.

³² BALTY 1983 (op. 20), str. 35–36. Za njo je te ugotovitve sprejela še BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 80–81.

³³ LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 21; GAREZOU 1994 (op. 20), str. 92, kat. št. 124. Za reprodukcijo se najlepše zahvaljujem muzeju Museum August Kestner.

³⁴ Tiara verjetno pomeni frigijsko čepico, saj Filostrat Mlajši ta izraz uporablja tudi pri opisih »vzhodnjakov« Ganimeda (*Imag.* 8.1) in Pelopsa (*Imag.* 9.1). Gl. BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 79–80, op. 27.

podpira z levim stegnom.³⁵ Edini očitni razliki med opisom in upodobitvijo naj bi bili kithara, ki jo Orfej na mozaiku drži v višini prsi, in manjkajoči plektrum.³⁶ Poudariti je treba, da so podobnosti, ki jih izpostavlja Liepmannova, zelo splošne in jih najdemo na skoraj vseh prizorih skupine II b ter še na številnih drugih mozaikih, v redkejših detajlih, kot so npr. že omenjena drevesa, ki se bočijo nad pevcem, pa se ekfrazo ne ujema s sirskega mozaikom. Prav tako je avtorica povsem zanemarila kolorit, ki bi se le pogojno lahko ujemal z opisom, saj na njem na primer ni sledov brade, Orfejevo pokrivalo ni zlato ožarjeno, barve na oblačilu pa se ne prelivajo.

Več vzporednic s Filostratovim opisom razkriva mozaik v Filipopoli v provinci Arabiji (Shahba, *in situ*, sl. 3),³⁷ ki je v literaturi datiran v čas od začetka vladavine Filipa Arabca (244–249) do konca 3. stoletja,³⁸ pri nekaterih piscih pa celo v 4. stoletje.³⁹ Mozaik se z besedilom ujema tako v liku Orfeja in koloritu (entuziazem, ki ga navdihuje, njegova drža, oblačila, prvi znaki brade, z zlatom obsijano pokrivalo, menjajoči se odtenki rdeče na plašču) kot tudi v živalih, ki ga obdajajo (divje in krotke živali, zbrane okoli glasbenika).⁴⁰

Več motivnih elementov iz Filostratove ekfrazo vključuje tudi osrednji relief na Orfejevem spomeniku,⁴¹ nagrobni steli petovionskega duovira in dekuriona (*in situ*; sl. 5–6).⁴² Na njem so

5. Orfejev spomenik na Ptuj, 3. stoletje

³⁵ LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 15–17.

³⁶ LIEPMANN 1974 (op. 13), str. 15–17.

³⁷ Na sorodnosti med ekfrazo in mozaikom v Filipopoli je prva opozorila BALTU 1983 (op. 20), str. 35–36. Gl. tudi BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 80–81.

³⁸ Claudine M. DAUPHIN, A Roman Mosaic Pavement from Nablus, *Israel Exploration Journal*, 29/1, 1979, str. 30–31; JESNICK 1997 (op. 18), str. 141, kat. št. 70.

³⁹ Gl. Janine BALTU, *Mosaiques antiques de Syrie*, Bruxelles 1977, str. 44; BALTU 1983 (op. 20), str. 36–37, za relativno pozno datacijo, v prvo desetletje oziroma v drugo četrtino 4. stoletja. V prvo polovico 4. stoletja ga datirata tudi GAREZOU 1994 (op. 20), str. 92, kat. št. 116; VIEILLEFON 2003 (op. 18), str. 181, kat. št. Or12.

⁴⁰ BALTU 1983 (op. 20), str. 35–36; BARBAZZA 2004 (op. 14), str. 80–81.

⁴¹ Temeljno znanstveno razpravo je prispeval Alexander CONZE, *Römische Bildwerke einheimischen Fundorts in Österreich. Sculpturen in Pettau und St. Martin am Pacher*, 2, Wien 1875 (Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften). Gl. tudi strokovno monografijo Katarina ŠMID, *Orfejev spomenik na Ptuj*, Ljubljana 2019 (Umetnine v žepu, 16). Za napis na steli gl. Géza ALFÖLDY, Die Valerii in Poetovio, *Arheološki vestnik*, 15–16, 1964–1965, str. 137–144; Géza ALFÖLDY, Epigraphica, *Situla*, 8, 1965, str. 93–112; Marjeta ŠAŠEL KOS, Petovionska vladajoča aristokracija, *Ptujski arheološki zbornik. Ob 100-letnici muzeja in muzeološkega društva*, Ptuj 1993, str. 219–232.

⁴² Med obnovo cestišča v devetdesetih letih 20. stoletja so bili približno 20 metrov od spomenika odkriti temelji, ki bi lahko pripadali tej steli (Janez MIKUŽ, Giancarlo CALCAGNO, Restavriranje Orfejevega spomenika na Ptuj, *Letno poročilo. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor*. 1997, Maribor 1999, str. 13).

6. Orfej med živalmi na Orfejevem spomeniku, Ptuj

upodobljene živali, ki jih omenja Filostrat (lev, merjasec, volk, ovca, ptice), izrazito podobne opisom v ekfrazi pa so tudi drevesne veje s pticami nad prizoriščem in Orfejeva drža. Paralel z ekfrazo je na ptujskem spomeniku celo več, kot jih izkazujejo mozaiki iz skupine II b in mozaik iz Filipopole.

Številni avtorji opredeljujejo prizorišče na petovionski steli kot votlino oziroma prostor, ki nanjo spominja,⁴³ kar verjetno izvira iz opazke »ist wie von einer Grotte überwölbt«⁴⁴ nemškega klasičnega arheologa Alexandra Conzeja (1831–1914), ki je o tej steli napisal prvo poglobljeno in celostno razpravo. Motiv ptic in opice, ki mirujejo na vrhu polkrožno zaključenega prizorišča, pa kaže na to, da je prizor verjetneje umeščen pod drevesne krošnje. Veji se nad prizoriščem bočita tudi na – sicer ne v vseh podrobnostih natančni – risbah ptujskega kurata in zgodovinarja Simona Povodna (1753–1841, sl. 7–8).⁴⁵

Medtem ko slaba ohranjenost otežuje natančnejšo analizo osrednjega prizora na ptujskem reliefu, so sorodnosti lažje prepoznavne na steli Avrelija Kalandina, veterana Prve asturske kohorte.⁴⁶ Nagrobnik se je ohranil vzdignjen v zunanjo steno župnijske cerkve sv. Martina na Šmartnem na Pohorju. Pokojnikova kohorta je bila na koncu 2. in v začetku 3. stoletja nameščena v kastelu Astura

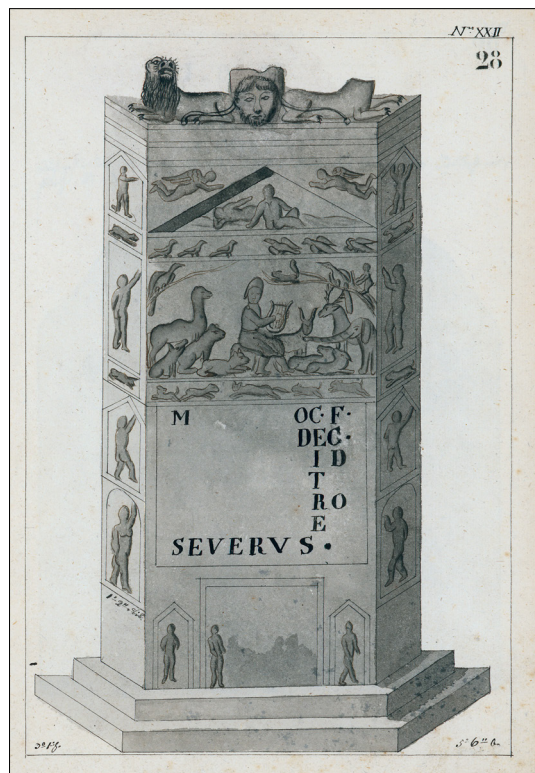
⁴³ Prim. Viktor HOFFILLER, Balduin SARIA, *Antike Inschriften aus Jugoslawien. 1: Noricum und Pannonia Superior*, Zagreb 1938, str. 175–177, kat. št. 389; Michael ABRAMIČ, *Poetovio. Führer durch die Denkmäler der römischen Stadt*, Wien 1925, str. 135; Jože KASTELIC, *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih. Šempeter v Savinjski dolini*, Ljubljana 1998, str. 485; Mojca VOMER GOJKOVIČ, *Women from Poetovio, Datiranje kamenih spomenika i kriteriji za određivanje kronologije. Akti 12. međunarodnog kolokvija o rimskoj provincijalnoj umjetnosti*, Pula 2014, str. 151.

⁴⁴ CONZE 1875 (op. 41), str. 7.

⁴⁵ Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Handschriftensammlung, Hs 824 Antiquitäten Poetoviens, Simon Povoden, *Abbildungen der römischen Votiv- und Begrabungssteine samt einer Erklärung*, Pettau 1830, št. 28; Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Handschriftensammlung, Hs 180, Simon Povoden, *Abbildungen aller in Pettau und dessen Umgegend befindlichen Denksteine nebst einer gewagten Erklärung ihrer Aufschriften*, Pettau 1832, št. 26.

⁴⁶ Gl. Peter WEIß, *Zwei vollständige Konstitutionen für die Truppen in Noricum (8. Sept. 79) und Pannonia inferior (27. Sept. 154)*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 146, 2004, str. 246, op. 28.

7.–8. Simon Povoden: risbi Orfejevega spomenika, 1830–1832, Steiermärkisches Landesarchiv, Graz

(zdaj Zeiselmauer ali Zwentendorf v Spodnji Avstriji).⁴⁷ Stela v motivno nekoliko reducirani⁴⁸ in pomanjšani obliki sledi ptujskemu Orfejevemu spomeniku in tako omogoča prepoznavanje nekaterih podrobnosti, ki na njem danes niso več razvidne (sl. 9–10).⁴⁹

Na Orfejevem spomeniku so upodobljene naslednje živali: na desni veji sedijo opica in dve ptici, okoli leve pa se ovija kača; na njej sta še gos z razprtimi krili in neka ptica. Od desne proti levi glede na pevca si sledijo neka velika mačka, slon, lev, gazela, lisica in bik. Na levi so merjasec, ovca, enogrba kamela in pes ali volk. Orfej sedi na skali, oblečen je v krajšo tuniko, plašč in hlače, na sebi ima frigijsko čepico. Kithara mu počiva na levem stegnu, z levico drži za glasbilo, z desnico pa ubira strune.

⁴⁷ ŠAŠEL KOS 1993 (op. 41), str. 224; Marjeta ŠAŠEL KOS, Poetovio before the Marcomannic Wars. From Legionary Camp to Colonia Ulpia, *Trajan und seine Städte* (ur. Ioan Piso, Rada Varga), Cluj-Napoca 2014, str. 155–156.

⁴⁸ Pevca obkrožajo istorodne živali, le da jih je manj. Pod slonom sedi velika mačka neznane vrste, medtem ko zver na Orfejevem spomeniku stoji. Na ptujski steli sta še lisica nad bikom in ovca pod kamelo.

⁴⁹ CONZE 1875 (op. 41), str. 7; Arnold SCHÖBER, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien*, Wien 1923, str. 67, kat. št. 142; ABRAMIČ 1925 (op. 43), str. 138; SCHÖELLER 1969, (op. 20), str. 28; PANYAGUA 1973 (op. 20), str. 449, kat. št. 170; Stanko PAHIČ, Seznam rimskih kamnov v Podravju in Pomurju, *Arheološki vestnik*, 28, 1977, str. 58; KASTELIC 1998 (op. 43), str. 484–485; VIEILLEFON 2003 (op. 18), str. 186, kat. št. R14. O epitaflu gl. HOFFILLER, SARIA 1938 (op. 43), str. 43–44, kat. št. 101; *Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae /.../ consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae. Inscriptionum Illyrici partes VI–VII. Res gestae divi Augusti, Edictum Diocletiani de pretiis rerum. Privilegia militum veteranorumque, Instrumenta Dacica comprehendens* (ur. Theodor Mommsen), Berolini 1873 (Corpus inscriptionum Latinarum, III/2), kat. št. 5292; *Inscriptionum Orientis et Illyrici latinarum supplementum*, Berlin 1902 (Corpus inscriptionum Latinarum, Supplementum), kat. št. 11708; ŠAŠEL KOS 1993 (op. 41), str. 224.

9. Stela Avrelija Kalandina, 3. stoletje, Šmartno na Pohorju

10. Orfej med živalmi, stela Avrelija Kalandina, 3. stoletje, Šmartno na Pohorju

V Filostratovi ekfrazi poleg dreves na relief več kot očitno spominja tudi opis Orfejeve drže, ki popolnoma ustreza večini primerkov iz skupine II b:

Leva noga počiva na tleh in podpira kitharo, ki sloni na stegnu, desna noga pa z udarjanjem s sandalom ob tla narekuje ritem. Desna roka trdno drži plektron in si prizadeva za melodijo; komolec je iztegnjen, zapestje je upognjeno navznoter. Leva roka pa z iztegnjenimi prsti brenka na strune (*Imag.* 6).

Glede na nesporne skladnosti s prizorom na Šmartnem na Pohorju lahko sklepamo, da je ptujski Orfej po vzoru iz opisa v ekfrazi skoraj zagotovo nosil sandale, desno roko, v kateri drži plektrum, pa je imel iztegnjeno in z zapestjem obrnjeno navznoter.

Nič pa žal ne moremo reči o barvni skali, saj se prvotna polihromacija ni ohranila. Pevčeve podobe v nasprotju z mozaiki tako ni mogoče celostno primerjati s Filostratovim opisom mladega Orfeja. Čeprav ni slika, ki jo opisuje Filostrat Mlajši, najverjetneje nikoli zares obstajala, pa prav Orfejev spomenik kaže neizpodbitno podobnost s to literarno predstavitvijo – tako v pogostejše zastopanih karakteristikah, kot sta drža in oprava, kot tudi v redkejših detajlih, kakršni sta drevesi nad pevcem. Posredno ujemanje govori tudi v prid kasnejšemu času nastanka nagrobne stele,⁵⁰ saj so vsi primerki iz skupine II b nastali šele od poznega 2. stoletja naprej, Filostratov opis pa bi lahko nastal šele v 3. ali celo v zgodnjem 4. stoletju.

⁵⁰ Gl. Katarina ŠMID, The Orpheus Monument in Ptuj. Some new Observations, *Akten des 15. Internationalen Kolloquiums zum Provinzialrömischen Kunstschaffen Der Stifter und sein Monument. Gesellschaft – Ikonographie – Chronologie* (ur. Peter Scherrer, Barbara Porod), Graz 2019 (Schild von Steier, 9), str. 394–397.

Žal je Orfejev spomenik danes v zelo slabem stanju, vendar lahko kljub obrabljenosti srednjega reliefa še vedno prepoznamo visoko kvaliteto izdelave in kamnosekove veščine. Eno izmed številnih vprašanj, ki se ob njem porajajo, je tudi, ali je kipar poznal Filostratovo ekfrazo ali pa se je morebiti naslonil na kak drug, neohranjen likovni vir, ki bi ga lahko spoznal na kateri od vajeniških poti in iz katerega bi navsezadnje lahko do neke mere črpal tudi Filostrat Mlajši.

Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?

Summary

One of the *Imagines* (*Imag.* 6) in Εικόνας by Philostratus the Younger precisely describes the painting of Orpheus among the animals that supposedly hung in a private collection in *Neapolis* (nowadays Naples). Owing to the relatively high number of preserved depictions of the motif in the mosaic painting, several Roman mosaics are assumed to be possible derivatives of that painting. In particular, regarding Henri Stern's classification, the entire, though rare, mosaic-group II b, would take after it. The group dates from the late 2nd century (the mosaic from Leptis Magna) until the 4th or even 5th century (the mosaic from Kissamos in Crete). However, his classification was also applied to other media bearing that motif. Almost all of the representatives of group II b also share the type of Phrygian Orpheus, as well as the posture of the musician, which, once again, matches the Philostratus' ekphrasis: *his left foot resting on the ground supports the lyre which rests upon his thigh, his right foot marks the time by beating the ground with its sandal, and, of the hands, the right one is firmly grasping the plectrum gives close heed to the notes, the elbow extended and the wrist bent inward, while the left with straight fingers strikes the strings* (translated by Arthur Fairbanks).

Among the several mosaics bearing that motif, which were widespread across the entire Roman Empire from the middle of the 2nd century until the end of the 4th century or even later, the mosaic in Philippopolis in the province of Arabia (Shahba, *in situ*) matches Philostratus' description to the greatest extent, as has been pointed out several times in previous scholarly literature. Its dating spans from the reign of Philip the Arab (244–249), the founder of the city, till the 4th century. The scene corresponds closely to Philostratus' ekphrasis regarding the posture of the singer, his garment, as well as the colour scale. Henri Stern already stressed the painting's similarities to the mosaics from Blanzky-lès-Fismes (Musée archéologique de Laon), dating around 300–350, whereas Ursula Liepmann pointed out the analogies with the mosaic from the unknown site in northern Syria (now Hannover, Museum August Kestner, inv. nr. 1970.48), dating from 397 A.D.

However, not only the posture, but also some of the animals (lion, boar, wolf, birds) and especially the tree branches that span above the scene, accommodate the birds and form a semicircle: *Accordingly, pine and cypress and alder and poplar and all the other trees stand about Orpheus with their branches joined like hands, and thus, without requiring the craft of man, they enclose for him a theatre, that therein the birds may sit on their branches and he may make music in the shade* (translated by Arthur Fairbanks).

The latter, which are relatively rare and are uncommon to the group II b, nor are they present in the Arabian mosaic, are clearly visible on the main relief of the Orpheus monument in Poetovio (today Ptuj), the grave stele, erected for Poetovian *duovir* and *decurio*. Even though the stele is heavily abraded due to the climate conditions and its secondary purpose as a pillory in the Middle Ages, the recognition of some of the poorly visible details is possible by comparing it to the more modest stele of Aurelius Kalandinus, the veteran of *Cohors I Asturum*, in Šmartno na Pohorju (immured in the parish church of St. Martin) from the 3rd century. The latter, doubtless in a reduced form, takes after the Orpheus monument. Even though in previous descriptions it is mostly stated that Orpheus in Ptuj plays to the animals within the cave or rather in the place that resembles it, which in all probability originates in Alexander Conze's annotation from 1875 („/.../ ist wie von einer Grotte überwölbt“), it is far more plausible that the scene is set under the tree branches that *enclose for him a theatre* and on whose branches the birds perch.

Although not even the slightest vestige of the original colouring has been preserved, the Poetovian stele exhibits several analogies with Philostratus' description. To my knowledge, no other Roman depiction of Orpheus among the animals matches Philostratus' *imago* to such a degree as the Orpheus monument. Despite the fact that the panel painting in the private gallery in *Neapolis* in all probability never existed and that Philostratus was only well-acquainted with the contemporary painting, whereas his ekphrasis is based on several pictorial, as well as literary sources (although no one concrete work can be pointed out), one of the remaining questions is whether the stonemason of the Orpheus monument was familiar with his description, or whether he leaned on some other visual sources, maybe on the same as Philostratus. Nevertheless, the analogies also speak in favour of the later dating, as group II b is dated from the late 2nd century onwards and Philostratus' *Imagines* were written in the 3rd or even in the early 4th century.

Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju

Jure Vuga

Nad glavnim oltarjem župnijske cerkve sv. Kancijana v Kranju je od približno leta 1500 naprej dominiral okoli pet metrov visok dvokrilni oltar s pozlačenimi lesenimi kipi svetnikov v osrednji omari, ki so ga podrli vsaj že ob koncu 19. stoletja, ohranili pa sta se le poslikani krili. Leseni krili, poslikani na obeh straneh v tehniki tempere, sta bili leta 1886 prodani dvornemu muzeju na Dunaju, od leta 1953 pa ju hrani Belvedere.¹ Na notranji strani oltarja, ki je občestvu vidna le ob nedeljah in praznikih, sta upodobljena beg in mučeništvo sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Protas (sl. 1–2).² V notranjosti oltarne skrinje so bili na ogled pozlačeni kipi kranjskih župnijskih zavetnikov.³ Na zunanji strani zaprtega oltarja sta bila prizora Kristus na Oljski gori in Vstajenje. Bogato naslikano gotško krogovičje nad prizoroma bega in mučeništva Kancijev aludira na rezljane lesene gotške loke oltarja; vrh skrinje je bil namreč umetelno reliefno izrezljan z rastlinskimi motivi, imel pa je obliko zašiljenega baldahina. Pod njim je stalo razpelo s Križanim.⁴

Krilni oltar izkazuje slogovne značilnosti pozne gotike, ki se stapljajo z doprinosom severne renesanse; je delo anonimnega, domnevno notranjeavstrijskega mojstra, po oltarju poimenovanega

¹ Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj, inv. št. 4884, 4885. O prodaji dunajskemu muzeju gl. France STELE, *Slike gotskega krilnega oltarja iz Kranja*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 6, Ljubljana 1926, str. 191.

² Legenda pripoveduje o dveh bratih in sestri iz rimske družine Anicijev – Kanciju, Kancijanu in Kancijanili, ki jih je v krščanski veri vzgajal učitelj Prot. V času Dioklecijanovih preganjanj kristjanov so razdali svoje imetje in iz Rima pobegnili v Oglej. Ko so izvedeli, da so mučenika Krisogona obglavili v današnjem Škocjanu ob Soči (lat. *Aquae gradatae*), so pred zasledovalci pobegnili k njegovemu grobu. Ena od mul, vpreženih v voz, s katerim so potovali, je pokleknila in preprečila njihov pobeg. Oglejski prefekt Dulcidij in njegov pomočnik Sizinij sta jim ukazala, naj darujejo bogu Jupitru, vendar so svetniki raje izbrali smrt, kot da bi zatajili vero. Gl. Maks MIKLAVČIČ, *Sv. Kancij, Kancijan, Kancijanila in Protas*, *Leto svetnikov* (ur. Marijan Smolik), Celje 2000, str. 514–516.

³ Tomislav VIGNJEVIČ, *Mučeništvo Kancija, Kancijana, Kancijanile in Protas*. Mojster Kranjskega oltarja, *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler), Narodna galerija, Ljubljana 1995, str. 341, kat. št. 197b; Tomislav VIGNJEVIČ, *Mojster Kranjskega oltarja*, Ljubljana 1996, str. 29. Leta 1684 je bil oltar opisan v vizitacijskem zapisniku kranjske župnijske cerkve: *Altare majus /.../ vetustem quidem, sed pulchrae structurae et maximi pretii, aperibile, ex toto deauratum; in medio habens statuas praefatorum sanctorum; in summitate vero crucifixum*. Krili merita 173 x 104 cm, oltar pa je poleg okrašenega čela z razpelom, opisanim v vizitaciji, gotovo vseboval tudi predelo. Celoten oltar je verjetno v višino meril več kot pet metrov. Oltarna skrinja je bila široka približno dva metra in visoka nekaj več kot 170 cm. Celostna podoba oltarja je sledila tipologiji krilnih oltarjev, ki se je izoblikovala v južni Nemčiji, predvsem na Švabskem.

⁴ VIGNJEVIČ 1996 (op. 3), str. 29–30.

1. Beg sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, Kranjski oltar, ok. 1500, Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj

Mojster Kranjskega oltarja. Če pristanemo na danes uveljavljene atribucije Tomislava Vignjevića, je omenjenemu mojstru mogoče pripisati triptih z Objokovanjem Kristusa – t. i. kölnski triptih (nahajališče neznano), freske v cerkvi sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom, freske v kapeli Malega gradu v Kamniku in freske na Rdečem znamenju pri Crngrobu.⁵

France Stele, ki je svetoprimoške freske opredelil za največji umetnostni dosežek na Slovenskem pred začetkom baroka,⁶ je leta 1926 v *Zborniku za umetnostno zgodovino* objavil temeljno

⁵ Tomislav VIGNJEVIĆ, Mojster Kranjskega oltarja (Monogramist VF, Vid iz Kamnika), *Gotika* 1995 (op. 3), str. 300.

⁶ France STELE, *Gotsko stensko slikarstvo*, Ljubljana 1972 (Ars Sloveniae), str. CXXX–CXXXIII. Gl. tudi France STELE, Freska u crkvi sv. Primoža kod Kamnika, *Starinar*, 2, 1925, str. 122–128; STELE 1926 (op. 1), str. 191–214, France STELE, *Politični okraj Kamnik. Topografski opis*, Ljubljana 1929, str. 182, 184; France STELE, *Slikarstvo v Sloveniji od 12. do 16. stoletja*, Ljubljana 1969, str. 74–75, 78. Stele je menil, da je Kranjski oltar delo tujega slikarja. Podobnega mnenja je bil Emilijan Cevc, ki je oltar pripisal krogu kölnskega Mojstra Jernejevega oltarja, medtem

2. Mučeništvo sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, Kranjski oltar, ok. 1500, Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj

razpravo o tablah Kranjskega oltarja; datiral jih je v drugo desetletje 16. stoletja in identificiral prizore na notranji strani oltarnih kril.⁷ V odzivu na Steletov članek je Izidor Cankar oltar datiral v čas okoli leta 1500. Opozoril je na očitne nizozemske vplive (npr. krajina, obrazni tip Kristusa v prizoru Vstajenje) in njegov nastanek umestil v delavnico Michaela Wolgemuta v Nürnbergu.⁸

ko naj bi bile freske produkt domače freskantske tradicije. Gl. Emilijan CEVC, Sv. Primož nad Kamnikom med romaniko in pozno gotiko, *Varstvo spomenikov*, 9, 1965, str. 43; Emilijan CEVC, *Slovenska umetnost*, Ljubljana 1966, str. 37, 57–58, 74. V dosednji literaturi je bilo premalo upoštevano dejstvo, da Kranjski oltar ni mogel nastati v Kölnu, saj je naslikan na podlagi iz lesa iglavca, kar je značilno za alpski prostor. V Kölnu so namreč za oltarne table – po nizozemskem vzoru – večinoma uporabljali hrastov les. Za pojasnilo o značilnostih nosilca se zahvaljujem anonimnemu recenzentu.

⁷ STELE 1926 (op. 1), str. 191–214.

⁸ Izidor CANKAR, *Književnost, Zbornik za umetnostno zgodovino*, 7, 1928, str. 66–69.

Otto Pächt je slike opredelil kot domnevno štajersko ali koroško delo, ki združuje vplive Martina Schongauerja, Dirka Boutsja in starejšega avstrijskega slikarstva v zelo osebno, sinkretično likovno govorico.⁹ Prepričljivo tezo o istovetnosti Mojstra Kranjskega oltarja in slikarja fresk v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom je prispeval Otto Benesch, ki je menil, da je Kranjski oltar delo umetnika dunajske slikarske šole, ki se je po stikih s kölnskim in delftskim slikarstvom ustalil v notranjeavstrijskih deželah in razvil prepoznaven osebni slog.¹⁰ Gottfried Biedermann je Mojstra Kranjskega oltarja opredelil kot štajerskega slikarja, ki je bil pod močnim vplivom kölnskega slikarstva, predvsem Mojstra Legende sv. Uršule.¹¹ Beneschevo tezo o istovetnosti Mojstra Kranjskega oltarja in slikarja pri Sv. Primožu je odločno podprl Tomislav Vignjevič, ki je prispeval poglobljeno slogovno in ikonografsko analizo oltarja, pri čemer je ponudil novoodkrite likovne vire in ključne slogovne vplive na mojstrov opus, med katerimi je posebej izpostavil Albrechta Dürerja.¹² Janez Höfler, ki je Kranjski oltar datiral v čas najkasneje okrog leta 1500, je dodatno razčlenil dürerjevske stilne prvine v slikarjevem freskantskem opusu.¹³

Slogovnih, idejnih in tipoloških paralel med Kranjskim oltarjem in freskami v cerkvi sv. Primoža je preveč, da bi jih lahko imeli za naključje.¹⁴ Umetelno krogovičje, ki se pojavlja tako na vrhu oltarnih tabel kot na freskah pod šilastimi oboki pri Sv. Primožu nad Kamnikom, obema deloma podeljuje soroden pečat. Tudi izrazita očaranost nad kuriozitetami in bajeslovjem, številne podrobnosti, karikirane obrazne poteze in teatralne geste rok izdajajo *ingenio* istega pronicljivega avtorja. Odprto pa ostaja vprašanje, ali je Mojstra Kranjskega oltarja, ki se je pod podobo sv. Erazma v cerkvi sv. Primoža podpisal z monogramom VF in letnico 1504, mogoče enačiti z arhivsko izpričanim kamniškim mojstrom Vidom.¹⁵

⁹ Otto PÄCHT, *Österreichische Tafelmalerei der Spätgotik*, Augsburg 1929, str. 64–65.

¹⁰ Otto BENESCH, Der Meister des Krainburger Altars, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 7, 1930, str. 120–200; Otto BENESCH, Der Meister des Krainburger Altars, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 8, 1932, str. 17–67.

¹¹ Gottfried BIEDERMANN, Tafelmalerei vom Ende des 14. Jahrhunderts bis um 1500, *Gotik in der Steiermark* (ur. Elisabeth Langer), Graz 1978, str. 136–137.

¹² Tomislav VIGNJEVIČ, Freske v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom in Mojster Kranjskega oltarja, *Mars. Časopis Moderne galerije Ljubljana*, 1/3, 1989, str. 24–25; Tomislav VIGNJEVIČ, Der Altar von Krainburg (Kranj) und die Fresken in St. Primus oberhalb Kamnik. Zur künstlerischen Identität eines spätgotischen Malers, *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 46, 1992, str. 106–116; VIGNJEVIČ 1995 (op. 3), str. 299–303; VIGNJEVIČ 1996 (op. 3), str. 13–20. Podobno meni tudi Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 1: Gorenjska*, Ljubljana 1996, str. 27–29, 175–176. Za mnjenja raziskovalcev, ki se opredeljujejo proti atribuciji fresk v cerkvi sv. Primoža Mojstru Kranjskega oltarja gl. Ferdinand ŠERBELJ, *Sv. Primož nad Kamnikom*, Kamnik 1995, str. 59–85; Damjan PRELOVŠEK, Mojster Kranjskega oltarja ostaja skrivnost? Ob neki študiji, *Delo*, 20. 2. 1997, str. 15; Achim SIMON, *Österreichische Tafelmalerei der Spätgotik. Der niederländische Einfluss im 15. Jahrhundert*, Berlin 2002, str. 328–329.

¹³ Gl. HÖFLER 1996 (op. 12), str. 27–29, 92–94, 112, 171–177; gl. tudi Janez HÖFLER, *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in Mojstrom Sv. Andreja iz Krašč*, Ljubljana 1985, str. 89, za vpliv na freske v Dolah pri Kraščah.

¹⁴ Strinjam se z Vignjevičem, ki na podlagi poglobljene analize in primerjave fresk v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom s slikami Kranjskega oltarja ugotavlja, da gre za deli istega slikarja, le da je ta poslikavo v cerkvi sv. Primoža izpeljal s pomočjo sodelavcev in da je bila severna cerkvena stena ob koncu 16. stoletja restavrirana (VIGNJEVIČ 1996 (op. 3), str. 20–21).

¹⁵ Emilijan CEVC, Poznogotsko kamnoseštvo v okolici Kamnika, *Kamniški zbornik*, 1, 1955, str. 123–124, je freske pripisal v arhivskih virih izpričanemu kamniškemu slikarju Vidu. Za arhivske vire gl. tudi Arnold LUSCHIN VON EBENGREUTH, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502/03, *Mittheilungen des Musealvereines für Krain*, 18, 1905, str. 40. O Mojstru Vidu iz Kamnika tudi: Gašper CERKOVNIK, Gotski relief sv. Pavla – novoodkrita delo rezbarja reliefov v Zgornjem Tuhinju in delavnice mojstra Vida iz Kamnika, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 47, 2011, str. 167–178; Gašper CERKOVNIK, Freske kamniškega slikarja Vida v

Mojster Kranjskega oltarja izstopa iz diapazona slikarstva zgodnjega 16. stoletja v notranjeavstrijskih deželah po dovršenosti del, likovni pretanjenosti, ki v tem času v našem prostoru nima primerjave, ter naprednosti sloga, ki zmore asimilirati in predelovati vzore sočasnih nemških in deloma italijanskih umetnikov. Prefinjena gestikulacija ter psihološko in karakterno zaznamovani obrazi odražajo psihološko stanje upodobljenih likov. Dela omenjenega avtorja izstopajo tudi po narativni moči, ki je stopnjevana z rabo retoričnih elementov, kot je figura mladeniča Sizinija, ki z gibom roke vabi gledalca, naj se osredotoči na dramatično mučenje svetnikov. Idejna kompleksnost njegovih stvaritev priča o razgledanosti in izobraženosti slikarja, navajenega vstopanja v vizualno komunikacijo z izobraženim občinstvom. Navsezadnje smo prvič v zgodovini umetnosti na ozemlju današnje Slovenije priča izoblikovanju ambicioznega umetnika, sposobnega samozavedanja, ki je v večji meri kot kdorkoli dotlej ustvarjal po lastnem navdihu. Skladno s sočasnimi renesančnimi pobudami tudi ni zamudil priložnosti za samohvalo, ki je s prizorom mučenja Kancijev na enem najizvirnejših predbaročnih portretov v slovenskem prostoru dosegla svoj vrhunec. Figura moškega, ki usmerja pogled v gledalca, je bila opredeljena kot avtoportret Mojstra Kranjskega oltarja; v študijo o avtoportretih jo je vključil Ludwig Goldscheider.¹⁶ Z modno zlato lasno mrežico, ki je bila v 16. stoletju priljubljena tudi med moškimi in je postala neke vrste statusni simbol odličnosti portretirancev tako v severno- kot južnoalpskem prostoru, je slikar poudaril predvsem svoj ugled, svetovljanstvo in eleganco.¹⁷ Moškega z lasno mrežico srečamo tudi pri Sv. Primožu v podobi mladega golobradega sokolarja, ki pa ni povezan z avtoportretom na Kranjskem oltarju.

Mojster Kranjskega oltarja je v vajeniški dobi nedvomno veliko potoval. Oblikoval se je v umetniško naprednih kulturnih sredinah in prihajal v stik s slikarskimi delavnicami, umetninami, grafičnimi listi in ilustriranimi knjigami, iz katerih je zajetno črpal. Njegov slog izpričuje lastnosti in pobude predvsem poznogotskega slikarstva in severne renesanse, ki so oplemenitene s primesmi likovne tvornosti flamskih dežel in beneške renesančne umetnosti. Delovanje te napredne umetniške osebnosti na Kranjskem morda posredno priča tudi o tem, da je Kranjska v času cesarja Friderika III. in njegovega naslednika Maksimiljana I. doživljala benevolentno politično podporo zaradi zvestobe domačega plemstva Frideriku III.¹⁸ Zasluge za imenitna naročila je mogoče pripisati kranjskemu župniku, arhidiakonu Kranjske in doktorju kanonskega prava Matiju Opertu in kamniški rožnovenski bratovščini, ki je podprla program poslikav v cerkvi sv. Primoža.¹⁹

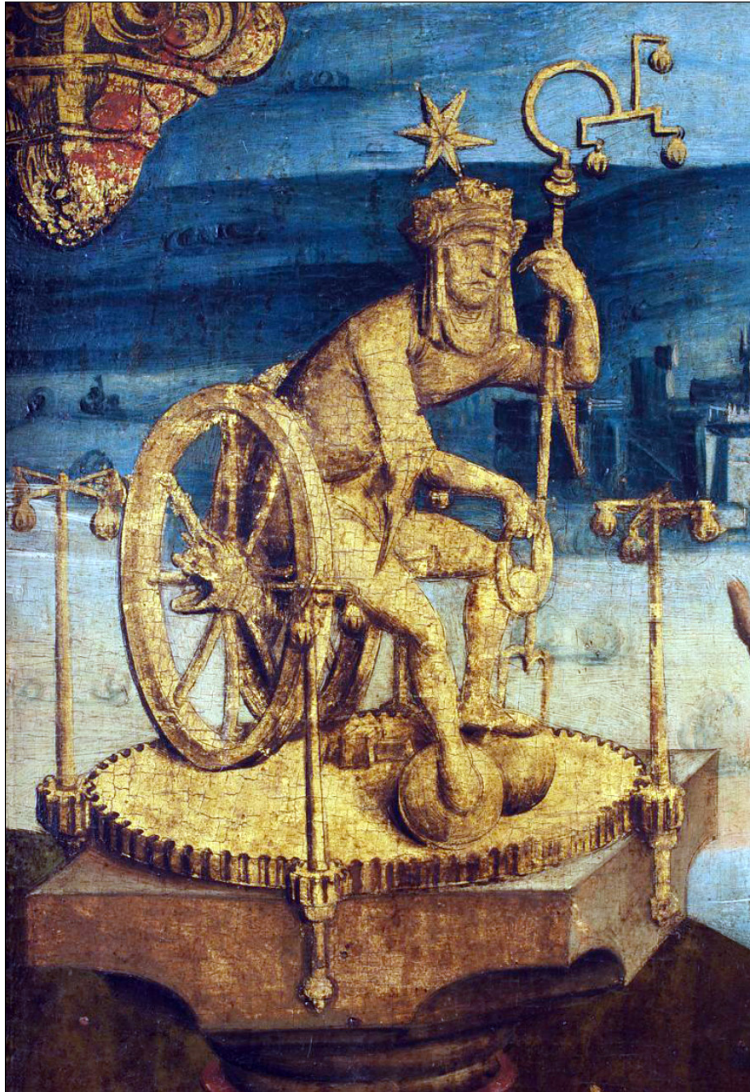
romarski cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom, SLO. Časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin, 5. februar 2015, str. 16–21. Za drugačno mnenje gl. ŠERBELJ 1995 (op. 12), str. 59–85.

¹⁶ Ludwig GOLDSCHIEDER, *500 Selbstporträts*, Wien 1936, str. 19.

¹⁷ Kot *pars pro toto* lahko navedemo nekaj Dürerjevih portretov moških z zlato mrežico, na primer portret Jakoba Fuggerja iz časa okoli leta 1520 (Staatsgalerie Altdeutsche Meister, Augsburg) ali portret Jakoba Muffela, datiran v leto 1526 (Gemäldegalerie, Berlin), ter upodobitvi sv. Jurija in sv. Evstahija na Dürerjevem Paumgartnerjevem oltarju iz okoli leta 1500 (Alte Pinakothek, München). Med slavnimi upodobitvami moških z zlato mrežico ne moremo mimo Rafaelovega portreta mladeniča na freski *Maša v Bolseni* v vatikanskih sobanah (1512–1514).

¹⁸ Gl. npr. *Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320–1782). Transkripcije z regesti in komentarji* (ur. Božo Otorepec, Dragan Matic), Ljubljana 1998, str. 67–68. Sredi 15. stoletja je bila Kranjska političnoekonomsko nestabilna. Notranjeavstrijske dežele so trpele zaradi notranjih in zunanjih spopadov, kot sta boj za celjsko dediščino ter vojna Friderika III. z ogrskim kraljem Matijo Korvinom za ogrsko nasledstvo in s Friderikovim bratom Albrehtom za habsburško nasledstvo. Cesar je za širokopotezno politiko in dolgotrajna vojskovanja ter plačevanje najemnikov potrebna sredstva neusmiljeno iztiskal tudi iz manjših in revnejših dežel, kot je bila Kranjska.

¹⁹ O rožnovenski bratovščini in njenem doprinosu pri Sv. Primožu nad Kamnikom gl. LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Svetem Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39, 2016, str. 9–26; Mija OTER GORENČIČ, Auf den Spuren der Rosenkranzbruderschaft,

3. Mučeništvo sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, detajl s figuro malika, Kranjski oltar, ok. 1500, Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj

Pričujoči prispevek se osredotoča na tablo s prizorom mučeništva svetnikov ter podaja analizo pomena in vloge sedečega malika na stebru ob levem robu slike. Ena od svetniških legend poroča, da naj bi Kancija, Kancijana, Kancijanilo in Prota obsodili na smrt in obglavili, potem ko so zavrnili čaščenje boga Jupitra. V starih brevirjih oglejskega patriarhata, pod katerega je sodila tudi kranjska župnija, se je ohranila skrajšana oblika legende za *lectiones ad matutinum solitae recitari*, ki se osredotoča na beg svetnikov in njihovo mučeniško smrt.²⁰ Verjetno je bil slikarjev vir prav takšna *lectio*, ki se je ohranila tudi v antifonariju kranjske župnijske cerkve iz leta 1493 (Nadškofijski arhiv, Ljubljana). Ta vključuje opis bega Kancijev in trenutka, ko je ena od mul pokleknila in s tem zapečatila

Albrecht Dürers und zweier Kaiser in den Fresken von St. Primus oberhalb Kamnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 23/2, 2018, str. 51–73. Rožni venec, naslikan na izpostavljenem mestu nad prizorom Poklon Sv. treh kraljev (njihove relikvije v Kölnu so privabljale številne slovenske romarje), nakazuje, da se je kamniška Marijina bratovščina, ki ji že starejša literatura pripisuje naročilo poslikave, konec 15. stoletja usmerila v rožnovensko pobožnost.

²⁰ STELE 1926 (op. 1), str. 199–203.

4. Guariento di Arpo: Luna, cerkev sv. Filipa in Jakoba, Padova, ok. 1360

usodo svetnikov, opisuje pa tudi dogodek, ko so svetniki zavrnilo ukaz, naj darujejo Jupitru, kar je privedlo do njihove usmrtnice.²¹

Na desnem krilu sta upodobljena birič, ki vleče Kancija iz bratovega objema, in objokana Kancijanila, ki jo silijo k čaščenju nenavadnega, zelo natančno upodobljenega malika, sedečega na prestolu s kolesi, dvignjenega na renesančnem stebru z maskami na bazi (sl. 2–3). Kipec božanstva je postavljen na vrtljivo zobato kolo. V levem spodnjem kotu je upodobljen obglavljeni učitelj Prot. Verjetno ni dvoma o tem, da je slikar v maliku upodobil prav figuro Jupitra. Upodobitev gromovnika pa vidno odstopa od uveljavljene vizualne podobe poglavarja olimpijcev, katerega tradicionalna atributa sta orel in strela. Obenem se močno razlikuje tudi od upodobitev malikov v srednjeveški umetnosti, kjer so ti navadno upodobljeni kot gole stoječe figure na stebru. Njegove lastnosti ne sovpadajo ne z ikonografijo Saturna (kolesa bi pogojno lahko napeljevala na motiv minevanja časa) ne drugih antičnih božanstev. Paralele mu ni mogoče najti niti v podobah »sinkretistično pojmovanih božanstev«, kakršne so denimo v Palači Schifanoia v Ferrari ali na reliefih v Malatestovem templju v Riminiju, ki so nastale po opisih v antičnih besedilih. Vignjevič ugotavlja, da figura malika najbolj spominja na podobe sedečih planetarnih božanstev, ki jih je v 60. letih 14. stoletja v cerkvi sv. Filipa in Jakoba v Padovi (gli Eremitani) naslikal Guariento (sl. 4).²² Podobnosti pa niso tako izrazite, da bi smeli domnevati, da se je slikar za omenjeno upodobitev zgledoval prav po padovanski freski, čeprav ne gre izključiti možnosti, da je na enem izmed svojih potovanj zašel tudi na beneško ozemlje.

Sedeča figura ima na glavi srednjeveško pokrivalo s poudarjeno šesterokrako zvezdo nad temenom, atributom Jupitra, noge ji počivajo na dveh kroglih (morda po vzoru personifikacije

²¹ STELE 1926 (op. 1), str. 200; VIGNJEVIČ 1996 (op. 3), str. 31. Rokopis je leta 1493 dokončal Joannes von Werd de Augusta. Kranjski antifonarij je nastal v času župnika Matija Operta (1479–1519) deset let ali več pred oltarjem in je verjetno tvoril podlago za konceptualno zasnovano obeh oltarnih tabel. Besedilo se prične z besedami: *Incipit histo(ria) Cantii, Ca(n)tiani, Cancianille et P(ro)thi martiru(m). Euouae, turbaret christianos et multaret tyranor(um) morti daret sena p(er) secutio /.../*. Omenjen je tudi dogodek, ko Kanciji zavrnejo čaščenje Jupitrovega malika: *Hortabantur vt offerrent thura Ioui ne differrent dei suo ve sufferrent penas mortis duplices. Quib(us) dicu(n)t denotius: No(n) decet nos demonibus offerre immoverius omnipotenti deo /.../*. *Eternis bonis spotiantur ydola q(ui) venerentur in cochito cruciantur q(ui) no(n) credunt domino*.

²² VIGNJEVIČ 1996 (op. 3), str. 33.

Fortune), v rokah pa drži nenavadno oblikovano palico ali žezlo, ki spominja na škofovski pastorage in se na dnu razširi v rogovilo. Zgornji del palice je polkrožno oblikovan, na njegovem zaključku pa so pritrjene tri sekajoče se osi s tremi kraguljčki. Malik v rokah drži odebeljen okrogel predmet z luknjo v sredini in okroglo strukturo na dnu, morda kos oprave ali zvonec. Njegov prestol z dvema kolesoma je postavljen na preprost mehanizem. Ko se prestol na zobniku vrti, povzroča zvončkljanje zvoncev, pritrjenih na konico malikove ukrivljene palice, in zvoncev, podobnih kraguljčkom, na štirih navpičnih vzvodih, prislonjenih ob stranice štirioglatega kapitela (vzvodi so z manjšimi zobatimi kolesci vpeti v osrednje zobato kolo).²³ Rumenkasta barva skulpture in dejstvo, da je postavljena na kovinsko zobato kolo, kakršna so bila že vsaj od konca 14. stoletja dalje v širši uporabi pri urnih mehanizmih, potrjuje, da je slikar želel ustvariti vtis, da imamo pred sabo kovinski izdelek, morda iz medenine ali (pozlačene) bakrove zlitine. V 15. stoletju so se na pročeljih cerkva in urnih stolpov čedalje pogosteje pojavljale mestne ure, ki so prebivalcem kazale čas, in mogoče je, da se je slikar ob preučevanju urnih mehanizmov v Benetkah, na Dunaju ali nemara v Nürnbergu navdušil nad predstavo o ujemajočih se gibljivih zobatih kolesih.

Da bi se lažje približali predstavnemu svetu Mojstra Kranjskega oltarja in verodostojneje sklepali o idejnem ozadju njegovega izuma, je treba najprej predstaviti kulturnozgodovinski kontekst miljeja, v katerem se je domnevno izoblikoval. Ugotovljeno je že bilo, da dela obravnavanega slikarja izpričujejo tesne povezave s srednjeevropskim slikarstvom, predvsem dunajskim in salzburškim, ter navsezadnje tudi s srednjeveško likovno tradicijo v slovenskem prostoru.²⁴ V njegovih delih prepoznavamo daljnosežnejše vplive nizozemskega, beneškega in nemškega slikarstva iz miljeja Albrechta Dürerja. Renesančno oblikovana školjčna niša, v katero je na vzhodni strani severne stene cerkve sv. Primoža umeščena figura sv. Erazma, potrjuje, da je bil omenjeni slikar sposoben hitro in učinkovito asimilirati napredne likovne smeri. Vzor za ta arhitekturni element je lahko našel le v italijanski (najverjetneje beneški) umetnosti druge polovice 15. stoletja.²⁵

Mladenič v ospredju prizora mučeništva Kancijev (ki ga je po vsej verjetnosti mogoče poistovetiti z likom Sizinija iz omenjene svetniške legende) je upodobljen v razkošni noši, kakršne v sorodnih različicah poznamo denimo iz sočasnih Carpacciovih slik. Navezavo Mojstra Kranjskega oltarja na delo Rogierja van der Weydna (ok. 1399–1464) na primeru triptiha z Objokovanjem Kristusa, ki je bil tedaj še v zasebni zbirki v New Yorku, je razčlenil Erwin Panofsky. Zapisal je, da je delo potujočega avstrijskega slikarja narejeno po vzoru Rogierjevega Objokovanja (Musées royaux des Beaux-Arts de

²³ Tomaž Lazar meni, da bi bil v notranjosti Jupitrovega kipca lahko nekakšen urni mehanizem oziroma mehanizem na vzmet, ki se ga navije (morda celo s kolesom na boku figure). Na ta način bi se lahko sprožil pogon figure, ki se po navpični osi zavrti na podstavku v obliki zobatega kolesa, kar bi poganjalo še štiri simetrično razvrščene bočne nosilce s kraguljčki. Vsak od teh stranskih elementov ima urejen prenos prek manjšega zobatega kolesa, ki se zavrti glede na rotacijo figure, posledično pa silovito zacingljajo kraguljčki na omenjenih bočnih oseh. Glede na znane analogije bi bilo mogoče, da je temu gibanju sledilo tudi premikanje figure, ki bi nemara lahko vstala s prestola in udarila s palico v levi roki. Mehanizem naprave je dovolj natančno upodobljen, da si je mogoče predstavljati gibanje figure. Umetnik se je torej dobro zavedal, kaj slika, kar bi lahko pomenilo, da je imel pred očmi konkreten predmet oziroma, da ni slikal domišljajske podobe. Za mnenje se Tomažu Lazarju najlepše zahvaljujem.

²⁴ Upodabljanje pohoda in poklona Sv. treh kraljev je ena najpomembnejših posebnosti slovenskega in delno tudi širšega vzhodnoalpskega slikarstva. Obsežne tovrstne upodobitve zasledimo v cerkvah v Krtini pri Dolu in Marija Gradcu. Za cerkev sv. Lenarta v Krtini pri Dobu gl. HÖFLER 1996 (op. 12), str. 117–121. Za freske v cerkvi v Marija Gradcu pri Laškem gl. Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji. 4: Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004, str. 131–136.

²⁵ Severno od Alp najdemo motiv školjčno zaključene niše šele v drugem desetletju 16. stoletja. Gl. VIGNJEVIĆ 1996 (op. 3), str. 46.

Belgique, Bruselj), obenem pa naj bi na nanj vplival tudi triptih Gerarda Davida.²⁶ Mojster Kranjskega oltarja je gotovo prepotoval nemške dežele in prišel v stik z grafičnimi listi Martina Schongauerja (ok. 1450/53–1491), kot je upodobitev Nespametne device, ki jo je Mojster Kranjskega oltarja verjetno uporabil kot predlogo za lik sv. Marjete v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom. Pri Poklonu Sv. treh kraljev pa se je naslonil na lesorez Albrechta Dürerja z istim naslovom iz cikla Marijino življenje, ki je v celoti izšel leta 1511, ta list pa je moral nastati že prej.²⁷ Vignjević ugotavlja, da se je omenjeni mojster slogovno tako približal umetnosti velikega nürnberskega slikarja, da lahko govorimo o Dürerjevem odločilnem vplivu na njegovo ustvarjanje.²⁸ Slikar nam je v teološko poglobljenem in ikonografsko zapletenem ciklu fresk v cerkvi sv. Primoža razkril širino svojega diapazona. Četudi programa upodobitev gotovo ni zasnoval sam, se njegov idejni prispevek zdi nesporen.²⁹ Osrednji kužni podobi v cerkvi sv. Primoža lahko najdemo vzporednice v kasnejšem delu Hansa Holbeina st. (okoli 1460–1524), votivni sliki Ulricha Schwarza, ki jo je naslikal v Augsburgu leta 1508.³⁰

Znano je, da je Mojster Kranjskega oltarja vire za svoje upodobitve črpal tudi iz knjižnih ilustracij. Pri ozadju prizora Vstajenje na Kranjskem oltarju se je naslonil na veduto Jeruzalema v delu *Peregrinatio in Terram Sanctam* mainškega kanonika Bernharda von Breydenbacha (Mainz 1486),³¹ več motivov pa je povzel tudi po delu *Liber Chronicarum* Hartmanna Schedla, bolj poznanem kot *Nürnberska* ali *Svetovna kronika* (Nürnberg 1493).³² Ta velja za inkunabulo z najbogatejšimi ilustracijami severno od Alp; z lesorezi jo je opremila delavnica Michaela Wolgemuta, v kateri je deloval mladi Dürer. Kot je ugotovil Vignjević, se je slikar na *Svetovno kroniko* naslonil pri upodobitvi mesta v ozadju prizora bega Kancijev in pri podobi mule, ki jo je povzel po lesorezu Pavlove spreobrnitve.³³

²⁶ Erwin PANOFKY, *Early Netherlandish Painting. Its Origins and Character*, Cambridge 1953, str. 462, op. 4.

²⁷ VIGNJEVIĆ 1996, str. 39–40. Mojster kranjskega oltarja je poudarjeno telesnost pri upodabljanju anatomije konja lahko prevzel na primer iz Dürerjevega lesoreza *Vitez in najemniški vojak* (*Ritter und Landsknecht*), ki je nastal med letoma 1496 in 1498. Oblikovanje konja je izrazito tudi na Dürerjevi bakrorezni upodobitvi sv. Evstahija iz leta 1501.

²⁸ VIGNJEVIĆ 1995 (op. 5), str. 301; VIGNJEVIĆ 1996 (op. 3), str. 39.

²⁹ Ikonografski program poslikav v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom je temeljito analiziral Jure MIKUŽ, *Kri in mleko. Sugestivnost podobe*, 1, Ljubljana 1999 (Studia humanitatis. Apes, 10), str. 17–442.

³⁰ MIKUŽ 1999 (op. 29), str. 53. Na Holbeinovi votivni sliki sta, podobno kot na freski v cerkvi sv. Primoža, upodobljena Kristus, ki razpira rano, in Marija, ki pridržuje dojko, nad njima pa Bog Oče v oblaku pospravlja meč v nožnico. V ospredju je množica prosečih, med katerimi izstopa naročnik. Nad Kristusovo glavo je napis v stari nemščini, ki se v prostem prevodu glasi: *Poglej, Oče, / moje rane rdeče. / Pomagaj ljudem / iz vseh stisk / z mojo bridko smrtjo*. Marija z desnico stiska dojko, da z nje brizga mleko. Nad Bogom Očetom je napis, ki pripoveduje o njegovi usmiljenosti. Napis nad Marijino glavo se glasi: *Gospod, spravi svoj meč, / ki si ga izvlekel, / in poglej moje prsi, / ki jih je sesal tvoj sin*. Jure Mikuz domneva, da bi deli lahko nastali na podlagi istega, žal neznanega, likovnega vira.

³¹ VIGNJEVIĆ 1992 (op. 12), str. 107; VIGNJEVIĆ 1996 (op. 3), str. 31, 60. Bernhard von Breydenbach je na svoje romanje v Jeruzalem, opisano v omenjeni knjigi, povabil tudi utrechtskega slikarja Erharda Reuwicha, ki je na posameznih etapah potovanja upodobil kraje in njihove prebivalce. Podoba Jeruzalema je Mojster Kranjskega oltarja posnemal pri prizoru Vstajenje na Kranjskem oltarju. Podoba tega mesta se pojavi tudi na upodobitvi Kristusovega objokovanja in na prizoru Naznanjenje Joahimu na severni steni cerkve sv. Primoža.

³² Hartmann SCHEDL, *Liber Cronicarum*, Nürnberg 1493; za digitaliziran izvod gl. npr. University of Cambridge, Digital Library, <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/PR-INC-00000-A-00007-00002-00888/108> (21. 4. 2018).

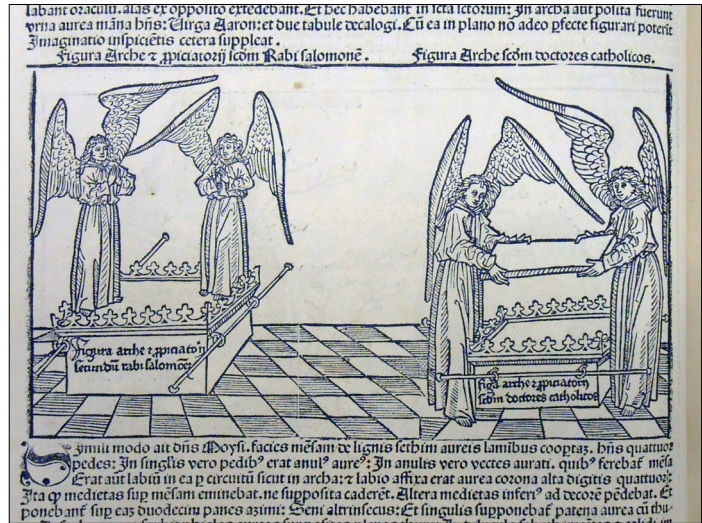
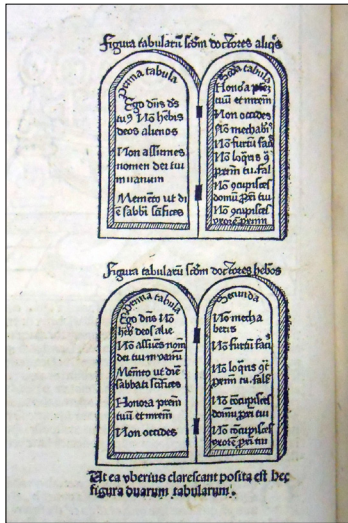
³³ Gl. VIGNJEVIĆ 1992 (op. 12), str. 107–109; VIGNJEVIĆ 1995 (op. 3), str. 341, kat. št. 197; VIGNJEVIĆ 1996 (op. 3), str. 60. Verjetno so na Mojstra Kranjskega oltarja vplivale tudi upodobitve drugih mest v *Svetovni kroniki*. Mesto v ozadju prizora bega Kancijev na Kranjskem oltarju je na primer sorodno upodobitvi obzidanega hessenskega mesta z mostom, zvoniki in gradom v *Svetovni kroniki* (fol. CCLXXXIr).

5. Zavrnitev Joahimove daritve, 1504,
p. c. sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom

6. Marijina pot v tempelj, 1504,
p. c. sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom

7.–8. Hartmann Schedl, *Liber Chronicarum*, Nürnberg 1493, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Navdušenje Mojstra Kranjskega oltarja nad ritualnim, posvečenim in skrivnostnim se ne kaže le v nenavadni upodobitvi figure malika, marveč tudi v svetopisemskih prizorih pri Sv. Primožu, v katerih se pojavlja Salomonov tempelj, npr. Zavrnitev Joahimove daritve in Marijina pot v tempelj (sl. 5–6). Jeruzalemski hram je zaznamoval s podobo skrinje zaveze s serafinoma na pokrovu in polkrožno zaključenima tablama postave v prizoru Zavrnitev Joahimove daritve ter s podobo skrinje zaveze, katere zadnji del prepoznamo za vrati templja na vrhu stopnišča, po katerem se vzpenja Marija. Upodobitev skrinje zaveze, ki je v srednjeveškem in renesančnem slikarstvu razmeroma redka,

9. Idol zabava dvorjane v: Girard d'Amiens, *Li Contes de Meliacin*, Bibliothèque Nationale, Pariz

so bržkone spodbudile ilustracije poglavja Tercia etas mundi v *Svetovni kroniki* (sl. 7–8).³⁴ Da ta tudi na Kranjskem ni bila neznana, potrjujeta izvoda v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.³⁵

Upodobitve gibljivih mehaničnih čudes so v srednjeveški umetnosti redke. Zasledimo jih zlasti na ilustracijah nekaterih iluminiranih rokopisov. Tako denimo magična skulptura zabava dvor v delu *Li Contes de Meliacin* Girarda d'Amiensa (Bibliothèque Nationale, Pariz, sl. 9).³⁶ Podobo s skulpturo strelca na piedestalu, ki meri puščico v zmaja, najdemo v *Tebaidi* iz prve četrtine 15. stoletja (British Library, London).³⁷ V delu *Lancelot du Lac* (Bibliothèque Nationale, Pariz) iz leta 1470 pa je upodobljen Lancelot, ki se bojuje s kovinskimi vitezi (sl. 10).³⁸ V srednjeveških povestih pa opisi avtomatov vseh vrst še zdaleč niso redkost. Prvič se pojavijo že na začetku 12. stoletja in vsaj tristo let ostanejo ena izmed ponavljajočih se tem v ciklih pripovedk in junaške viteške epike. Chaucer je v povesti *The Squire's Tale* (med 1370 in 1380) opisal medeninastega konja; v *Roman de Troie* Benoîta de Sainte-Maura (ok. 1160) sta omenjena dva avtomata v podobi ženske in dva v podobi moškega. V *Roman d'Alexandre* iz 12. stoletja gibljivi kipi nastopajo kot čuvaji mostu, vrat ali prehoda. V *Lancelotu* iz zgodnjega 13. stoletja zasledimo niz mehanskih vitezov. V *Tristanu* (ok. 1220) čarovnica Morgan la Fée brani svoj grad s pomočjo bakrenih vitezov.³⁹ V nemški pripovedi z naslovom *Valentin und Namelos* (v Angliji

³⁴ SCHEDL 1493 (op. 32), fol. XXXI, XXXIIIr. Grafične upodobitve skrinje zaveze, pentatevha in vrhovnega svečenika so bile objavljene že v *Biblia Latina. Cum postillis Nicolai de Lyra*, ki jo je dal v Nürnbergu leta 1485 natisniti tiskar Anton Koberger (1440–1513). Koberger je omenjene grafike znova uporabil pri natisu *Svetovne kronike*.

³⁵ Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov, Ti III 20876, Ti III 3853. Eden od izvodov izvira iz kartuzije Bistra.

³⁶ Girard D'AMIENS, *Li Contes de Meliacin*, MS. Fr. 1633 (Bibliothèque Nationale, Pariz), fol. 4r, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10509758f/f19.image> (11. 5. 2019).

³⁷ Publius Papinius Statius, *Thebaid*, Burney MS. 257 (British Library, London), fol. 15r. Za iluminacijo gl. <https://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/ILLUMINBig.ASP?size=big&IllID=8518> (12. 5. 2019).

³⁸ Gautier MAP, *Roman de Lancelot (Lancelot propre)*, MS. Fr. 112 (Bibliothèque Nationale, Pariz), fol. 78r, [https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8527587p/f149.image.r=,%20Roman%20de%20Lancelot%20\(Lancelot%20propre\)](https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8527587p/f149.image.r=,%20Roman%20de%20Lancelot%20(Lancelot%20propre)) (11. 5. 2019).

³⁹ Gl. Jonathan SEWDAY, *Engines of the Imagination. Renaissance Culture and the Rise of the Machine*, London-New York 2007, str. 193.

10. Lancelot v boju s kovinskima vitezoma v: Gautier Map, *Lancelot du Lac*, Bibliothèque Nationale, Pariz

je znana z imenom *Valentine and Orson*) literarna junaka v graščini najdeta umetno bronasto glavo, ki jima razkrije, da sta brata.⁴⁰ Avtomati so postali pogost motiv srednjeveškega bajeslovja in jih v tem kontekstu navadno ni mogoče ločiti od prevladujočih magičnih predstav. Znamenite in splošno znane so bile na primer pripovedi o *Salvatio Romae*, gibljivih skulpturah, ki naj bi Rimljane opozarjale na nemire v daljnih provincah obsežnega cesarstva in katerih snovalec naj bi bil sam pesnik Vergil. Ta zgodba se je ohranila v več različicah, uporabili so jo tudi v vodnikih za romarje *Mirabilia Urbis*, ki so se prvič pojavili v 12. stoletju.⁴¹ V delu *De naturis rerum* angleškega opata Aleksandra Neckama (ok. 1190) je ohranjen eden prvih zapisov te zgodbe, ki jo v *Legendi Aurei* omenja tudi Jacobus da Voragine. Sprva je bila legenda povezana s Kapitolom in se je verjetno posredno navezovala na zgodbo o kapitolskih goseh Jupitrovega templja, ki so Rimljane posvarile pred vdorom Galcev v mesto.⁴² Neckam je opisal palačo, ki naj bi jo Vergil zgradil v Rimu in vanjo namestil kipe, ki so predstavljali province rimskega cesarstva z zvonci v rokah, s katerimi so pozvonili v primeru nemirov v neki regiji cesarstva. Istočasno je bronasti vitez na strehi palače naperil kopje v smeri uporne province.

Mojster Kranjskega oltarja je svoje predstave o kovinskem mehničnem Jupitrovem kipu nemara razvil prav na podlagi omenjene legende. Tako zasnovano upodobitev bi mu morda lahko sugeriral Matija Operta, ki bi se z zgodbo o *Salvatio Romae* lahko seznanil v opisih večnega mesta, namenjenih romarjem. V prid tezi, da bi lahko v tem viru iskali zgled za slikarjevo domisljico, govori kraguljčki na Jupitrovi palici in na navpičnih vzvodih ob štirih stranicah kapitela, ki spominjajo na opis rimskih skulptur – avtomatov, ki zvonijo v svarilo. Kot priča svetniška legenda, so bili iz Rima tudi Kanciji, ki naj bi ob preganjanju kristjanov v času Dioklecijana od tam pobegnili v Oglej.

Domnevamo lahko tudi, da je umetnik na svojih potovanjih videl premikajoče se skulpture na urnih stolpih. Mehanični urni mehanizmi, opremljeni z gibljivimi figurami, so se najprej pojavili v

⁴⁰ SEWDAY 2007 (op. 39), str. 194.

⁴¹ Nica FIORI, *Roma arcana. I misteri della Roma più segreta*, Roma 2000, str. 72–73.

⁴² Domenico COMPARETTI, *Vergil in the Middle Ages*, Princeton 1997, str. 298, ugotavlja, da je Neckamov opis Vergilove palače nenavadna kombinacija reminiscenc na Kapitol (z dobro znano zgodbo o goseh Jupitrovega templja), Panteon, Kolosej in skulpture, ki so predstavljale različne narode v Pompejevem gledališču in za katere se je Neronu v preganjavici zadelo, da ga skušajo napasti. Legenda o *Salvatio Romae*, ki je nastala zunaj Italije, je bila zelo razširjena v srednjem veku in je sprva krožila brez omembe Vergila. Podobna zgodba se pojavlja tudi v arabskih legendah in se nanaša na Egipt, zato je mogoče, da se je iz Bizanca širila tako na zahod kot v arabski prostor. V sredini 12. stoletja je Vergil postal tema anglo-normanskih klerikalnih piscev. Vergilov sloves maga je pridobil nove razsežnosti, čeprav mu je bila šele z *romans antiquus* pripisana sposobnost snovalca avtomatov. Neckam (1157–1217) je zapisal, da je bila najbolj izjemna izmed Vergilovih stvaritev prav *Salvatio Romae*, napreden alarmni sistem za celotno rimsko cesarstvo. Gl. Elly R. TRUITT, *Medieval Robots. Mechanism, Magic, Nature, and Art*, Philadelphia 2015, str. 64–66.

Italiji (Milano 1336, Padova 1344, Orvieto 1345) in kmalu za tem tudi v nemškem prostoru (Strasbourg 1352 in Nürnberg, med 1356 in 1361).⁴³ Srednjeveška Evropa je bila posejana z mehaničnimi stvaritvami in Katoliška cerkev je bila njihov glavni naročnik. Mehanske uprizoritve bibličnih dogodkov so se razširile po vseh evropskih deželah in dosegle vrhunec na prehodu iz 15. v 16. stoletje, prav v času, ko je nastal tudi Kranjski oltar. Najzgodnejše moderne mehanične figure so bile postavljene v katedralah in so utelešale biblične like. Najpogosteje so bile del orgel ali cerkvene ure. V skicirki Villarda de Honnecourta iz sredine 13. stoletja so izrisani tudi preprosti avtomati, ki jih je bilo mogoče upravljati z vrvmi in škripci.⁴⁴ Mehanična čudesa so se pojavljala tudi na posvetnih objektih, mestnih hišah, urnih stolpih in plemiških posestvih. Eden redkih dokumentiranih grajskih parkov z delujočimi avtomati v srednjeveški Evropi je bila nekdanja rezidenca grofa Roberta II. Artoisa in njegove hčerke Mahuat v kraju Hesdin na severu Francije ob meji z Belgijo. Hesdinški grad je bil v 16. stoletju povsem uničen. Park z umetelnimi hidravličnimi fontanami in »napravami za zabavo« (*engiens d'esbattement*) je v dokumentih prvič omenjen leta 1299. Filip Dobri, vojvoda Burgundski, naj bi kasneje že slavnemu parku dodal še nekaj novih avtomatov, ki so delovali vsaj do leta 1470.⁴⁵ Urni stolp na Trgu sv. Marka v Benetkah, izdelan leta 1499, je še danes opremljen z dvema bronastima pastirjema, ki bijeta plat zvona, ko se ob vsaki polni uri skozi vratca prikaže angel s trobento, ki mu sledijo Sveti trije kralji. Kralji se priklonijo pred skulpturo Marije z detetom, pri čemer z eno roko sežejo proti glavi (pri tem se jim privzdigne krona), z drugo pa simbolično izročajo darove.⁴⁶ Na uri na Münchenski katedrali iz leta 1514 je vsako polno uro Bog Oče vihtel meč nad padlim človeštvom, figuri Kristusa in Marije pa sta ga prosili usmiljenja.⁴⁷ Prva astronomska ura v katedrali v Strasbourgu je bila zgrajena med letoma 1352 in 1354 v južnem transeptu in je imela več premikajočih se figur, med njimi tudi petelina, ki velja za najstarejši ohranjeni primer avtomata na svetu (danes v Musée des Arts décoratifs v Strasbourgu). Mehanski petelin, izdelan iz železa, bakra in lesa, je opoldan razprl peruti, odprl kljun in kikirikal. Na vrhu ure so se prikazali Sveti trije kralji in se poklonili pred Marijo z detetom.⁴⁸ Mogočen avtomat je oživil tudi cerkvene orgle v kraju Neustadt an der Harth na Bavarskem. Ob razglasitvi zlate bule (leta 1356) je dal Karel IV. izdelati avtomat s sedmimi volilnimi knezi, ki se sprehodijo in poklonijo pred figuro cesarja. Omenjeni mehanizem, izdelan med letoma 1356 in 1361, je vgrajen na pročelje cerkve Naše ljube Gospe v Nürnbergu, kjer obnovljen deluje še danes. V niši je umeščena skulptura cesarja z regalijami v rokah, pod njo pa je letnica 1509, ko je bila mehanična ura obnovljena. Sedem figur volilnih knezov (*Männleinlaufen*) ob poldnevu izstopi iz niše pod uro in se obrne proti cesarju.⁴⁹

⁴³ Stephan WARTZOLDT, Automata. The Western World, *Encyclopedia of World Art*, 2, New York-Toronto-London 1960, stp. 188–189.

⁴⁴ Jessica RISKIN, Machines in the Garden, *Republics of Letters. A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts*, 2, 2010, str. 21–24.

⁴⁵ Robert II. se je morda nad avtomati navdušil med sedemletnim bivanjem na Siciliji, kjer so bile mehanične ure in avtomati del dvorne tradicije. Elly R. TRUITT, The Garden of Earthly Delights. Mahaut of Artois and the Automata at Hesdin, *Medieval Feminist Forum. A Journal of Gender and Sexuality*, 46, 1, 2010, str. 74–79; Alice WELCH, *Of Six Medieval Women. To which is Added a Note on Medieval Gardens*, Williamstown 1972, str. 113–114; Nadia AMBROSETTI, *Cultural Roots of Technology. An Interdisciplinary Study of Automated Systems from the Antiquity to the Renaissance*, Milano 2010 (tipkopijska doktorska disertacija), str. 158–159.

⁴⁶ Nicolò Federico ERIZZO, *Relazione storico-critica della Torre dell'Orologio di S. Marco in Venezia. Corredata di documenti autentici ed inediti*, Venezia 1860, str. 46–47.

⁴⁷ Alfred CHAPUIS, Edouard GELIS, *Le Monde des Automates*, 1, Geneve 1984, str. 167; RISKIN 2010 (op. 44), str. 21–24.

⁴⁸ RISKIN 2010 (op. 44), str. 21–24.

⁴⁹ CHAPUIS, GELIS 1984 (op. 47), str. 165–66; RISKIN 2010 (op. 44), str. 21–24. Gl. tudi WARTZOLDT 1960 (op. 43), stp. 188.

Medtem ko so cerkvene oblasti na široko uporabljale tovrstne naprave, zasledimo v nürnberški mestni kroniki iz leta 1398 ostro kritiko posvetne rabe avtomatov, namenjenih dvornemu razvedrilu. Opisani so kot »vrteči se mehanizmi, ki izvajajo nenavadne gibe in prihajajo neposredno od hudiča«. ⁵⁰ Francoski humanist Pierre de la Ramée (Petrus Ramus) je leta 1569 v delu *Scholarum mathematicarum libri unus et triginta* opisal umetno muho in orla, ki naj bi ju izdelal astronom Regiomontanus (1436–1476) v Nürnbergu. ⁵¹ Avtomati in razprave o njih so bili torej v nemškem prostoru, vključno z Nürnbergom, pogosti. Če je Mojster Kranjskega oltarja obiskal Nürnberg ali tam celo začasno bival, kot bi lahko predvidevali po tesni slogovni navezavi na Dürerja, je bržkone videl tudi sloviti urni mehanizem na tamkajšnji cerkvi. Čeprav ostaja vprašanje, od kod je Mojster Kranjskega oltarja povzel snov za zelo nenavadno in v širšem evropskem prostoru edinstveno upodobitev Jupitrove figure na prizoru mučeništva Kancijev, odprto, smo odgovoru korak bližje. Upoštevati je treba možnost, da je bodisi posnel obstoječi avtomat bodisi povzel literarni opis takšne bajeslovne naprave.

Pokazali smo, da lahko upravičeno domnevamo, da je bil Mojster Kranjskega oltarja široko razgledan in izobražen slikar, ki se je oblikoval v naprednih umetniških središčih in je bil vaje snovanja kompleksnih alegoričnih podob za izobraženo občinstvo. Obenem pa ni zgolj šablonsko reproduciral že obstoječega, temveč je kreativno predeloval in razvijal motive in likovne predloge, ki so mu predstavljali izhodišče. V nekaterih ikonografsko kompleksnejših prizorih v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom je postavil tudi teološko in idejno realizacijo, ki nas s svojo alegorično vrednostjo še danes živo nagovarja. Ne preseneča torej, da je ta anonimni, a v tem prostoru najbolj pronicljivi in po svoji široki erudiciji izstopajoči slikar svojo samozavest in ambicioznost izrazil v markantnem avtoportretu. Naslikal se je z vidno poudarjeno dlanjo – emblemom lastne slikarske spretnosti – v razkošni noši in z zlatim prstanom. S tem je nazorno pokazal svoj družbeni status. Njegovo zavedanje lastnih ustvarjalnih moči in intelektualnih zmožnosti sovpada s časom, ko je tudi v našem geografskem prostoru slikar iz rokodelca postal umetnik in avtonomen subjekt, ki ustvarja (vsaj deloma in pogojno, pa vendar) po lastnem navdihu. Po zgledu Albrechta Dürerja in Martina Schongauerja, ki sta se podpisovala z monogramoma AD in M+S, se je tudi naš slikar pri sv. Primožu podpisal z monogramom VF. Morda lahko aluzijo na njegovo refleksijo o statusu (melanholičnega) umetnika, diskurzu, ki je bil na renesančnih dvorih zelo prisoten in tematiziran, prepoznamo v moški figuri, ki se nad stranskim portalom svetoprimoške cerkve naslanja na dlan. ⁵² Figura spominja na renesančne reprezentacije Melanholiije, ki so plod predstav o štirih človeških značajih, povezanih s telesnimi sokovi in astrološko determiniranostjo. Omenjeno temo je v renesančnem času v spisu *De Vita* povzdignil Marsilio Ficino. ⁵³ Če je interpretacija omenjene moške figure, ki glavo naslanja na dlan, v skladu z renesančnimi predstavami melanholičnega umetnika, je v tem elementu iz cikla fresk v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom mogoče prepoznati dodaten pečat humanistično razgledane umetniške osebnosti.

⁵⁰ Eugenio BATTISTI, Automata. General problems, *Encyclopedia* 1960 (op. 43), stp. 182.

⁵¹ AMBROSETTI 2010 (op. 45), str. 158–159.

⁵² Gl. MIKUŽ 1999 (op. 29), str. 438.

⁵³ Teorija o štirih značajih je eno najvidnejših reprezentacij v nemškem prostoru doživela v obrazni karakterizaciji Dürerjevih apostolov, ki zrcalijo humoralno teorijo v delu *Štirje Apostoli* (Alte Pinakothek, München) iz leta 1526. Dürer je stanju zatopljenega premišljevanja in resignirane potrnosti zaradi minljivosti človeških del in prizadevanj (kar pogojuje tudi ustvarjalni nemir umetnika) z bakrorezom *Melanholiija I* leta 1514 postavil trajen spomenik.

Avtomati so v srednjeveški literaturi praviloma opisani kot kovinska, najpogosteje medeninasta ali bakrena premična mehanična čudesa. Ta lastnost se povsem ujema z upodobitvijo antičnega idola na Kranjskem oltarju. Natančna upodobitev elementov mehanizma, kot so ujemajoča se zobata kolesa, ki prenašajo vrtljaje na navpične osi, razkriva, da slikar ni nameraval poustvariti skulpture antičnega božanstva, temveč tehnično napravo v podobi demonične figure malika, kakršne so v tedanji Evropi uporabljali kot vzgojni pripomoček.

Elementi, ki nakazujejo gibanje celotne strukture, so sledeči: malik noge opira na krogli, sedi na prestolu, na katerega sta pritrjeni kolesi, drži dolgo palico, ki spominja na polkrožno zaključeno škofovsko palico, s katere visijo prekrížane vrteče se osi s kraguljčki ali zvonci. Ob štirih stranicah pravokotnega kapitela so štiri osi z manjšimi zobniki vpete v večji zobnik, na katerega je postavljena skulptura idola. Omenjene osi se končajo s prekrížanimi palicami, na katerih so kraguljčki. V primeru, da je upodobitev nastala na podlagi opisa *Salvatio Romae*, si moramo predstavljati, da je vrtenje figure, ki je prek manjših zobnikov prenašalo vrtljaje na stranske osi, povzročalo zvočenje kraguljčkov na njihovih konicah in tistih na malikovi palici. Zlasti od 14. stoletja naprej so se evropska mesta začela opremljati z natančnimi mehanskimi urami. Inženirji, kot je denimo Giovanni Dondi (ok. 1330–1388) iz Padove, ki je izdelal znamenito astronomsko uro (*Astrario*), so bili zelo iskani in cenjeni. Redki pa so odzivi na razvoj tehnologije in razmah urnih mehanizmov v evropskem gotskem in renesančnem slikarstvu.

Upodobitve imaginarnih avtomatov, ki jih poznamo samo iz ilustracij srednjeveških kodeksov, so še večja posebnost. V srednjeveškem in renesančnem srednjeevropskem prostoru drugih primerov ne poznamo. Mnenju Karla Oettingerja, da Mojster Kranjskega oltarja »sodi med najbolj samosvoje osebnosti nemškega slikarstva«, lahko tako le pritrdimo.⁵⁴ Avtomat na Kranjskem oltarju je *unicum* kot ena tovrstnih upodobitev v zgodovini starejšega evropskega slikarstva. V dobi, ki jo zaznamuje skokovit tehnološki in spoznavni napredek in ki se intenzivno posveča tudi predhodnim zgodovinskim razvojnim fazam koncepta robota in umetne inteligence, je mogoče napovedati, da bo *fortuna critica* obravnavanega dela v prihodnje poskočila, tako kot se nad glavo malika – avtomata na oltarju dviguje svetla zvezda.

⁵⁴ Karl OETTINGER, Gotische Malerei des deutschen Südostens, *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 7, 1938, str. 260.

A Depiction of a Self-moving Sculpture of and Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece

Summary

At the beginning of the 16th century, a lavish Gothic altar almost five meters high was erected above the main altar of the parish church of Saint Cantianus in Kranj (the so-called Krainburg Altarpiece). Its painted wooden wings, dating around the year 1500, were sold in 1886 and are on display at the Belvedere in Vienna. The wooden panels of the altar wings are painted on both sides. The internal part (which was exposed at festivity days) depicts the legend of the martyrdom of early Christian Saints Cantius, Cantianus, Cantianilla and Protus, their tutor. The altar plates are the work of an anonymous master from the area of the then Inner Austria, who was named the Master of the Krainburg Altar. His style reflects the features and qualities of the late Gothic style and the northern Renaissance, enriched with the artistic endeavours of the Flemish countries and Venetian Renaissance art, as well as German painting from the circle of Albrecht Dürer. Erwin Panofsky addressed the connection of the Master of the Krainburg altar to the work of Rogier van der Weyden. The painter expressed his self-esteem and ambition in a striking self-portrait in which he depicted himself as a respectable and wealthy citizen with a golden fashion grid, similarly to some of Dürer's male portraits.

The legends of the depicted saints report that they were condemned to death and beheaded because of their refusal to worship Jupiter. The representation of the ancient god of sky and thunder is rather unusual, and deviates from the ancient and medieval sources. The idol, sitting on a throne with two wheels on its sides, holds a curved sceptre. The statuette is attached to a cogwheel mechanism, which can be made to rotate, causing the bells at the end of the curved sceptre to ring and the bells on the vertical levers along the four sides of the capital of the column on which it is placed to jingle. The yellowish colour of the sculpture and the fact that it is placed on a cogwheel confirm that the painter intended to create an impression of a metal statuette, perhaps made from brass, copper or bronze, gilded with golden leaf.

Accounts of mechanical statues or automata (which usually pertained to the magic domain), were not uncommon for the medieval imagination. Descriptions of the moving sculptures of *Salvatio Romae*, which warn the Romans about riots in the distant provinces of the vast empire by ringing bells in their hands, were included in popular medieval guides for pilgrims known as *Mirabilia Urbis*. According to the saintly legends, the Cancions, martyrs depicted in the Krainburg altar, were three orphaned siblings, members of a Roman patrician family, the Anicii, who fled from Rome to Aquileia to escape the persecutions of Christians in the time of Diocletian. The bells at the end of Jupiter's curved stick possibly confirm that the *Salvatio Romae* legend might be the original source of the artist's invention.

The scenes in which a literary hero deals with mechanical marvels in human or animal form are also topics in medieval literature and can be found in popular chivalric romances like Lancelot. Mechanical enactments of biblical events spread across Europe reaching a climax in the early 16th century. Early modern mechanical devices were part of public and church clocks or organs. On the clock in Saint Mark's Square in Venice, built in 1499, two giant shepherds struck the hour while an angel playing a horn emerged, followed by three moving figures of the Magi. Atop the Clock of the Three Kings in the Strasbourg cathedral, originally built between 1352 and 1354, a rooster cocked its head, flapped its wings, and crowed. At the Our Lady Cathedral in Munich, from 1514, a vengeful God brandished a sword over fallen mankind, while the figures of Christ and Mary were begging for clemency. Emperor Charles IV commissioned a clock for the Our Lady Cathedral in Nuremberg to commemorate the stipulation of the

Golden Bull. On the clock, which was inaugurated in 1361, seven figures, known as the *Männleinlaufen* (representing the seven princes electors), emerged at noon to show reverence to the emperor. The Master of the Krainburg altar was almost certain to have at least visited Nuremberg, or have lived in the town for a longer period, which can be deduced by his many borrowings from Dürer's artistic patterns. The intention of the painter was not merely to portray a unique enigmatic sculpture of Jupiter, but rather to emphasize his acquaintance with legendary stories about moving statues or automata. On other occasions, he has similarly proven his erudition by including in his frescoes in the church of St. Primož above Kamnik theologically sophisticated iconographical elements. Depictions that document the development of mechanical technology (initially mostly related to mechanical clocks), are rare in European Medieval and Renaissance artistic production. Even more extraordinary are the images of imaginary human-like machines, which are most often found in the illustrations of medieval codices but are almost completely absent or (so far) unknown in paintings. The Krainburg altar in Vienna displays one of the few authentic representations of an automata in the history of older European painting, and is, therefore, undoubtedly a *unicum*.

Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje

František Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger

Boris Golec

Pred dvema desetletjema je Uroš Lubej Višnjo Goro poimenoval »upoštevanja vredno umetnostno središče stiške cerkvene pokrajine« in takole nanizal osebnosti, večinoma priseljene, ki so temu malemu dolenskem mestu v baroku priskrbele takšen sloves: »V drugi polovici 17. stoletja je nudila zavetje slikarski družini Faienzov, J. J. Mönhardt in Jakobu Killerju, v 18. stoletju pa kar trem predstavnikom slikarske družine Nürenbergerjev – očetu Francu Antonu (* 1712, † 1784) ter sinovoma Francu Ksaverju (* 1736) in Antonu Gašperju (* 1739).«¹ V istem prispevku je Lubej predstavil Janeza Jakoba Mönhardta,² edinega, ki je bil doslej deležen natančnejše obravnave, sicer pa je, večidel le v opombah, ponudil vrsto biografskih in umetnostnozgodovinskih podatkov tudi o drugih višnjegorskih umetnikih, zlasti o prvem, Francu Karlu Faenziju (Faienzu).³ Družbi višnjegorskih slikarjev in slikarskega pomočnika domačina Antona Šenovca (1651– ne pred 1674)⁴ se zdaj pridružuje še eno ime – Peter Straspurger (ok. 1669–1739), ki ga je slovenska umetnostnozgodovinska stroka sicer bežno evidentirala,⁵ ni pa ga umeščala v Višnjo Goro, kjer je preživel največji del svojega življenja. Krajši čas se je v tem dolenskem mestecu zadrževal tudi kipar Jernej Kaple (u. ne pred 1730).

¹ Uroš LUBEJ, Mojstra muljavskega oltarja – Jernej Plumberger in Janez Jakob Mönhardt/The Two Masters of the Muljava Altar – Jernej Plumberger and Janez Jakob Mönhardt, *Cerkev Marijinega vnebovzvetja na Muljavi – konservatorski posegi* (ur. Ivan Bogovčič), Ljubljana 1998 (RES. Publikacije restavratorskega centra Republike Slovenije. Dela, 3), str. 65.

² LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69–72.

³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84–85. – Lubej je s tem tako rekoč postavil ogrodje pričujoče razprave. Do imen obravnavanih slikarjev sem sicer prišel sam že v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, pozneje (2010) pa sem se v povsem drugačnem kontekstu treh le dotaknil. Gl. Boris GOLEC, *Elite v majhnih mestih – Višnja Gora »ab urbe condita«* (1478) do terezijanskih reform sredi 18. stoletja, *Elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino/Urban Elites in the Middle Ages and the Early Modern Times between the Alps, the Adriatic and the Pannonian Plain*, Ljubljana 2011 (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 42), str. 226, 232, 234–235. V citiranem prispevku se mi je pripetila groba napaka v zvezi s Francescom Faenzijem (str. 234–235), ki je umrl že leta 1677 ali 1678 in tako ni mogel biti mestni sodnik v letih 1691 in 1692. V resnici je šlo za njegovega sina Franca.

⁴ Za osnovne biografske podatke o Šenovcu gl. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70, 84 in 85.

⁵ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (UIFS) ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter.

Že Lubej je opozoril na sorodstvene vezi višnjegorskih umetnikov, ne le krvne, ampak tudi druge. Kot bomo videli, so imele pomembno vlogo zlasti v 17. stoletju, skoraj nobeden od obravnavanih slikarjev pa ni bil povsem brez tovrstnih povezav z drugimi, vsaj z enim od njih. Za tako majhno okolje, kot je bila Višnja Gora, je to tudi povsem pričakovano in razumljivo (sl. 1). V prispevku posvečam posebno pozornost prav socialnemu okolju slikarjev, kamor v prvi vrsti spada družinsko, v širšem pomenu pa seveda tudi krog naročnikov in uporabnikov njihovih del. Prikaz socialnega in naročniškega zaledja v Višnji Gori delujočih mož, ki sicer niso bili prvorazredni umetniki, pušča prenekatero vprašanje odprto, še posebej izvor in šolanje priseljencev.⁶ Ponuja določena sklepanja in nakazuje rešitve, odpravlja nekaj manjših zmot in bržkone ustvarja tudi katero novo. Kakor koli, njegov namen je prispevati k biografsko-socialni podobi slikarskega okolja 17. in 18. stoletja na Slovenskem in k nadaljnjemu odkrivanju oziroma identificiranju umetniških del z Višnjo Goro povezanih ustvarjalcev. Posveča se tistim slikarjem, ki so v Višnji Gori živeli in delovali, medtem ko se veliko manj ukvarja z najmlajšim Antonom Nirenbergerjem, ki je še mlad zapustil domače okolje.

V obravnavanem obdobju 17. in 18. stoletja je bila podoba višnjegorskega mesta precej svojska. Na eni strani jo je zaznamovala demografska majhnost – nekaj kranjskih mest je Višnja Goro v tem času po obljudenosti prehitelo – na drugi strani pa izrazito neagrarna gospodarska struktura, ki je šla z roko v roki z visokimi davčnimi bremenmi. Urbano naravo mesta bi bilo mogoče veliko prej postaviti pod vprašaj pri drugih majhnih mestih kot pa pri Višnji Gori, ki je bila med najmanjšimi slovenskimi mesti najmanj ruralna. Višnjegorsko mesto je bilo posebno tudi po tem, da je premoglo samo mestno cerkev sv. Ane, medtem ko je sedež župnije ostal pri cerkvi sv. Egidija zunaj mestnega obzidja.

Višnja Gora je dobila mestne pravice leta 1478, med zadnjimi, in sicer v valu povzdignitev cesarja Friderika III., ki so bile predvsem posledica varnostno-obrambnih razlogov v dobi najhujših turških vpadov. Posebej kaže poudariti, da nobeno drugo od najmlajših slovenskih srednjeveških mest (Lož, Krško, Kočevje, Radovljica) ni bilo obdarjeno s tako ugodno prometno lego. Višnja Gora je namreč med skupno trinajstimi kranjskimi mesti (brez istrskih) spadala v skupino treh tranzitno najživahnejših, saj je ležala na glavni prometnici, ki je tekla od severozahoda do jugovzhoda Kranjske – skozi mesta Kranj, Ljubljana in Novo mesto naprej proti Karlovcu. S prometno pomembnostjo in funkcijami izrazito tranzitnega kraja sta bili usklajeni gospodarska naravnost višnjegorskega mesta in poklicna struktura njegovega prebivalstva. Navzlic vzponom in padcem, povezanim s širšimi družbenimi in gospodarskimi razmerami, je Višnja Gora vso obravnavano dobo in še pozneje ostajala izrazito obrtniško mesto, ki je na eni strani oskrbovalo lastno mestno zaledje, na drugi pa se je s storitvenimi dejavnostmi in trgovino vključevalo v širše gospodarske tokove.

Zgovorne so ugotovitve, da sta prav v tem mestu izpričana dva od treh najstarejših dolenjskih cehov (leta 1512 nožarski in 1555 čevljarški). Vodilna neagrarna dejavnost je ves zgodnji novi vek ostajala čevljarško-usnjarska obrt, ki je sredi 18. stoletja štela 24 predstavnikov (17 usnjarjev in 7 čevljarjev), tj. le malce manj kot v štirikrat večjem Novem mestu (28). Kot priča terezijanski kataster, je mesto izkazovalo presenetljivo širok spekter obrtnih dejavnosti. Po zastopanosti oziroma

⁶ Nobenega od obravnavanih imen ni najti v evidencah učencev ljubljanske jezuitske gimnazije in latinske šole v Rušah. Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete; Jože MLINARIČ, Seznam imen iz latinske kronike, *Ruška kronika*, Ruše 1985, str. 133–247; *Ljubljanski klasiki. 1563–1965*, Ljubljana 1999.

1. Višnja Gora v: Johann Weichart Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, Wagensperg in Crain 1679

specializiranosti obrtnih strok se je Višnja Gora z 21 različnimi obrtmi znašla med sedmimi dolenjskimi mesti takoj za Novim mestom s 34 panogami, tretje je bilo Krško s 15 obrtmi, ostala štiri mesta pa so jih premogla znatno manj, med 7 in 10. Primerljivi podatki o obrtnem davku, ki jih najdemo v terezijanskem katastru, nedvoumno pričajo, da je bila Višnja Gora po poklicni strukturi prebivalstva daleč najbolj obrtniško mesto Dolenjske. Mestece z vsega 62 hišami je namreč premoglo 63 obrtnikov, torej celo nekaj več kot enega na hišo, medtem ko je že v Novem mestu prišel obrtnik komaj na poldrugo hišo. Manjšo težo so imeli višnjegorski poklicni trgovci, saj so po terezijanskem katastru zastopali trgovski stan le trije kramarji. Po drugi strani pa so bili Višnjanji tudi močni agrarni gospodarji z veliko lastne obdelovalne zemlje in razvito živinorejo, zlasti konjerejo, namenjeno pretežno tranzitnim dejavnostim. Višnja Gora kot celota je med mesti spodnjega dela dežele zapovrh posejala največ žita na hišo. Na Slovenskem bi le težko našli mesto, kjer sta se agrarna in neagrarna komponenta tako dobro dopolnjevali.

Sklepati je mogoče, da je bila teža neagrarnih dejavnosti že v »zgodnji dobi« mesta vsaj tolikšna kot v 18. stoletju. Poleg tega se je od prehoda iz 15. v 16. stoletje dalje tudi na Slovenskem začel nagel gospodarski razvoj, in sicer predvsem kot posledica poživiljene trgovine. Vzpon t. i. zgodnjega kapitalizma se je sicer odvijal v posebnih pogojih turške nevarnosti in dolgotrajnih ozemeljskih osvojitvev na Ogrskem in Hrvaškem, kar je še posebej občutila obmejna Dolenjska, dotlej pomembno prizorišče prehodne trgovine. Proti koncu 16. stoletja, ko se je težišče protiturške obrambe naposled preneslo stran od kranjskih meja, je zgodnji kapitalizem postopoma že pojenjal in privedel do resne gospodarske krize. Slovenske dežele so zašle v gospodarsko recesijo, ki se je vlekla še daleč v 17. stoletje, saj je šele proti sredi tega stoletja nastopilo obdobje postopnega prehoda k ponovnemu gospodarskemu razcvetu.

Širša gospodarska nihanja zgodnjega novega veka so se zelo nazorno odrazila tudi v Višnji Gori, ki je podobno kot njen veliko večji sosed Novo mesto s težavami prebrodila krizo šele v 18. stoletju, oba ob občutnem demografskem nazadovanju. Eden poglobitnih razlogov za praznjenje mestnih domov – ti so se sčasoma spreminjali v pustote – je bila visoka obdavčenost, v osnovi

nespremenjena od »zlate dobe« v začetku 16. stoletja vse do nastanka terezijanskega katastra poltretje stoletje pozneje. Med sedmimi mesti na Dolenjskem je imela Višnja Gora najvišjo imenjsko rento takoj za Novim mestom, sicer štirikrat nižjo od slednjega, na celotnem Kranjskem pa so jo pustili za seboj le še Ljubljana in tri gorenjska mesta. Od začetka 17. stoletja dalje je nerealna obdavčenost, povezana z gospodarsko krizo, zlasti Višnjo Goro in Novo mesto vodila v vse večje davčne zaostanke, ti so za seboj potegnili nepriljubljene prisilne poravnave dolgov, predvsem v obliki dolgotrajnih nastanitev vojaštva, vse to pa je samo še dodatno odvrčalo potencialne nove naseljence. Zadolženost in demografsko nazadovanje sta najprej prizadela poudarjeno neagrarna, obenem previsoko obdavčena mesta, med katerimi je Višnja Gora po stopnji zadolženosti celo prednjačila. Zgovoren je podatek, da so ji po terezijanskem katastru odmerili kar za polovico manj skupnih dajatev, kot jih je (neupravičeno) plačevala dotlej.

Praznjenje hiš in zmanjševanje števila domov in prebivalcev sta bila neločljivo povezana pojava, značilna zlasti za prvo polovico 17. stoletja. Prvi večji upad števila naseljenih hiš z 89 na 76 zaznamo na prelomu iz 16. v 17. stoletje (med letoma 1591 in 1608), drugega pa po kratkotrajnem stabiliziranju razmer v drugi četrtini 17. stoletja. Do sedemdesetih let, ko je padlo na pičlih 53, je število domov doseglo dno. Višnja Gora je tako glede na stanje sto let prej (1566) izgubila več kot dve petini hiš, kar ni ušlo niti prizanesljivemu Valvasorjevemu očesu. Šele v drugem desetletju 18. stoletja se je število naseljenih stanovanjskih zgradb spet povzpelo na 60 in v naslednjih sto letih le rahlo naraščalo. Sredi 18. stoletja, ko imamo prvič zanesljive numerične podatke o hišah v vseh 21 slovenskih celinskih mestih, se je Višnja Gora znašla skoraj na repu. S svojimi nekaj več kot 60 hišami je pustila za seboj le dve mesteci – dolenjsko Kostanjevico in nominalno mesto Sv. Križ na Goriškem.

Če je bilo Višnjanov pred koncem 16. stoletja morebiti kdaj tudi nad 500, se je njihovo število vso drugo polovico 17. stoletja vrtelo okoli 300, se v 18. stoletju povečalo za nekaj deset in znašalo leta 1782, ko imamo prve natančne podatke, 348 duš v 77 družinah. To pomeni približno sto prebivalcev manj, kot jih je mesto štelo dvesto let prej, v zadnji tretjini 16. stoletja. Za Višnjo Goro lahko tako še bolj upravičeno kot za druga dolenjska mesta trdimo, da je bilo praznjenje mesta posledica gospodarskega nazadovanja, saj v obravnavani dobi ni doživela večjih materialnih in človeških uničenj. V dobršni meri so se ji namreč izognile kuge, prizanašal pa ji je tudi ogenj. Med sedmimi dolenjskimi mesti namreč samo za Višnjo Goro ni izpričan niti en sam uničujoč požar, in to kljub zelo ugodnemu stanju virov.⁷

Za čas do srede 16. stoletja so viri maloštevilni, a vendarle dovolj reprezentativni, odtlej pa ohranjeni neprimerno bolje in bolj uravnoteženo kot za katero koli srednje veliko ali majhno mesto na Slovenskem. Za preučevanje zgodovine mesta in s tem tudi za našo problematiko je velika prednost ta, da ima Višnja Gora zelo dobro ohranjen mestni arhiv, prvovrsten nabor virov o mestni upravi, gospodarstvu, prebivalstvu in življenju nasploh. Mestne davčne knjige so od 1566 dalje kontinuirano ohranjene za vsakih nekaj let, včasih celo za vsako leto, mestni računi v vrzeli od 1550 dalje, sodni protokoli kontinuirano od 1682,⁸ poleg tega pa je precej dobra tudi ohranjenost župnijskih matičnih knjig (krstne se začenjajo z letom 1619).⁹

Čeprav je višnjegorski mestni arhiv takoj za ljubljanskim najboljše ohranjen arhiv katerega od dobrega ducata mest na Kranjskem, pa v njegovih dokumentih pred sredo 17. stoletja vendarle ne

⁷ GOLEC 2011 (op. 3), str. 211–215.

⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1573–1574, 1682–1710, 1705–1752; fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783; fasc. 4, davčni registri 1566–1740, mestni računi 1550–1781; fasc. 5, davčni registri 1752–1791.

⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŽA Višnja Gora, Matične knjige.

naletimo na nobenega tu živečega ali delujočega slikarja. Šele okoli leta 1640 se je v Višnji Gori naselil Italijan **Francesco Faenzi** iz Bergama. Njegov priimek srečujemo v višnjegorskih mestnih in župnijskih virih zapisan na različne načine (Faienzi, Faenzi, Faenze itd.), od katerih je bila pravilna oziroma izvorna Faenzi, ki jo danes edino najdemo v italijanskem obnebu.¹⁰ Na Kranjskem je v slovenščini in nemščini težko izgovorljiva samoglasniška skupina -ae dobila še vrinjeni -i: Faienzi.¹¹ V literaturo pa slikar ni prišel le kot Faienzi,¹² ampak tudi kot Faienz, brez končnega samoglasnika,¹³ verjetno pod vplivom priimka Fayenz, ki sta ga imela dva poznejša kranjska slikarja in pozlatarja.¹⁴ V nadaljevanju bom dosledno uporabljal izvorni italijanski zapis Faenzi, po potrebi dopolnjen z navedbo zapisa v viru.

V krstnih maticah župnije Višnja Gora, kjer se Faenzijevo ime najprej pojavi, je tako kot pri drugih osebah le izjemoma naveden tudi poklic, osebna imena pa so praviloma zapisana latinsko, a kdaj tudi slovensko (Anže, Jurij, Maruša, Marica ipd.). Da je bil Faenzi slikar, izvemo prvič leta 1654 ob poroki njegove služkinje (*serua Domini Francisci Faenzi Pictoris*),¹⁵ slikarjevo italijansko ime Francesco pa je izpričano že v urbarju Medije med letoma 1648 in 1650¹⁶ ter pozneje v sodnih protokolih iz šestdesetih let¹⁷ in v mestnih registrih kontribucije iz sedemdesetih let.¹⁸ Za razliko od sina Franca bom očeta imenoval Francesco, kot so ga očitno klicali tudi Višnjani. V višnjegorskem okolju prvič naletimo na Faenzija 6. februarja 1644, ko je bil kot *Franciscus Faenze* vpisan kot krstni boter sinu nekega Andreja in Maruše.¹⁹

Kdo in od kod je bil, razkriva vpis njegove poroke 16. novembra 1648, ki ga imenuje gospod *Franciscus Carolus*, sin gospoda Vincenca Faenzija iz Bergama. Njegova izbranka je bila sedemnajstletna Marija, hči gospoda Janeza Florjančiča iz mesta, poročni prič pa »prečastiti gospod«²⁰ Krištof Hočevnar (Gotscheer) in gospod Jurij Skarnos.²⁰ Marija, krščena 28. septembra 1631 kot hči Janeza in Uršule Florjančič,²¹ je izvirala iz ene najpomembnejših mestnih rodbin, medtem ko prepoznamo

¹⁰ Telefonski imenik Italije, <https://www.paginebianche.it/ricerca?qs=faenzi&dv=Italia> (3. 12. 2018).

¹¹ Obliko Faienzi srečamo prvič leta 1651 pri krstu slikarjevega sina Janeza Jakoba v Šmartnem pri Litiji. NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, s. p., 3. 7. 1651.

¹² Stane MIKUŽ, *Umetnostna topografija grosupeljske krajine*, Ljubljana 1978, str. 14, 16, 104, 480.

¹³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 65, 69–70, 84.

¹⁴ O mlajših slikarjih in pozlatarjih Fayenzih gl. Viktor STESKA, Fayenz Anton Mihael, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1926, str. 172; Viktor STESKA, Fayenz Josip, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1926, str. 172; Viktor STESKA, *Slovenska umetnost. 1: Slikarstvo*, Prevalje 1927, str. 103.

¹⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1639–1657, s. p., 19. 8. 1654.

¹⁶ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, I/30u, urbar Medija 1635–1678, fol. 36. – Zapis ni datiran, a ga je mogoče umestiti v čas med 1648 in 1650 (gl. op. 31).

¹⁷ Pravda pred stiškim opatom leta 1665 (Stane MIKUŽ, Zanimiva pravda iz 17. stoletja, *Zbornik občine Grosuplje*, 10, 1978, str. 155–162) in pred vicedomskim sodiščem v Ljubljani (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 377, protokoli zaslišanj deželnega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667).

¹⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676 in 1677.

¹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 6. 2. 1644.

²⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1639–1657, s. p., 16. 11. 1648: *Die 16 9bris 1648 Dnus Franciscus Carolus filius Dni Vincentii Faenzi ex Bergamo matrimonium iniit et copulatus est cum Maria filia Dni Joannis Florianziz ex Civitate Presentibus Illmo Dno Christophoro Kozeuer et Dno Georgio Scarnos.*

²¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 28. 9. 1631. – Kot krstna botra se Marija, hči Janeza Florjančiča, začne pojavljati v 14. letu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, 15. 1. 1645, s. p., 2. 2. 1646).

v imenih uglednih poročnih prič Hočevarja (Gotscheerja), lastnika dvorca Sela pri Šmartnem pri Litiji, in kiparja Skarnos iz Ljubljane.²² Z družino Krištofa Hočevarja, upravitelja gospostva Višnja Gora, so bili že od prej v botrstvu Florjančiči.²³ Ta navezava je pomenljiva v drugem kontekstu. Faenzijev verjetno prvi otrok iz zakona z Marijo Florjančič, Janez Jakob, je bil namreč krščen 3. julija 1651 v Šmartnem, kjer sta mu botrovala župnik Janez Krstnik Žerovnik in »častita gospa« Suzana Hočevar (*Hozheverin*),²⁴ Krištofova soproga. Faenzi je tedaj povsem sodeč opravljal neka naročila pri Hočevarjih (Gotscheerjih) v Selah ali za šmartenskega župnika.²⁵ Z mlado ženo je potemtakem v dvorcu Sela ali v Šmartnem tudi prebival, medtem ko družina Hočevar ni stalno živela v svojem dvorcu, temveč v Višnji Gori.²⁶ Z Jurijem Skarnosom (ok. 1588–1665), tedaj starosto ljubljanskih kiparjev,²⁷ bi se bil lahko seznanil prek svojega domnevnega ljubljanskega sorodnika Faenzija ali drugih tamkajšnjih zvez. Poleg tega je Skarnos (Skornus) v štiridesetih letih 17. stoletja deloval kot rezbar oltarjev na območju Šentvida pri Stični, tj. v času,²⁸ ko je Faenzi že izpričan v Višnji Gori, tako da bi šlo lahko tudi za kakšno sodelovanje. Pozneje, leta 1653, je bil Skarnos krstni boter enemu od Faenzijevih otrok.²⁹

Francesca Faenzija najdemo v času med poroko (1648) in krstom otroka v Šmartnem (1651) v Ljubljani, kjer je v stolnici leta 1649 pozlatil sedem okvirjev za slike, delo kiparja Avguština Ferfile.³⁰ Poleg prijateljskih vezi s kiparjem Skarnosom je to njegova edina izpričana povezava s kranjsko prestolnico. V čas med letoma 1648 in 1650 je mogoče datirati tudi zapis Jerneja Valvasorja z Medije

²² Oba je identificiral že Lubej, le da je Hočevarja (Gotscheerja) označil kot nekdanjega lastnika Sel (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84), dejansko pa je bil ta selski graščak od leta 1639 do smrti 1660 (Boris GOLEC, Valvasorjevi bogensperški sodelavci. Andrej (Andreas) Trost, Mihael Stangl, Matija Greischer (Grajzar), Jernej Ramschissl, Janez Koch in Peter Mungerstorff v luči novih biografskih spoznanj, *Acta historiae artis Slovenica*, 19, 2014, str. 56). O Skarnosu gl. Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, str. 213–214.

²³ Krištofu Hočevarju in njegovim družinskim članom (*Hoz(h)ever, Gottsheer, Gotzheer, Gozevar* ipd.) je po višnjegorskih maticah mogoče kontinuirano slediti od leta 1628. Krištofa krstna matica leta 1632 določno postavlja v grad: *Magnificus Dnus Dnus Christophorus Gottscheer ex arce* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 5. 4. 1632). Leta 1643 je bil krstni boter Florjančičevemu sinu Janezu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 14. 4. 1643).

²⁴ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, s. p., 3. 7. 1651.

²⁵ V letnih računih župnijske cerkve sv. Martina za leti 1649 in 1650 niso navedeni posamezni izdatki (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve sv. Martina 1620–1651, s. p.).

²⁶ Zakonca Krištof in Suzana Hočevar sta bila v Višnji Gori pogosta krstna botra vse od leta 1628 do poznih petdesetih let, vmes pa so se jima pridružile hčerke (npr. NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 15. 12. 1628, 14. 10. 1631; R 1638–1656, s. p., 14. 4. 1643, 17. 5. 1648, 12. 5. 1650, 1. 11. 1653, 9. 11. 1655; R 1656–1672, s. p., 29. 1. 1657, 21. 8. 1659). Krištof je bil po vsem sodeč vseskozi v službi na višnjegorskem gradu, saj v mestnih davčnih registrih ne najdemo njegove hišne posesti (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740). Umril je vendarle na svoji posesti Sela, in sicer 26. avgusta 1660 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p., 26. 8. 1660).

²⁷ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 66. – Rezbar Skarnos je bil od leta 1631 do 1665 lastnik hiše na Ključavničarski 3, od leta 1666 pa so mu kot lastniki sledili dediči. Gl. Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Mestni trg z okolico in Ciril-Methodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Methodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2000, str. 85.

²⁸ Skarnos (Skornus) je izdelal oltarje treh podružnic župnije Šentvid pri Stični: leta 1645 v Biču, 1646 v Velikih Češnjicah, leta 1648 pa na Malem Črnelu (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14, 322, 386 in 388). O njem gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 213.

²⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 11. 6. 1653.

³⁰ Ivan VRHOVNIK, Arhivski paberki o nekaterih kiparjih in slikarjih 15. do 18. stoletja, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 2, 1922, str. 107, 109; prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84. O Ferfile gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 204.

pod Trojanami, očeta polihistorja Janeza Vajkarda, da se je s slikarjem Francescom Faenzijem pogodil za obnovo oltarja in pozlatitev grajske kapele za plačilo 100 goldinarjev in štiri dukate. Zapis še pravi, da je Faenzi na ta račun prejel deset kron in 35 veder vina. Nemara delo še ni bilo končano in plačano, ko je Jernej Valvasor 15. januarja 1651 umrl.³¹

Faenzi se morda pred poroko leta 1648 še ni povsem ustalil v Višnji Gori, na kar kaže tudi to, da v poročni matični knjigi ni navedeno njegovo tamkajšnje bivališče (*ex civitate*), pa tudi po ženitvi so ga naročila držala stran od ženinega rodnega mesta. Toda v višnjegorskem mestu je imel od poroke dalje stalno gnezdo, saj je tu izpričan kot krstni boter v letih 1649, 1652 in 1653,³² še preden so v Višnji Gori začeli prihajati na svet njegovi otroci (od 1653 dalje).

Kako in od kod ga je življenjska pot zanesla v te kraje, ostaja odprto vprašanje. Skoraj nobene-ga dvoma ni, da je na Dolenjsko prišel prek Ljubljane, kjer je deloval omenjeni kipar Jurij Skarnos. O Francescovem slikarskem šolanju lahko za zdaj zgolj sklepamo iz analogij. Iz rodnega Bergama ali širšega Bergamskega ga je pot po vsej verjetnosti vodila v Benetke, pod katere je Bergamsko politično spadalo, in od tam naprej na vzhod, bodisi neposredno v Ljubljano bodisi prek katere vmesne življenjske postaje. Malo preden se ime Francesca Faenzija leta 1644 pojavi v Višnji Gori, je v Ljubljani deloval še en slikar Faenzi, in sicer tapetnik oziroma pozlatar usnja Janez Marija, ki je umrl leta 1650.³³ O morebitni sorodstveni povezavi med obema slikarjema ni poročil, kot tudi ne o njunih stikih. Glede na to, da se je Janez Marija rodil okoli leta 1604 (ob smrti naj bi mu bilo 46 let), bi bil lahko Francescov starejši brat. Ta se je rodil zelo okvirno okoli leta 1620.³⁴

Francesco Faenzi je v Višnji Gori, kot je mogoče sklepati zlasti iz krstnih matic, kontinuirano prebival od zgodnjih petdesetih let 17. stoletja. Potem ko se mu je sin *Janez Jakob* sredi leta 1651 rodil v župniji Šmartno pri Litiji, so v višnjegorskem mestu prišli na svet trije otroci: Janez, krščen 11. junija 1653, Janez Krstnik, ki je prejel krst 19. aprila 1658, in Franc Ksaver, krščen 28. januarja 1660.³⁵ Za botre sta starša Francesco in Marija izbirala imenitnejše ljudi, tako pri drugorojencu ponovno Suzano Hočevar, ki ji je delal družbo ljubljanski meščan Jurij Skarnos (*Scornus*), sicer kipar in Faenzijeva poročna priča. Tretjerojenca sta v novo življenje pospremila Krištof Hočevar in

³¹ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, I/30u, urbar Medija 1635–1678, fol. 36. Prim. Boris GOLEC, Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (3. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 62/1, 2014, str. 27. – Faenzijev angažma na Mediji je skoraj brez dvoma povezan s prenovo dotrajane strehe na kapeli, o kateri beremo v Valvasorjevi prošnji za nakup strešnikov, naslovljeni na ljubljansko mestno predstojništvo. Prošnji je bilo deloma ugodeno 25. aprila 1648, dve leti zatem pa je Jernej Valvasor pri kapeli ustanovil beneficij (Peter RADICS, *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor*, Laibach 1910, str. 37). LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, postavlja Faenzijevo delo na Mediji v leto 1651.

³² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 4. 3. 1649, 27. 2. 1652, 20. 2. 1653.

³³ Na Janeza Marijo Faenzija kot tapetnika oziroma pozlatarja usnja je opozoril LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, in ga označil za pripadnika iste severnoitalijanske družine, iz katere je izšel Frančišek Karel (Francesco). Janez Marija se v Ljubljani pojavi 6. oktobra 1642 kot oče krščenca Janeza Franca (patre Joanne Maria Fainizi) in soproga Marije (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, p. 233). Poročil se ni v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651), Janez Franc pa je bil tudi njegov edini tu rojeni otrok (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653). V mestu je bil vsekakor novinec, saj so ga maja 1643 kot slikarja (*Zuan Maria Faenzi*) sprejeli med gostače, 20. maja 1644 pa je postal meščan (*Johann Maria Faenzi*) (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XIII, šk. 50, knj. 60, knjiga prejemkov 1643, fol. 65v; šk. 51, knj. 61a, knjiga prejemkov 1644, fol. 65v). Ko je 1. marca 1650 umrl in so ga pokopali pri frančiškanih, ga mrliška matica označuje kot 46-letnika s poklicem tapetnik (*Spaliermacher*) (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1653, p. 119).

³⁴ O starosti Janeza Marije gl. op. 33. O Francescovi starosti ni drugih trdnih podatkov kakor prva pojavitve v Višnji Gori leta 1644, poroka 1648 in rojstvo najmlajšega otroka leta 1677.

³⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 11. 6. 1653, 19. 4. 1658 in 28. 1. 1660.

Ana Marija baronica Taufferer z gradu Višnje, šele zadnjega pa višnjegorski mestni ljudje. Ni izključeno, da je za skoraj šestletni časovni razmik med rojstvom zadnjih dveh otrok kriva odsotnost zakoncev Faenzi iz Višnje Gore zaradi Francescovega dela kje drugje. Vmes je Francesco leta 1655 botroval dvema višnjegorskima krščencema, žena Marija pa leta 1657 enemu.³⁶ Od njegovih treh otrok iz zakona s Florjančičevo srečujemo pozneje samo najmlajšega Franca Ksaverja, ki je bil prav tako slikar.³⁷

Najpozneje v začetku leta 1652 je Francesco postal višnjegorski meščan, saj je kot tak 27. februarja omenjenega leta naveden kot krstni boter (*civis ibidem*).³⁸ To pomeni, da je vsaj takrat, če ne že pred poroko imel v mestu lastno hišo in mu ni bilo treba gostovati pri Florjančičevih ali kje drugje. Mestni davčni register iz leta 1655, prvi ohranjeni register po 25 letih, izkazuje hišo slikarja Faenzija (*Franciscuß Faenzi Maller*) na vzhodni strani trga, kjer je četrto stoletja prej najverjetneje gospodaril Janez Krištof Engstaler. Faenzi je kupil bodisi hišo bodisi pustoto in si na njej postavil nov dom, že v izhodišču pa je imel znatno davčno obremenitev 5 goldinarjev in pol, poldrugi goldinar manj od tasta Janeza Florjančiča.³⁹ V Florjančičevo rodbino, v katero je bil priženjen, se je deset let za njim, leta 1658, priženil še en slikar, Janez Jakob Menhard (Mönhardt) iz Kranja. Po Lubeju se je Menhard kot slikarski pomočnik najverjetneje začasno vključil v Faenzijevo delavnico in se šele nato oženil s Francescovo svakinjo Regino.⁴⁰

Kakor koli, do tega časa in še nekaj let zatem ne poznamo nobenega Faenzijevega dela razen tistih v Ljubljani (1649) in na Mediji (med 1648 in 1650). Potem ko je ob poroki služkinje stopil iz anonimnosti z oznako *Pictor* (1654), je moralo miniti še celih enajst let, preden o njegovem umetniškem ustvarjanju izvemo kaj več. Tedaj, leta 1665, nas pravda pred stiškim opatom dodobra seznanja z delom tega Višnjana bergamskega rodu. Faenzi, v sodnem protokolu označen kot meščan in pozlatar oltarjev iz Višnje Gore (*Herr Francesco Faienzi, Burger vnd Altahr Verguldner zu Weixlburg*), je tožil Janeza Pavla Pregla, župnika v Šmarju (Šmarje - Sap), in ključarje podružnične cerkve sv. Benedikta na Blečjem Vrhu za zaostalo plačilo 37 goldinarjev (sl. 2). Z naročniki se je namreč pogodil za izdelavo oltarja proti plačilu 100 goldinarjev in en zlati dukat. Ustno in s segom v roke so se dogovorili za postavitev ličnega, z rezljanimi figurami ali statuami dobro proporcionalnega oltarja, vendar naročniki z izdelkom niso bili zadovoljni. Oltar naj bi bil veliko premajhen, povsem spačen in figure surovo izdelane. Tako so Faenziju dali na izbiro, ali ga vzame nazaj in prejeti denar vrne ali pa izdelka drug, ustrezno oblikovan oltar, za katerega bodo plačali več, če bo po ceni ocenjen kot dražji. Opat Maksimilijan Mottoch je razsodil v korist župnika in ključarjev, o tem, kako se je stvar odvila v praksi, pa razpoložljivi viri molčijo. Stane Mikuž je opozoril, da po njegovem vedenju v tem primeru v zvezi z »zlatimi oltarji« in umetniškim snovanjem na splošno prvič naletimo na problem kakovosti in da je prvič govor o »proporcionalnih« kipih ali statuah. Ker se Faenzi ne omenja tudi kot

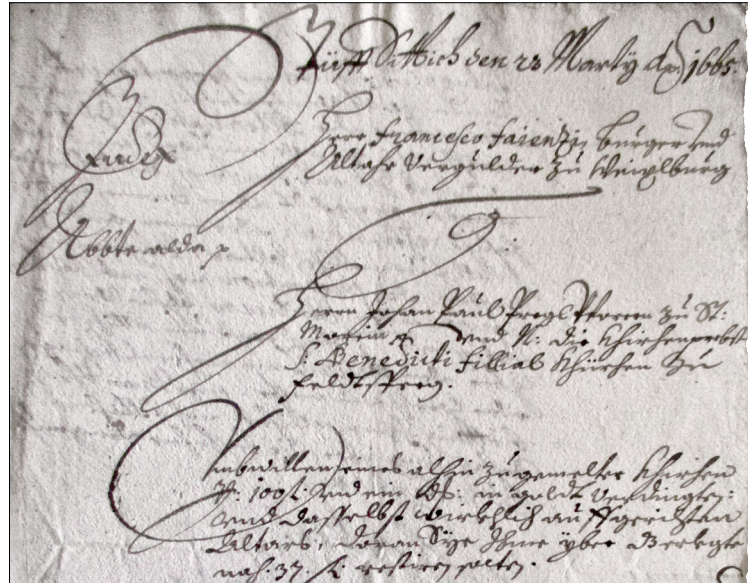
³⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 27. 3. 1655, 11. 10. 1655; R 1656–1672, s. p., 12. 6. 1657.

³⁷ Trije zaporedoma rojeni Janezi (1651, 1653 in 1654) ne pomenijo nujno, da sta prva dva umrla pred rojstvom tretjega, saj so včasih nosili enako ime pravi bratje in sestre, imeli pa vsak drugega godovnega zavetnika. V višnjegorski mrliški matici 1651–1657 smrti prvih dveh Janezov ni najti (NŠAL ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1651–1657).

³⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 27. 2. 1652.

³⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1655. – Faenzijeva hiša je stala na današnji parceli št. 16 katastrske občine Višnja Gora, kjer danes stoji hiša Mestni trg 16.

⁴⁰ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69.

2. Začetek zapisnika sodnega procesa Francesca Faenzija pred stiškim opatom leta 1665, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

rezbar, bi po Mikužu lahko ob bleškovrškem oltarju pomislili na šušmarstvo.⁴¹ Neomenjanje izvajalca kiparskega oziroma rezbarskega dela, če to ni bil kar Faenzi sam, pravzaprav ne preseneča. Pogosto je bil namreč slikar tisti, ki je pri izpolnjevanju naročila prevzel odgovornost »izvajalca in koordinatorja«, poskrbeti je moral skratka za sklenitev pogodbe, izris osnutka ter za usklajenost kiparja in mizarja, ki sta sodelovala pri takšnem projektu.⁴² Odprto ostaja tudi vprašanje, ali je spor s šmarskim župnikom in ključarji z Blečjega Vrha Faenziju škodil pri nadaljnjih naročilih in ugledu nasploh. Kot pravi Uroš Lubej, dejavnosti Faenzijeve delavnice po »razvpitem sodnem procesu« ni več zaslediti.⁴³ Tako je vsaj soditi na podlagi ohranjenih urbarjev in računov višnjegorske, šentviške in šmartenske župnije, v katerih se od leta 1670 pogosto pojavlja ime Jakoba Menharda,⁴⁴ medtem ko Faenzija pogrešamo. Vendar tega v zgodnjih sedemdesetih letih, kot bomo videli, spet najdemo v vodilni vlogi, le da tokrat zunaj domačega okoliša. Slikar, ki mu je moralo biti v času pravde s šmarskim župnikom in ključarji cerkve na Blečjem Vrhu kakšnih 45 let, je v domačem okolju ostajal čedalje bolj v senci mlajšega svaka Menharda, ni pa izključeno, da je poleg edinega znanega naročila dobival od drugod še druge ponudbe.

O sodelovanju Faenzija in Menharda nimamo sicer nobenih poročil. V neposredni medsebojni zvezi ju srečamo samo enkrat, v protokolih zaslišanj vicedomskega sodišča v Ljubljani, tj. drugostopenjskega sodišča za višnjegorsko mestno sodišče. Faenzi je leta 1667 tožil Menharda kot mestnega sodnika zaradi nekega kupljenega vrta. Žal poznamo samo začetek pravde in ne tudi njenega zaključka. Pomenljive so Menhardove besede, da je Faenzi znan kot hujskač (*Turbator*) in nemiren človek.⁴⁵ Na tem je moralo biti vsaj nekaj resnice, kajti sedem let pozneje, med vicedomovo

⁴¹ MIKUŽ 1978 (op. 17), str. 155–162. O pravdi prim. tudi Jože MLINARIČ, *Stiška opatija 1136–1785*, Novo mesto 1995, str. 595. – Oltar je danes izgubljen (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14).

⁴² Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

⁴³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

⁴⁴ O Menhardovih naročilih gl. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70–71.

⁴⁵ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 377, protokoli zaslišanj deželnega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667.

vizitacijo mesta leta 1674, beremo v pritožbah višnjegorske meščanske občine zoper mestnega sodnika in svet, da je bil Faenzi povsem izključen (*ganz verstossen*), in to brez vsakega razloga, potem ko je veliko let sedel v notranjem mestnem svetu, opravljal službo mestnega komornika in bi si zaslužil napredovanje na funkcijo mestnega sodnika.⁴⁶ Dve leti pozneje se v mestnih računih omenja neko zaslišanje v zvezi s Faenzijem pri vicedomu v Ljubljani, kamor je mesto poslalo mestnega pisarja, nato pa je mestni svet pečatil »Faenzijevo pisanje«. ⁴⁷ Očitno je bil slikar nekaterim Višnjanom bolj in drugim manj pogodu. V tem kontekstu gre spomniti na spoznanje, da ga po letu 1655 le izjemoma najdemo v vlogi krstnega botra,⁴⁸ medtem ko je Menhard botroval zelo pogosto.⁴⁹

Po sodnem sporu zaradi oltarja na Blečjem Vrhu srečamo samo še eno Faenzijevo naročilo. Sprejeti ga je moral v zgodnjih sedemdesetih letih 17. stoletja, poročilo o njem pa je iz leta 1677. Gre za sodni spor pred škofijskim sodiščem v Ljubljani med kiparjem Adamom Verčkom (*Vertschekh, Vertschikh*), meščanom v Kranju, in njegovo ženo Katarino, ki je približno štiri leta prej moža zapustila zaradi njegovega nasilja nad njo in zapravljenosti, zdaj pa je Verček zahteval, naj se nemudoma vrne k njemu. Katarina je v pritožbi na dekret generalnega vikarja ljubljanske škofije med drugim podrobno opisala, kaj se je dogajalo v Višnji Gori, kjer je njen mož za slikarja Franca N. (*Herr Franz N: Maller zu Weichselberg*) – priimka Faenzi se očitno ni več spomnila – opravljal kiparsko delo za cerkev sv. Matije na Dolenjskem (*bey der Khirchen St: Mathiae in Vnter Crain*). Slikar Franc se je s ključarji omenjene cerkve pogodil za slikarsko in kiparsko delo, zaposlil za kiparski del naročila Verčka in z njim sklenil pogodbo, ki jo je podpisala tudi kiparjeva žena, kar ni bilo tako neobičajno.⁵⁰ Verček dela ni dokončal, ampak je zaradi dolgov iz Višnje Gore pobegnil in ženo pustil tam samo na cedilu. Ker je Faenzi kiparju plačal precejšnjo vsoto za še neopravljeno delo, je od Katarine Verček zahteval vračilo še nezasluženega preostanka denarja; ko je Verčka našel, pa je moral ta šest tednov kot zapornik delati zanj v sami srajci. Ko je delo, in sicer podobe, dokončal in bil spet prost, je ponovno pobegnil. Faenzi je od Katarine še naprej zahteval, naj plača moževe zaostale dolgove, česar ni hotela, ampak je Višnjo Goro zapustila. Kar zadeva »slikarja Franca«, torej Faenzija, je pomenljiva Katarinina izjava, da si kiparskega dela ni upal dokončati sam, ona pa ni hotela plačati pomočnika.⁵¹ Cerkev sv. Matije na Dolenjskem, za katero sta Faenzi in Verček delala, je vsekakor cerkev na Bučki,

⁴⁶ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 284, fasc. I/145, lit. W I–4, s. d. 1674.

⁴⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1676/77, s. p., 15. 11. 1676 in 16. 12. 1676.

⁴⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 1. 1671.

⁴⁹ Samo med letoma 1665 in 1669 je kot boter izpričan devetkrat. NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 28. 9. 1665, 26. 3. 1666, 24. 7. 1666, 16. 11. 1666, 26. 2. 1667, 21. 5. 1667, 29. 12. 1667, 12. 11. 1669, 4. 11. 1669.

⁵⁰ Katarina je v pričevanju zoper moža navedla: *Er Eheuogt mich lustiger weiß zuuerfertigen gebrach* (gl. op. 51). – O navzočnosti žena pri podpisovanju pogodb prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69.

⁵¹ NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 2, protokol 6 (1677–I.), p. 312–323, 10. 6. 1677 (dekret); fasc. 3, protokol 6 (1677–II.), p. 19–21, 26. 6. 1677. – Prim. omembo višnjegorskega slikarja Franca N. leta 1677 v: VRHOVNIK 1922 (op. 30), str. 110. Na podlagi zavajajoče Vrhovnikove navedbe, da je slikar Franc N. tega dne prevzel slikarsko in kiparsko delo v cerkvi sv. Matije na Dolenjskem, je LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, slikarja zmotno poistovetil s sinom Francem. Iz protokola jasno izhaja, da je šlo za Faenzija starejšega, poleg tega pa je bilo sinu tedaj komaj 17 let (roj. 1660). – O Verčku ni znanega ničesar razen tega, kar je o njem med procesom izpričala žena. Zadrževal se je v Kranju, od koder je bil zaradi nasilnega vedenja enkrat izgnan, ter v Ljubljani in kot pomočnik v Mengšu. V Kranju se ni zakoncema rodil noben otrok (NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1652–1676, R 1676–1684). Kiparja Verčka Sergej Vrišer ne pozna. Prim. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 215.

tedaj podružnica župnije Raka,⁵² saj je bila edina cerkev s tem patrocinijem v tedanji deželni četrti Dolenjska (Spodnja Kranjska).⁵³

Pređen je Faenzi v zgodnjih sedemdesetih letih – pred 1673 – delal za to podružnično cerkev, ki leži najbolj vzhodno od krajev, ki jim je pustil pečat, je ovdovel in se vnovič poročil. Prva žena je zadnjič izpričana kot krstna botra 23. oktobra 1667,⁵⁴ z drugo, ki ji je bilo prav tako ime Marija (kot botra se pojavlja tudi z dvojnimi imenom Ana Marija), pa je stopil pred oltar 21. oktobra 1669 v Ljubljani. Faenzi je v poročni matici označen kot Višnjan (*Franciscus Föenzi Baixelburgensis*), medtem ko nevesta nima osebnega imena (*cum virgine Fleserin*).⁵⁵ Iz poznejših pravedanj njenega drugega moža slikarja Jakoba Killerja pred ljubljanskim mestnim sodiščem lahko razberemo, da je imela sestro Magdaleno, poročeno z Janezom Šulcem.⁵⁶ Ta se je rodila leta 1650 v Ljubljani kot hči Jakoba in Elizabete Flescher, medtem ko krsta Ane Marije ne najdemo.⁵⁷ Je pa pomenljivo, da je bil Jakob Flescher, po poklicu pek, ob njeni poroki s Faenzijem poročna priča.⁵⁸

Faenzijev najstarejši otrok iz drugega zakona Janez Jakob, krščen 9. maja 1671 v Višnji Gori, je dobil isto ime kot dvajset let prej Francescov sin, ki so ga krstili v Šmartnem pri Litiji (1651). Pol-drugo leto za njim so na praznik vseh svetih 1672 nesli h krstu Marijo Elizabeto, 17. marca 1675 Jožefa Vincenca, ki je dobil drugo krstno ime po svojem bergamskem dedu Vincencu (Vicenzu) Faenziju, in kot zadnjega 9. marca 1677 Antona, rojenega malo pred očetovo smrtjo. Izbira krstnih botrov kaže, da si je Francesco Faenzi medtem dodobra utrdil družbeni položaj. Prvima dvema otrokoma sta namreč botrovala »najodličnejši gospod« Janez Krstnik Pekel, doktor obojega prava, in »prečastita gospa« Marija Elizabeta Gall iz mesta, tretjemu Marko Anton baron Taufferer in njegova žena Ana Kordula z bližnjega gradu Višnje, četrtemu pa upravitelj višnjegorskega gospodstva Andrej Mandel in »prečastita gospodična« Marija Saloma Taufferer. Pri krstu sina Jožefa Vincenca je »gospod« Faenzi označen kot slikar in višnjegorski meščan (*pictoris et civis Baixlburgensis*).⁵⁹

Skoraj sočasno s Francescovim prvim otrokom v drugem zakonu se je v neznanem kraju v višnjegorski župniji rodil nezakonski otrok nekega Jurija Faenzija (*Georgii Fäenzi*), ki ga je povilo

⁵² Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2015, str. 213.

⁵³ Dolenjska ali Spodnja Kranjska je na jugu segala samo do Spodnje Krke in od tam do Gorjancev (prim. *Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt, Marko Vidic), Ljubljana 2011, str. 112). Tako ne pridejo v poštev podružnična cerkev sv. Matije na Zajčjem Vrhu pri Stopičah (prim. Edo ŠKULJ, *Patrociniji na Slovenskem*, Škocjan pri Turjaku 2011, str. 73) niti nekdanja podružnična cerkev v Gorenji Topli Rebri v župniji Kočevje in podružnica na Gornjih Lazah v župniji Črmošnjice (HÖFLER 2015 (op. 52), str. 163 in 167). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84.

⁵⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 6. 10. 1663, 23. 10. 1667.

⁵⁵ Poročni priči sta bila Jakob Flescher (Flesser) in Gabrijel Eder. NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, p. 167.

⁵⁶ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, šk. 45, knj. 159, sodni protokoli 1691, fol. 13, 42v; Cod. I/50, šk. 47, knj. 161, sodni protokoli 1695, fol. 49–49v, 96; Cod. I/53, šk. 49, knj. 164, sodni protokoli 1701, fol. 143, 203. Kot kažipot k sodnim protokolom so bili uporabljeni podatki iz tipkopisa Ivane Ferjan na UIFS ZRC SAZU, Cod I – Sodni protokol, Izpiski iz Mestnega arhiva, s. a.

⁵⁷ V Ljubljani so bili v letih 1644, 1648 in 1659 krščeni trije otroci Jakoba in Elizabete Flescher (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, R 1643–1653, p. 62, 203 in 249).

⁵⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, p. 167. – Pek Jakob Flescher je bil med letoma 1650 in 1687 lastnik hiše na območju Mestnega trga, danes Ciril-Methodov trg 19. Od leta 1688 dalje so imeli hišo njegovi dediči, kot solastnik pa se omenja (zet) Janez Šulc (SUHADOLNIK, ANŽIČ 2000 (op. 27), str. 81).

⁵⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 9. 5. 1671; R 1672–1689, s. p., 1. 11. 1672, 17. 3. 1675 in 9. 3. 1677.

dekle z imenom Marjeta in je bil krščen 12. februarja 1671 na ime Matija.⁶⁰ Jurij je bil nedvomno Francescov sorodnik, morda njegov najstarejši sin, ki bi se v tem primeru rodil neznano kje kmalu po slikarjevi poroki (1648). Ni tudi izključeno, da je šlo za slikarjevega nezakonskega sina, krst otroka pa je edini znani podatek o njem.

Francesco Faenzi je kot živ zadnjič izpričan ob krstu najmlajšega sina, 9. marca 1677,⁶¹ sicer pa je preminil najpozneje v prvih mesecih naslednjega leta. Prej omenjena navedba Katarine Verček, datirana 26. junija 1677, ni zanesljiv dokaz, da je bil tega dne še živ, saj je Katarina pričala o dogajanju izpred več let in se niti ni spomnila Faenzijevega priimka.⁶² Posredno pričevanje o njegovi smrti ponujajo mestni registri izredne kontribucije. V registru za leto 1677 še najdemo njegovo ime (*Francesco Faenzi*) z obveznostjo enega goldinarja in 14 krajcarjev, naslednje leto pa je navedena samo Faenzijeva hiša (*Faenzisches Haus*), kot je značilno za pokojne davčne zavezance oziroma primere, ko je bilo lastnikov več (dediči). Kdo so bili plačniki po Francescovi smrti, razkriva register za leto 1679: hiša kot takšna (36 kr), vdova za svoj delež (15 kr) ter gospoda Florjančič (13 kr) in Colnar (10 kr). Kakšno vlogo sta imela Florjančič in Colnar (*Zollner*), vidimo iz registra za leto 1682, po katerem sta plačevala vsak namesto ene Faenzijeve sirote (*anstatt seines Pupillen*). Naslednje leto 1683 je na Colnarjevem mestu vpisana gospa Faenzi (*anstatt ihrer Pupillen*). Stvar je torej jasna. Vdova je imela na nepremičninah pokojnega moža manjši lastniški delež, varuh enega otroka iz prejšnjega zakona (Franca Ksaverja) je bil njegov stric Florjančič, varuh enega iz zadnjega zakona (Antona) pa najprej Colnar in nato vdova, otrokova mati sama.⁶³ Drugi Faenzijevi otroci so medtem odrasli oziroma pomrli.

Po Francescovi smrti je vdova »gospa« Ana Marija le še dvakrat izpričana kot krstna botra, zadnjič 2. septembra 1678, ko je botrovala skupaj s slikarjem Jakobom Menhardom.⁶⁴ Ko jo kot gospo Faenzi leta 1683 srečamo v registru kontribucije, je bila v resnici že vnovič omožena s priseljenskim slikarjem Jakobom Killerjem, ki ga bomo spoznali v nadaljevanju. V davčnem registru za leto 1690 njenega deleža ni več, ampak je kot edini davčni zavezanec vpisan Franc (*Franz*) Faenzi s skupno višino davka 3 goldinarjev in 50 krajcarjev.⁶⁵ Novi gospodar je bil torej leta 1660 rojeni Francescov sin Franc Ksaver, najmlajši otrok iz zakona z Marijo Florjančič. Registra kontribucije za leti 1692 in 1693 pa razkrijeta ime drugega preživelega otroka, sina Antona, rojenega leta 1677, malo pred slikarjevo smrtjo. Franc Faenzi (*Frannz Faenzi, Franz Faenzi*) je zdaj namreč plačeval 54 krajcarjev in pol (osnovnega davka), 19 krajcarjev od zemljišč in 15 krajcarjev od Antonove njive (*von des Anthonij akher*).⁶⁶ Antona srečamo nato še leta 1701 v Ljubljani v zvezi z dediščino po materi.⁶⁷

Ko je Francesco leta 1677 ali 1678 preminil, je bil torej njegov naslednik, sin **Franc Ksaver Faenzi**, star šele 17 oziroma 18 let. Kot pravi Lubej, je nadaljeval družinsko obrt še v osemdesetih letih 17. stoletja,⁶⁸ za kar sicer nimamo neposrednih dokazov, a je vendar na voljo dovolj posrednih.

⁶⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 2. 1671.

⁶¹ Gl. op. 59.

⁶² Gl. op. 51.

⁶³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1677, 1678, 1679, 1682–1683.

⁶⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 15. 1. 1678, 2. 9. 1678.

⁶⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1690.

⁶⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, davčni registri 1566–1740, Kontribucijski zapis 1692–1747, registra 1692 in 1693. Njiva je omenjena v registru za leto 1693, v prejšnjem pa najdemo samo zapis: *von des Anthoni 15 xr*.

⁶⁷ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/53, šk. 49, knj. 164, sodni protokoli 1701, fol. 143, 203.

⁶⁸ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 64.

Poglavitni je ta, da se je Frančeva vdova omožila s slikarjem. Franc, kot ga za razliko od očeta Francesca označujejo vsi viri, je tako za devet let starejšim Antonom Šenovcem drugi znani slikar, ki se je potrjeno rodil v Višnji Gori. Najprikladnejšo možnost za izpopolnjevanje slikarske obrti je imel po očetovi smrti v delavnici svojega priženjenega strica Jakoba Menharda, ki je Francesca Faenzija preživel za približno sedem let. Ni naključje, da najdemo Frančevo ime v zadnji omembi Menharda kot živega 29. junija 1684. Tega dne je bolnega ali odsotnega »strica« Jakob nadomeščal v vlogi krstnega botra in je po lastnem krstu sploh prvič izpričan, naveden kot gospod (*Dno Francisco Faenzi loco Dni Jacobi Menhart*).⁶⁹ Odtlej ga bomo do smrti redno srečevali kot botra, enkrat s polnim imenom Franc Ksaver, nikoli pa s poklicno oznako, ki je v krstnih maticah nasploh zelo redka.⁷⁰

Kdaj se je oženil, izpričuje zapisnik pravde pred mestnim sodiščem iz leta 1708, ko je njegov sin Janez tožil svojo vnovič omoženo mater Uršulo Straspurger za dediščino po očetu in je predložil poročno pogodbo z dne 26. januarja 1685.⁷¹ Omemba pogodbe žal ne razkriva, kdo in od kod je bila izbranka z imenom Uršula, višnjegorska poročna matica iz tega časa pa je izgubljena. Zakoncema sta se rodila dva otroka, a poznamo samo krst prvorojenke Ane Marije, medtem ko so omenjenega sina Janeza očitno krstili leta 1690, ko v vrsti krstnih matic zija enoletna vrzel.⁷² Ana Marija je bila krščena 24. januarja 1686 in imela za krstna botra precej imenitna človeka, upravitelja gospodstva Boštanj Elijo Pogačnika in Marjeto Mandl, ženo višnjegorskega upravitelja. Za pričo je 26-letni Franc povabil svojo teto Regino Menhard,⁷³ kar še dodatno potrjuje povezanost obeh višnjegorskih slikarskih rodbin.

O Francu Faenziju (1660–1693) imamo kar nekaj biografskih podatkov, za zdaj pa ni znano niti eno njegovo umetniško delo. Enkrat samkrat je v cerkvenih računih omenjeno, da je dobil plačilo za svoje delo (*auf sein arbeit*), in sicer leta 1685 skromni dve kroni od ključarjev Marijine cerkve v Starem trgu pri Višnji Gori.⁷⁴ Bil je ključar mestne cerkve sv. Ane⁷⁵ in priljubljen krstni boter,⁷⁶ izpričan ob krstilniku neprimerno pogosteje od očeta Francesca, kar ne preseneča že zato, ker je šlo za domačina in po materi potomca stare meščanske in sodniške rodbine. Čeprav zelo mlad, star šele 31 let, je bil leta 1691 izvoljen v enoletni mandat mestnega sodnika,⁷⁷ zatem pa ga srečamo le še v registrih

⁶⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684.

⁷⁰ Kot Franc Ksaver je označen 24. oktobra 1686, pred tem pa 7. oktobra 1684 pomotoma kot Franc Jožef. Nikakor ne gre za dve različni osebi, saj je ne nazadnje tudi njegova teta Regina Menhard 24. novembra 1683 dvakrat navedena kot Rozina. – Polno ime Franc Ksaver navaja tudi župnijski urbar leta 1692, ko je bil potrjen za ključarja mestne cerkve sv. Ane (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

⁷¹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli, protokoli 1682–1710, s. p., 21. 5. 1708.

⁷² Krstna matica 1672–1689 se konča 28. decembra 1689, naslednja 1691–1716 pa se začne januarja 1691.

⁷³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 24. 1. 1686.

⁷⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.

⁷⁵ Na mesto enega od dveh ključarjev je bil prvič postavljen leta 1688 in bil potrjen vsako leto do 1692 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Za leto 1693 imeni ključarjev nista znani, nakar jih poznamo spet od 1694 dalje (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1692–1715, s. p.).

⁷⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684, 7. 10. 1684, 5. 7. 1685, 24. 10. 1686, 26. 10. 1687, 23. 10. 1688, 14. 12. 1688, 25. 12. 1688, 23. 1. 1689, 6. 2. 1689; R 1691–1716, s. p., 30. 4. 1691, 5. 7. 1691, 2. 9. 1691.

⁷⁷ V Višnji Gori so bile volitve mestnega sodnika vsako leto 24. junija. Ohranjena sta dopisa mesta kranjskemu vicedomu o izvolitvi sodnikov za leti 1690 in 1692, ne pa tudi za leto 1691 (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit W I–14, 8. 9. 1690, 6. 9. 1692). Faenzi je kot sodnik omenjen 5. julija 1691 v vlogi krstnega botra

kontribucije za leti 1692 in 1693.⁷⁸ Umril je še v letu 1693, saj je njegova vdova Uršula že naslednjo jesen rodila prvega otroka svojemu drugemu možu Petru Straspurgerju.⁷⁹

V zvezi s Faenziji nikakor ne moremo mimo vprašanja, ali oziroma kako sta bila z njimi sorodstveno povezana dva kranjska slikarja in pozlatarja iz 18. stoletja s priimkom Fayenz. Njunjo morebitno sorodstvo še ni ugotovljeno. Starejši Anton Mihael, ki se je rodil okoli leta 1728 in umrl 1779 v Ljubljani, je bil morda sorodnik Jožefa Fayenza, ki je leta 1754 v Ljubljani dobil meščanske pravice.⁸⁰ Drugi, Jožef (ok. 1745–1827), je deloval v Kočevju⁸¹ in bil skoraj brez dvoma sin leta 1750 tam izpričanega pozlatarja Franca Faienza.⁸² Ugotavljanje morebitne genealoške povezanosti obeh Fayenzev z višnjegorskimi Faenziji presega okvir pričujoče razprave. Sorodstvo je vsekakor možno, in sicer bi lahko bili Fayenzi potomci dveh Faenzijev, ki sta zapustila Višnjo Goro, kolikor nista umrla pred letom 1713, ko se po daljši vrzeli spet začena vrsta tamkajšnjih mrliških matičnih knjig. Gre za Francescovega najmlajšega sina Antona (roj. 1677), zadnjič izpričanega leta 1701 v Ljubljani, ko mu je bilo 24 let,⁸³ in vnuka Janeza (roj. najverjetneje 1690), sina Franca Faenzija, ki ga poznamo samo iz pravde zoper mater Uršulo Straspurger iz leta 1708. Ne nazadnje bi bili Fayenzi lahko tudi potomci Jurija Faenzija, ki je leta 1671 dobil v Višnji Gori nezakonskega sina, kar je o njem sploh edini znani podatek.

Preden se bomo posvetili Petru Straspurgerju, tretjemu slikarju iz Faenzijeve višnjegorske delavnice, in Štefanu Killerju, drugemu možu vdove Francesca Faenzija, se bomo zaradi upoštevanja kronologije ustavili pri Francescovem sodobniku in svaku njegove prve žene **Janezu Jakobu Menhardu**. Menhard je v Višnji Gori začel delovati konec petdesetih let 17. stoletja, približno poldrugo desetletje za Francescom Faenzijem. Čeravno je v literaturi uveljavljena različica priimka Mönhardt,⁸⁴ kot se je slikar sam podpisal leta 1674 na muljavskega oltarju,⁸⁵ sem se odločil za obliko Menhard, ki je v višnjegorskih virih izpričana neprimerno pogosteje in je, kot vse kaže, bliže ali enaka izvorni obliki. Različico Mönhardt najdemo v višnjegorskih krstnih maticah le izjemoma,⁸⁶ v dokumentih mestnega arhiva pa sploh ne. Sam Jakob se je leta 1671 kot mestni komornik podpisal kot *Manhardt*,⁸⁷ enako pod pogodbo, sklenjeno tri leta pozneje z župnikom Kožarjem v Šmartnem pri Litiji (sl. 3), in v obeh pripisih k pogodbi (1674 in 1678).⁸⁸

(*Judex*), nakar 17. oktobra istega leta naletimo na njegovo ženo Uršulo kot »sodnico« (*Judicissa*) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p.). Nazadnje je njegova sodniška funkcija izpričana 8. februarja 1692 (*Franciscus Xaverius Foenzi p. t. Judex*), ko je bil potrjen za ključarja mestne cerkve sv. Ane (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

⁷⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Kontribucijski zapis 1692–1747, registra 1692 in 1693.

⁷⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 13. 11. 1694.

⁸⁰ STESKA 1926 (op. 14), str. 172; STESKA 1927 (op. 14), str. 203.

⁸¹ STESKA 1926 (op. 14), str. 172; STESKA 1927 (op. 14), str. 203.

⁸² ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 140, N 238, No. 5, 3. 1750: *Herr Fronz Faienz Vergolder*.

⁸³ Anton Faenzi si v Ljubljani ni ustvaril družine (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740).

⁸⁴ Viktor STESKA, Mönhardt Ivan Jakob, *Slovenski biografski leksikon*, 2/5 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1933, str. 150; MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14, 428; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 64.

⁸⁵ Konrad ČRNOLOGAR, Kunstgeschichtliches aus Unterkrain, *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, 4, 1891, str. 9.

⁸⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 7. 1663, 20. 11. 1663: *Dna Regina Mönhardtin*; NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 3. 3. 1669: *Dni Jacobi Mönardt*; NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 17. 10. 1679: *Dnus Jacobus Mönarth*.

⁸⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1670/71, s. p., 14. 7. 1671.

⁸⁸ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Spisi, fasc. 22, 26. 1. 1674, pripisa 25. 2. 1674 in 1. 9. 1678.

3. Menhardov lastnoročni podpis in pečat na pogodbi, sklenjeni v Šmartnem pri Litiji z župnikom Kožarjem, Nadškofjski arhiv Ljubljana

Drugače kot Francesca Faenzija Menharda v Višnji Gori do poroke ni zaslediti ne kot krstnega botra⁸⁹ ne v kateri drugi vlogi.⁹⁰ Poročna matična knjiga ga 26. novembra 1658 – pred oltar je stopil v mestni cerkvi sv. Ane – označuje kot Menhorta in Kranjčana (*Crainburgensem*) ter brez gospoškega predikata, vendar vikar Martin Marcina zadnjega ni privoščil niti njegovemu tastu Janezu Florjančiču, očetu neveste Regine. Gosposki predikat imata le priči, »gospod« Janez Juvankovič, ljubljanski meščan,⁹¹ in že znani »prečastiti gospod« Krištof Hočevar,⁹² ki je bil poročna priča tudi

⁸⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, R 1656–1672.

⁹⁰ Zanimiva je interpretacija Menhardovega prihoda v Višnjo Goro, ki jo ponuja Uroš Lubej: »Kranjčan Janez Jakob Mönhardt je prišel v Višnjo Goro leta 1656 v spremstvu očeta, po stroki zidarja. Na posredovanje grofa Janeza Herbarta Lamberga, lastnika graščine Podsmreka, je zidarja povabil višnjegorski mestni svet, da bi pozidal del mestnega obzidja. Mönhart se je, najverjetneje kot slikarski pomočnik, začasno vključil v Faienzovo delavnico.« (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69). Mestna računsko knjiga 1656/57, na katero se avtor sklicuje (gl. str. 84), v resnici ne daje dovolj opore za takšno trditev; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., med 12. 8. in 25. 10. 1656: *Mehr gab ich dem Meynhard und seinem Sohn, welliche die Vmbgefallene ringmaur bey des Herrn Graffen von Lamberg Verdingter massen aufgemaurt f 13 kr 30*). Zidar Menhard (*Meynhard*) bi bil, če bi šlo za mojstra in še zlasti od drugod, gotovo naveden tudi z osebnim imenom in drugimi podatki. Tako pa iz sodniškega računa izhaja, da je bil v Višnji Gori dobro znan. Kot bomo videli v nadaljevanju, je razvejena rodbina Men(h)ardov živela v bližnji vasi Velika Loka. Ker posest grofa Lamberga v mestu ali pred njim v tem času ni dokumentirana (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659), je šlo očitno za tisti del mestnega zidu, ki je bil obrnjen proti Lambergovemu dvorcu Podsmreka, o kakšnem grofovem posredovanju pa ni nobenega indica.

⁹¹ Janez Juvankovič je bil od leta 1644 do 1676 lastnik hiše na območju Starega trga, danes Gornji trg 4, kjer so mu leta 1677 sledili njegovi dediči (Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2003, str. 69). V Ljubljano se je priselil najpozneje leta 1640, saj so se mu naslednja štiri leta v zakonu z ženo Evo rodili štirje otroci (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, p. 121, 179, 249; R 1643–1653, p. 31).

⁹² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1658–1664, s. p., 26. 1. 1658: *Anno eodem [1658] die 26 9bris factis tribus solemnibus denuntiabus die 3. eiusdem mensis, 10. et 21., ego Martinus Mazina copulavi legitimè Joannem Jacobum Menhort Crainburgensem cum sripto, et Reginam filiam Joannis Florianziz, presentibus D. Joanne Juvankoviz, et Perillustri Dno Christophoro Hozevar, in Ecclesia S. Annae in Civitate.*

Reginini sestri Mariji, ko se je deset let prej (1648) omožila s Francescom Faenzijem.⁹³ Povezava z Juvankovičem kaže, da je ženin pred poroko morda nekaj časa živel v Ljubljani.

Čeprav je Janez Jakob Menhard veljal za Kranjčana, ni nujno, da se je tam že rodil ali odraščal, ampak bi bil lahko postal prebivalec mesta šele pozneje.⁹⁴ Prav tako ni gotovo, ali je že pri krstu dobil dve osebni imeni, kar je predstavljalo odraz imenitnejšega stanu. Prenekateri plebejec, ki se je povzpел na družbeni lestvici, je namreč začel uporabljati dvojno ime šele s socialnim vzponom. Več indicev kaže, da je Jakob, kot so ga klicali,⁹⁵ izviral iz višnjegorske okolice, bodisi on sam bodisi njegov oče. V Kranju je sicer v zgodnjih štiridesetih letih 17. stoletja, ko se začenjajo krstne matice, živel neki Jurij Menard (*Menart*). Ta bi lahko bil Jakobov oče, če se mu ne bi leta 1641 rodil sin z imenom Jakob,⁹⁶ ki po letih nikakor ne more biti identičen s slikarjem. Ni namreč verjetno, da bi se slednji oženil že pri 17-ih in potem v Višnji Gori naredil tako bliskovito meščansko kariero, da bi bil pri 25-ih že nič manj kot mestni sodnik. Dva Kranjčana z imenom Jakob Menard, prvi slikar, rojen vsaj sredi tridesetih let, in drugi, letnik rojstva 1641, sta bila lahko kvečjemu bratranca ali v skrajnem primeru polbrata, ne brata. In ker drugih Menardov tam ni zaslediti ne v istem ne v poznejšem času,⁹⁷ kaže, da je bil družinski oče Jurij v Kranju priseljenec. Prav lahko bi izviral iz višnjegorske okolice, iz vasi Velika Loka, kjer je v prvi polovici 17. stoletja živelo več družin Menardov oziroma Menhardov.⁹⁸ Njihov priimek so v višnjegorskih krstnih maticah tedaj in pozneje, ko je Jakob Menhard že prebival v Višnji Gori, zapisovali enako ali zelo podobno kot slikarjevega, nekajkrat med drugim tudi kot *Mönhardt*.⁹⁹ Popravljalec ceste, vsekakor kmečki človek iz okolice, pa je v sodniškem računu leta 1673 naveden kot Manhardt,¹⁰⁰ tako kot se je pod dokumente podpisoval Jakob

⁹³ Gl. op. 20. – Nekaj mesecev pred Menhardovo poroko, 24. maja 1658, se je v Višnji Gori omožila Hočevarjeva hči Regina, in sicer z nekim gospodom Jurijem Jerebom, ki ga v Višnji Gori v tem času ni zaslediti, ter v navzočnosti dveh meščanov kot poročnih prič (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, P 1658–1664, s. p., 14. 5. 1658). Jereb je bil pozneje solastnik Hočevarjevega dvorca Sela (Majda SMOLE, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982, str. 435).

⁹⁴ V kranjskih krstnih maticah ga pred poroko v Višnji Gori kot krstnega botra ne srečamo (NŠAL, ŽA Kranj, Maticne knjige, R 1652–1676).

⁹⁵ S polnim imenom Janez Jakob ga najdemo samo ob poroki (1658) in na muljavskem oltarju (1674) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, P 1658–1664, s. p., 26. 1. 1658; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85).

⁹⁶ Jurij Menard (*Menart*) je bil poročen z neko Marijo, ki mu je po letu 1639, ko se začenja prva krstna matica, rodila sina Jakoba, rojenega in krščenega 16. julija 1641, in hčerko Jero, krščeno 10. februarja 1643 (NŠAL, ŽA Kranj, Maticne knjige, R 1640–1651 [dejansko 1639–1651], fol. 18v in 34v).

⁹⁷ Prim. indekse h krstnim maticam: NŠAL, ŽA Kranj, Maticne knjige, Ind R 1640–1652, Ind R 1652–1676, Ind R 1676–1684, Ind R 1684–1703.

⁹⁸ Med letoma 1619 in 1650 so se rojevali otroci naslednjim Menardom: v Veliki Loki Adamu 1621–1624 (Meinard, Meinart), Matiji (1624) in Janezu – Anžetu (1629–1647), brez navedbe kraja pa Pavlu (1647) in Matiji (1647) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, R 1619–1632, 22. 2. 1621, 3. 8. 1624, 11. 3. 1629, 28. 3. 1632; R 1638–1656, 28. 7. 1639, 5. 3. 1642, 29. 9. 1644, 21. 10. 1646, 23. 2. 1647, 11. 4. 1647). Danes je v Veliki Loki in okolici najti priimka Menard in Meinart. – Ko se Jakob Menard leta 1659 prvič pojavi v mestnem davčnem registru, je njegov priimek zapisan kot Mejnard (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1655, s. p.), torej z refleksom jata tako kot priimek zidarja, ki je jeseni 1656 popravljal mestno obzidje: *Mejnhard* (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., 12. 8.–25. 10. 1656).

⁹⁹ V prvi polovici 60-ih let 17. stoletja srečamo obliko *Mönhardtin* pri Jakobovi ženi Regini (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 7. 1663, 20. 11. 1663). Skoraj sočasno je Janez Menard iz Velike Loke označen kot *Mönhardt*, njegova žena Maruša pa skupaj z njim pri zadnji pojavitvi kot *Mönhardtin* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, R 1656–1672, 13. 7. 1662, 2. 1. 1663, 10. 2. 1664). – Leta 1684 je izpričana tudi slovenska ženska oblika priimka: pri Jakobovi hčerki Suzani *Menhartauka* in pri Elizabeti Menard iz Velike Loke *Menartauka* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, R 1672–1689, s. p., 19. 5. 1684, 5. 5. 1684).

¹⁰⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1672/73, s. p., 12.–16. 5. 1673.

sam.¹⁰¹ Vse to bi bilo zlahka samo plod naključij, ko se ne bi slikarjeva hči Suzana (*Virtuosa Virgo Susanna Menhortin ex civitate*) leta 1685 znašla v vlogi krstne botre otroku iz Velike Loke, ki mu je botroval tamkajšnji domačin Andrej Menhard (*Andrea Menhart*).¹⁰² Botrovala sta otroku Janeza Smrekarja, po vsem sodeč nekega skupnega sorodnika. Zgolj na ravni špekulacije pa ostaja domneva, da je bil slikar Jakob sin Janeza (Anžeta) Menharda iz Velike Loke, ki ga srečujemo kot družinskega očeta od leta 1629 do 1646,¹⁰³ in da si je po očetu nadel drugo ime Janez, ki ga najdemo pri poroki. Sin Jakob bi se lahko rodil Janezu in njegovi ženi Neži med petletno vrzeljo v krstnih maticah 1632–1637, se učil za slikarja v Kranju, kjer bi živel pri stricu Juriju, in se leta 1658 oženil v Višnji Gori kot Kranjčan Janez Jakob, star od 21 do nekaj manj kot 26 let. Izvor iz višnjegorske okolice bi bil poleg priženitve v ugledno meščansko in sodniško rodbino Florjančičev¹⁰⁴ dodaten tehten razlog za Menhardovo izvolitev za mestnega sodnika samo sedem let in pol po poroki, leta 1666.¹⁰⁵

Kakšno vlogo je imel pri njegovi poroki starejši slikarski kolega Francesco Faenzi, je mogoče le ugibati. Zagotovo ni stal ob strani, saj je Menhard jemal za ženo njegovo svakinjo Regino Florjančič. Regina se je rodila očetu Janezu in njegovi po vsem sodeč edini ženi Uršuli med letoma 1632 in 1637, ko v višnjegorskih krstnih maticah zija vrzel.¹⁰⁶ Bila je vsekakor mlajša od sestre Marije, rojene leta 1631, ki je deset let pred njo postala gospa Faenzi, in se ni možila tako mlada kot starejša sestra.¹⁰⁷

Zakoncema Jakobu in Regini Menhard se je v prvih devetnajstih letih zakona rodilo sedem otrok, od katerih jih je večina pomrla še v otroških letih. Kot odraščajočo srečujemo namreč le eno hčerko, o kateri tudi vemo, s kom se je omožila, zanesljivih podatkov o usodi otrok pa ni, saj se vrsti poročnih in mrliških matic začenjata po večdesetletni prekinitvi šele leta 1713. Najstarejši sin Adam je bil krščen 3. aprila 1660, sledili sta mu dve Katarini, prva krščena 7. novembra 1661 in druga 6. novembra 1666, 3. marca 1669 so nesli h krstu Marijo, 16. maja 1671 Suzano in nato dva sinova, katerih osebni imeni sta v vpisih krsta izpuščeni, nemara zaradi takojšnje smrti, sveti krst pa sta prejela 4. novembra 1674 in 9. decembra 1677.¹⁰⁸ Zagotovo je pred dopolnjenim petim letom

¹⁰¹ Gl. op. 87 in 88.

¹⁰² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 18. 4. 1685. – V Veliki Loki sta v tem času živela dva poročena Andreja Menarda. Prvemu, oženjenemu z neko Marjeto, so se otroci rojevali od leta 1667 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 3. 1. 1667, 21. 1. 1669, 14. 11. 1669; R 1672–1689, 24. 11. 1674, 19. 1. 1677, 2. 9. 1679, 2. 8. 1682), drugemu, čigar žena je bila Elizabeta (Špela), pa edini otrok leta 1683 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, 4. 2. 1683).

¹⁰³ Otroci Janeza (Anžeta) Menarda so si sledili takole: 1629 Gregor (oče *Anshe Meinart*), 1632 Marija (*Joannis Meinart*), 1639 po petletni vrzeli v krstnih maticah Uršula (*Joannis Mainart*), 1642 Jera (*Joannis Meinhart*) in 1646 Marija (*Joannis Menardt*); pri zadnjem je kot mati navedena Marjeta, pri prejšnjih pa Neža, kraj Velika Loka srečamo trikrat, in sicer pri drugem, tretjem in zadnjem otroku (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 11. 3. 1629, 28. 3. 1632, 28. 7. 1639, 5. 3. 1642, 29. 9. 1644 in 21. 10. 1646).

¹⁰⁴ Menhardov tast Janez Florjančič je leta 1656 kot krstni boter označen celo kot *Nobilis Dominus* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 30. 12. 1656).

¹⁰⁵ Prvič je kot sodnik omenjen v krstni matici v vlogi krstnega botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 7. 1666). Povečini je pri priseljencih minilo od prve omembe v mestu do izvolitve za sodnika vsaj desetletje, a najdemo v vseh stoletjih izjeme (GOLEC 2011 (op. 3), str. 234).

¹⁰⁶ V višnjegorskih krstnih maticah zasledimo tri otroke Janeza in Uršule Florjančič: Janeza (krščen 20. maja 1621), Marijo (krščeno 28. septembra 1631) in še enega Janeza (krščen 14. aprila 1643) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p.; R 1638–1656, s. p.).

¹⁰⁷ Medtem ko je Marija začela botrovati višnjegorskim krščencem že v 14. letu (gl. op. 21), srečujemo Regino v vlogi krstne botre šele od leta 1656, zato bi po analogiji zlahka sklepali, da je bila rojena šele v zgodnjih štiridesetih letih (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 9. 1656, 31. 7. 1657, 4. 10. 1658).

¹⁰⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 3. 4. 1660, 7. 11. 1661, 6. 11. 1666, 3. 3. 1669, 16. 5. 1671,

preminila prva hči Katarina, saj je bila druga krščena na isto godovno zavetnico. Starša sta za krstne botre svojim novorojencem prosila manj imenitne ljudi kakor zakonca Faenzi, čeravno je šlo za osebe iz vrhnje plasti višnjegorskih meščanov, iz rodbin Šinkovec, Pergar, Šenovnic, Krumpl in Florjančič.

Jakob Menhard je moral hitro po poroki postati meščan, saj je bil po mestnem davčnem registru že leta 1659, neposredno po poroki, lastnik hiše na zahodni strani mestnega trga blizu Ljubljanskih vrat. Menhardova hiša, kjer je štiri leta prej gospodarila Magdalena Merjasec, je stala nedaleč od Florjančičeve (sl. 4). Njegova posest je imela sicer nizko davčno obveznost 2 goldinarja in 20 krajcarjev, skoraj štirikrat manj kot tast Janez Florjančič (slabih 8 goldinarjev in pol),¹⁰⁹ a se je potem znatno dvignila, tako da se je Menhard povzpel med največje plačnike.¹¹⁰

Glede na to, da višnjegorske župnijske matice redko navajajo poklice, pri Menhardu ne preseneča odsotnost navedbe slikarskega poklica, ki ga srečamo samo enkrat, poznega leta 1681,¹¹¹ sicer pa je v računih podružničnih cerkva redno naslovljen kot slikar (*pictor*) od leta 1671 dalje.¹¹² Toda posredno je kot slikar izpričan že štiri leta prej, ko ga krstna matica kot botra označuje z imenom Jakob Malar (*Dnus Jacobus Malar*), kot so ga poznali Višnjani. Pogosteje naletimo na dve mestni funkciji, ki ju je opravljal, in sicer mestnega pisarja in sodnika. Obe službi je pred Menhardom opravljal že njegov tast Janez Florjančič.¹¹³ Zanimivo je, da Jakoba Menharda najdemo prej na mestu sodnika kakor pisarja, a bržkone le zato, ker imamo o višnjegorskih sodnikih precej več pričevanj kakor o manj pomembnih pisarjih. Enoletni mandat sodnika je opravljal najprej dve leti zapored od leta 1666 do 1668¹¹⁴ in po

4. Lokacija nekdanje Menhardove hiše v Višnji Gori

4. 11. 1674 in 9. 12. 1677. – Nič ne kaže, da zakonca Menhard med krstoma drugega in tretjega otroka (1661–1666) ne bi živela v Višnji Gori, saj sta redno botrovala krščencem (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 13. 7. 1662, 2. 1. 1663, 12. 7. 1663, 20. 11. 1663, 10. 2. 1664, 20. 10. 1664, 10. 3. 1665, 28. 9. 1665, 26. 3. 1666, 3. 4. 1666).

¹⁰⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659. – S pomočjo davčnih registrov, terezijanskega, franciscejskega in reambulančnega katastra ter nove zemljiške knjige je Menhardovo hišo mogoče locirati na parcelo št. 29 katastrske občine Višnja Gora, danes Mestni trg 5.

¹¹⁰ V davčnem registru za leto 1663 je stanje enako, leta 1671 pa je imel Menhard že 5 goldinarjev obveznosti, tast Janez Florjančič ali že svak Janez ml. pa prav toliko. Po registru za leto 1690 je vdova Regina plačevala 8 goldinarjev, več kot kdor koli drug. ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1663, 1671 in 1690.

¹¹¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1691, s. p., 29. 12. 1681: *Dno Jacobo Menhart pictore*.

¹¹² Npr. leta 1671 v računu Marijine podružnice v Starem trgu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.): *Dnus Jacobus Menhardt pictor*.

¹¹³ Florjančič je bil mestni sodnik v mandatu 1625–26 (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–14, dopis o izvolitvi 16. 1. 1626), kot pisar pa je izpričan v letih 1636–37 in 1656–57 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1636/37, sodniški račun 1656/57).

¹¹⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 7. 1666, 6. 11. 1666, 16. 11. 1666, 26. 2. 1667, 21. 5. 1667. – ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–14, dopis o izvolitvi 28. 6. 1667; šk. 377, knjiga zaslisanj vicedomskega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667.

enajstletni prekinitvi zopet dva mandata od leta 1679 do 1681.¹¹⁵ Vmes ga v sedemdesetih letih v časovnem razponu od 1670 do 1678 vsaj štiri enoletne mandate srečujemo kot mestnega pisarja.¹¹⁶

Prav v tem času je bil očitno tudi na vrhuncu ustvarjalnih moči kot slikar in pozlatar. Tako je namreč mogoče soditi po številnih izpričanih naročilih za pozlatitve oltarjev v treh župnijah, domači višnjegorski ter v župnijah Šmarje (Šmarje - Sap), Šmartno pri Litiji in Preserje. Potem ko do začetka sedemdesetih let ne vemo o njegovem delu ničesar, so naročila med letoma 1670 in 1680 kar deževala. Po zaslugi Uroša Lubeja vemo danes za soavtorstvo cele vrste oltarjev, medtem ko sta bila zelo dolgo znana le dva, prvi na Rakitni in drugi na Muljavi.¹¹⁷ Kot razkrivajo ohranjeni cerkveni urbarji in računi, je imel Menhard kot pozlatar največ dela v domači župniji, kjer je od leta 1667 župnikoval Janez Jernej Krašina, človek, ki si je prizadeval ozaljšati cerkvene prostore s sodobnejšo opremo. Krašina je najprej poskrbel za župnijsko cerkev in pri Menhardu naročil nov glavni oltar sv. Egidija, za katerega so morale leta 1670 prispevati vse podružnice, potem ko so stroški izdelave krepko presegle proračun cerkve sv. Egidija. Dela v domači župnijski cerkvi je nato opravljal več let.¹¹⁸ Naslednje leto 1671 je imel Menhard v delu tudi glavni oltar za Marijino cerkev v Starem trgu pri Višnji Gori,¹¹⁹ nato pa sta v domači župniji sledili naročila za novi glavni oltar Matere Božje v Dednem Dolu (1674)¹²⁰ in glavni oltar sv. Ožbalta za cerkev v Leskovcu, ki ga je leta 1680 naročil novi višnjegorski župnik Marko Srakar.¹²¹

V prvi polovici sedemdesetih let je bil Menhard angažiran tudi v treh okoliških župnijah. Leta 1672 je v Šmartnem pri Litiji pozlatil stranski oltar bratovščine sv. Rešnjega Telesa, pri katerem je kiparski del prispeval Jurij Kartalič,¹²² leta 1674 pa dobil v isti cerkvi naročilo za stranski oltar sv. Jožefa. Ozadje tega Menhardovega dela je daleč najboljše dokumentirano, saj se je ohranila pogodba, ki jo je sklenil s šmartenskim župnikom Francem Primožem Kožarjem. Tovrstne pogodbe so redke

¹¹⁵ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I-14, volitve sodnika, 24. 8. 1679, 28. 8. 1680. – NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 17. 10. 1679, 2. 3. 1680. – Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ÖStA, HHStA), Fürstlich Auerspergsches Archiv, A–XI–2, Konv. 1, 5. 10. 1679, 7. 10. 1679, 18. 6. 1680.

¹¹⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1670/71, s. p., 14. 7. 1671; sodniški račun 1674/75, s. p., po 4. 12. 1674, 25. 6. 1675; komorniški račun 1674/75, s. p., april 1675; sodniški račun 1675/76, 4.–8. 1675, 27. 8. 1675, 18. 3. 1676; sodniški račun 1677/78, 3. 7. 1677. – NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 4. 11. 1674, 20. 10. 1675.

¹¹⁷ STESKA 1927 (op. 14), str. 24; STESKA 1933 (op. 84), str. 150.

¹¹⁸ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70. – V letnem računu župnijske cerkve je leta 1670 navedeno samo plačilo neimenovanemu slikarju (*pictoris*) v višini 17 goldinarjev, leta 1672, ko je Menhard prejel 14 goldinarjev, pa je zapisano tudi njegovo ime; istega leta je kot večletno plačilo za delo na glavnem oltarju prejel 15 goldinarjev in 55 krajcarjev, leta 1673 je dobil 46 goldinarjev, 1674 za glavni oltar 15 goldinarjev in naslednje leto brez navedbe razloga 10 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

¹¹⁹ Prejeto plačilo je znašalo 108 goldinarjev in 45 krajcarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

¹²⁰ Tega leta je prejel 50 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.); prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70, ki navaja tudi naročilo za stranski oltar sv. Jožefa v Starem trgu, vendar to Menhardovo delo iz cerkvenih računov ni razvidno.

¹²¹ V cerkvenem računu je za leto 1680 omenjena samo pogodba za oltar (*in epistola contractus pro altari*), v letih 1682 in 1683 sta navedeni dve majhni plačili neimenovanemu slikarju (*pictori*) v denarju in žitu, Menhardovo udeležbo pa potrjuje navedba s konca leta 1684, že po njegovi smrti, da je »gospa slikarica Menhardova« prejela 6 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71.

¹²² Menhard je za delo prejel 28 goldinarjev in pol (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve 1652–1695, s. p.; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

in ta je sploh edina znana, pod katero se je podpisal kateri od višnjegorskih slikarjev 17. in 18. stoletja. Datirana je 26. januarja 1674 v župnišču v Šmartnem, ima pa še dopolnilo z datumom 25. februar istega leta. Sklenjeni dogovor je vključeval vsa dela, kiparski, mizarški in slikarski delež (pozlatitev, posrebitev in tudi glaziranje mizarških in kiparskih izdelkov). Dela je bilo treba dokončati do binkošti, Menhard pa je po pogodbi prejel plačilo v treh letih v denarju ali drugih dobrinah. Za celoto mu je župnik namenil 65 goldinarjev in pol centa prediva, pomočnikom in vajencem pa en renski tolar za zapitek. Menhard je plačilo v celoti prejel štiri leta pozneje.¹²³ Kdo bo opravil mizarški in kiparski del naročila, je bilo prepuščeno njemu samemu kot pogodbeniku. Lahko da je angažiral Kartaliča, s katerim je v isti cerkvi sodeloval dve leti prej (1672), ali pa drugega ljubljanskega kiparja Jerneja Plumbergerja, ki ga prav tako poznamo kot Menhardovega sodelavca. Plumberger je leta 1670 v cerkvi sv. Križa na Rakitni v župniji Preserje pod Krimom za 450 goldinarjev in 3 cekine izdelal oltar, ki ga je Menhard tri leta pozneje (1673) pozlatil za zelo čedno vsoto 225 goldinarjev in 33 krajcarjev.¹²⁴ Številki sta tako visoki – skupaj 655 goldinarjev in pol ali desetkrat toliko kot za oltar v Šmartnem (!) –, da moramo podvomiti, ali ju je Steska, ki ju je našel v danes izgubljeni računski knjigi, res pravilno prebral oziroma ali se nista nanašali še na kaj drugega.

Pri ljubljanskih kiparjih Kartaliču¹²⁵ in Plumbergerju (1645–1703)¹²⁶ se ne bomo posebej ustavljali, saj presegata okvir pričujoče razprave. Uspešno sodelovanje Jakoba Menharda z mlajšim Plumbergerjem se je nadaljevalo naslednje leto pri oltarju podružnične cerkve na Muljavi v župniji Šentvid pri Stični. Muljavski oltar, premišljeno zasnovana baročna umetnina, je poleg oltarja v Leskovcu edino Menhardovo še obstoječe delo,¹²⁷ od vseh najbolj znano in tudi najbolj zgodaj identificirano kot njegovo (1891), saj se je na njem podpisal.¹²⁸ Poleg sebe kot slikarja (*Joan: Jacobus Mönhardt*) in pomočnika Antona Šenovca (*cum socio Antonio Schenauitsch*), prav tako Višnjana (*Weyxelburgenses*), je ovekovečil ime kiparja Plumbergerja iz Ljubljane (*Bartholomeus Plumberger Labacensis*), ne pa imena mizarja, avtorja nastavka.¹²⁹ Glede na to, da se je Menhard do binkošti 1674 po pogodbi mudil z deli za Jožefov oltar v Šmartnem, lahko izdelavo muljavskega postavimo v drugo polovico leta. Menhardova naročila v župniji Šentvid se s tem niso končala, saj mu je leta 1676 tamkajšnji župnik Martin Marcina za neko neimenovano delo izročil 10 goldinarjev.¹³⁰

Janez Jakob Menhard je zadnjič izpričan kot živ 29. junija 1684, ko ga je kot krstnega botra nadomeščal ženin nečak Franc Faenzi.¹³¹ Morda je bila tedaj za Menhardovo odsotnost kriva bolezen.

¹²³ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Spisi, fasc. 22, 26. 1. 1674, pripisa 25. 2. 1674 in 1. 9. 1678; prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71. – V urbarju župnijske cerkve je med izdatki za leto 1674 najti vsoto 100 goldinarjev, ki sta si jo razdelila neimenovana kipar in slikar, v cerkvenem letnem računu z dne 26. aprila 1676 pa izplačilo 11 goldinarjev Menhardu (*dem Herren Jacomo Manhardt Maller*) za delo na Jožefovem oltarju (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve 1652–1695, s. p.).

¹²⁴ STESKA 1927 (op. 14), str. 24; Viktor STESKA, Plumberger (Plumberger, Plumberger) Jernej, *Slovenski biografski leksikon*, 2/7 (ur. France Kidrič), Ljubljana 1949, str. 388; STESKA 1933 (op. 84), str. 150.

¹²⁵ O Kartaliču gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 207.

¹²⁶ O Plumbergerju (1645, Ljubljana – 1703, Eibiswald/Ivnik) gl. STESKA 1949 (op. 124), str. 388; VRIŠER 1976 (op. 22), str. 211; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 65–69.

¹²⁷ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71.

¹²⁸ Kot kaže, je na Menhardov podpis na oltarju na Muljavi z letnico 1674 prvi opozoril ČRNOLOGAR 1891 (op. 85), str. 9.

¹²⁹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85 (o oltarju: str. 73–75).

¹³⁰ NŠAL, ŽA Šentvid pri Stični, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve 1675–1688, s. p. Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

¹³¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684. – 11. januarja je bil Menhard zadnjič potrjen za ključarja Marijine cerkve v Starem trgu, kjer ga srečamo prvič leta 1672 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

Odtlej ga namreč v virih ne zasledimo več. Umrl je med zgodnjim poletjem in začetkom decembra 1684, ko so ključarji cerkve sv. Ožbolta v Leskovcu izročili plačilo 6 goldinarjev »gospo slikarici Menhardovi« (*pictorissae Dnae Menhortin*). Podobno so jo do leta 1686 izplačali še dvakrat.¹³² Kot vdova je žena Regina izrecno izpričana sicer šele leta 1687 v vlogi krstne botre (*D. Regina Menhortin vidua*).¹³³ Regino najdemo v letih 1690 in 1692 v davčnih registrih (*Regina Mänhardtin*) na prejšnjem Jakobovem mestu,¹³⁴ kot krstno botro pa zadnjikrat 1. junija 1693,¹³⁵ ko ji je bilo 62 let (roj. 1631). Istega leta je tudi zadnjič navedena kot gospodarica v davčnem registru.¹³⁶ Glede na njeno starost in vse, kar o Menhardu vemo, gre njegovo rojstvo zelo okvirno postavljati v čas okoli leta 1630. Če je bil res sin Janeza Menharda iz Velike Loke, pa se je rodil šele po letu 1632.¹³⁷

Ker ni imel moškega naslednika – nihče od treh sinov se ne omenja kot odrasel – je hišo podedovala hči Suzana (roj. 1671), omožena s solicatorjem Matijo Kajdašem, ki torej ni nadaljeval tastovega dela. Poročila sta se v zgodnjih devetdesetih letih,¹³⁸ v Višnji Gori se jima je rodil samo en otrok, vsi drugi pa v Ljubljani.¹³⁹ Kajdaš, ki je v deželni prestolnici opravljal ugleden poklic, je Menhardovo hišo v Višnji Gori leta 1703 prodal.¹⁴⁰

Postavlja se vprašanje, ali je Janez Jakob Menhard med svojimi pomočniki morda imel naslednika, ki bi nadaljeval njegovo delavnico. Pozornost pritegne na muljavskem oltarju ovekovečeni Menhardov pomočnik (*socius*) **Anton Šenovc** (*Schenautsch*) iz Višnje Gore,¹⁴¹ edini potrjeni in ne le potencialni pomočnik katerega od višnjegorskih slikarjev sploh. Rodil se je kot četrti od osmih otrok »gospoda« Janeza Šenovca in njegove žene Felicite in bil krščen 12. januarja 1651.¹⁴² Ko je z mojstrom

¹³² Leta 1684 je Menhardova prejela še za 14 goldinarjev soržice, leta 1686 pa 4 goldinarje v denarju (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

¹³³ Časa Menhardove smrti ne bi bilo mogoče natančneje določiti samo na podlage omembe vdove 6. septembra 1687, saj je Regina pred in po tem kot botra vedno naslovljena brez vdovske oznake, zgolj kot gospa Menhard. (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, 14. 3. 1685, 11. 3. 1686, 24. 1. 1686, 17. 10. 1686, 6. 9. 1687, 20. 12. 1687, 9. 8. 1688, 11. 10. 1688).

¹³⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1690 in 1692.

¹³⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 1. 6. 1693.

¹³⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Kontribucijski zapis 1692–1747, register 1693.

¹³⁷ Gl. op. 103.

¹³⁸ Suzana oziroma Ana Suzana se je omožila med 5. julijem 1691 in 2. aprilom 1692, ko je v vlogi krstne botre namesto gospodična (*virgo*) Menardova prvič naslovljena kot gospa Kajdaševa (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 5. 7. 1691, 2. 4. 1692). Poroke v ljubljanski krstni matici ni (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718).

¹³⁹ Leta 1697 je bila v Višnji Gori krščena hči Antonija Kristina (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 12. 7. 1697), drugi otroci pa so prišli na svet v Ljubljani med letoma 1693 in 1707 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, p. 34, 121; R 1700–1712, p. 13, 77, 128, 164, 230). Po krstu hčerke leta 1697 zakonca Kajdaš v Višnji Gori nista več izpričana kot krstna botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716). Solicator Matija Kajdaš je bil med letoma 1694 in 1720 lastnik dveh domcev na Rebri pod ljubljanskim gradom (SUHADOLNIK, ANŽIČ 2003 (op. 91), str. 124).

¹⁴⁰ Matijo Kajdaša najdemo kot gospodarja v davčnih registrih za leti 1697 in 1703, leta 1704 pa je na njegovem mestu Sebastjan Wachter (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1697 in 1703; Kontribucijski zapis 1692–1747, register 1704). Mestno sodišče mu je 14. februarja 1703 ugodilo, da kljub prodaji hiše lahko uživa prej pridobljene mestne vrtove, in sklenilo, naj misli na nakup druge primerne hiše (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 14. 2. 1703).

¹⁴¹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70 in 85. – Šenovc priimek so pred tem brali napačno kot *Schermautsch* (ČRNOLOGAR 1891 (op. 85), str. 9) in *Schernautsch* (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 428).

¹⁴² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 12. 9. 1646, 3. 3. 1648, 4. 3. 1649, 12. 1. 1651, 20. 2. 1653, 27. 3. 1655, 4. 12. 1658, 10. 12. 1662. Njegova starša se nista poročila v Višnji Gori (NŠAL, ŽA Višnja Gora,

Jakobom delal na oltarju, je imel torej 23 let.¹⁴³ Šenovčeva hiša je stala tik ob Menhardovi,¹⁴⁴ rodbina pa je bila stara meščanska in sodniška.¹⁴⁵ Kot kaže, je Anton zgodaj odšel drugam ali pa je še mlad umrl. V zgodnjih sedemdesetih letih ga dvakrat srečamo kot krstnega botra, nazadnje z oznako »gospod« (1672), in kot nezakonskega očeta hčerke Maruše, ki mu jo je rodila »konkubina« Helena (1671). Takrat je v krstni matici označen kot slikar (*Antonii Shenouiz Pictoris*).¹⁴⁶ Takšna navedba potrjuje, da se je res izučil slikarskega poklica, skoraj brez dvoma pri Menhardu, čigar pomočnik je bil leta 1674, kar je o njem zadnje znano pričevanje. V davčnih registrih Antona Šenovca pogrešamo, medtem ko je domačo hišo na trgu prevzel njegov mlajši brat Jurij.¹⁴⁷ Čeprav ni znano, ali se je Šenovec poklicno osamosvojil, ga lahko označimo kot prvega znanega v Višnji Gori rojenega slikarja.¹⁴⁸

Uroš Lubej je poleg že dolgo znanega Šenovca opozoril še na dva nedomačina, ki se pojavita v Višnji Gori v zadnjih letih Menhardovega življenja, in ju je povezal z njim kot njegova pomočnika. Prvi, Jakob Killer, je ostal v Višnji Gori do smrti, drugi, Karel Ludvik Gentilli, pa se je kmalu vrnil v rodno Ljubljano, in sicer še v letu, ko je Menhard zadnjič izpričan kot živ.¹⁴⁹ Ni izključeno, da je Killer najprej delal v Menhardovi delavnici, toda zadnje ugotovitve ga, kot bomo videli, povezujejo s Faenzijevo, saj se je oženil z vdovo Francesca Faenzija.

Drugi potencialni Menhardov pomočnik Karel Ludvik Gentilli (1647–1700) je bil rojen Ljubljčan. Rodil se je kot šesti od osmih otrok očeta »gospoda« Janeza Gentilija oziroma Gentila in matere Ane Julije, ob krstnem kamnu pa sta 7. oktobra 1647 stala »gospod« Jurij Vertaš, poznejši pl. Scharffenegk, in »žlahтна gospa« Marija Schifflinger.¹⁵⁰ Ko ga leta 1683 srečamo v Višnji Gori, je bil sredi tridesetih let. Ker njegove poroke v ljubljanskih poročnih maticah ni najti,¹⁵¹ bi se bil lahko oženil z Višnjanko, a je višnjegorska poročna knjiga izgubljena, o ženi pa vemo samo, kako ji je bilo ime. Da se je kdaj mudil v Višnji Gori, priča le vpis krsta hčerke Uršule v krstni matici 25. septembra 1683, ki ga imenuje s prvim imenom Karel (*Doni Caroli Gentilli*). Žena se je imenovala Neža (Agnes), za krstna botra pa sta zakonca naprosila meščana Boltežarja Cerovška in Jero Kastelic ter Marijo Šenovec za pričo.¹⁵² Že naslednje leto 1684 je bil Gentilli spet v Ljubljani, kjer mu je mesto

Matične knjige, P 1639–1657).

¹⁴³ Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84.

¹⁴⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1655, 1659, 1663.

¹⁴⁵ Šenovci so dali v drugi polovici 16. stoletja dva mestna sodnika (GOLEC 2011 (op. 3), str. 231).

¹⁴⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 28. 10. 1670, 13. 8. 1671; R 1672–1689, s. p., 4. 12. 1672.

¹⁴⁷ Jurij (roj. 1655) je očeta nasledil sredi sedemdesetih let, ko si je ustvaril družino (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 20. 10. 1675, 25. 12. 1676 itd.). Leta 1674 je v registru kontribucije še naveden oče Janez Šenovec, leta 1676 pa že Jurij in mati Felicita. Po davčnih registrih je od leta 1682 gospodaril Jurij sam, leta 1697 pa na njegovem mestu prvič srečamo Jurijevega sina Janeza (roj. 1676) (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1677, 1678, 1679; Davčni registri 1566–1740, registri 1682, 1690, 1692, 1697).

¹⁴⁸ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS.

¹⁴⁹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70 in 84–85.

¹⁵⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, p. 176. – Priimek so zapisovali različno: pri krstu Karla Ludvika in najmlajšega otroka kot Gentil, sicer pa kot Gent(t)ili in Gentilis. Sorojenci so prišli na svet v letih 1636–1651 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1632–1638, p. 207, 260; R 1638–1643, p. 95, 240; R 1643–1653, p. 71, 226, 277), starša pa se nista poročila v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651). O krstnem botru Vertašu gl. Maja ŽVANUT, Ljubljanski župan Jurij Vertaš pl. Scharffenegk in njegovi, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 45/1, 1997, str. 22–28.

¹⁵¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682; P 1682–1718.

¹⁵² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 25. 9. 1683.

dalo v najem stolp pri Nemških vratih (pri današnjih Križankah).¹⁵³ Čeprav je imel pet bratov, je v Ljubljani edini nadaljeval Gentilijev rod, saj se mu je tam med letoma 1686 in 1698 rodilo še pet otrok.¹⁵⁴ Umrl je v rodnem mestu 17. septembra 1700 (*Dni Caroli Gentili pictor*), po mrliški matici star 50 let, a dejansko 53.¹⁵⁵ Kolikor je znano, o njegovi poklicni dejavnosti ni drugih podatkov razen omembe slikarskega poklica ob smrti.¹⁵⁶

Jakob Killer (ok. 1648–1728) je za razliko od Gentilija ostal v Višnji Gori do smrti. Glede na navedbo starosti 80 let ob smrti 22. januarja 1728¹⁵⁷ se je rodil okoli leta 1648. O njegovem izvoru ni znanega ničesar. Čeprav se je pozneje tožil v Ljubljani za dediščino prve žene Ane Marije, vdove Faenzi,¹⁵⁸ sam najverjetneje ni bil Ljubljčan – njegov priimek je tam sredi 17. stoletja sicer potrjen¹⁵⁹ – in se z vdovo Francesca Faenzija tudi ni poročil v deželni prestolnici.¹⁶⁰ Pred krstom prvega otroka (1682) ga v Višnji Gori ne zasledimo, kar sicer ne pomeni, da v mestu ni že nekaj časa prebival, morda kot pomočnik pri Menhardu ali pa kot zadnji Faenzijev pomočnik. V tem primeru je vseeno nenavadno, da bi od mojstrove smrti (1677 ali 1678) potreboval kar tri do štiri leta, preden bi mu uspelo zasnobiti vdovo. Lahko bi bil identičen z enim od dveh Jakobov Killerjev, ki sta se »ob pravem času« rodila v Kranju, od koder je v Višnjo Goro prišel Jakob Menhard. Starša prvega Jakoba, rojenega in krščenega 23. maja 1647, sta se imenovala Jurij in Magdalena Killer, starša drugega, krščenega 2. julija 1648, pa Andrej in Marija.¹⁶¹ Priimek Killer je bil v tem času v Kranju zelo razširjen, o čemer nazorno priča podatek, da je v prvi krstni matici 1640–1651 mogoče naštetih kar 22 krščencev Killerjev.¹⁶² Toda v sedemdesetih letih 17. stoletja najdemo v Kranju vsaj dva odrasla Jakoba Killerja kot družinska očeta,¹⁶³ ne da bi mogli določiti, ali gre za tista dva, ki sta se rodila v letih 1647 in 1648.

¹⁵³ Kot najemnika stolpa ga srečujemo od leta 1684 do okoli 1698. Gl. Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2006, str. 135.

¹⁵⁴ Krsti Gentilijevih otrok so si sledili takole: Sebastjan (Gentil) 20. januarja 1686, Peter 27. junija 1687, Terezija 15. oktobra 1690, Janez Jakob 21. julija 1694 in Adam 24. decembra 1698 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, p. 344; R 1686–1692, p. 22, 128; R 1692–1699, p. 58, 335).

¹⁵⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, p. 135.

¹⁵⁶ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS ZRC SAZU.

¹⁵⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1728.

¹⁵⁸ Gl. op. 168. Da je Killer oženil Faenzijevo vdovo, izvemo šele leta 1701 iz podatka, da je bil očim Antonu Faenziju (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/53, fol. 143 (27. 6. 1701), s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701).

¹⁵⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692.

¹⁶⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, P 1682–1718. – Zanimivo je, da je pozneje ljubljanskega mestnega župana Gabrijela Ederja – ta je bil priča pri poroki Ane Marije Flescher s Francescom Faenzijem (gl. op. 55) – po sodni poti prosil za prepis svoje poročne pogodbe s tedaj že pokojno Ano Marijo (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/49, fol. 196 (11. 9. 1693), 159v (7. 8. 1693), 195v (28. 9. 1693). Pogodbe očitno ni dobil, saj je lahko naslednje leto višnjegorskemu mestnemu sodišču namesto te predložil le poravnavo z ženo in zahteval obljubljenih 100 goldinarjev deželne veljave (*zu frejher Disposition*) ter 200 goldinarjev, ki jih je imel uživati do smrti. Sodno telo na čelu z odvetnikom stiškega samostana kot nepristranskim sodnikom mu je 100 goldinarjev priznalo v celoti, v dosmrtni užitek pa 80 goldinarjev in tretjino premičnin (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 15. in 17. 3. 1694).

¹⁶¹ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1640–1651 [dejansko 1639–1651], fol. 64 in 81v. – Po vsem sodeč je bil eden od teh dveh Jakobov ustanovitelj pobožne ustanove v Kranju, ustanovljene leta 1698 (Josip ŽONTAR, *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, str. 204).

¹⁶² NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, Ind R 1640–1651. – Priimek Killer v tem času v Ljubljani ni (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692).

¹⁶³ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1676–1684, fol. 28, 38, 59, 65–65v; R 1684–1703, p. 204, 227, 242. Žene dveh ali treh Jakobov, ki so se jim otroci rojevali med letoma 1677 in 1687, so se imenovali Marjeta, Eva, Marija in Helena.

Slikar Jakob je bil poročen dvakrat, prvič z vdovo Ano Marijo Faenzi in drugič z neko Katarino, ki jo poznamo le po imenu. Prva žena mu je v Višnji Gori povila tri otroke: Janeza Andreja, krščenega 26. novembra 1682, Janeza Krstnika, krščenega 8. maja 1685, in Elizabeto, ki je krst prejela 18. novembra 1687. Pri krstu prvega otroka Jakob ni naveden kot gospod,¹⁶⁴ kar gre po vsej verjetnosti pripisati dejstvu, da tisto leto še ni bil hišni gospodar¹⁶⁵ in tako najverjetneje tudi še ni imel meščanskih pravic. Na njegovo povezanost z Jakobom Menhartom kaže botrstvo Regine Menhart prvemu Killerjevemu otroku, sicer pa so ob krstnem kamnu stali kot botri in priče ugledni meščani iz rodbin Florjančič in Kastelic, žena gosposčinskega upravitelja Mandla ter kaplan Kronberger.¹⁶⁶

Leta 1690 Killerja prvič srečamo v mestnem davčnem registru, potem ko so registri za prejšnjih sedem let izgubljeni. Njegova hiša, kjer je leta 1683 gospodaril Janez Markovič, je stala na zahodni strani trga in imela davčno obveznost 2 goldinarjev, k njej pa je spadalo tudi več obdelovalnih zemljišč, tako da je Killer plačeval dobrih 6 goldinarjev davka.¹⁶⁷

Medtem mu je med rojstvom hčerke Elizabete (1687) in letom 1690 umrla žena Ana Marija. Od začetka naslednjega leta se je namreč kot nujni varuh svojih otrok, nazadnje le še hčerke, več let tožil s svakinjo pred mestnim sodiščem v Ljubljani za ženino dediščino.¹⁶⁸ Preden se je ovdoveli slikar drugič oženil (ali pa je takrat celo že bil vnovič oženjen), mu je neka Jera s Hriba pri Višnji Gori povila nezakonskega sina Jakoba, krščenega 14. julija 1691, ki je dobil ime po očetu. Naslednjo pomlad pa srečamo ob Killerjevem boku že novo ženo Katarino, s katero je imel še pet v Višnji Gori rojenih sinov: Marka Antona (krščen 3. aprila 1692), Janeza (krščen 1. junija 1693), Štefana (krščen 13. decembra 1694), Antona (krščen 30. decembra 1696) in po sedemletni prekinitvi najmlajšega Mihaela (krščen 3. septembra 1703). Tudi pri teh otrocih so kot botri in priče nastopili večinoma vidnejši meščani. Prihajali so iz rodbin Florjančič, Igger, Kastelic in Kajdaš, zadnjemu otroku pa je botroval učitelj Lubi.¹⁶⁹

O Killerju kot slikarju vemo nekoliko več kot o Gentilliju, vendar ne v zvezi z njegovimi stvaritvami, ki jih za zdaj ne poznamo.¹⁷⁰ V višnjegorskih župnijskih maticah in davčnih registrih srečujemo Killerja brez poklicne oznake, zgolj kot gospoda. Da je opravljal slikarski poklic, razkrivajo sodni protokoli mest Ljubljana in Višnja Gora s konca 17. in začetka 18. stoletja. V ljubljanskih protokolih se med letoma 1691 in 1701 nekajkrat pojavi kot meščan in slikar iz Višnje Gore (*Burger vnd Maller zu Weixlburg*), in sicer kot nujni varuh otrok v zvezi z omenjeno zapuščino svoje pokojne prve žene Ane Marije.¹⁷¹ V višnjegorskih protokolih je kot meščan in slikar (*Burger vnd Maller*) izpričan leta

¹⁶⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689.

¹⁶⁵ Je pa najpozneje tisto pomlad že imel zemljišče ob potoku Trstenik, saj je skupaj z Markom Antonom baronom Tauffererjem in Jakobom Menhartom tožil vdovo Colnarjevo zaradi poseka dreves (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 13. 8. 1682).

¹⁶⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689.

¹⁶⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1683 in 1690. – Hiša je stala na današnji parceli 42 katastrske občine Višnja Gora, danes Mestni trg 23.

¹⁶⁸ Svakinja Marija Magdalena Šulc in njen mož Janez sta bila hkrati varuha otrok Ane Marije Killer iz njenega prvega zakona s Francescom Faenzijem. ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, fol. 13 in 13v (16. 1. 1691), 42v (5. 3. 1691); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695), 92v (26. 8. 1695); Cod. I/53, s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695); Cod. I/53, fol. 143 (27. 6. 1701), s. p. (27. 6. 1701, 2. 9. 1701).

¹⁶⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, R 1691–1701.

¹⁷⁰ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS.

¹⁷¹ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, fol. 13 in 13v (16. 1. 1691), 42v (5. 3. 1691); Cod.

1694, nakar se v prvih letih 18. stoletja kaže kot prepirljivec, večkrat obtožen in obsojen zaradi klevetanja in žaljivih besed.¹⁷² Zdi se, da je zaradi tega (začasno) izgubil meščanske pravice, kar tedaj ni bila redka praksa, vprašanje pa je, ali jih je še kdaj dobil nazaj. Leta 1709 ga namreč zasledimo med prosilci za sprejem v meščanstvo, a so ga Višnjani skupaj s še enim kandidatom za eno leto zavrnil. ¹⁷³ Pozneje ga na seznamih meščanov in mestnih svetnikov ni najti,¹⁷⁴ kaj šele da bi posegal po kakšnih mestnih funkcijah.¹⁷⁵

Postavlja se vprašanje, ali je bila Killerjeva delavnica neposredna oziroma organska naslednica Menhardove delavnice, tako kot je Faenzijeva po smrti Faenzija ml. (1693) delovala naprej kot Straspurgerjeva. Pomembna razlika med njima je ta, da je Jakob Killer sicer tako kot Peter Straspurger oženil vdovo pokojnega mojstra, vendar šele več let po mojstrovi smrti, z ženo pa tudi ni ostal v isti hiši, ampak je to podedoval ženin pastorek Franc Faenzi. Kot smo videli, je Menhardovo hišo prevzel slikarjev zet Matija Kajdaš, o katerem je znano, da ni bil slikar, ampak solicitor v Ljubljani. Prav tako nič ne kaže, da bi bila Killerjeva druga žena Katarina istovetna z Menhardovo hčerko, rojeno leta 1666. O Katarini Menhard namreč ni potrjeno, da bi preživela otroška leta, saj je za razliko od mlajše sestre Suzane ne srečujemo kot krstno botro. Če je torej Jakob Killer izšel iz Menhardove delavnice, kot meni Lubej, se je še pred mojstrovo smrtjo povsem osamosvojil, ko je vzel za ženo vdovo Francesca Faenzija. Njegovo delavnico imamo lahko tako le za posredno nadaljevalko Menhardove in vsaj toliko tudi za naslednico Faenzijeve. Iz delavnice Francesca Faenzija sta tako izšli dve: neposredno delavnica sina Franca in posredno delavnica ženinega drugega moža Jakoba Killerja.

O Killerjevem slikarskem poklicu ne vemo ničesar od leta 1701, ko je v ljubljanskem sodnem protokolu zadnjič omenjen kot slikar in je imel nekaj čez petdeset let. Glede na to, da se njegov slikarski kolega in someščan Peter Straspurger pojavi z dokumentiranimi slikarskimi deli zelo pozno, šele v tridesetih letih 18. stoletja, ko je deloval že štirideset let, je seveda povsem mogoče, da je tudi Killer delal še v poznih letih. Po višnjegorski mrliški matici je umrl 22. januarja 1728 v starosti 80

I/49, fol. 187v (11. 9. 1693), 196 (28. 9. 1693); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695), 92v (26. 8. 1695); Cod. I/53, s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701). – Po Lubeju naj bi Killer nekaj let (1697–1701) v Ljubljani tudi prebival (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85). Očitno se trditev opira na njegovo pojavljanje v ljubljanskih mestnih sodnih protokolih, vendar jo dejstva postavljajo pod vprašaj. Jakob Killer je leta 1701 v sodnih protokolih izrecno označen kot meščan in slikar v Višnji Gori, prej pa od leta 1691 samo kot tamkajšnji meščan. V tem času, od leta 1696 do 1703, se mu v Višnji Gori ni rodil noben otrok (gl. op. 169), sta pa z ženo Katarino večkrat botrovala tamkajšnjim krščencem (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 3. 11. 1697 (žena), 4. 9. 1698, 1. 12. 1698 (žena), 16. 12. 1701, 26. 12. 1701). In končno, noben njun otrok ni bil krščen v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740). Kot kažipot k sodnim protokolom so bili uporabljeni podatki iz tipkopisa Ivane Ferjan na UIFS ZRC SAZU, Cod I – Sodni protokol, Izpiski iz Mestnega arhiva, s. a.

¹⁷² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 8. 3. 1694, 6. 9. 1701, 25. 6. 1704, 17. 11. 1704, 17. 9. 1706. – Meščan Višnje Gore je verjetno postal že v osemdesetih letih (prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84–85).

¹⁷³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 22. 6. 1709.

¹⁷⁴ Gl. zlasti seznam meščanov in svetnikov leta 1715 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 24. 6. 1715).

¹⁷⁵ V času njegovega življenja se v Višnji Gori pojavi še en Killer, organist Andrej, ki se mu je v zakonu z ženo Marijano leta 1707 rodila hči (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 14. 11. 1707), med letoma 1708 in 1710 pa je bil trikrat izvoljen v enoletni mandat mestnega pisarja kot Andrej oziroma Volf Andrej Killer (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 12. 8. 1708, 12. 8. 1709, 13. 8. 1710). Organist Killer ni bil bližnji sorodnik Štefana Killerja, ampak se je rodil leta 1677 v Ljubljani, kjer je bil 24. novembra 1677 krščen kot Andrej Volfgang, sin Volfganga in Veronike Killer (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, p. 304).

let.¹⁷⁶ Žena Katarina ga je po vsem sodeč zapustila 22. junija 1725. Ker ji višnjegorska mrliška matica prisoja okoli 80 let (roj. ok. 1645),¹⁷⁷ nikakor ne more biti istovetna s tisto Katarino, ki je Jakobu rodila zadnjega otroka še leta 1703. Prav mogoče je, da je Killerjeva druga žena Katarina umrla pred letom 1713, ko se začnajo mrliške matične knjige, dvakratni vdovec pa se je potem nekje zunaj Višnje Gore oženil še v tretje, zopet z neko Katarino.¹⁷⁸ Prav tako ni izključeno, da je pri edini ženi Katarini v mrliški matici pomotoma navedena previsoka starost.

Killer je še leta 1724 izpričan kot gospodar svoje hiše na trgu, v naslednjem davčnem registru za leto 1736 pa je na njegovem mestu že novi gospodar Janez Marcina,¹⁷⁹ človek, ki potrjeno ni vzel za ženo Killerjeve hčerke¹⁸⁰ in je hišo najverjetneje kupil od Killerjevih dedičev ali še od Jakoba samega. Nihče od treh Killerjevih sinov, ki jih srečujemo kot odrasle – Janez Krstnik, Štefan in Anton – ni nadaljeval očetovega poklica. Vsi trije so se omožili z domačinkami, si v dvajsetih letih 18. stoletja, še v času očetovega, ustvarili družine in imeli v mestu vsak svojo hišo, ne da bi kateri ostal na očetovi posesti.¹⁸¹ Pomenljivo je, da se je Štefan leta 1721 oženil z Elizabeto, hčerko Faenzijevega naslednika Petra Straspurgerja.¹⁸² Podatek bi lahko kazal na stanovski dogovor obeh

¹⁷⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1728.

¹⁷⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 6. 1725.

¹⁷⁸ Ni dvoma, da je bila leta 1725 preminula Katarina Jakobova žena, saj je »gospa« Katarina Killer (*Killerin, Killarza*) redno botrovala do leta 1722, druge poročene ženske s tem imenom pa v mestu ni bilo (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 13. 9. 1718, 30. 5. 1718, 12. 4. 1722). Pomenljivo je, da se njeno ime ne pojavlja med botrami od leta 1711 do 1718 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 5. 8. 1708, 16. 9. 1709).

¹⁷⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1703, 1706, 1709, 1718, 1724 in 1736. Po registru za leto 1736 je imel Janez Krstnik Killer le še njivo pokojnega očeta.

¹⁸⁰ Janez Marcina je bil od leta 1714 poročen z neko Nežo, katere priimek v poročni matici ni izpričan (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, 17. 1. 1751). Zagotovo ni bila Killerjeva hči, saj ta ni imel hčerke s tem imenom. Umrla je leta 1742, stara 49 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, 6. 6. 1742), zakoncema pa so se otroci rojevali do leta 1735 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, 2. 5. 1719, 19. 5. 1720, 18. 11. 1722, 17. 1. 1725, 18. 11. 1727, 19. 8. 1730, 9. 3. 1732; R 1734–1753, 9. 4. 1735).

¹⁸¹ Vsi trije sinovi Jakoba Killerja so izpričani kot meščani in so umrli med letoma 1748 in 1770, ko v vrsti mrliških matičnih knjig zija vrzel. Najstarejši Janez Krstnik (roj. 1685) se je oženil leta 1720 in imel dva otroka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 6. 1720; R 1718–1733, s. p., 20. 2. 1721, 1. 12. 1722). Med letoma 1736 in 1740, očitno po prodaji očetove hiše pred 1736 (gl. op. 179), je gospodaril v leseni hišici v Gasi, kjer ga je najpozneje 1752 zamenjal nov gospodar (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752). Štefan (roj. 1694) se je prvič poročil leta 1721 z Elizabeto, hčerko slikarja Petra Straspurgerja, in imel z njo sedem otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 11. 1721; R 1718–1733, s. p., 23. 3. 1723, 15. 6. 1725, 10. 9. 1726, 9. 12. 1728, 10. 6. 1732; R 1734–1753, s. p., 11. 1. 1735, 19. 4. 1738). Po ženini smrti (1742) je bil poročen z neko Barbaro, ki mu je povila še tri otroke in se kot vdova leta 1751 vnovič omožila (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 12. 8. 1742; R 1734–1753, s. p., 7. 11. 1743, 4. 2. 1745, 29. 8. 1746, 6. 12. 1747, 14. 10. 1749; P 1713–1754, s. p., 24. 5. 1751). Umrli je torej med jesenjo 1749 in začetkom leta 1751. Med letoma 1724 in 1736 je postal gospodar polovice nadstropne hiše na trgu in najpozneje leta 1748 še druge polovice, sledil pa mu je vdovin drugi mož (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752). Najmlajši Anton (roj. 1696), prvič poročen leta 1725 (žena mu je umrla leta 1732) in drugič 1733 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 1. 1725, 4. 2. 1733; M 1713–1748, s. p., 1. 12. 1732), je imel v dveh zakonih enajst otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 10. 11. 1725, 8. 11. 1726, 22. 2. 1729, 15. 8. 1730, 25. 11. 1732; R 1734–1753, s. p., 30. 3. 1734, 27. 1. 1737, 24. 7. 1740, 16. 8. 1741, 18. 6. 1745 in 27. 4. 1749). Gospodar nove hiše v Gasi je postal med letoma 1724 in 1736 ter tam gospodaril še leta 1761 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, Davčni register (1752–1791), register 1761).

¹⁸² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 11. 1721.

očetov in nadaljevanje poklicne tradicije v Killerjevem rodu, vendar ni bilo tako. Kot leta 1748 v terezijanskem katastru pove napovedna tabela za hiše, se je Štefan Killer izučil za čevljarja, brat Anton za usnarja, pri tretjem bratu Janezu Krstniku pa je izrecno navedeno, da je brez poklica. Edini slikar v mestu je bil tedaj (Franc) Anton Nirenberger.¹⁸³

Pr eden pride na vrsto ta vodilni višnjegorski slikar 18. stoletja, se moramo vrniti na konec 17. stoletja, ko je Višnja Gora dobila še enega priseljenega slikarja. Potem ko je leta 1693 smrt iztrgala komaj 33-letnega Franca Faenzija, sina precej bolj znanega očeta Francesca, je na njuno mesto vskočil Peter Straspurger, ki je kot soprog Frančeve vdove nadaljeval tradicijo Faenzijeve delavnice.

Peter Straspurger (ok. 1669–1739) je neposredno prevzel delavnico za Faenzijem mlajšim. Glede na navedbo, da mu je bilo ob smrti 60 let,¹⁸⁴ je bil torej slabo desetletje mlajši od Franca Faenzija in najbrž nekaj let tudi od žene Uršule. Od kod je prišel v Višnjo Goro, ostaja za zdaj neznan. Leta 1655 je v mestu izpričan zakonski par Janez Viljem in Felicita Straspurger, ki se mu je rodila hči Marija Katarina,¹⁸⁵ ni pa premogel lastne hiše.¹⁸⁶ Zelo verjetno je ista gospa Felicita Straspurger (*Strospurgerin*) leta 1663 botrovala v Novem mestu,¹⁸⁷ vendar tam okoli leta 1669, ko se je rodil Peter, ni najti krsta nobenega Straspurgerja.¹⁸⁸ Peter Straspurger se v Višnji Gori prvič pojavi v krstni matici 2. februarja 1694 že kot gospod,¹⁸⁹ ko je bil ravno sveže poročen z Uršulo Faenzi. Nemara v mestu ni živel šele od poroke, saj bi ga kot novinca težko takoj povabili za botra, ampak je bil zaposlen v Faenzijevi slikarski delavnici. Po nepisanem pravilu, da pomočnik vzame za ženo vdovo umrlega mojstra, je to storil, brž ko se je končalo žalovanje za Francem. V mestnem davčnem registru za leto 1697, prvem ohranjenem po letu 1692, ga kot davčnega zavezanca že najdemo na Faenzijevem mestu.¹⁹⁰

Iz Straspurgerjevih zgodnjih let imamo tudi edino, čeravno samo posredno pričevanje o njegovem vajencu, domačinu Marku Turku. Na podlagi razzsodbe iz leta 1695 je Straspurger sedem let pozneje tožil Turkovega brata Jurija za vzdrževalnino (*die Cost*) za dobo dveh let, mestno sodišče pa je sklenilo, da Jurij bratu ne sme izplačati dediščine, dokler se ta ne poravna s Straspurgerjem.¹⁹¹ Marko Turk je očitno za stalno zapustil Višnjo Goro, saj o njem pozneje ni nobenih poročil.¹⁹² V istem času je imel Straspurger občutne gmotne težave. Mesto mu je leta 1703 zaradi precejšnjih zaostankov na davku in kontribuciji zarubilo njivo, terjalo pa ga je tudi še za pristojbino ob sprejemu

¹⁸³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, N 244, No. 5, 18. 12. 1748.

¹⁸⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 10. 1739.

¹⁸⁵ Priimek je zapisan kot *Stropurgar* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 9. 11. 1655). – Naslednje leto je isti Viljem Straspurger (*Wilhelm Strassburger*) omenjen v sodniškem računu, ker ga je mesto skupaj z Jakobom Pergerjem poslalo v Ljubljano na (vicedomsko) zaslišanje zaradi nekega poročnika (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., 28. 6. 1656).

¹⁸⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659.

¹⁸⁷ Kapiteljski arhiv Novo mesto (KANM), šk. 63, Matične knjige, R 1658–1664, s. p., 22. 2. 1663.

¹⁸⁸ KANM, šk. 63, Matične knjige, R 1664–1670, R 1670–1674.

¹⁸⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 2. 2. 1694. – Uršulo srečamo v vlogi krstne botre 24. julija prejšnjega leta 1693 še kot »gospo Faenzi« (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 24. 7. 1693). Potrditev, da se je omožila s Straspurgerjem, ponujajo sodni protokoli (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli, protokoli 1682–1710, s. p., 21. 5. 1708).

¹⁹⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1697.

¹⁹¹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli 1682–1710, 11. 2. 1702.

¹⁹² Marko, rojen leta 1680, je bil Jurijev mlajši brat (roj. 1672), oba pa sinova Gregorja in Maruše (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 8. 4. 1672, 19. 4. 1680). Hišico v Gasi je Jurij prevzel za očetom Gregorjem med letoma 1697 in 1703 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1697 in 1703).

v meščanstvo (*Burgerrecht*) in mu v primeru neplačila zagrozilo z odvzemom mestnih vrtov, ki jih je dobil v zakup.¹⁹³

V prvem zakonu z vdovo Uršulo Faenzi se je Petru rodilo pet otrok. Prvorojenec Andrej je bil krščen 13. novembra 1694, Sibila 15. aprila 1697, Marija Elizabeta 8. novembra 1699, Anton 22. maja 1702 in Gašper Anton 3. januarja 1707. Krstni botri so bili še imenitnejši kot pri Uršulini hčerki iz zakona s Faenzijem. Vsem razen drugemu je namreč botroval Marko Anton baron Taufferer z gradu Višnje, sicer pa predstavniki mestne elite iz rodbin Florjančič, Igger, Šinkovec, Kovačič in Ridleker.¹⁹⁴ Dva otroka sta najverjetneje umrla še v otroških letih (pred 1713), medtem ko so trije izpričani tudi kot odrasli.¹⁹⁵

Zelo verjetno je Peter Straspurger že kmalu po poroki postal višnjegorski meščan. Sčasoma se je prebil tudi v notranji mestni svet, kjer ga najdemo vsaj od leta 1701 dalje.¹⁹⁶ Vsekakor je moral v naslednjih letih urediti družinske gmotne zadeve in poplačati dolgove, sicer v mestni hierarhiji ne bi mogel napredovati do samega vrha. Tako kot njegov predhodnik Franc Faenzi je bil namreč krajši čas mestni sodnik, in sicer so ga v enoletni mandat izvolili trikrat; prvič leta 1708, drugič 1709 in zadnjič 1713.¹⁹⁷ Še zelo dolgo pa iz virov ni razviden njegov slikarski poklic. Ta je namreč v domačih višnjegorskih virih izpričan šele ob Petrovi drugi poroki leta 1728.¹⁹⁸

Kdaj natanko mu je umrla žena Uršula, zadnjič omenjena kot živa leta 1721,¹⁹⁹ ne vemo. Ko je Straspurger 27. septembra 1728 jemal za ženo veliko mlajšo Barbaro Lampreht, hčerko pokojnega meščana v Škofji Loki, je v višnjegorski poročni matici označen kot vdovec, slikar (*pictor*) in eden od dvanajstnikov, članov notranjega mestnega sveta. Poročne priče so bili nekdanji in takratni mestni sodnik Janez Igger in Gašper Šparovec ter Janez Krstnik Kralj, gosposčinski upravitelj na Boštanju.²⁰⁰ Žena Barbara, rojena pred letom 1706,²⁰¹ je celo generacijo starejšemu Straspurgerju

¹⁹³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 30. 4. 1703.

¹⁹⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 13. 11. 1794, 15. 4. 1697, 8. 11. 1699, 22. 5. 1702 in 3. 1. 1707.

¹⁹⁵ Kot otroka sta najverjetneje umrla Andrej in Anton. Sibila je pri 16-ih izpričana kot krstna botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 3. 12. 1713), pri 25-ih pa se je 21. julija 1722 že visoko noseča omožila z Matijo Martincem, dve leti mlajšim sinom Jurija Martinca iz Višnje Gore (roj. 1699) in imela z njim dva otroka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 1. 2. 1699; P 1713–1754, s. p., 21. 7. 1722; R 1718–1733, s. p., 1. 10. 1722, 11. 1. 1723). Matijevo pritlično hišico v Gasi je med letoma 1740 in 1748 nasledil sin Martin (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736, 1740 in 1748). Druga Straspurgerjeva hči Marija Elizabeta se je leta 1721 omožila s Štefanom Killerjem, sinom slikarja Jakoba, mu rodila sedem otrok in umrla 12. avgusta 1742 (o njuni družini gl. op. 181). Anton Straspurger, ki se leta 1727 pojavi kot krstni boter, je bil najverjetneje oženjen z neko Elizabeto, ki jo istega leta srečamo kot botro. V Višnji Gori se jima ni rodil noben otrok, tam se nista poročila in, kot vse kaže, tudi nista imela lastne hiše (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, R 1718–1733, R 1734–1753; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740). Antona Straspurgerja so leta 1741 sprejeli med meščane (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 20. 6. 1741), potem pa se za njim izgubi vsaka sled.

¹⁹⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 6. 9. 1701.

¹⁹⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 24. 6. 1707, 24. 6. 1708, 24. 6. 1709, 24. 6. 1713, 24. 6. 1714.

¹⁹⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 9. 1728.

¹⁹⁹ Kot »gospa Marija Uršula« je zadnjič botrovala 20. februarja 1721, in sicer otroku Janeza Krstnika Killerja, sina slikarja Jakoba (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 20. 2. 1721).

²⁰⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 9. 1728.

²⁰¹ Barbara Lampreht se ni rodila v Škofji Loki, kjer sta prišla na svet samo dva njena sorojenca, otroka Štefana in Uršule Lampreht: sestra Marija leta 1706 in brat Jurij 1709 (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1702–1717, 9. 3. 1706, 16. 4. 1709). Družina je živela na Spodnjem trgu (Lontrku) in se je v mesto priselila najpozneje leta 1706, ko je bila Barbara že na svetu.

5. Lokacija
Faenzi-Straspurgerjeve hiše
v Višnji Gori

rodila še štiri otroke, od katerih sta dva umrla v najstniških letih. 10. avgusta 1729 je prejela krst Marija Rozalija, 6. oktobra 1731 Janez Peter, 11. julija 1734 Marija Ana in 21. oktobra 1736 Uršula. Za krstne botre sta starša prvič naprosila Ferdinanda Ernesta pl. Raspa in soprogo boštanjsega upravitelja Kralja, sicer pa največkrat nekdanjega mestnega sodnika Sebastjana Wacherja (sl. 5).²⁰²

Potem ko se je Straspurger šele ob poroki leta 1728 razkril kot slikar, srečamo v tridesetih letih njegova edina znana dela. Z letnico 1732 je bila datirana slika sv. Frančiška Ksaverja v župnijski cerkvi sv. Mohorja in Fortunata v Žužemberku, z letnico 1733 pa slika sv. Antona v podružnični cerkvi sv. Antona Padovanskega v bližnjem Dolnjem Kotu.²⁰³ Štiri leta zatem, leta 1737, je pozlatil rožnovenski oltar v župnijski cerkvi sv. Marjete v Starem Logu na Kočevskem in na predeli pustil signaturo: *Peter Strosspurger pictor*.²⁰⁴ Vsa tri dela so bila torej namenjena naročnikom zunaj višnjegorskega območja in so nastala v slikarjevih zadnjih letih. Umrl je namreč 29. oktobra 1739, po višnjegorski mrliški matici star 60 let.²⁰⁵

Ni jasno, kaj natanko se je zgodilo z njegovo družino. Malo pred prevzemom hiše s strani novega lastnika so leta 1741 sprejeli za meščana Antona Straspurgerja, skoraj brez dvoma Petrovega sina (roj. 1707), kar je o njem zadnji znani podatek.²⁰⁶ Vdove Barbare po moževi smrti nikoli več ne srečamo kot krstne botre,²⁰⁷ do leta 1748, ko se konča mrliška matica, v Višnji Gori ni umrla in se tam tudi ni

²⁰² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 10. 8. 1729, 6. 10. 1731; R 1734–1753, s. p., 11. 7. 1734, 21. 10. 1736. – O smrti dveh otrok gl. op. 210.

²⁰³ Stele, ki si je obe deli ogledal 7. avgusta 1934, si je v beležnico zapisal: »Slika sv. Frančiška kaže vplive Kremser Schmidta, torej veliko vprašanje, ali je to poročilo točno« (UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter; Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXIII, 1934, fol. 59v).

²⁰⁴ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter, po zapiskih Emilijana Cevca iz avgusta 1942.

²⁰⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 10. 1739.

²⁰⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 20. 6. 1741.

²⁰⁷ Kot krstno botro mestnim krščencem jo dotlej srečamo štirikrat (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 20. 4. 1729, 23. 9. 1730, 23. 10. 1733; R 1734–1753, s. p., 4. 6. 1736).

vnovič omožila.²⁰⁸ Njena zadnja znana omemba je na prejšnjem Petrovem mestu v davčnem registru za leto 1740, kjer je navedena brez osebnega imena kot vdova,²⁰⁹ sta pa v mestu v štiridesetih letih 18. stoletja umrla dva Straspurgerjeva otroka, 29. julija 1743 enajstletni Peter in 17. novembra 1747 štiri-najstletna Uršula.²¹⁰ V vrsti mrliških matic zija nato dolga vrzel od leta 1748 vse do 1770. Morda je vdova ostala v Višnji Gori in preminila po letu 1748. Tega leta sta nastala dva popisa hiš, po katerih je v nekdanji Straspurgerjevi hiši (*Strossburgerische Behausung*) najprej gospodaril Janez in nato Jernej Reichard.²¹¹ Ne prvi ne drugi ni vzel za ženo Straspurgerjeve vdove ali hčerke,²¹² ampak je Janez, tedaj mestni sodnik, poleti 1741 kupil t. i. Faenzijevo hišo (*das so genante Faenzische Behausung*), torej Straspurgerjevo hišo, ki je bila po Reihardovih besedah dotlej že tri leta prazna.²¹³ Potemtakem bi morali Straspurgerji zapustiti hišo leta 1738, ko je bil Peter še živ, in odtlej živeti v neki drugi hiši kot gostači. Ne nazadnje je imel Peter Straspurger v mestu dve omoženi hčerki iz prvega zakona, katerih moža sta premogla lastni hiši.²¹⁴ Navedba o tri leta prazni hiši se težko sklada z davčnim registrom za leto 1740, po katerem je bila davčna zavezanka Straspurgerjeva vdova,²¹⁵ razen če je mesto pred tem zapustila. Leta 1743 in 1747 umrla otroka sta po vsem sodeč živela pri skrbnikih.

Kakor koli, slikar Peter Straspurger (Strassburger), ki je bil doslej znan le po treh delih v Žužemberku in na Kočevskem, je zdaj končno dobil domicil. Čeprav se ni rodil v Višnji Gori, se je tu morda že izučil obrti pri Francu Faenziju. Njegova delavnica je bila neposredna naslednica Faenzijeve, kot so še leta 1741, že po Straspurgerjevi smrti, imenovali hišo,²¹⁶ v kateri so v časovnem razponu približno devetih desetletij ustvarjali trije mojstri: pozlatar Francesco Faenzi (u. 1677/78), njegov sin slikar Franc Faenzi (u. 1693) in Peter Straspurger (u. 1739).

Kot zanimivost gre omeniti, da je Peter Straspurger eden prvih slovenskih slikarjev in morda prvi neljubljanski, čigar ime je skupaj s poklicem zapisano v slovenskem besedilu. Ko se je leta 1753 v Ljubljani možila njegova hči Marija Rozalija (roj. 1731), je v slovenski oklicni knjigi označena kot zakonska hči *ranziga Gospud Petra Straspurger, Purgaria inu Malaria v Vifhne gore*, sicer v službi pri grofu Auerspergu (sl. 6).²¹⁷

²⁰⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, P 1713–1754.

²⁰⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740.

²¹⁰ Oba sta označena kot otroka pokojnega Petra Straspurgerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 7. 1743, 17. 11. 1747).

²¹¹ Hiša na Trgu z domačim imenom Straspurgerjeva je po prvem opisu hiš obsegala dve sobi, kuhinjo, klet, hlev in kamro, po drugem pa sta bili kamri dve (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). – Janez Reichard iz koroškega Volšperka se je leta 1731 priženil k vdovi Evi Elizabeti Prelesnik, Jernej, sin Janeza Reicharda iz župnije Marija na Zilji na Koroškem, pa se je leta 1742 v Višnji Gori oženil z Marijo Terezijo, hčerko Janeza Jurija Lubija (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 8. 9. 1731, 15. 10. 1742). O sodniku Janezu Reichardu in njegovi ženi gl. tudi GOLEC 2011 (op. 3), str. 241.

²¹² Gl. op. 211.

²¹³ Mestni sodnik Janez Reichard je 19. junija 1741 v mestnem svetu ponudil za že razpadajočo, tri leta prazno hišo 50 goldinarjev, ker je imel do nje tako ali tako že za 36 goldinarjev terjatev (zaostalih davkov). Hišo mu je mesto prodalo za 64 goldinarjev nemške veljave (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 19. 8. 1741).

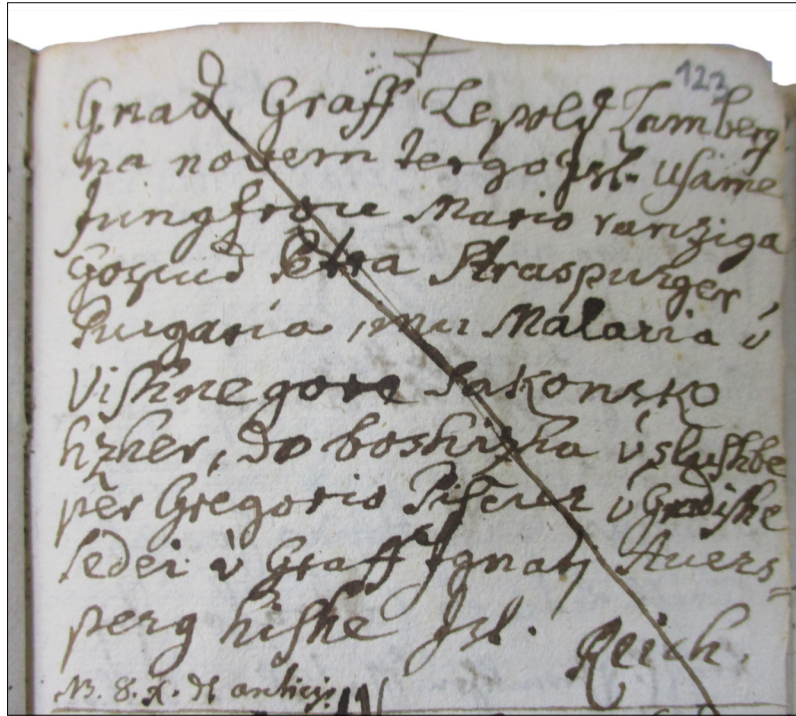
²¹⁴ Gl. op. 195.

²¹⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740.

²¹⁶ Gl. op. 213.

²¹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Razne knjige, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 122v–123: *Joseph Benavel Ledig en Vorraiter per Excellenz Gnad. Graff Leopold Lamberg na novem tergo Ist: [is stanovanjem] ufame Jungfrau Mario ranziga Gospud Petra Straspurger, Purgaria inu Malaria v Vifhne gore Sakonsko hzher, do boshizha v slufhbe per*

6. Omemba
Petra Straspurgerja kot
pokojnega slikarja v
slovenskem oklicu njegove
hčerke 20. januarja 1753
v Ljubljani,
Nadškofjski arhiv Ljubljana

V času, ko sta v Višnji Gori delovala slikarja Jakob Killer (ok. 1648–1728) in Peter Straspurger (ok. 1669–1739), se sredi dvajsetih let 18. stoletja pojavi ime kiparja **Jerneja Kapleta**, o katerem je komaj kaj znanega.²¹⁸ Zdi se, da je bil le prehodni prebivalec mesta, in to najbrž dvakrat. Za njegov poklic izvemo iz enega samega vira, iz mestnih sodnih protokolov, ko se je Marjeta Kapel (*Kappelin*) znašla med štirimi tožniki, ki so mizarja Jurija Pogačnika tožili zaradi izrečenih grdih besed zoper mestno sodišče. Marjeta je označena kot »kiparka« (*Pillthauerin*)²¹⁹ in je 14. februarja prejšnjega leta 1723 »gospodu« Jerneju Kapletu (*Kaple*) rodila hčerko Jožefo, ki sta ji šla za krstna botra mestni sodnik Franc Kastelic in Katarina Igger, žena nekdanjega sodnika.²²⁰ Ni gotovo, ali je bila ista Marjeta tudi mati dveh Kapletovih hčerk, rojenih 18 in 13 let prej. 24. novembra 1705 so nesli h krstu Evo, 17. marca 1710 pa Jero, ki jima je botrovala ista Katarina Igger.²²¹ Kapleta in njegove žene nikoli ne najdemo med botri in ne med mestnimi davčnimi zavezanci.²²² Po vsem sodeč nista vseskozi prebivala v Višnji Gori, ampak se jima je vsaj ena hči rodila drugje. Gre za Marijo, ki jo je 9. januarja 1730

Gregorio Pifcur v Gradifhe Sedei v Graff Ignati Auersperg hishe Ist. [is stanovanjem] Poročna matica je ob poroki 4. februarja 1753 bistveno manj zgovorna, saj pri nevesti omenja samo ime pokojnega očeta (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, p. 113). – Omembe drugih slikarjev in kiparjev iz let 1737–1740 v ljubljanski slovenski oklicni knjigi gl. v: Boris GOLEC, Slovenica iz prve polovice 18. stoletja v metliški poročni matici in ljubljanski oklicni knjigi, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 22/1–2, 1999, str. 149, 150.

²¹⁸ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS. Prav tako ga ne pozna Sergej Vrišer (prim. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 207).

²¹⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 28. 8. 1724.

²²⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 14. 2. 1723.

²²¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 24. 12. 1705, 17. 3. 1710. – Pri krstu mlajše hčerke je priimek zapisan kot Kapler.

²²² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740.

oženil »gospod« Andrej Šega iz župnije Cerknica in je označena kot hči »gospoda« Jerneja Kapleta iz mesta, vpis v poročni matici pa je iz neznanega razloga prečrtan.²²³ Odtlej v višnjegorskih virih o skrivnostnem kiparju Kapletu ni več sledu. Lahko da se je v Višnji Gori mudil samo zaradi sodelovanja z enim od tamkajšnjih slikarjev, bodisi z Jakobom Killerjem bodisi s Petrom Straspurgerjem.

V dobrem desetletju med 1728 in 1739 sta poleg Kapleta, ki se je očitno odselil, zapustila Višnjo Goro tudi Killer in Straspurger, ki sta se preselila v večnost, ne da bi zapustila slikarskega naslednika. Vendar višnjegorsko mestece z njunim odhodom ni ostalo brez predstavnika slikarske stroke. Ko je Straspurger še ustvarjal, se je sredi tridesetih let pojavil priseljenec **Franc Anton Nirenberger** (ok. 1712–1784), mož, čigar navzočnost je zaznamovala skoraj pol stoletja in ki je bil začetnik nove višnjegorske slikarske rodbine. Glede na to, da je prišel v mesto star okoli 24 let,²²⁴ že poročen in oče vsaj enega otroka,²²⁵ po vsem sodeč ni bil v poprejšnjih stikih z nobenim od višnjegorskih mojstrov. Od vseh v Višnji Gori delujočih slikarjev je po svojih delih najbolj znan in si je poleg Menharda tudi edini prislužil geslo v Slovenskem biografskem leksikonu,²²⁶ sicer pa o njegovem življenju doslej ni bilo znanega skoraj ničesar.²²⁷ Njegov priimek najdemo v virih zapisan na različne načine in temu ustrezno tudi v literaturi: Niernberger, Nierenberger, Nürenberger, Nirenberger itd. Čeprav bi ga bilo po sodobnem nemškem pravopisu ustrezno pisati Nierenberger, sem se odločil za različico Nirenberger, ki jo v virih najdemo najprej in je najpogostejša ter jo je v svojem začetnem obdobju uporabljal slikar sam.

Za zdaj ni ugotovljeno, od kod je Nirenberger izhajal in kje se je dotlej mudil. Po Ferdinandu Šerbelju »mu lahko odmerimo uglednejše mesto med domačimi slikarji, čeprav se je na Kranjsko verjetno priselil.«²²⁸ Kljub nemškemu priimku in domnevi, da ni bil s Kranjskega, pa vsaj dve dejstvi kažeta na človeka, ki je izviral s slovenskega ozemlja in imel slovenščino za materinščino. Prvo je to, da je tako kmalu (1739)²²⁹ prevzel službo mestnega pisarja v mestu, kjer potrjeno niti člani mestnega sveta niso vsi znali nemško.²³⁰ Drugo, še pomembnejše pa, da je leta 1751 pred Reprezentanco in komoro v Ljubljani, ko je imel na izbiro, ali bo kot novoizvoljeni mestni sodnik prisegel po nemškem ali slovenskem prisežnem obrazcu, izbral slednjega.²³¹

Kot slikar je izpričan že ob prvi pojavitvi v Višnji Gori, 22. junija 1736 ob sprejemu med meščane (*Anton Nirenberger Maller*).²³² V davčnem registru iz istega leta ga še ne najdemo, so se mu pa tisto jesen začeli rojevati otroci v zakonu z neko Marijo Ano, in sicer najprej Franc Ksaver, krščen 24.

²²³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 9. 1. 1730.

²²⁴ Najtrdnjša opora za določitev časa Nirenbergerjevega rojstva je višnjegorska mrliška matica, ki mu ob smrti leta 1784 daje 72 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784).

²²⁵ Za sina Petra izvemo ob smrti 29. julija 1743, ko naj bi mu bilo 11 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, M 1713–1748, s. p., 29. 7. 1743).

²²⁶ Viktor STESKA, Niernberger Franc Anton, *Slovenski biografski leksikon*, 2/6 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1935, str. 201.

²²⁷ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, je, denimo, zapisal, da je bil verjetno višnjegorski meščan.

²²⁸ Ferdinand ŠERBELJ, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris pozno-baročnega slikarstva na Kranjskem*, Narodna galerija, Ljubljana 2011, str. 128.

²²⁹ Na mesto pisarja je bil izvoljen trikrat zaporedoma v letih 1739–1741 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739, 24. 6. 1740, 27. 6. 1741).

²³⁰ GOLEC 2011 (op. 3), str. 241.

²³¹ Peter RIBNIKAR, Slovenska prisežna obrazca iz srede 18. stoletja, *Jezik in slovstvo*, 19, 1973/74, str. 261.

²³² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 22. 6. 1736.

novembra 1736, pozneje tudi sam slikar. Za njim so prišli na svet Anton Gašper, ki so ga nesli h krstu 6. januarja 1739, Marija Ana, rojena med majem in julijem 1741, Anton, krščen 13. decembra 1743, Ignac Anton, ki je prejel krst 29. julija 1746, Jožef 2. marca 1749, Janez 21. junija 1751 in Marijana, krščena 22. junija 1754. Prvemu otroku je botrovala žena boštanskega upravitelja Kralja, drugemu višnjegorski gosposki upravitelj Teodor Ernest Ditrich, največkrat pa najdemo med botri člane treh sodniških rodbin Wachser, Reichard in Bregar.²³³ Tri otroke poznamo tudi v odrasli dobi, dva sinova slikarja in najmlajšo hčerko,²³⁴ dva sta potrjeno umrla v otroških letih (1742 in 1743)²³⁵ in enako verjetno tudi ostali štirje, potem ko leta 1748 mrliške matice za dobri dve desetletji prenehajo.

Po treh letih od podelitve meščanskih pravic je bil Nirenberger leta 1739 prvič izvoljen za mestnega pisarja,²³⁶ kar je potem s prekinitvami ostal kar četrt stoletja. Po zaslugi njegove vestnosti vemo, da je tedaj že posedoval hišo za mestnim komunom (*hinter dem Komaun*). Pri pregledu starih davčnih knjig je namreč ugotovil, da za hišo, ki jo ima nekaj let v lasti in v kateri živi, plačuje manj, kot so nekoč plačevali njegovi predhodniki.²³⁷ Šlo je za eno od treh pritličnih hiš v Gasi, ki jih je pred letom 1736 prevzel oziroma pokupil duhovnik Gregor Novak in je v davčnem registru za leto 1740 vodena pod Nirenbergerjevim imenom.²³⁸ Slikar je dve leti zatem hišo prodal višnjegorskemu duhovniku Antonu Kochu²³⁹ in tedaj ali malo pozneje kupil drugo, po domače Novakovo, v kateri ga srečamo leta 1748. Tudi ta je stala v Gasi, a je bila za razliko od prejšnje nadstropna in večja.²⁴⁰ Nekaj let prej je bil v hiši mestni špital, ki ga je ustanovil omenjeni duhovnik Novak.²⁴¹ Kot

²³³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 24. 11. 1736, 6. 1. 1739, 13. 12. 1743, 29. 7. 1746, 2. 3. 1749, 21. 6. 1751; R 1754–1770, s. p., 22. 6. 1754. – Za obstoj Marije Ane izvemo iz mrliške matice, ki jo 10. januarja 1742 navaja kot 5-mesečno hčerko gospoda Antona Nirenbergerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 10. 1. 1742). Njen krst je bil v krstni matici zapisan na danes iztrganem listu med 27. majem in 26. julijem 1741.

²³⁴ O obeh sinovih slikarjih gl. v nadaljevanju. Hči Marijana je brez imena zajeta v registru osebnega davka 1779–1781. Pri očetu slikarju Antonu je leta 1779 navedeno, da živi z njim njegov 15-letni otrok. Dejansko je hči štela 25 let, a so vsi odrasli otroci Višnjjanov označeni kot 15-letni, kar je bila starostna meja za plačilo davka. Naslednje leto 1780 je zabeleženo, da je ta otrok zajet pri hiši št. 33, ki je bila v lasti sedlarja Krištofa Oberbecka (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov [osebnega davka] 1779–1781). Marijana se je namreč medtem 6. septembra 1779 z Oberbeckom poročila (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, 6. 9. 1779).

²³⁵ O smrti otrok gl. op. 233 in 296.

²³⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739.

²³⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 7. 10. 1739.

²³⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1736 in 1740. – Leta 1748, ko je bil lastnik te pritlične hišice v Gasi duhovnik Anton Koch, je obsegala sobici, kamrico, kuhinjo, klet in drvarnico (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748). Drugi popis hiš iz istega leta jo po nekdanjem lastniku imenuje z domačim imenom Novakova (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748).

²³⁹ Višnjegorski duhovnik Anton Koch je Nirenbergerja in njegovo ženo 30. aprila 1742 tožil pred mestnim sodiščem v zvezi s »sporno hišo«. Izjavil je, da bo do sv. Janeza Krstnika plačal polovico kupnine, tj. 16 goldinarjev in 41 krajcarjev nemške veljave, drugo polovico pa do jeseni, nakar mora Nirenberger hišo izprazniti. ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 30. 4. 1742.

²⁴⁰ Po prvem popisu hiš iz leta 1748 je Nirenbergerjeva nadstropna hiša v Gasi premogla dve sobi in kuhinjo, po drugem popisu, ki jo označuje še z domačim imenom Novakova, pa dve sobi in kamro. Po drugem, devet mesecev mlajšem popisu je bil Nirenberger slikar in mestni sodnik (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). – Ta Nirenbergerjeva hiša je stala na današnji parceli št. 60, kjer je danes stanovanjska hiša Mestni trg 37.

²⁴¹ Po davčnem registru za leto 1740 je Janez Marcina plačeval davek *von den Spithalhaus* (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740). Duhovnik Gregor Novak je od mesta prevzel osem hiš, ki

spričuje popis obrtnega davka iz leta 1752, je tedaj v Višnji Gori živel en sam slikar, ki je imel tudi lastno hišo (*Behauster Mahler*).²⁴²

Po višini hišnega donosa je bila Nirenbergerjeva hiša leta 1752 z 9 goldinarji ena najvišje ocenjenih, saj je med 66 hišami v mestu delila četrto mesto, mestno povprečje pa je znašalo skoraj polovico manj, le 4,71 goldinarja.²⁴³ Od 72 mestnih obrtnikov je Nirenberger istega leta skupaj s tremi barvarji plačeval najvišji obrtni davek 17 krajcarjev (drugi so imeli obveznost od 3 do 16 krajcarjev).²⁴⁴ Tudi v začetku 60-ih let je bil tedaj edini višnjegorski slikar po višini obrtnega davka pri vrhu, z 20 krajcarji na tretjem mestu (razpon je sicer segal od 3 do 25 krajcarjev), po višini deželnega davka pa se je med 83 zasebniki uvrstil na osmo mesto.²⁴⁵ Pozneje so se njegove gmotne razmere prejkone poslabšale. V Nirenbergerjevi hiši, ki je ob prvem hišnem oštevilčenju (1770) dobila številko 18, je namreč vsaj od leta 1773 živela družina Strojinc,²⁴⁶ družino slikarjevega sina Franca Ksaverja, prav tako slikarja, pa že tri leta prej srečamo na drugem naslovu in je, kot bomo videli, vseskozi gostovala po tujih hišah.²⁴⁷ Po nedatiranem davčnem registru iz zgodnjih sedemdesetih let je Anton Nirenberger medtem postal lastnik dveh pritličnih, pozneje v eno združenih hiš na drugi strani ceste pri cerkvi sv. Ane, stanoval pa je drugje, na št. 21. Hiši sta v registru imenovani Kochova in klobučarjeva (*Hutterisches Haus*).²⁴⁸ Po registru osebnega davka 1779–1781 je imel prvo (h. št. 33) Nirenbergerjev sveži zet Kristof Oberbeck, sedlar, drugo (h. št. 34) pa Anton Nirenberger sam, naveden kot slikar.²⁴⁹ Oberbeck (Oberböck) je prišel z Bavarskega in je že bil višnjegorski meščan, stanujoč na št. 33, ko se je leta 1779 oženil s tedaj 25-letno Nirenbergerjevo najmlajšo hčerko Marijano (roj. 1754).²⁵⁰ Hiši sta se na začetku 19. stoletja združili v eno,²⁵¹ očitno pa sta kot celota funkcionirali že prej. Na št. 33 so se namreč

bi sicer opustele, in jih namenil za zgraditev špitala (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–2, 28. 5. 1744).

²⁴² ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 10, 26. 5. 1752.

²⁴³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752.

²⁴⁴ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 10, 26. 5. 1752.

²⁴⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1761.

²⁴⁶ Na tej številki je leta 1773 preminil 20-letni Janez Strojinc (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 29. 4. 1773), leta 1779 pa se je tu oženil Anton Strojinc, sin kmeta iz bližnjega Dednega Dola, zdaj višnjegorski meščan (ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, s. p., 18. 1. 1779), ki ga od istega leta srečujemo v davčnih registrih kot gospodarja, po poklicu mizarja (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov 1779–1781).

²⁴⁷ Gl. op. 316.

²⁴⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register s. d. – Številke pred imeni posestnikov v registru niso izrecno navedene kot hišne, a jih je s pomočjo drugih virov (davčnih registrov in matičnih knjig) mogoče identificirati kot takšne. Nirenbergerjev sin Franc, ki je plačeval samo davek od dveh vrtov, je denimo tedaj stanoval na hišni številki 10, kar potrjuje mrliška matica, ko mu je tam 23. oktobra 1770 umrla hči (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 23. 10. 1770). Potem pa se mu je leta 1774 rodila hči na št. 21 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1770–1791, s. p., 28. 11. 1774). – Ista hiša je vsaj od leta 1739 do prodaje leta 1742 že bila v Nirenbergerjevi lasti (gl. op. 239 in 240).

²⁴⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov [osebnega davka] 1779–1781. – Hišo št. 33 je mogoče prepoznati kot Kochovo, saj jo je imel še leta 1759 v lasti duhovnik Anton Koch (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, seznam hišnih posestnikov 1759), druga, h. št. 33, pa je bila leta 1761 v rokah Franca Graula (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1761), ki ga poznamo kot klobučarja (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748).

²⁵⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, s. p., 6. 9. 1779.

²⁵¹ Zadnjič sta kot ločeni, vsaka s svojo hišno številko, navedeni v štiftnem registru leta 1801, ko je bil lastnik obeh Kristof Oberbeck (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, šk. 312, fasc. 52, št. 7033, 27. 11. 1801). Ob preštevilčenju hiš leta 1819 je dvojno oštevilčenje prenehalo. Hiša sedlarja Jožefa Oberbecka s hišno št. 31 na franciscejski katastrski

7. Nirenbergerjeva hiša v Višnji Gori, kjer je slikar nazadnje živel in umrl

rojevali Oberbeckovi otroci²⁵² in tu sta leta 1784 in 1785 preminila tudi slikar Franc Anton Nirenberger in njegova druga žena (sl. 7).²⁵³ Obe hiši sta se po Nirenbergerjevi smrti, če ne že prej, znašli v rokah zeta Oberbecka.²⁵⁴

Izguba nadstropne hiše na začetku Gase, začasna preselitev v najeto stanovanje (h. št. 21) in nato nakup dveh pritličnih hiš²⁵⁵ že sami po sebi nakazujejo, da se je Franc Anton Nirenberger soočal z gmotnimi težavami. Takšno sliko še dodatno podkrepi ugotovitev, da je sin Franc Ksaver z družino vseskozi gostoval po tujih hišah. Končno je Nirenberger o sebi, ne da bi se imenoval, leta 1783 v poročilu o službi mestnega pisarja zapisal, da naj bi jo neki slikar 25 let opravljal iz ljubezni do mesta v lastno škodo in obubožal, ker je kot pisar zamudil prenekateri boljši zaslužek.²⁵⁶ Kot mestni pisar je slikar Franc Anton izpričan s prekinitvami v zelo dolgem časovnem razponu 44 let, vse od leta 1739 do 1783,²⁵⁷ vmes pa so ga med letoma 1749 in 1754 petkrat zapored izvolili v funkcijo mestnega sodnika.²⁵⁸ O tem, da je bil Nirenberger

mapi iz leta 1825 (stavbna parcela št. 2) jasno razkriva, da je nastala iz dveh hiš (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 346, k. o. Višnja Gora, mapni list VII; zapisnik stavbnih parcel, 17. 2. 1826, h. št. 31). Hišna št. 34 je izpuščena že v seznamu hišnih lastnikov leta 1788 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, konsignacija, 14. 10. 1788) in v sočasnem jožefinskem katastru (ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospostvo Višnja Gora, občina Višnja Gora–mesto, Anzeige, s. d.).

²⁵² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 22. 8. 1780, 15. 12. 1781, 30. 1. 1784, 28. 3. 1786, 23. 1. 1788, 22. 11. 1789, 28. 5. 1792.

²⁵³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784, 16. 5. 1785.

²⁵⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1791. – Hiša je stala na današnji parceli št. 2, kjer je danes stanovanjska hiša Mestni trg 38. – V polpretekli dobi je bila hiša spet last slikarja, in sicer Leona Koporca (1926–2003), ki je v Višnji Gori preživel otroštvo in bil z višnjegorskim okoljem tesno povezan; o njem: <https://likovnaskupina.weebly.com/koporc-leon.html> (25. 3. 2019). Hišo je dobil leta 1987 kot dediščino in jo obdržal do smrti leta 2003; za njim so jo podedovali njegovi trije otroci (Okrajno sodišče Grosuplje, Zemljiška knjiga, k. o. Višnja Gora, gl. knj. 62–144, vl. št. 89).

²⁵⁵ Leta 1748 sta v popisu hiš obe označeni kot pritlični, Kochova pa tudi kot lesena (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748). Po popisu donosa od hiš sta bili s 5 oziroma 7 goldinarji vendarle nad mestnim povprečjem (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752).

²⁵⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 1, tabelarni pregled ad 9. 4. 1783.

²⁵⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739, 24. 6. 1740, 27. 6. 1741; fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783, fol. 339 (7. 6. 1759); fasc. 6, snopič 1, 15. 5. 1761, 16. 1. 1773; fasc. 8, 7. 5. 1767, 28. 11. 1776, 9. 7. 1779; fasc. 5, snopič 1, tabelarni pregled ad 9. 4. 1783.

²⁵⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 17. 10. 1748, 30. 10. 1749, 22. 7. 1750, 1. 10. 1750, 22. 3. 1751, 24. 6. 1751, 27. 5. 1752, 5. 7. 1753, 22. 6. 1754.

v Višnji Gori ugleden in priljubljen človek, pričajo tudi njegova številna botrstva, posebej v petdesetih letih, ko je bil na vrhuncu moči.²⁵⁹

Žena Marija Ana ga je zapustila med letoma 1762 in 1764,²⁶⁰ nato pa se je 15. februarja 1765 vnovič oženil z drugo Ano Marijo, 36-letno hčerko barvarja Gregorja Martinca iz stare, a ne premožne višnjegorske rodbine,²⁶¹ s katero ni imel otrok. Skupaj sta preživela še slabi dve desetletji do Nirenbergerjeve smrti 27. julija 1784. Pokojni je v eni mrliški matici označen kot oženjeni meščan *Anton Niernberger*, iz vzporedno vodene knjige izvemo, da je umrl za jetiko (*Abzehrung*), obe pa navajata starost 72 let. Vdova mu je sledila na oni svet slabo leto pozneje, 16. maja 1785. Umrla naj bi pri 65-ih zaradi starosti (*Alter*), a je bila v resnici deset let mlajša. Kot rečeno, sta oba zakonca ob smrti živela na hišni številki 33.²⁶²

O Nirenbergerjevem slikarskem delu imamo precej podatkov, ki pa še niso vsi preverjeni in ovrednoteni. Od osmih del, ki jih je Steska navedel v *Slovenskem biografskem leksikonu* (1935),²⁶³ bi bilo treba iz slikarjevega opusa izločiti najmanj dve, poznejša odkritja pa so navrgla še druga dela. Kot ugotavlja Blaž Resman (1995), sta portret Leopolda Maksimilijana Raspa ter slika sv. Martina in Štefana v Šmartnem v Tuhinju, sodeč po podpisu, gotovo delo Nirenbergerjevega sina Antona, o katerem bo govor v nadaljevanju in ki se je v drugi polovici šestdesetih let 18. stoletja zadrževal na Gorenjskem, konkretno v Radovljici. Poleg tega po Resmanu vsaj nekatera od Nirenbergerjevih del, raztresenih v dolgem časovnem razponu od 1741 do okoli 1780 od Bele krajine prek Gorenjske do Vipavske doline, v resnici pripadajo drugemu sinu Francu Ksaverju, vendar trditve ne utemeljuje.²⁶⁴ Kot bomo videli, tudi pričujoči prispevek ne prinaša potrditve, da bi katero od očetu pripisanih del dejansko lahko naslikal ta sin. Šerbelj (2011) opozarja na preudarnost, ki bo potrebna pri avtorskem razporejanju slik očeta in obeh sinov, pri tem pa izpostavlja dela, ki jih lahko zanesljivo prisodimo očetu.²⁶⁵

²⁵⁹ Enkrat je kot krstni boter imenovan celo *generosus dominus* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 10. 4. 1757).

²⁶⁰ Kot krstna botra je zadnjič izpričana 7. marca 1762 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 16. 1. 1756, 22. 3. 1762, 7. 3. 1762).

²⁶¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Franz. – Ana Marija Martinc je bila krščena kot Ana 28. marca 1739 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 28. 3. 1739). Njen oče Gregor je izviral iz stare meščanske rodbine, mati Jera pa je bila od drugod, saj se nista poročila v Višnji Gori (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754). Ana je imela še deset sorojencev in je prišla na svet kot deveti otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 22. 12. 1725, 25. 2. 1728, 19. 9. 1729, 19. 11. 1730, 19. 9. 1732, 3. 11. 1734, 7. 4. 1736, 15. 12. 1737, 10. 6. 1743); za predzadnjega otroka, rojenega leta 1741, izvemo iz mrliške matice (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 2. 4. 1745). Martinčevi so od leta 1663 izpričani kot lastniki hišne posesti, ki jo popis iz leta 1748 označuje kot leseno hišico v Gasi, njen gospodar Gregor pa je v sočasnem popisu označen kot barvar (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748).

²⁶² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784, 16. 5. 1785; M 1784–1832, p. 7 in 14. Pri vdovi je v obeh mrliških maticah navedena previsoka starost 65 let.

²⁶³ STESKA 1935 (op. 226), str. 201: »Njegovo ime stoji na baročnem oltarju na Vinjem vrhu pri Semiču in vel. olt. podružnice sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku. Za graščino Čušperg je napravil rodovnik rodovine Winderkher z malimi ilustracijami (1766). Nadaljnja dela so: Portret kamniškega župnika Leop. Maks. Raspa (1767), slika sv. Martina in Štefana (1768) v kaplaniji v Šmartnem v Tuhinju, slika sv. Barbare za vipavsko cerkev (1775), smrt sv. Jožefa za Kočevje (1780), slika sv. Benedikta in še nekega drugega svetnika za Blečji vrh.«

²⁶⁴ Blaž RESMAN, O nekaterih starejših radovljiških likovnih umetnikih, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 185.

²⁶⁵ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

Če sodimo samo po podpisih, je avtorstvo posameznih članov Nirenbergerjeve družine jasno. Franc Anton se je vedno podpisoval z dvojnimi osebnimi imenoma oziroma s kratico F. A., čeprav so ga poznali kot Antona in je tako naslovljen v matičnih knjigah, mestnih sodnih zapisnikih in drugih virih. Sin Anton, ki mu Resman pripisuje dve deli na Kamniškem, je v teh dveh primerih podpisan kot Anton, medtem ko signature z enojnim imenom Franc za zdaj ne poznamo. Ugotavljanje dejanskega avtorstva Nirenbergerjevih mlajših del, nastalih v času, ko bi ga že lahko nadomestila sinova, prepuščam presoji umetnostnih zgodovinarjev. Sodeč po podpisu *Antonius Niernberger* je gotovo Antonovo delo slika *Smrt sv. Jožefa v župnišču v Kočevju* z deloma zabrisano letnico, ki jo s pridržki razlagajo na tri načine: 1760, 1780 in 1790.²⁶⁶ Slika ne bi mogla biti njegova, če bi nastala že leta 1760, saj je imel tedaj komaj sedemnajst let.

Najzgodnejši znani deli Franca Antona Nirenbergerja sta datirani z letnico 1741. Prvo je pozlatitev velikega oltarja sv. Trojice na Vinjem Vrhu pri Semiču,²⁶⁷ drugo pa pozlatitev baročnega oltarja leta 1743 požgane podružnične cerkve sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku (*F. A. Nirenberger me deauravit 13. 9ber A. 1741*).²⁶⁸ V Suhi krajini najdemo slikarja spet leta 1749, ko je obnovil zelo čeden in velik oltar podružnične cerkve sv. Primoža in Felicijana v Ratjah, danes v župniji Hinje (*F. A. Nirenberger me renovavit 1749*).²⁶⁹ Petdeseta leta 18. stoletja v tem pogledu niso dokumentirana. Iz šestdesetih let so potrjeno slika iz galerije na gradu Čušperk, ki prikazuje rodovno deblo plemiške rodbine Widerkher (*Fr. A. Niernberger fecit 1766*),²⁷⁰ ena od dveh s to tematiko,²⁷¹ ter oljni portret Antona Medarda Widerkherja (1764)²⁷² in freska nad vrati čušperške grajske kapele (1766).²⁷³ Tudi v sedemdeseta leta, ko je bilo slikarju že dobrih šestdeset let, so datirana tri Nirenbergerjeva dela. Leta 1773 je Franc Anton pustil sled na Gorenjskem, kjer je sicer deloval sin Anton. Podpisan je namreč na zadnji postaji križevega pota cerkve sv. Andreja v Srednjih Gameljnah, podružnice župnije Šmartno pod Šmarno goro (*F. A. Nirnberger fecit Ao. 1773*).²⁷⁴ Dve leti zatem je naslikal podobo sv. Barbare za župnijsko cerkev v Vipavi (*F. Ant. Nirenberger Pinxit Ao. 1775*)²⁷⁵ in naslednje leto sliko sv. Benedikta za podružnico, posvečeno istemu svetniku, na Blečjem Vrhu v

²⁶⁶ V Steletovih terenskih zapiskih iz leta 1933 najdemo zapis: *Antonius Niernberger pinxit Anno 17(60)?* (UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXIV, 1933, fol. 35; prim. UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Nirenberger F. Anton). Steska, ki je sliko pripisal Francu Antonu, saj Anton tedaj ni bil znan, se je odločil za letnico 1780 (STESKA 1935 (op. 226), str. 201), Blaž Resman in Helena Seražin pa nastanek slike pogojno postavljata v leto 1790 (Blaž RESMAN, Helena SERAŽIN, *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Kočevje*, Ljubljana 2010, str. 133).

²⁶⁷ Marinka DRAŽUMERIČ, Vinji Vrh pri Semiču – Cerkev sv. Trojice, 30 let Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu – 30 let v dobro dediščine, Novo mesto 2013, str. 33.

²⁶⁸ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton; France STELE, Varstvo spomenikov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4/2, 1924, str. 95. O usodi cerkve: HÖFLER 2015 (op. 52), str. 185; <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?ESD=8670&submit.x=0&submit.y=0> (25. 3. 2019).

²⁶⁹ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

²⁷⁰ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger Fr. A. (prvotno pomotoma pod Niederberger). Vpogled v Steletove terenske zapise je razkril, da je šlo za prepisovalsko napako, saj ima Stele pravilno *Niernberger* (UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XVII, 1922, fol. 10). Po navedeni kartoteki na UIFS je napačen zapis priimka – kot *Nie(d)erberger* – povzel tudi MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 188.

²⁷¹ Obe sliki rodovnih debel sta danes v Mestnem muzeju Ljubljana (ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126).

²⁷² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁷³ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁷⁴ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger Fr. A. (prvotno pomotoma pod Niederberger); UIFS ZRC SAZU Terenski zapiski Franceta Steleta, LV, 1935, fol. 56.

²⁷⁵ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 128. Prim. UIFS, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

8. Franc Anton Nirenberger: Sv. Janez Evangelist s tremi svetniki, 1760–1770, p. c. sv. Ane, Višnja Gora

sosednji župniji Šmarje, danes župnija Polica (*F: ANT: NIRENBERGER PINX. AN 1776*).²⁷⁶

Poleg datiranih del poznamo tudi več nedatiranih in takšnih, ki jih Nirenbergerju pripisujejo z različno stopnjo verjetnosti. Vsa so raztresena na širšem grosupeljskem območju, od Čušperka na zahodu do Šentpavla na vzhodu. Na Blečjem Vrhu sta poleg datirane slike njegovi še dve enako veliki v stranskih oltarjih.²⁷⁷ V cerkvi Marijinega vnebovzeta na Muljavi v šentviški župniji najdemo štiri podobe: dve v stranskih oltarjih in dve na orgelski omari.²⁷⁸ V drugi šentviški podružnici, v cerkvi sv. Pavla v Šentpavlu, je mogoče videti dve njegovi sliki na stenah prezbiterija,²⁷⁹ v višnjevski podružnici sv. Ožbolta v Leskovcu pa sliko za glavnim oltarjem.²⁸⁰ Število Nirenbergerjevih del se razumljivo zgosti na ožjem območju Višnje Gore. Mestni cerkvi sv. Ane je na evangelijskem oltarju zapustil sliko, ki predstavlja štiri svetnike²⁸¹ in je po Ferdinandu Šerbelju nastala v obdobju 1760–1770 (sl. 8).²⁸² V župnijski cerkvi sv. Egidija zunaj mesta sta njegovi zelo verjetno dve freski v atiki stranskih oltarjev in oltarna freska.²⁸³ Stane Mikuž z veliko verjetnostjo pripisuje Nirenbergerju tudi sliko na južni strani ladje cerkvice sv. Martina v Zgornji Dragi,²⁸⁴ za cerkev Žalostne Matere božje v Dednem Dolu pa samo izraža domnevo, da se za preslikavo južnega stranskega oltarja skriva Nirenbergerjeva podoba.²⁸⁵ Domačemu mestu, kjer je preživel skoraj pol stoletja do smrti, se je slikar v sedemdesetih letih 18. stoletja najbrž oddolžil še z božjepotno podobico, ki v spodnjem delu prikazuje veduto Višnje Gore. Gre za vezni člen upodobitev mesta v več kot stoletje in pol trajajočem časovnem razmiku med Valvasorjem in Wagnerjem.²⁸⁶

Kot Nirenbergerjeva opredeljuje Šerbelj še tri dela: sliko Svetega Jožefa z detetom v Hočevju v Dobropolju, oltarno sliko sv. Kozme in Damjana v Florijanovi cerkvi v Ljubljani in preslikano Jezusovo sorodstvo na stranskem oltarju v Valpurgi pri Smedniku.²⁸⁷ Slikar se je v stenskem slikarstvu preizkusil tudi v Marijini kapeli Auerspergovega gradu Čušperk, in sicer z al fresco slikanim oltarjem, ki je po Mikužu prav gotovo Niernbergerjevo delo,²⁸⁸ po Šerbelju pa zanesljivo, tako kot tudi že omenjena freska nad vrati.²⁸⁹ Nasprotno je Mikuž zgolj izrazil možnost, da bi bila njegova tudi dva oljna portreta domnevnih stiških opatov v samostanu Stična,²⁹⁰ tako kot je samo Steletova domneva slikarjevo avtorstvo slike Križanega v južni stranski kapeli župnijske cerkve v Soteski.²⁹¹

²⁷⁶ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 107.

²⁷⁷ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 107.

²⁷⁸ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 429–430.

²⁷⁹ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 436.

²⁸⁰ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 260; UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

²⁸¹ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 231.

²⁸² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 130; Simona KERMAVNAR, Višnja Gora. Podružnična cerkev sv. Ane, v: Mojca Zajc, *Jurčičeva pot*, Ljubljana 2015, str. 25, 27.

²⁸³ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, 220.

²⁸⁴ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, 252.

²⁸⁵ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 236.

²⁸⁶ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 205–207, 224 (sl. 182).

²⁸⁷ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁸⁸ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 190.

²⁸⁹ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁹⁰ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 288.

²⁹¹ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

Glede na dolgo življenjsko dobo je Nirenberger po Ferdinandu Šerbelju arhivsko in po delih vendarle skromno izpričan slikar. Ob nezadostnem poznavanju njegovega slikarstva je težko soditi o Nirenbergovih zmožnostih, dela, ki so zanesljivo njegova, pa kažejo kakovosten nivo, tako da ga lahko prištevamo med boljše slikarje. Njegovo slikarstvo je šlo v korak z umetnostnim razvojem poznega baroka.²⁹²

Franc Anton Nirenberger je poleg tega s svojim dometom zajel bistveno širši prostor kot kateri koli njegov v Višnji Gori delujoči predhodnik. Glavnino naročil je razumljivo dobil iz domačega prostora severozahodne Dolenjske, a najdemo njegove slike vse do Bele krajine, Gorenjske in Vipave, ne nazadnje v Ljubljani. Poleg cerkvenih naročnikov je imel tudi plemiške, iz rodbin Widerkher²⁹³ in Auersperg.²⁹⁴

Kot rečeno, sta postala slikarja tudi njegova sinova Franc Ksaver in Anton. Literatura zamenjuje **Antona** z njegovim starejšim bratom Antonom Gašperjem in tako navaja napačno letnico rojstva 1739.²⁹⁵ Anton Gašper je v resnici umrl že 23. maja 1743,²⁹⁶ poznejši slikar pa se je rodil pol leta po bratovi smrti. Krstili so ga 13. decembra 1743 na ime Anton,²⁹⁷ s katerim se vedno pojavlja tudi kot odrasel. Neustrezno ga je torej imenovati Anton Gašper, ker to ni bil in se seveda tako tudi ni podpisoval.

Za razliko od brata Franca ga pred poroko očitno še niso sprejeli v višnjegorsko meščansko korporacijo.²⁹⁸ Oženil se je mlad, pri dvaindvajsetih, 23. maja 1765, tj. tri mesece po očetovi drugi poroki. Izbranka Neža Vulasic (*Wulasiz*) ni bila domačinka, ampak je prišla v Višnjo Goro šele malo prej. V indeksu poročne matice je navedena kot hči Gregorja, bivajoča v »Fabriki«.²⁹⁹ Šlo je za nogavičarno ljubljanskega trgovca Leopolda Bogataja, ki je začela delovati poleti 1764 in je izšla iz prostih kmečkih pletilcev.³⁰⁰ Zakonca Nirenberger sta se še tisto leto preselila v Radovljico, kjer je bil na novega leta dan 1766 krščen edini znani otrok, hči Neža (*Dni Antonii Nierenberger Pictoris*).³⁰¹ Kako dolgo je Anton z družino ostal v najmanjšem gorenjskem mestu, ostaja za zdaj odprto vprašanje. Z ženo tam vsaj do leta 1772 nista botrovala nobenemu krščencu, v Nirenbergerjevi družini pa dotlej tudi ni zabeležena smrt nobenega družinskega člana.³⁰² Resman, ki je slikarja Antona v Radovljici sploh odkril, navaja kot drugi in doslej zadnji znani podatek o njegovi navzočnosti v tem mestu popis darovalcev za nov veliki zvon. Nabirka je trajala od maja 1769 do avgusta 1771, »Anthon Nürnbergger« pa je zanj prispeval sliko v vrednosti dveh goldinarjev.³⁰³

²⁹² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21 in 126.

²⁹³ Anton Medard pl. Widerkher, čigar portret je Nirenberger naslikal leta 1764, je bil v tem času lastnik dvorcev Mala Loka pri Trebnjem in Zaprice pri Kamniku ter Widekherjeve pristave v Ljubljani (SMOLE 1982 (op. 93), str. 701).

²⁹⁴ V rokah grofov Auersperg je bil dvorec Čušperk, kjer je Nirenberger sredi šestdesetih let pustil sledove v grajski kapeli (SMOLE 1982 (op. 93), str. 130).

²⁹⁵ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185; ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21, 126.

²⁹⁶ Po mrliški matični knjigi je 23. maja 1743 preminil štiriinpolletni Anton, sin meščana gospoda Antona Nirenbergerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 23. 5. 1743).

²⁹⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 13. 12. 1743.

²⁹⁸ V sodnih protokolih se posebna rubrika o novosprejetih meščanih konča z letom 1763, ko je bilo Antonu 20 let (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, s. p., Bürgerliche Auffnahm), odtlej do 22. junija 1766, ko je že zapustil Višnjo Goro, pa v kronološkem delu sodnih protokolov ni novih sprejemov (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, p. 479–523).

²⁹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Ant.

³⁰⁰ Jože ŠORN, *Začetki industrije na Slovenskem*, Maribor 1984, str. 91.

³⁰¹ NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1764–1773, fol. 37v). Eden od dveh krstnih botrov je bil Vaclav Linhart (*Wenceslavo Lienhardt*), oče Antona Tomaža Linharta. Prim. RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

³⁰² NŠAL ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1764–1773, M 1744–1768, M 1768–1773.

³⁰³ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

Med obema dogodkoma, rojstvom hčerke (1766) in darovanjem slike (1769–1771), je Anton Nirenberger leta 1767 izdelal portret kamniškega župnika Maksimilijana Leopolda Raspa (podpis: *A: Niernberger P. Ao. 1767*) in naslednje leto sliko sv. Martina in sv. Štefana, ki je bila prav tako evidentirana na Kamniškem, v kaplaniji v Šmartnem v Tuhinju (podpis: *A: N: P. Ao. 1768*).³⁰⁴ Obe deli je Steska uvrstil med dela očeta Franca Antona,³⁰⁵ Resman pa ju je »po podpisu sodeč« pripisal sinu,³⁰⁶ glede na znano prakso upravičeno. Po Resmanu sta kot delo Antona Nirenbergerja slogovno opredeljivi tudi dve oltarni podobi v cerkvi sv. Andreja na Rečici pri Bledu, ki ju okvirno postavlja v čas nastanka kanonskih tabel z letnico 1771.³⁰⁷

Medtem ko je Anton Nirenberger zapustil Višnjo Goro že v 22. letu in ga imamo lahko zato veliko bolj kot za višnjegorskega slikarja za umetnika, ki se je v Višnji Gori rodil, je v rodnem mestu neprimerno dlje deloval njegov sedem let starejši brat **Franc Ksaver**, rojen leta 1736. Ta je leta 1757 pri 21-ih postal višnjegorski meščan³⁰⁸ in bil gotovo namenjen za očetovega naslednika. V Višnji Gori je ostal vsaj še četrto stoletja po poroki 29. marca 1764, ko je peljal pred oltar domačinko in vrstnico, 28-letno Marijo Ban.³⁰⁹ Marija je bila hči Jakoba in Marije (Mice) Ban, rojene Vovk, krščena 14. marca 1736 kot Marija Ana.³¹⁰ Izhajala je iz krojaške družine, iz lesene hišice v višnjegorski Gasi,³¹¹ kar pomeni iz podobnega socialnega okolja kot druga žena Frančevega očeta slikarja Franca Antona.

O Francu Ksaverju vemo samo, da je bil slikar, ničesar pa ni znanega o njegovem delu. Če je kje pustil avtogram, ga bo treba šele odkriti oziroma identificirati. Tako se zdi, da je bil za razliko od očeta in brata podobar veliko manjšega formata ali pa je ostajal pomočnik v očetovi delavnici in senci. Da je opravljal slikarski poklic, vemo samo iz vpisov krstov njegovih treh najmlajših otrok, rojenih v sedemdesetih letih 18. stoletja. Zakoncema se je rodilo sedem otrok, ki so si sledili takole: Franciška Katarina (krščena 4. novembra 1765), Anton (krščen 13. januarja 1767), Marija (krščena 28. januarja 1769), Elizabeta (krščena 27. septembra 1770, umrla 23. oktobra 1770), Marjeta (krščena 17. junija 1772), Katarina (krščena 23. novembra 1774) in Marijana (krščena 3. maja 1778, umrla 30. decembra 1779). Za botre sta starša naprosila someščane iz rodbin Šparovec, Bregar, Nikler,

³⁰⁴ France STELE, *Politični okraj Kamnik. Topografski opis*, Ljubljana 1928, str. 111, 225.

³⁰⁵ STESKA 1935 (op. 226), str. 201.

³⁰⁶ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

³⁰⁷ Blaž RESMAN, Kranjski baročni kipar Valentin Vrbnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 1, 1996, str. 95–96; prim. ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21. – Pozneje (2006) govori Resman zgolj o Nirenbergerjevih slikah brez osebnega imena slikarja, pri čemer je v kazalu pomotoma navedeno ime očeta Franca Antona Nirenbergerja, in ne Antona (Blaž RESMAN, *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*, Ljubljana 2006, str. 182, 222). Informacijo o pomoti je potrdil Blaž Resman 16. 1. 2019.

³⁰⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, s. p., Bürgerliche Auffnahm.

³⁰⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Franz.

³¹⁰ Marija Ana je bila četrti od osmih otrok Jakoba in Marije (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 19. 2. 1730, 16. 1. 1732; R 1734–1753, s. p., 8. 4. 1734, 14. 3. 1736, 8. 2. 1738, 13. 2. 1740, 20. 1. 1743). Krst enega sina je bil v krstni matici zapisan na danes iztrganem listu med 27. majem in 26. julijem 1741. Po mrliški matici je umrl 22. januarja 1742, star 7 mesecev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1742). Oba starša sta izšla iz mesta. Ko sta se 17. aprila 1729 poročila, je Jakob označen kot sin Matije Bana, nevesta pa kot Špelica (!), hči Matije Vovka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 4. 1729).

³¹¹ Oče Jakob je kot krojač naveden v mlajšem od dveh popisov hiš iz leta 1748. Njegova lesena, napol podrta hišica v Gasi je po prvem popisu obsegala sobico in kuhinjo, po drugem pa samo sobico (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). Po višini hišnega donosa 2 goldinarja ni leta 1752 dosegala niti polovice mestnega povprečja (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752).

Martinc in Stoiber ter mitničarja Jožefa Kastelica z ženo in direktorja (lastnika) nogavičarne Jakoba Bartolottija.³¹² Pomenljivo je, da zakonca Franc in Ana Marija zaradi revščine ali drugih razlogov nista bila človeka, ki bi ju someščani vabili za krstna botra. Povsem drugače torej kakor prej Frančeve starše in sestro Marijano, omoženo z Bavarcem Oberbeckom, katerih imena najdemo med botri zelo pogosto.³¹³ Franc Ksaver Nirenberger je bil sicer leta 1766 sprejet v zunanji mestni svet, leta 1782 pa s sprostivijo mesta umrlega svetnika v notranji svet.³¹⁴

Prvi trije Nirenbergerjevi otroci so nemara pomrli, še preden se leta 1770 spet začnajo mrliške matice, hči Marjeta – Meta je izpričana še kot odrasla nezakonska mati dveh sinov,³¹⁵ za najmlajšima dvema pa se izgubijo vse sledi. Po vsem sodeč se je Nirenbergerjevo družinsko gnezdo, ki ni imelo pravega doma, razselilo. V višnjegorskih matičnih knjigah namreč ne zasledimo nikogar razen omenjene hčerke.

Zakoncema Francu in Mariji v gmotnem pogledu očitno ni bilo postlano z rožicami. Potem ko je Frančev oče Franc Anton prodal družinsko hišo in kupil dve sosednji hišici, za mlado družino tam ni bilo prostora. Ne vemo, kje je prebivala prva leta, od hišnega oštevilčenja leta 1770 dalje pa jo srečujemo na različnih naslovih, kjer so Nirenbergerjevi živeli kot najemniki – gostači.³¹⁶

Nirenberger mlajši, ki ga torej ne najdemo med hišnimi gospodarji in tudi ne na nobeni funkciji v mestni upravi, daje vtis, da je bil pravo nasprotje svojega očeta, priznanega slikarja in mestnega funkcionarja. Morda odnosi med sinom in očetom niso bili zgledni, na kar kaže dejstvo, da je obe Nirenbergerjevi hiši prevzel zet Oberbeck. Franc Nirenberger je v Višnji Gori zadnjič izpričan ob smrti žene Ane Marije, ki je preminila 30. januarja 1790 za jetiko, stara 54 let, po mrliški matici 50. Tedaj je živela na hišni številki 31 in je v eni od dveh mrliških matičnih knjig označena kot žena meščana Franca Nirenbergerja.³¹⁷ Mož je tedaj skoraj gotovo živel z njo, saj ga dve leti prej srečamo kot enega od štirih članov notranjega mestnega sveta.³¹⁸ Toda tako kot prej tudi poslej nikoli ni botroval in ni vpisan v mrliško matično knjigo.³¹⁹ Njegovo ime prav tako pogrešamo v registrih davčne narave in jožefinskem katastru.³²⁰ V mestu je vsaj do leta 1809 ostala le njegova neomožena hči Marjeta – Meta, mati dveh nezakonskih otrok in gostačka brez lastnega doma.³²¹

³¹² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 4. 11. 1765, 13. 1. 1767, 28. 1. 1769, 27. 9. 1770; R 1770–1787, p. 16, 19 in 22; M 1770–1791, Staath, 23. 10. 1770, 30. 12. 1779.

³¹³ O sestrih botrstvih: NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1770–1787, p. 28, 29, 30.

³¹⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783, p. 524 in 740. V sodnih protokolih je kot sodni prisednik vedno naveden samo s prvim imenom Franc (npr. p. 532, 591, 740).

³¹⁵ Sina Mihaela, krščenega 20. septembra 1795, je rodila na hišni št. 35, Karla, krščenega 28. septembra 1805, pa na št. 10 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, p. 69 in s. p.). Ob krstu drugega otroka je navedena kot *Metha Nirenberger*. Mlajši sin Karel je umrl 23. januarja 1809 na št. 36 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1784–1832, s. p.).

³¹⁶ Ob smrti hčerke Elizabete jeseni 1770 je družina živela v hiši št. 10, ob krstu Marjete sredi leta 1772 na hišni št. 13, ko se je leta 1774 rodila Katarina, na št. 21, ob rojstvu Marijane leta 1778 na št. 15, ob smrti iste hčerke poldrugo leto pozneje pa v hiši št. 20.

³¹⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, Staath, 30. 1. 1790; M 1784–1832, p. 44.

³¹⁸ ÖStA, HHStA, Fürstlich Auerspergsches Familienarchiv, A–X–30, Weichselberg, Konv. 3, 19. 2. 1788.

³¹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1784–1832.

³²⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register vojnega davka 1789, davčni register 1791, fasc. 6, snopič 4, konsignacija, 14. 10. 1788. – ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospodstvo Višnja Gora, občina Višnja Gora–mesto, Anzeige, s. d.

³²¹ Gl. op. 315.

Končna usoda Franca Nirenbergerja tako ni znana. Dočakal je ženino smrt leta 1790, ko mu je bilo 54 let, nato pa ga je življenjska pot vodila drugam. Sodeč po tem, kar vemo o njem in hčerki, je bila družina zadnjega višnjegorskega slikarja Nirenbergerja le blede senca nekdanje veljave in ugleda, ki ju je užival oče Franc Anton. Z njegovo izselitvijo iz mesta, verjetno že konec 18. stoletja po ženini smrti, je v Višnji Gori za dolgo ugasnila tudi slikarska dejavnost, ki smo ji lahko kontinuirano sledili skoraj poldrugo stoletje od pojavitve Francesca Faenzija leta 1644.

Na koncu se dotaknimo še vprašanja, v kolikšni meri se je **med naročnike** del obravnavanih slikarjev uvrščalo tudi **mesto Višnja Gora**. Zelo verjetno je financiralo sliko Franca Antona Nirenbergerja v mestni cerkvi sv. Ane, ki predstavlja štiri svetnike, cehovske zavetnike (po Šerbelju iz let 1760–1770).³²² Ker je k mestu spadala tudi Marijina cerkev v Starem trgu, predhodniku mestne naselbine, je nesporna finančna udeležba mesta pri Menhardovem delu na glavnem oltarju (1670)³²³ in verjetno tudi pri pobliže neznanem delu Franca Faenzija (1685). Sicer pa je mesto kot naročnik v virih izpričano zgolj bežno. Glede na dobro ohranjenost mestnega arhiva je bera podatkov o tem skromna. V sodniških in komorniških računih naletimo na vrsto raznih stavbnih popravil, samo enkrat pa je izrecno omenjeno slikarsko delo, in še to povsem obrtniško. Mestni sodnik je leta 1672 plačal neimenovanemu slikarskemu pomočniku 11 krajcarjev in pol, da je poslikal mitninsko pušico (*für Malerarbeith an dem Mauth Pixen dem Maller Gesellen*).³²⁴ Višnjegorskim slikarjem mesto kot takšno spričo svoje majhnosti ni moglo privoščiti večjega zaslužka. Niti v zvezi z mestno cerkvijo sv. Ane ne najdemo v računih in sodnih protokolih nobenih slikarskih, kiparskih, pozlataarskih in podobnih opravil. Koliko so imeli domači mojstri in pomočniki zasebnih naročil someščanov, pa ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti. Nemara so si nekateri slikarji služili kruh tudi z navadnim pleskanjem.³²⁵

³²² MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 231; ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 130. – Morda je Nirenberger v likih svetnikov upodobil štiri višnjegorske sodobnike.

³²³ Gl. op. 118.

³²⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1672/73, s. p., 15.–19. 12. 1672.

³²⁵ Članek je nastal v okviru projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners

Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger

Summary

The small town of Višnja Gora (Weixelburg), located approximately 30 kilometres away from Ljubljana, had an extremely favourable location next to the thoroughfare connecting the northwest of Carniola to the southeast and Croatia. It was one of the youngest towns in the area of Slovenia, founded only in 1478, as well as one of the smallest, since fewer than 60 houses stood there in the 17th and 18th centuries. Nevertheless, it had a distinct artisan image all along with a wide range of various crafts.

This paper analyses nine painters, attested in the town from 1644 to 1790. With the exception of two, all of the others were related, even though in only two cases were there two generations; a father and son in the Faenzi family in the 17th century, and a father and two sons in the Nirenberger family in the 18th century. Other family ties were created by marriage and two weddings to the painters' widows. In the case of the first painter from Višnja Gora, Bergamo-born Francesco Faenzi (died 1677–78), attested in Višnja Gora for 33 years (1644–1677), we can talk of an almost century-long continuity of his workshop. His son Franz Faenzi (1660–1693) was followed by his widow's second husband Peter Straspurger (ca. 1669–1739), who worked in the town for almost half a century. The workshop of Jakob Killer (ca. 1648–1728), the second husband of Francesco Faenzi's widow, also came, indirectly, from Faenzi's workshop. Beside the Faenzis, the 17th century was marked by painter Johann Jakob Menhard (died 1684), who came from Kranj and whose workshop ceased to exist after his death. However, he raised at least one local, Anton Šenovc (1651–after 1674), who left Višnja Gora early or died young. In the 18th century, Franc Anton Nirenberger (ca. 1712–1784), who immigrated from an unknown location, worked in the town for almost half a century. His oeuvre is by far the best documented. His sons were also painters; Anton (1743–after 1771) left Višnja Gora very early on, while Franz Xaver (1736–not before 1790) stayed much longer and remained completely in his father's shadow. The lesser known painter from Ljubljana, Karl Gentilli (1647–1700), and the completely unknown sculptor Bartholomäus Kaple (died not before 1730) were also documented in Višnja Gora for a short period of time.

The painters working in the small town of Višnja Gora were not high quality artists of their time, not even within Carniolan regional standards. The works of four of them—Franz Faenzi, Jakob Killer, Karl Gentilli and Franz Xaver Nirenberger—are not preserved or have not been identified; we only know that Faenzi did some work in one of the succursal churches in Višnja Gora. The work of Francesco Faenzi, the oldest among them, is known only through written sources, while two gilded altars by Johann Jakob Menhard are preserved, with one of them representing carefully planned Baroque artwork, and several works are also known by Anton Nirenberger who worked in Upper Carniola. All these painters were surpassed in quantity and quality by Franz Anton Nirenberger. His paintings and the gildings of altars can be found in a wide geographical area in all three parts of Carniola (Upper, Lower and Inner Carniola) and in Ljubljana, the capital of the province. He can be considered one of the better painters whose paintings followed the artistic development of the late Baroque. Besides Nirenberger, Francesco Faenzi also worked in the wider area of western Lower Carniola and Ljubljana. Except from some portrait images of Franz

Anton's father and Anton Nirenberger's son, all documented works by Višnja Gora's painters belong among religious art.

The paper analyses the painters' financial situation and their integration in their social environment. For example, three of them, local Faenzi Jnr. and two immigrants, Menhard and F. A. Nirenberger, were elected town judges, while the last two also worked as town scribes for a long time. The quarrelsome immigrant Jakob Killer apparently lost his townsman status, while local Franz Xaver Nirenberger was not even able to afford his own house and it seems he remained an anonymous sculptor or an assistant in his father's workshop.

»Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.«

Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti

Renata Komić Marn

V letih 1930 in 1931 je v gradu Murska Sobota na skrajnem vzhodu takratne Dravske banovine v Kraljevini Jugoslaviji potekala javna dražba. Razprodajali so premoženje madžarskega državljana in veleposestnika grofa Ladislava Szapáryja (1864–1939), lastnika murskosoboškega gradu. Prekmurje z Mursko Soboto je bilo po koncu prve svetovne vojne priključeno novonastali Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (po letu 1929 Kraljevina Jugoslavija), ki je imetnikom grajskih stavb naložila posebne davke in skušala na veleposestvih uvesti agrarno reformo.¹ Grof Szapáry, ki je bil tretji največji veleposestnik v Prekmurju, si je že pred prvo svetovno vojno nabral veliko dolgov.² Potem ko je njegova posest v Prekmurju leta 1920 prišla pod državno upravo, je bil na koncu dvajsetih let prisiljen v prodajo celotne murskosoboške posesti.³ Iz cenilnega kataloga njegovih premoženj, ki so ga poleti 1930 natisnili v Prekmurški tiskarni in ki obsega več kot 2000 zapisov,⁴ že na prvi pogled razberemo, da je v murskosoboškem gradu hranil veliko pohištva, slik in druge opreme, medtem ko natančnejši pregled gradiva, povezanega z murskosoboškim gradom in grofom Szapáryjem, razkriva, da je šlo v Murski Soboti za enega najkvalitetnejših grajskih inventarjev in posledično tudi za eno najpomembnejših razprodaj grajske opreme na Slovenskem v času med obema vojnama.

Dražbe ali razprodaje premoženja in nepremičnega premoženja, ki so jih na Slovenskem množično prirejali v času med obema vojnama, do nedavnega niso bile deležne posebne pozornosti. Na pomembnejše primere razprodaj grajskih inventarjev je leta 2004 v diplomski nalogi opozoril Ivan Pirnat,⁵ v letu 2009 je bila v dveh neodvisnih člankih tematizirana potreba po raziskovanju razprodaje

¹ Za agrarno reformo in novo davčno politiko v državi gl. zlasti Ivan KOMELJ, Grad kot spomeniškovarstveni problem v času med obema vojnama, *Varstvo spomenikov*, 25, 1983, str. 14–15. Gl. tudi Renata KOMIĆ MARN, Tina KOŠAK, Zbirka Ladislava grofa Szapáryja v Murski Soboti. Izhodišča za nadaljnje raziskovanje, *Umetnostna kronika*, 57, 2018, str. 13–14, in tam navedeno literaturo.

² Claude DONADELLO, *Chronique sans concession. Les comtes László et Pál Szapáry, emblématiques d'un régime révolu*, Montluçon 2013, s. p.

³ Za uvedbo agrarne reforme na Szapáryjevem posestvu in njegovo prodajo gl. Miroslav KOKOLJ, *Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919–1941*, Murska Sobota 1984, str. 552–566.

⁴ *Velika javna dražba premoženj v gradu Szapáry v Murski Soboti*, Murska Sobota 1930.

⁵ Ivan PIRNAT, *Dražbe umetnin v Sloveniji*, Ljubljana 2004 (tipkopis diplomske naloge), str. 58–63.

Strahlove zbirke v Stari Loki,⁶ nekaj let pozneje se je dražb kot enega izmed dejavnikov izvoza umetnin dotaknila Tina Košak.⁷ Poglobljeno raziskovanje primera razprodaje Strahlove zbirke v Stari Loki, ki je bilo v okviru avtoričine disertacije zaključeno v letu 2016, je omogočilo vpogled v kompleksni sistem tovrstnih oblik prodaje premičnin in zlasti umetnin, saj se je o dražbi Strahlovega premoženja ohranila obsežna dokumentacija.⁸ Izkazalo pa se je, da so se poleg zapuščinskih inventarjev iz 17. in 18. stoletja, ki so nekdaj veljali za edini uporabni vir za raziskovanje zasebnih zbirk, tudi za novejšo dobo ohranili viri, ki omogočajo poglobljen študij zbirk in zbirateljstva v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja.⁹ Dokumentacija, povezana z medvojnimi razprodajami grajskih inventarjev, je namreč izredno uporaben vir za raziskovanje materialne kulture in podobe zasebnih zbirk v prvi polovici 20. stoletja. Vse javne dražbe – zapuščinske, prostovoljne ali prisilne – so bile izvedene pod nadzorom okrajnih sodišč, zato so se v arhivih ohranili zajetni sodni spisi, v katerih najdemo veliko zelo koristnih podatkov o predmetih, zadnjih lastnikih in posameznih kupcih. Ker so bili muzeji ter razna muzejska in zgodovinska društva redne stranke na teh razprodajah, lahko podatke iz sodnih spisov delno dopolnimo z dokumentacijo iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije, velik pa je tudi pomen terenskih zapiskov, poročil in fotografij deželnega oziroma banovinskega konservatorja Franceta Steleta ter konservatorske dokumentacije.¹⁰ Na podlagi spoznanj o poteku dražbe Strahlovega imetja v Stari Loki je bil v Pokrajinskem arhivu Maribor odkrit dražbeni zapisnik razprodaje v Murski Soboti, v katerem so poleg končnih prodajnih cen navedena imena kupcev posameznih kosov.¹¹ Preučeno je bilo tudi drugo z razprodajo povezano arhivsko gradivo, predvsem pa cenilni katalog zbirke, ki so ga natisnili leta 1930.¹² Analiza dražbenega zapisnika, cenilnega kataloga in drugega gradiva prinaša dragocene podatke o predmetih in osvetljuje poti, po katerih so ti zapustili grad v Murski Soboti, ter postavlja izhodišča za ugotavljanje njihove poznejše usode in pogosto tudi sedanjega hranišča. Tako je bilo mogoče sestaviti popoln seznam predmetov iz Szapáryjevega gradu, s katerimi je Narodni muzej v Ljubljani leta 1930 obogatil svoje zbirke, in jih natančneje predstaviti. Kritično vrednotenje teh umetnin kaže, da je bil izbor predmetov, ki sta ga v letu 1930 opravila muzejski ravnatelj Josip Mal in konservator France Stele, premišljen, daljnosežen in utemeljen, saj gre večinoma za izjemne umetnine, ki si zaslužijo več pozornosti, kot so je bile deležne doslej. Na drugi strani je iz dokumentacije razvidno tudi to, da se je muzejski ravnatelj precej prenačil pri kupovanju in da je negospodarno porabil sredstva, ki jih je imel na razpolago. Za povrh je več mesecev po izteku dražbe v nejasnih okoliščinah krepko preplačal slike,

⁶ Renata KOMIČ, Po sledih Strahlove zbirke, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 42, 2009, str. 187–188, 214; France ŠTUKL, Umetnostnozgodovinska zbirka Edvarda in Karla Strahla, *Loški razgledi*, 56, 2009, str. 111.

⁷ Tina KOŠAK, Slikarske zbirke v slovenskih gradovih. Pogled skozi »Stoletov objektiv«, *Iz zgodovine slovenskih gradov* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2012 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 60/3), str. 583–598.

⁸ Renata KOMIČ MARN, *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918*, Ljubljana 2016 (tipkopis doktorske disertacije). Monografska publikacija o Strahlovi zbirki je v pripravi.

⁹ Prim. KOMIČ MARN 2016 (op. 8); KOMIČ MARN, KOŠAK 2018 (op. 1), str. 14–15; Renata KOMIČ MARN, Razprodaje grajskih zbirk na Slovenskem med obema vojnoma. Viri, metode in pomen za raziskovanje provenience umetnin, *Provenienca, transferji in lastništvo umetnin. Sodobni izzivi za raziskovalce in lastnike. Knjiga povzetkov 8. posveta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev* (ur. Tina Košak, Barbara Murovec), Ljubljana 2018, str. 11. Za vrednotenje ohranjenih virov gl. npr. KOŠAK 2012 (op. 7), str. 584.

¹⁰ Gl. KOMIČ MARN 2018 (op. 9). O pomenu Steletovih fotografij za raziskovanje nekdanjih grajskih zbirk gl. Maja LOZAR ŠTAMCAR, Fotografije predvojnih grajskih interierjev, dragocen vir za proučevanje notranje opreme, zlasti pohištva, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 38/3, 1990, str. 147–155; KOŠAK 2012 (op. 7), str. 584.

¹¹ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI-PAM/0640, Okrajno sodišče Murska Sobota 1871–1978, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik. Za potek javne dražbe v Stari Loki gl. KOMIČ MARN 2016 (op. 8), str. 39–50.

¹² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 429, 430; *Velika javna dražba 1930* (op. 4).

ki ju je na dražbi kupil zasebnik, in tako še dodatno oškodoval muzejsko oziroma banovinsko blagajno. Razloge za takšno ravnanje lahko iščemo v Malovem navdušenju nad kakovostnimi umetninami in želji, da bi v muzeju umetne obrti, katerega ustanovitev je dolgo načrtoval,¹³ razstavil karseda pričevalno gradivo. Nemalo pa so k njegovemu ravnanju pripomogle tudi kompleksne razmere, v katerih so potekale medvojne razprodaje grajskih inventarjev.

Murskosoboško razprodajo grajske opreme sta v domači strokovni literaturi do nedavnega na kratko obravnavala samo Janez Balažič in Jasna Horvat.¹⁴ Balažičevo intenzivno raziskovanje prekmurske umetnostne dediščine vsekakor ni moglo zaobiti razprodaje v Murski Soboti – dogodka, ki je tako odločno zaznamoval lokalni in širši prostor. V zbirkah murskosoboškega muzeja je odkril večje število predmetov, za katere je menil, da izvirajo iz Szapáryjeve zbirke, vendar ni raziskoval poti, po katerih so prišli v muzej, v eni svojih študij pa je omenil tudi kose baročnega pohištva, ki jih je kupil Narodni muzej v Ljubljani in katerih del je bil nekdanj razstavljen v ljubljanskem mestnem muzeju.¹⁵ Leta 2009 je med umetninami iz Prekmurja, ki jih hranijo muzeji na Slovenskem in v tujini, predstavil tudi sliki iz Szapáryjeve zbirke, ki ju je kupil Narodni muzej v Ljubljani.¹⁶ Nekaj več o nakupu drugih predmetov za Narodni muzej lahko preberemo v prispevku Jasne Horvat, ki je na podlagi dokumentov iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije tudi na kratko predstavila okoliščine nakupa obeh omenjenih slik.¹⁷ Kot je ugotovila, ju muzej ni kupil na dražbi, temveč od zasebnika Josipa Benka (1889–1945) iz Murske Sobote, omenila pa je tudi »več kot sedemdeset predmetov bogate grajske opreme«, ki jih je za muzej na dražbi kupil Josip Mal.¹⁸ Opozorila je na zapise v muzejski inventarni knjigi in poudarila, da med opisanimi predmeti izstopa predvsem kvalitetno pohištvo.¹⁹ Zapisala je, da so v inventarni knjigi poleg garnitur pohištva navedeni še posamezni kosi, »stoli, mize, omare, kredence, komode, pisalniki, ogledala, kot tudi ure, lestenci, svečniki in predmeti iz porcelana«, od katerih pa sta bila v članku (zgolj s fotografijo) predstavljena samo ena komoda in en stol.²⁰ Kratki prispevek Jasne Horvat je tako ponudil nekaj izhodiščnih informacij o muzejskih nakupih v murskosoboškem gradu, vendar domačih umetnostnih zgodovinarjev ni spodbudil k raziskovanju. Leta 2013 se je vprašanja usode prodanih Ladislavovih premičnin mimogrede dotaknil Claude Donadello, francoski raziskovalec zgodovine rodbine Szapáry.²¹ V svoji

¹³ Gl. mdr. Arhiv Narodnega muzeja Slovenije (NMS), 1930, št. 446 (27. 5. 1930); Začetki našega umetno-obrtnega muzeja, *Ilustrirani Slovenec*, 8/2, 1932, str. 7.

¹⁴ Janez BALAŽIČ, Umetnostna podoba Prekmurja med 16. in 19. stoletjem. Med pozno gotiko in dobo historizmov, *Pokrajinski muzej Murska Sobota. Katalog stalne razstave*, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1997, str. 135, 138–139; Janez BALAŽIČ, *Umetnine iz Prekmurja. Od romanike do modernizma*, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 2009, str. 84–86, 94–95, kat. št. 26, 32; Jasna HORVAT, Dr. Josip Mal in njegov trajen spomenik v Narodnem muzeju, *Predmet kot reprezentanca. Okus, ugled, moč* (ur. Maja Lozar Štamcar), Narodni muzej, Ljubljana 2009, str. 423–426. Tudi v desetletju pred drugo svetovno vojno je poleg nekaj kratkih obvestil o poteku dražbe v dnevnem časopisju nastalo samo poročilo konservatorja Franceta Steleta, pozneje je Ivan Komelj razprodajo v gradu Murska Sobota zgolj omenil. Gl. France STELE, Varstvo spomenikov (Od 1. 7. 1929 do 1. 7. 1930), *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 11, 1931, str. 87–88; KOMELJ 1983 (op. 1), str. 22.

¹⁵ BALAŽIČ 1997 (op. 14), str. 135, 138–139.

¹⁶ BALAŽIČ 2009 (op. 14), str. 84–86, 94–95, kat. št. 26, 32.

¹⁷ HORVAT 2009 (op. 14).

¹⁸ HORVAT 2009 (op. 14), str. 425–426.

¹⁹ HORVAT 2009 (op. 14), str. 425.

²⁰ HORVAT 2009 (op. 14), str. 425, sl. 21–22.

²¹ Leta 1971 se je poročil z Auroro (Zorico) Szapáry (1932–2009), vnukinjo Ladislavovega brata Pavla. Gl. Claude-Andre DONADELLO, *Les comtes Szapáry, barons de Muraszombath, seigneurs de Széchysziget et Szapár. Histoire*,

1. Mojster iz Okoličnega:
Kristusovo sorodstvo,
Narodni muzej Slovenije,
Ljubljana

monografiji o bratih Ladislavu in Pavlu Szapáryju je objavil kratek seznam nekaterih predmetov, ki so bili naprodaj v Murski Soboti, in opozoril, da nekaj kosov hrani Pomurski muzej.²² Nekajkrat je omenil sliko *Kristusovo sorodstvo* Mojstra iz Okoličnega, ki jo hrani Narodni muzej v Ljubljani (sl. 1), medtem ko je na podlagi branja prispevka Franca Küzmiča o knjižnicah v Prekmurju zapisal, da je Szapáryjevo bogato knjižnico deloma kupil zasebnik, deloma pa Narodni muzej v Ljubljani.²³ V okviru študija transferjev predmetov kulturne dediščine v alpsko-jadranskem prostoru²⁴ so bila postavljena izhodišča za poglobljene raziskave o Szapáryjevi zbirki in njegovih zbirateljskih praksah ter posameznih kupcih in njihovih nakupih,²⁵ ki še vedno potekajo, pričujoči prispevek pa je posvečen predmetom, ki jih je leta 1930 v murskosoboškem gradu nakupil Josip Mal, takratni ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani.

Na možnost, da bi del Szapáryjevih premičnin v Murski Soboti prišel na dražbo, je bilo vodstvo Narodnega muzeja (ki se je takrat še imenoval deželni) opozorjeno že spomladi leta 1921, ko je bil

généalogie, état en l'an 2003, Montluçon 2003, str. 98.

²² DONADELLO 2013 (op. 2), s. p.

²³ DONADELLO 2013 (op. 2), s. p. Prim. Franc KÜZMIČ, Pregled knjižnic in knjižničarstva v Prekmurju od začetkov do osvoboditve, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 22/1, 1986, str. 113. Za sliko *Kristusovo sorodstvo* Mojstra iz Okoličnega gl. Jasna HORVAT, Mateja KOS, *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2011, str. 82–83, kat. št. 73.

²⁴ O mednarodnem projektu TransCultAA gl. TransCultAA. Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century, <https://www.transcultaa.eu/> (28. 1. 2019).

²⁵ Gl. KOMIĆ MARN, KOŠAK 2018 (op. 1), str. 15.

iz Agrarne direkcije v Ljubljani na ravnateljstvo naslovljen dopis s sporočilom, da so v gradu grofa Szapáryja v Murski Soboti, ki je pod sekvestrom,²⁶ umetniške slike in drugi dragoceni predmeti, ki bodo zaradi bančnih terjatev verjetno šli na dražbo.²⁷ Agrarni direktor je menil, da bi si moral strokovnjak iz muzeja ogledati zbirko, odbrati predmete, primerne za muzej, in oceniti njihovo vrednost.²⁸ Odziva na dopis v muzejskem arhivu ne najdemo, a jeseni istega leta se je Ministrstvo trgovine in industrije v Ljubljani obrnilo neposredno na takratnega muzejskega ravnatelja Josipa Mantuanija s prošnjo, naj ob priložnosti pride v Mursko Soboto, kjer se nahajajo »velika knjižnica, različne vaze, starinsko in umetno pohištvo in ure, preproge, stare slike itd.«, ki jih je treba »oceniti po zmernih predvojnih in sedanjih cenah«.²⁹ Ponovna prošnja ministrstva s 14. decembra kaže, da se Mantuani ni takoj odzval na prvi dopis in da se je s cenitvijo predmetov mudilo,³⁰ toda do dražbe Szapáryjeve posesti v Murski Soboti kljub številnim terjatvam, ki so bile nanjo vknjižene, še dolgo ni prišlo. Prisilna dražba veleposestva bi namreč ogrozila izvedbo agrarne reforme, za katero si je prizadevala država, poleg tega jo je s prodajo posameznih zemljišč skušal preprečiti tudi grof Szapáry.³¹ Leta 1925 je bil sekvester ukinjen in celotna posest je bila dana na voljo lastniku pod pogojem, da ne bo uveljavljal pravice do odškodnine, ki mu jo je povzročila sekvestracija.³² Szapáry je istega leta pri Hrvatsko-slavonski hipotekarni banki (pozneje Jugoslovenska združena banka, d. d.) v Zagrebu, Ljubljanski banki, Srpski banki v Zagrebu in Jadransko-podunavski banki v Beogradu vzel kredit v vrtoqlavi skupni višini 5.500.000 dinarjev, s katerim so posestvo razbremenili starih dolgov, nato pa nanj vknjižili nov kredit.³³ Iz prepisa »zastavodajne in depozitarne pogodbe«, ki se je ohranil v poznejšem sodnem spisu o izvršbi, je razvidno, da je Hrvatsko-slavonska hipotekarna banka v okviru omenjenega skupnega kredita Szapáryju dovolila menični kredit v znesku 2.000.000 dinarjev za dobo enega leta, za zavarovanje terjatve pa je bil zastavljen ves inventar gradu Murska Sobota.³⁴ Za raziskovanje nekdanje podobe gradu in njegove opreme je pomembno, da pogodba vsebuje natančen popis grajskega inventarja iz leta 1925, torej pet let pred dražbo. Popis sicer ne navaja cen, vendar je iz sodne dokumentacije razvidno, da je vrednost inventarja v resnici že leta 1921 ocenil ravnatelj Narodnega muzeja Josip Mantuani.³⁵

Grof Ladislav Szapáry svojega velikega kredita zgoraj naštetim bankam ni povrnil, temveč si je v naslednjih letih nabral nove dolgove. Tako je imel po nekaterih izračunih v letu 1930 že 14.000.000 dinarjev dolga.³⁶ Po vrsti je prodajal svoje imetje, kredit, ki ga je vzel na posest v Murski Soboti, pa je leta 1930 skušal rešiti s prodajo celotne veleposesti (oziroma tistega, kar je od nje še

²⁶ Posestvo z vsemi premičninami in nepremičninami je bilo vključeno v predvideno agrarno reformo že 29. septembra 1919, odlok o sekvestraciji oz. državnem nadzoru nad posestvom pa je bil izdan 23. maja 1921, gl. KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 552. O sekvestracijah na Slovenskem po letu 1918 gl. KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 485–493; KOMIČ MARN 2016 (op. 8), str. 100–101.

²⁷ Arhiv NMS, 1921, št. 158, Dopis agrarnega direktorja Deželnemu muzeju v Ljubljani (11. 4. 1921).

²⁸ Arhiv NMS, 1921, št. 158, Dopis agrarnega direktorja Deželnemu muzeju v Ljubljani (11. 4. 1921).

²⁹ Arhiv NMS, 1921, št. 508, Dopis Ministrstva trgovine in industrije v Ljubljani Josipu Mantuaniju (24. 10. 1921).

³⁰ Arhiv NMS, 1921, št. 564, Dopis Ministrstva trgovine in industrije v Ljubljani Josipu Mantuaniju (14. 12. 1921).

³¹ KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 554–555.

³² KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 556–557.

³³ KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 558.

³⁴ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Notarski akt (18. 4. 1925).

³⁵ Gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930).

³⁶ V *Mariborer Zeitung* so leta 1930 pisali celo o 20 milijonih dinarjev dolgov. Gl. Ungarische Korruptionsaffären. Haftbefehl gegen den Grafen Szapary, *Mariborer Zeitung*, 70/209, 7. 8. 1930, str. 1.

ostalo) Josipu Benku, premožnemu industrialcu in takratnemu županu v Murski Soboti. Benko je bil za murskosoboško posest pripravljen odšteti 8.000.000 dinarjev, iz katerih bi poplačal vse nanjo vknjižene dolgove, ostanek pa izročil grofu Szapáryju.³⁷ Posest je nameraval v celoti likvidirati, med drugim se je zavezal, da bo grad s parkom za 2.000.000 dinarjev prodal občini Murska Sobota (katere župan je bil) in da bo ravnatelju Narodnega muzeja Josipu Malu dovolil odkup raznih predmetov v vrednosti 195.360 dinarjev.³⁸ Banska uprava je odlašala z odobritvijo kupoprodajne pogodbe med Benkom in Szapáryjem, zato prodaja premičnin »iz proste roke« oziroma »pod roko«, za katero se je Benko zelo zavzemal, v prvi fazi razprodaje ni bila odobrena. Vsekakor pa dogovor o grofovi (sicer nerealizirani) prodaji posesti županu pojasnjuje, zakaj je ta imel pomembno vlogo pri dražbi in kako je prišlo do njegovega sodelovanja z Josipom Malom oziroma Narodnim muzejem, ki je opisano v nadaljevanju.

Priprave na razprodajo grofovega premičnega imetja v Murski Soboti so stekle kmalu po 1. marcu 1930, ko sta Benko in Szapáry na Dunaju sklenila kupoprodajno pogodbo. Okrajno sodišče v Murski Soboti, ki je bilo zadolženo za nadzor nad dražbo, je muzejskemu društvu in Narodnemu muzeju v Ljubljani že 29. aprila poslalo obvestilo o dražbenem oklicu, ki je napovedoval dražbo za 2. junij istega leta in v katerem je bilo poudarjeno, da so premičnine »velike starinske vrednosti in se priporočajo v nakup zlasti muzejem«.³⁹ Obenem je sodišče začelo iskati cenilca, ki bi ocenil vrednost premičnin v murskosoboškem gradu.⁴⁰ Nalogo je ponovno prevzel ravnatelj Narodnega muzeja v pokoju Josip Mantuani, ki je bil zapriseženi cenilec za umetnine in starine.⁴¹ Z njo se je ukvarjal od 26. maja pa vse do 14. junija, kar je bilo navedeno kot eden od razlogov za preložitev dražbe z 2. junija na 4. avgust 1930.⁴² Mantuani je torej za delo porabil in zaračunal 18 delovnih dni, čeprav je cenitev pred tem že enkrat opravil.⁴³

Medtem se je Mantuanijev naslednik na mestu ravnatelja Narodnega muzeja Josip Mal na dopis o dražbi v Murski Soboti hitro odzval. Murskosoboškemu sodišču je sporočil, da bo ravnateljstvo na vsak način skušalo rešiti nekaj umetnin za muzejske zbirke in da se za zadevo zanima tudi spomeniški urad, zato bi zastopnik prišel fotografirati stvari, če so še na svojih mestih v gradu.⁴⁴ Z zastopnikom je mislil spomeniškega konservatorja in umetnostnega zgodovinarja Franceta Steleta. Stele je namreč v primerih načrtovanih razprodaj grajskih inventarjev vedno pregledal predmete, ki so bili določeni za prodajo, izbral tiste, ki bi bili primerni za muzejske zbirke, in jih fotografiral

³⁷ KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 560.

³⁸ KOKOLJ 1984 (op. 3), str. 561. Izračun vrednosti izbranih predmetov je bil takrat narejen še po prvi Mantuanijevi cenitvi iz leta 1921.

³⁹ Arhiv NMS, 1930, št. 368 (30. 4. 1930). Za zdaj ni znano, da bi bil ta prvi oklic objavljen tudi v dnevnem časopisju. Njegov delni prepis je objavljen v HORVAT 2009 (op. 14), str. 423–424.

⁴⁰ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 3 (29. 4. 1930). Prošnjo s pojasnilom, da v Murski Soboti nimajo za to sposobnega cenilca, so naslovili tako na Okrajno sodišče v Mariboru kot tudi na Okrajno sodišče v Ljubljani.

⁴¹ Za Mantuanija kot cenilca gl. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL ŠKL), 173, Sodišče v Škofji Loki, 177, A314/29, Zapuščina notarja Števa Šinka, pismo Nika Zupaniča Števu Šinku (21. 1. 1930).

⁴² Za preložitev dražbe in Mantuanijev »troškovnik« gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930), 16 (2. 7. 1930).

⁴³ Mantuani je iste predmete cenil že leta 1921, prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930). V njegovem zasebnem arhivu so ohranjeni delovni listi cenitve v Murski Soboti, na katerih je zapisal, da je z delom pričel 15. decembra, gl. Arhiv Slovenije (ARS), SI-AS 934, Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 9. Čeprav letnica ni berljiva, lahko na podlagi navedbe v sodnem spisu št. 7 ter dejstva, da so cene v kronah in ne v dinarjih, sklepamo, da je šlo za konec leta 1921.

⁴⁴ Arhiv NMS, 1930, št. 375, 381 (5. 5. 1930).

za spomeniško dokumentacijo. Fotografije so verjetno prišle prav tudi v primerih, ko ravnatelj muzeja ni mogel potovati, da bi si ogledal opremo v posameznih gradovih, pozneje na dražbah pa so mu pomagale pri nakupu. Stele je tako 9. maja v pismu prosil Szapáryjevega odvetnika in zastopnika Aleksandra Vályja⁴⁵ za dovoljenje, »da bi si smel pred dražbo grad ogledati in fotografirati interierje z inventarjem ter nekatere boljše kose pohištva«.⁴⁶ Odgovor je bil pritrđen, saj sta Josip Mal in France Stele 21. in 22. maja obiskala murskosoboški grad in pregledala inventar.⁴⁷ Kmalu zatem je Stele kraljevski banski upravi Dravske banovine poročal, da sta določila predmete, ki bi prišli v poštev za nakup za muzej in da se bo Josip Mal udeležil dražbe.⁴⁸ Ob tej priložnosti so poleg fotografij⁴⁹ nastali tudi Steletovi zapiski, v katerih je po posameznih prostorih delno navedena in opisana oprema murskosoboškega gradu.⁵⁰ Tako sta torej strokovnjaka odbrala predmete za muzej že pred Mantuanijevo drugo ceno. Približno istočasno je gimnazijski profesor v Murski Soboti Stanko Melihar pisal umetnostnemu zgodovinarju Izidorju Cankarju, da sta bila Mal in Stele »nepredvidna«, ker sta menda izjavila, koliko bi bil muzej pripravljen plačati za eno izmed slik.⁵¹ Melihar je Cankarju pojasnil, da je ta dražba »izvanredna prilika, da pride muzej poceni do stvari, ki ga interesirajo«, in da je »potrebna čim nižja cenitev«, zato »naj se cenitelj sporazume preje z muzejem«.⁵² Ker je Meliharjev dopis shranjen v muzejskem arhivu, lahko sklepamo, da je Izidor Cankar pismo posredoval Josipu Malu, vendar iz korespondence vpletenih ni razvidno, da bi se Mal ali Stele skušala kakorkoli dogovarjati z Mantuanijem o ceni predmetov v Murski Soboti. Josip Mal je že konec meseca maja začel zbirati sredstva za nakup izbranih kosov. Od banske uprave si je s prepričljivim dopisom, polnim pristnega navdušenja in občudovanja vsega, kar si je ogledal v Murski Soboti, izprosil predjem na zvišano državno dotacijo za muzej za obračunsko leto 1930/31 v višini 100.000 dinarjev, poleg tega so mu dali na razpolago še 50.000 dinarjev za nakup predmetov, za katere si je banska uprava pridržala lastninsko pravico.⁵³ Zbornica za trgovino, obrt in industrijo je dala na razpolago 50.000 dinarjev za nakup predmetov za muzejsko umetnostno zbirko, za katere si je prav tako pridržala lastninsko pravico.⁵⁴ Medtem so Szapáry (oziroma njegov zastopnik Aleksander Vály) in njegovi upniki že 27. maja vložili sporazumen predlog za preložitve dražbe na 4. avgust.⁵⁵ Izkazalo se je namreč, da bo cenitev premičnin trajala precej dlje, kot so

⁴⁵ Dr. Aleksander Vály (1882–1944) je bil odvetnik judovskega rodu, ki mu je Szapáry v zameno za usluge odstopil vilo s parkom v Murski Soboti. Leta 1944 je bil deportiran in usmrčen v Flossenbürgu. Gl. Marjan TOŠ, *Zgodovinski spomin na Prekmurske Jude*, Ljubljana 2012, str. 55, 83.

⁴⁶ Ministrstvo RS za kulturo, Informacijsko-dokumentacijski center (INDOK center), Grad Murska Sobota, spisovno gradivo, 130/1930 (9. 5. 1930).

⁴⁷ INDOK center, Grad Murska Sobota, spisovno gradivo, 145/1930 (23. 5. 1930); Arhiv NMS, 1930, št. 446 (27. 5. 1930).

⁴⁸ INDOK center, Grad Murska Sobota, spisovno gradivo, 145/1930 (23. 5. 1930).

⁴⁹ Nastanek Steletovih fotografij interierjev murskosoboškega gradu lahko torej natančno datiramo v 21. oziroma verjetneje 22. maj 1930.

⁵⁰ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 45v–69 (22. 5. 1930). Gl. tudi STELE 1931 (op. 14), str. 87–88.

⁵¹ Arhiv NMS, 1930, št. 448 (22. 5. 1930).

⁵² Arhiv NMS, 1930, št. 448 (22. 5. 1930).

⁵³ Arhiv NMS, 1930, št. 446 (27. 5. 1930); 615 (31. 5. 1930). Za delni prepis prošnje gl. HORVAT 2009 (op. 14), str. 424–425.

⁵⁴ Arhiv NMS, 1930, št. 449, 450 (27. 5. 1930). Gl. tudi HORVAT 2009 (op. 14), str. 425.

⁵⁵ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930).

predvidevali. Zamudna sta bila zlasti popisovanje in cenitev knjig, saj je grofova knjižnica štela več kot 15.000 zvezkov v raznih jezikih, poleg tega je predvideni cenilec Janko Glaser sporočil, da dela ne bo mogel opraviti, ker je bil večji del knjig v madžarskem jeziku.⁵⁶ Navsezadnje je bilo treba po zaključku cenitve še natisniti cenilni katalog in dati »interesantom« dovolj časa, da so ga lahko temeljito preučili. Predlog je sodišče takoj odobrilo. Cenitev knjižnice, ki se je lotil Joža Glonar, bibliotekar Študijske (Licejske) knjižnice v Ljubljani, je bila zaključena 14. julija.⁵⁷ Za obsežno, tri sobane obsegajočo grajsko zbirko knjig sta se zanimali knjižnici Narodnega muzeja in Univerze Kralja Aleksandra I. v Ljubljani ter študijski knjižnici v Ljubljani in Mariboru.⁵⁸ Tudi Stele je menil, da mora Szapáryjeva »knjižnica /.../ ostati vsaj v državi, če bi že ne uspelo, da to pridobi muzej.«⁵⁹ A kot bomo videli v nadaljevanju, je knjižnica naposled končala v rokah prekmurskega zasebnika.

Ohranil se je osnutek drugega oklica dražbe Szapáryjevih premičnin, ki so ga v drugi polovici meseca julija objavili v dnevnem časopisu.⁶⁰ Dražba naj bi trajala od 4. avgusta do 3. septembra, vsak dan od 8.30 do 12.00 in od 13.00 do 18.00. Predmete si je bilo mogoče ogledati med 1. in 3. avgustom ter pol ure pred začetkom dražbe vsak dražbeni dan. Razpored po posameznih dnevih so si kupci lahko ogledali na okrajnem sodišču v Murski Soboti, kjer so dobili na vpogled tudi seznam predmetov s cenilno vrednostjo. Za tiste, ki so bili pripravljene odšteti 20 dinarjev, je bil na voljo že omenjeni tiskani cenilni katalog, ki vključuje tudi dražbene pogoje in razpored prodaje. Načrtovani urnik dražbe je sledil zaporednim številkam v cenilnem katalogu in ne posameznim kategorijam predmetov.⁶¹ Le za tri prodajne dneve v septembru je bila načrtovana razprodaja knjig iz knjižnice, ki so jo nazadnje kar v kosu prodali šele 13. aprila 1931.⁶²

Josip Mal je prišel nakupovat v Mursko Sobotu že prvi dan, 4. avgusta. V prvih dneh naj bi se prodajali predmeti iz grajske kapele, hodnika v prvem nadstropju in obednice oziroma sobe številka 1, česar se niso strogo držali.⁶³ Poleg Josipa Mala in nekaj domačinov so prvi dan dražili in kupovali kupci iz drugih delov banovine, denimo Josip Lenarčič z Vrhnike, pa tudi kupci iz Zagreba, med njimi dr. Gmas (Gmaz), starinar Mirko Žugec in banska uprava v Zagrebu, nadalje predstavnik samostana iz Čakovca in odvetnik Geza Kodella iz Gradca. Čeprav je imel Mal na razpolago več kot 200.000 dinarjev, je bil prvi dan razmeroma zadržan pri nakupih. Med predmeti, ki so bili na vrsti, je bilo namreč malo takšnih, ki sta jih s Steletom izbrala kot primerne za muzej. Tako je kupil le kredenci iz obednice (ki jo je Stele imenoval tudi kredenčna soba) in majhno komodo iz

⁵⁶ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930).

⁵⁷ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 17 (14. 7. 1930).

⁵⁸ O zanimanju za Szapáryjevo knjižnico gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231, št. 8 (3. 6. 1930), 25 (28. 7. 1930); Arhiv NMS, 1930, spisi št. 698 (2. 9. 1930), 699 (3. 9. 1930), 709 (6. 9. 1930). O knjižnici gl. tudi KŪZMIČ 1986 (op. 23), str. 113.

⁵⁹ INDOK center, Grad Murska Sobota, spisovno gradivo, 145/1930 (23. 5. 1930).

⁶⁰ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 21 (s. d.). Dražbeni oklic so nameravali objaviti v več domačih in tujih časopisih: *Novine, Uradni list, Jutro, Slovenec, Novosti, Obzor, Morgenblatt, Tagespost, Magyar Hirlap* in *Est*, gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 7 (28. 5. 1930). Za posamezne objave oklica gl. mdr. *Jugoslovan*, 1/41, 22. 7. 1930, str. 8; *Jutro*, 11/167, 22. 7. 1930, str. 9; *Mariborski večernik*, 4/165, 23. 7. 1930, str. 2.

⁶¹ Po posameznih kategorijah predmetov so le nekaj mesecev prej razprodajali zapuščino zbiralca Karla viteza pl. Strahla v Stari Loki na Gorenjskem, gl. KOMIČ MARN 2016 (op. 8), str. 141.

⁶² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 58 (13. 4. 1931).

⁶³ Za prva dva dneva je bila predvidena prodaja predmetov, ki so v cenilnem katalogu navedeni pod št. 1–349, gl. *Velika javna dražba 1930* (op. 4), str. 1–12.

2. Rezljana kredenca s prizori Jezusovega rojstva, sv. Treh kraljev in Jakobovega boja z angelom, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

tako imenovane kadilske sobe, verjetno po lastni presoji pa se je odločil še za stari zastavi iz oratorija.⁶⁴ Za naštete predmete je odštél 20.250 dinarjev iz muzejskega proračuna, h katerim je bilo treba primakniti še sodno takso v višini enega odstotka končne cene, vse skupaj pa je zneslo približno 7000 dinarjev več od cenilne vrednosti. V zbirkah Narodnega muzeja sta se ohranili tako kredenci kot tudi zastavi, vendar v skoraj 90 letih od nakupa noben od kosov ni bil ne razstavljen ne publiciran. Resda je bila ena od zastav že v času nakupa strgana, napisi na obeh pa so že pred letom 1925 zbledeli, a po Mantuanijevih navedbah naj bi bili zastavi povezani s kronanji ogrskih kraljev, čemur pritrjujeta letnici nastanka zastav 1792 (kronanje Franca I.) in 1830 (kronanje Ferdinanda V.), ki ju najdemo v cenilnem katalogu.⁶⁵ Za bogato rezljano »nemško« kredenco iz 17. stoletja s prizori Jezusovega rojstva, Svetih treh kraljev in Jakobovega boja z angelom, ki jo je Stele natančno opisal in tudi fotografiral, je muzej odštél 9500 dinarjev (sl. 2).⁶⁶ Manjša italijanska kredenca iz 2. polovice

17. stoletja, ki je dosegla ceno 5000 dinarjev, je sedaj v slabem stanju.⁶⁷ Stele jo je natančno opisal, vendar je ni fotografiral, a na srečo se je njena prvotna podoba ohranila na fotografiji v *Ilustriranem Slovincu*.⁶⁸ Mal in Stele sta sicer na nakupovalni seznam uvrstila še eno krasno rezljano omarico z nastavkom, katere vrednost je bila ocenjena na 5000 dinarjev, a jo je – prav tako 4. avgusta – za 13.000 dinarjev kupil dr. Gmas iz Zagreba.⁶⁹ Sklepamo lahko, da si Mal ni mogel privoščiti pretiranega draženja in da je nazadnje moral želeno omarico prepustiti kupcu z globljim žepom. Žal v muzejskih zbirkah še ni bilo mogoče najti male komode, ki jo je Mal kupil prvi dan dražbe. Iz opisa v cenilnem katalogu in Steletovih zapiskov izvemo, da je šlo za malo, zelo »bewegt« baročno komodo z dvema predaloma na visokih nogah, izdelano iz furniranega orehovega lesa.⁷⁰

⁶⁴ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 2–4 (4. 8. 1930).

⁶⁵ Prim. PAM, SI-PAM/0640, š. 430, spis E 231/30, Notarski akt, str. 3; *Velika javna dražba 1930* (op. 4), str. 1–2, kat. št. 30–31.

⁶⁶ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 54 (22. 5. 1930); PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 3 (4. 8. 1930).

⁶⁷ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 3 (4. 8. 1930).

⁶⁸ Prim. Začetki našega 1932 (op. 13), str. 7.

⁶⁹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 4 (4. 8. 1930). Za fotografijo omarice gl. INDOK center, Grad Murska Sobota, slikovno gradivo, neg. št. 16041 (foto: France Stele).

⁷⁰ Prim. UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 53v (22. 5. 1930); *Velika javna dražba 1930* (op. 4), str. 13, kat. št. 370; PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 4 (4. 8. 1930).

Čeprav se je prvi dan dražbe za 274.959 dinarjev prodalo več kot 110 predmetov, pri čemer je pozitivna razlika med končno in izklicno ceno znašala 58.074 dinarjev, so dražbo prekinili. Vmešal se je namreč Josip Benko, ki je skupaj z zastopnikom zavezane stranke opozoril sodišče na »mno-goštevilstvo premičnin, njihovo raznovrstnost, umetniško in historično vrednost« in verjetnost, da se zanje v predvidenem roku ne bo našlo primernih kupcev.⁷¹ Zato je murskosoboško sodišče naslednji dan izdalo sklep, s katerim je dovolilo prodajo »iz proste roke« tistih premičnin, ki se ne bodo prodale na načrtovani redni dražbi, pod pogojem, da se ne smejo prodajati pod cenilno vrednostjo.⁷² Benko je sodišče prepričal tudi tako, da je prevzel jamstvo za morebitni primanjkljaj pri končnem izkupičku glede na skupno cenilno vrednost in položil »primerno varščino« v znesku 300.000 dinarjev.⁷³ Iz sklepa ni povsem jasno, kakšne so bile Benkove namere, vendar glede na to, da je naposled prav on nakupil največ kosov grajske opreme, kaže, da je na vsak način želel znižati prodajne cene in čimprej izprazniti murskosoboški grad.

Dražbeni zapisnik razkriva, da je drugi dražbeni dan v Murski Soboti potekal šele 18. septembra 1930, torej kar poldrugi mesec po začetku prodaje. Sodišče je odločilo, da bo prodaja od tega dne do vključno 30. novembra potekala vsak četrtek, petek in soboto.⁷⁴ Tako so se od 18. septembra naprej zaporedoma zvrstili trije prodajni dnevi, na katerih so za 473.646 dinarjev prodali veliko število predmetov, katerih cenilna vrednost je bila 277.473 dinarjev. Načrtovanega razporeda razprodaje se niso več strogo držali, največ je bilo prodanih predmetov iz prvega nadstropja, kjer je Szapáry hranil najdragocenejšo opremo. Kupcev je bilo veliko, iz slabo berljivih podpisov v dražbenem zapisniku pa razberemo nekatere nove priimke, kot so npr. Melihar,⁷⁵ Novak, dr. Viola, Rukavina, Rovšek,⁷⁶ Kugli,⁷⁷ Lipovšek, Weiss, Lovše, Bratina,⁷⁸ Novakovič, Kodila, Maček, Moschinsky, Ožbolt, Petrovič in Rosenberg.⁷⁹ Tudi ravnatelj Narodnega muzeja Josip Mal je prišel v Mursko Sobotu in v teh treh dneh zelo velikopotezno kupoval. Morda v bojazni, da bodo razprodajo spet prekinili, je za muzej nakupil kar 38 predmetov, katerih prodajne cene so dosegle skupni znesek 182.610 dinarjev, kar pomeni, da je Narodni muzej med 18. in 20. septembrom prispeval dobro tretjino celotnega izkupička. Kot omenjeno, so v teh dneh prodajali opremo prvega nadstropja murskosoboškega gradu, pri čemer je Mal po najboljših (finančnih) močeh sledil nakupovalnemu seznamu, ki sta ga sestavila s Steletom, vendar je tu in tam izbral še kak predmet manjše vrednosti, ki je pritegnil njegovo pozornost. Oprema velikega salona v prvem nadstropju je bila prava paša za oči ljubitelja in poznavalca. France Stele je leta 1930 ovekovečil podobo reprezentativnega prostora in ga označil za plesno dvorano, odličen vpogled v nekdanji blišč osrednjega grajskega prostora pa omogočajo fotografije, ki so nastale v velikem salonu konec 19. stoletja (sl. 3–4). Za dragoceno rokokojsko sedežno garnituro iz

⁷¹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 30 (5. 8. 1930).

⁷² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 30 (5. 8. 1930).

⁷³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 30 (5. 8. 1930).

⁷⁴ Dražba v gradu grofa Szapáryja, *Jugoslovan*, 1/90, 16. 9. 1930, str. 3.

⁷⁵ Že omenjeni Stanko Melihar, gimnazijski profesor v Murski Soboti.

⁷⁶ Verjetno Maks Rovšek, trgovec s starinami.

⁷⁷ Predstavnik bogate trgovske družine Kugli iz Zagreba, verjetno Rudolf, gl. Olga MARUŠEVSKI, Kugli, *Hrvatski biografski leksikon*, 8, 2013, str. 306–307.

⁷⁸ Sreski načelnik Franc Bratina in njegova žena sta večkrat prišla na dražbo v murskosoboškem gradu.

⁷⁹ Za razliko od razprodaje Strahlovega imetja, kjer je notar Števo Šink prizadevno in čitljivo prepisal celoten dražbeni zapisnik, pri čemer je k priimkom kupcev pripisal tudi kraje, od koder so prišli, je zapisnik dražbe v Murski Soboti nastajal sprti, o identiteti kupcev pa pričajo zgolj njihovi večinoma slabo čitljivi lastnoročni podpisi.

3. Veliki salon v murskosoboškem gradu na fotografiji iz leta 1930

4. Veliki salon v murskosoboškem gradu na fotografiji iz let 1895–1899

črnega, deloma pozlačenega lesa s pripadajočo mizo iz zelenega marmorja, ki je že vsaj od devetdesetih let 19. stoletja stala pri rokokojski peči v kotu, je moral Mal tekmovati z drugimi kupci, zato je zanjo plačal 20.000 namesto 10.200 dinarjev.⁸⁰ Garnitura, ki jo poleg mize sestavljajo še zofa s tremi sedeži, štiri fotelji in stola brez naslonjala, je sedaj v vsem svojem blišču razstavljena na gradu Rajhenburg.⁸¹ Stele si je v svoje zapiske zabeležil tudi krasna lestenca iz brušenega stekla na 24 vej, ki sta razsvetljevala razkošno opremljeni prostor, vendar se Mal verjetno ni spuščal v draženje njunih že tako visokih cen.⁸² Namesto tega je teden dni pozneje izbral manjši stekleni lestenec na 12 vej iz biljardne sobe.⁸³ V velikem salonu je za 14.900 dinarjev izdražil še dragoceno zrcalo v baročnem figuralno rezljanem pozlačenem okvirju, katerega vrednost je Mantuani ocenil na 12.000 dinarjev (sl. 5).⁸⁴ Vsi trije strokovnjaki so menili, da gre za dragoceno umetnino, saj si je tudi Stele natančno zapisal »zrcalo z zelo bogato tudi figuralno pozlačeno rezbarijo iz sr. 18. st.«.⁸⁵ Vendar so zaradi pomanjkanja komunikacije z lastnikom grofom Ladislavom Szapáryjem oziroma zaradi slabega poznavanja zgodovine nastajanja Szapáryjeve zbirke vsi trije spregledali žlahtno provenienco razkošno okvirjenega zrcala. Na podlagi sorodstvenih vezi rodbine Szapáry z beneško rodbino Morosini-Gatterburg lahko provenienci zrcala sledimo nazaj v čas njegovega nastanka v 18. stoletju. Prepoznamo ga namreč v dražbenem katalogu zbirke grofice Loredane Morosini-Gatterburg v Benetkah, ki je bila razprodana leta 1894.⁸⁶ Iz sočasnih objav o poteku beneške dražbe izvemo, da je na njej kupoval tudi »grof Szapáry«.⁸⁷ Ladislavov oče Geza torej ni podedoval dela zbirke, kot je to veljalo doslej,⁸⁸ temveč je svoj delež dediščine prejel v denarju, predmete – med drugim tudi obravnavano zrcalo – pa je na dražbi zbirke Morosini-Gatterburg nakupil bodisi Ladislav bodisi njegov oče Geza Szapáry. Dragoceno umetnino, ki jo prepoznamo na vseh starejših fotografijah velikega salona in ki, kot kaže, vse od prihoda v muzejski fond nikoli ni bila razstavljena ali kako drugače obravnavana, lahko primerjamo z dvema izjemnima okvirjema portretov članov rodbine Morosini, ki so ju Szapáryjevi kupili na isti dražbi v Benetkah in ki ju je grof Ladislav Szapáry pozneje hranil v Budimpešti.⁸⁹

⁸⁰ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7 (18. 9. 1930).

⁸¹ Gl. Grajsko pohištvo 18. in 19. stoletja iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, <https://www.gradrajhenburg.si/razstave/stalne-razstave/grajsko-pohistvo-18-in-19-stoletja-iz-zbirke-narodnega-muzeja-slovenije> (26. 12. 2018).

⁸² Ocenjena sta bila na 10.000 dinarjev vsak. Enega je odpeljal v Zagreb trgovec Kugli, drugega je po znižani ceni 5.000 dinarjev dobil kupec s priimkom Berger, morda murskosoboški občinski odbornik Bela Berger. Zanj gl. Borut BRUMEN, *Na robu zgodovine in spomina. Urbana kultura Murske Sobote med letoma 1919 in 1941*, Murska Sobota 1995, str. 128. Za prodajo lestencev prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 44 (29. 11. 1930), 53 (6. 3. 1931).

⁸³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16 (26. 9. 1930).

⁸⁴ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7 (18. 9. 1930).

⁸⁵ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 47v (22. 5. 1930).

⁸⁶ Prim. *Catalogue des objets d'art et d'ameublement /.../, perles, diamants, bijoux /.../, tableaux anciens et modernes dont la vente /.../ par suite du décès de M.me la comtesse Lauredana Gatterburg-Morosini a Venise /.../ 15 /.../ 22 mai 1894, et jours suivants*, Milano 1894, str. 28, kat. št. 318: »Grande glace dans un très beau cadre italien composé d'ornements rocaille, de trophées d'armes, de figures de génies soutenant un casque et de figures d'esclaves enchaînés. – Haut., 2 m. 55 cent.; larg., 1 m. 80 cent.«.

⁸⁷ Prim. L'eredità Morosini Gatterburg, *Gazzetta di Venezia*, 152/142, 24. 5. 1894, str. 89.

⁸⁸ Tako Axel VÉCSEY, *The Reception of Seventeenth- and Eighteenth-Century Italian Painting in Hungary. Taste and Collecting. Caravaggio to Canaletto. The Glory of Italian Baroque and Rococo Painting*, Szépművészeti Múzeum, Budapest 2013, str. 110; DONADELLO 2013 (op. 2), s. p.

⁸⁹ Prim. *Catalogue des objets* 1894 (op. 86), str. 28, kat. št. 316–317; Elegett múkincsek, *Vasárnapi Újság*, 55/2, 12. 1. 1908, str. 33; László MRAVIK, »Sacco di Budapest« and the Depredation of Hungary 1938–1949. *Works of Art Missing from Hungary as a Result of the Second World War*, Budapest 1998, str. 231.

5. Beneško ogledalo na fotografiji iz leta 1930, sedaj v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani

Primerjava z izgubljenima okvirjema, ki ju poznamo samo po fotografijah, kaže na možnost, da je tudi okvir za zrcalo nastal sredi 18. stoletja za slavno beneško rodbino Morosini.

V sosednjem damskem salonu je Mal izbral več predmetov kot v velikem salonu. Štiridelna rokokojska španska stena, katere polnilo je neznano kdaj nadomestil nekoliko novejši gobelin, je obnovljena in razstavljena v gradu Rajhenburg.⁹⁰ Kupljena je bila kot del večje garniture iz pozlačenega lesa, ki so jo sestavljali še ogledalo v starem rezljanem baročnem okvirju, pozlačena kotna konzolna mizica z omarico, miza z marmorno ploščo, rokokojska zofa, *chaise-longue*, stola z naslonjalom in fotelja.⁹¹ Za vse to je direktor muzeja odštel 40.900 dinarjev, pri čemer se je moral pošteno potruditi z draženjem, saj je izklicna cena naštetih kosov znašala 14.400 dinarjev.⁹² Posamezni kosi so bili nekdanj razstavljeni na blejskem gradu, sedaj so v že omenjeni zbirki pohištva v gradu Rajhenburg.⁹³ Mal se je zavedal, da gre za kakovostno celoto, saj je fotografijo (sicer nepopolne) garniture s špansko

⁹⁰ Gl. Grajsko pohištvo 18. in 19. stoletja iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, <https://www.gradrajhenburg.si/razstave/stalne-razstave/grajsko-pohistvo-18-in-19-stoletja-iz-zbirke-narodnega-muzeja-slovenije> (26. 12. 2018).

⁹¹ Prim. *Velika javna dražba* 1930 (op. 4), str. 17–18, kat. št. 478, 480, 488–492, 506.

⁹² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7 (18. 9. 1930).

⁹³ Gl. Grajsko pohištvo 18. in 19. stoletja iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, <https://www.gradrajhenburg.si/razstave/stalne-razstave/grajsko-pohistvo-18-in-19-stoletja-iz-zbirke-narodnega-muzeja-slovenije> (26. 12. 2018).

6. Damski salon v murskosoboškem gradu na fotografiji iz leta 1930

7. Damski salon v murskosoboškem gradu na fotografiji iz let 1895–1899

8. Johann Daniel Donat: Ženski portret, 1808, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

steno vred vključil v leta 1931 izdani *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani*.⁹⁴ Poleg naštetega in druge opreme sta interier damskega salona dopolnjevala bogato vložena komoda v slogu Ludvika XVI. in baročni naslonjač, tapeciran s pristnim starim gobelinom, ki sta prav tako našla svoj prostor v muzejskem *Vodniku* iz leta 1931.⁹⁵ Stele je fotografiral večino izbranih predmetov, vendar leta 1930 v gradu že dolgo nihče ni prebival, zato nam fotografije iz tega časa ne kažejo prave podobe nekdanjih interierjev (sl. 6). Konec 19. stoletja so v damskem salonu naredili samo en posnetek, ki pa vendarle zgovorno priča o tem, da je bil to eden izmed najbolj reprezentativno opremljenih grajskih prostorov (sl. 7).

Mal je v prvem nadstropju izbral še nekaj predmetov. Težko je reči, zakaj je (četudi za majhen denar) kupil diletantsko veduto mesta Reka iz tako imenovane sobe Marije Terezije.⁹⁶ Morda je želel v muzeju ohraniti spomin na kraj, kjer so trije grofje Szapáry službovali kot guvernerji.⁹⁷ Za doprski portret neznanega dekleta

iz leta 1808 v empirskem okvirju, ki je visel v grofičini pisarni (verjetno delovni sobi Ladislavove matere Marie), je odštel nekaj več kot 2000 dinarjev, vendar ni jasno, kaj ga je na njem pritegnilo (sl. 8).⁹⁸ Morda slikarjeva signatura *Donat 1808*, ki priča o tem, da gre za delo Johanna Daniela Donata (1744–1830), v Prusiji rojenega umetnika, ki je slikal na Dunaju, Češkem in Madžarskem.⁹⁹ Med kvalitetnimi portreti izpod Donátovega čopiča najdemo podobe članov rodbine Szapáry, eno njegovih zgodnjih del hrani Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož.¹⁰⁰ V istem prostoru so hranili tudi relief iz alabastra v novejšem črnem okvirju z upodobitvijo Suzane in dveh starcev iz okrog leta 1600, ki ga je Stele označil za italijansko delo 16. stoletja.¹⁰¹ O umetnini majhnih dimenzij, ki jo je – ocenjeno

⁹⁴ Prim. *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturnozgodovinski del*, Narodni muzej, Ljubljana 1931, str. 164.

⁹⁵ Prim. *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 155, 170. Za novejšo objavo gl. *Narodni muzej Slovenije. Zgodovinske in umetnostne zbirke* (ur. Maja Lozar Štamcar), Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2011, str. 122.

⁹⁶ Prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 9 (18. 9. 1930); HORVAT, KOS 2011 (op. 23), str. 193, kat. št. 707.

⁹⁷ Za službovanje gl. DONADELLO 2013 (op. 2), s. p.

⁹⁸ Prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 8 (18. 9. 1930); HORVAT, KOS 2011 (op. 23), str. 167, kat. št. 566.

⁹⁹ Gl. Emese RÉVÉSZ, Donat, Johann Daniel, *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 28, str. 490. Gl. tudi seznam slikarjevih del: Donát János múveinek jegyzéke, <https://docplayer.hu/1449002-Donat-janos-muveinek-jegyzeke.html> (14. 1. 2019).

¹⁰⁰ Prim. Andreja VRIŠER, *Noša v baroku na Slovenskem*, Ljubljana 1993, str. 117, kat. št. 112.

¹⁰¹ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 49 (22. 5. 1930); *Velika javna dražba* 1930 (op. 4), str. 24, kat. št. 665.

9. Garderobna omara, 2. polovica 18. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

10. Garderobna omara, konec 17. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

na 10.000 dinarjev – Mal kupil za 11.100 dinarjev,¹⁰² ne vemo veliko, saj se njen posnetek ni ohranil, medtem ko je v muzejskih zbirkah za zdaj ni mogoče najti.

V preostalih prostorih prvega nadstropja se Mal in Stele ob svojem prvem obisku gradu konec maja nista predolgo mudila. A med razprodajo je Mal poleg že omenjenega steklenega lestenca v biljardni sobi opazil in kupil stenski kartuši s triramnima svečnikoma, od katerih je bila ena leta 1969 razstavljena na razstavi v Narodnem muzeju.¹⁰³ V sobi, ki v cenilnem katalogu nosi številko 10 (iz zastavnega inventarja iz leta 1925 in Steletovih zapiskov izvemo, da je šlo za spalnico), sta Mal in Stele izbrala pisalni predalnik s konca 18. stoletja s tremi predali in »z intarzijo s košaricami«,¹⁰⁴ pritegnil ju je tudi veliki *chiffonier* z vloženi dvokrilnimi vrati, na katerih so upodobljene štiri alegorične figure (sl. 9).¹⁰⁵ Oba kosa, za katera je muzej na dražbi odštel skupaj 21.210 dinarjev, sta bila pozneje večkrat predstavljena na razstavah in obravnavana v literaturi.¹⁰⁶ V spalnici je visela tudi že omenjena dragocena slika *Kristusovo sorodstvo*, ki jo je Stele v svojih zapiskih zelo natančno

¹⁰² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 8 (18. 9. 1930).

¹⁰³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7 (18. 9. 1930). Gre za stenska svečnika iz prve polovice 18. stoletja s po tremi usločeni kovinskimi kraki in ogledaloma v bogato ornamentiranih kartušah iz pozlačenega in polihromiranega lesa, višine 82 cm, gl. Vesna BUČIČ, *Svetila. Oblike in namen*, Narodni muzej, Ljubljana 1969, str. 94, kat. št. 102.

¹⁰⁴ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 50, 51v (22. 5. 1930).

¹⁰⁵ Mantuani je leta 1925 v ženskih figurah prepoznal Lepoto, Resnico, Krepost in Pregreho, Stele je menil, da gre za štiri »čednosti«, prim. SI-AS 934, Mantuani Josip, 1889–1941, fasc. 9; UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 51v (22. 5. 1930). Za omaro gl. *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 163.

¹⁰⁶ Gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 9 (18. 9. 1930); Maja LOZAR ŠTAMCAR, Shrambeno pohištvo v plemiških zapuščinskih inventarjih 17. in 18. stoletja na Slovenskem, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 40/2, 1992, str. 95; Maja LOZAR ŠTAMCAR, Eva KOCUVAN, *Pisalno pohištvo na Slovenskem. Zgodbe o lepoti, moči in vrednotah od 16. stoletja do danes. Vodnik po razstavi*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2016, str. 33 (inv. št. N 36599).

11. Empirska ura, ok. 1800,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

12. Komoda v slogu Ludvika XVI. na fotografiji iz leta
1930, sedaj v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani

opisal (sl. 1).¹⁰⁷ Mal je 19. septembra nadaljeval z nakupom dveh dragocenih zgodnjebaročnih masivnih omar iz orehovine, ki sta stali v tako imenovani generalski sobi¹⁰⁸ v drugem nadstropju. Za dvokrilno omaro s tremi zavitimi stebri z akantovimi kapiteli in bogato rezljanim okrasjem ter še eno s tremi velikimi in štirimi manjšimi zavitimi stebri ter bogato rezljano okrasno letvijo in izrezljanimi dvoglavimi orli na prednjih stranicah (sl. 10) je plačal 33.000 dinarjev, kar je 9000 več od njune izklicne cene.¹⁰⁹ Istega dne se je odločil še za empirsko posteljo iz mahagonija, valjasto nočno omarico iz prve polovice 19. stoletja, stara stola, kovano visečo svetilko s konca 18. stoletja in empirsko uro s pozlačenimi lesenimi vojaškimi figuricami, orli in kovinskim reliefom puttov kovačev (sl. 11).¹¹⁰ Naslednji dan, torej 20. septembra, je v drugem nadstropju izbral samo še manjšo rezljano skrinjo in staro nočno omarico, ki ju je kupil za majhen znesek.¹¹¹ Kot kaže, pa se s tem ni zadovoljil, saj se je nato vrnil še v damski salon v prvem nadstropju in po visoki izklicni ceni 25.000 dinarjev kupil do takrat še neprodano bogato vloženo komodo v slogu Ludvika XVI. (sl. 12).¹¹²

¹⁰⁷ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 50v–51v (22. 5. 1930).

¹⁰⁸ Že leta 1925 so prostor označili za sobo generala Kazanoviča, Stele ji je rekel generalska soba, v njej pa je bilo zelo veliko kosov pohištva in raznih predmetov, tako da lahko sklepamo, da je šlo za neke vrste shrambo. Prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Notarski akt (18. 4. 1925); UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 55 (22. 5. 1930).

¹⁰⁹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 10 (19. 9. 1930). Za omari gl. *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 160; Maja LOZAR ŠTAMCAR, Baročne garderobne omare iz fonda Narodnega muzeja v Ljubljani, *Argo*, 33–34, 1992, str. 20–21; *Narodni muzej* 2011 (op. 95), str. 138.

¹¹⁰ Primerjava današnjega stanja ure s Steletovim posnetkom iz leta 1930, ki ga hrani INDOK center, kaže, da uri manjkata pozlačena lesena vojščaka.

¹¹¹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 12–13 (20. 9. 1930).

¹¹² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 13 (20. 9. 1930). Gl. tudi *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 170.

Po nekajdnevem premoru se je dražba nadaljevala 25., 26. in 27. septembra. Obisk je bil precej slabši kot prve štiri prodajne dni, poleg župana Benka in direktorja Mala je v teh treh dneh na dražbo prišlo le dober ducat kupcev. Čeprav so se vrnilo dr. Kodella iz Gradca, starinar Žugec iz Zagreba in predstavniki zagrebškega muzeja oziroma banske uprave, so vsi kupci skupaj zapravili samo 130.079 dinarjev za predmete, vredne 81.860 dinarjev. Če upoštevamo, da je kar 42.705 dinarjev od iztrženega zneska prispeval ravnatelj Narodnega muzeja, vidimo, da je dražba konec septembra potekala zelo počasi in da je zanimanje zanjo že upadlo. Mal je kupil le dva dragocenejša kosa, in sicer pozlačeno mehanično uro v obliki krogle za 15.010 dinarjev in francosko komodo z belo marmorno ploščo v slogu Ludvika XVI. za nekaj več kot 6000 dinarjev.¹¹³ V nasprotju z zgoraj omenjeno empirsko uro, ki ni bila nikoli publicirana, je mehanično uro Josip Mal leta 1931 vključil v muzejski *Vodnik*; njena velika posebnost je vrstica, s katero jo je mogoče pritrčiti na strop, da prosto visi v prostoru.¹¹⁴ Na drugi strani pa pozneje poškodovana¹¹⁵ francoska komoda ni pritegnila posebne pozornosti, čeprav jo je že Mal povezal z eno od komod v monografiji Hermanna Schmitza o slogovnem razvoju pohištva.¹¹⁶ Sodeč po prodajni ceni (10.100 dinarjev) in Steletovih posnetkih, je bila leta 1930 še v odličnem stanju (sl. 5). Primerjamo jo lahko tudi z zelo podobno komodo, ki jo je sredi 19. stoletja po vzoru pohištva v slogu Ludvika XVI. izdelal francoski specialist za marketerijo Hippolyte Pretot in katere vrednost na sodobnem umetnostnem trgu je bila nedavno ocenjena na 125.000 ameriških dolarjev.¹¹⁷ Da gre pri tej komodi za delo iz 19. stoletja, dokazuje dvojna signatura (*Pretot*) tik pod robom marmorne plošče. Komoda iz Szapáryjeve zbirke je za dobrih 40 centimetrov širša od Pretotove, zato lahko sklepamo, da muzej hrani zelo kakovostno in dragoceno delo s konca 18. stoletja in ne poznejšega (četudi kakovostnega) posnetka. Oceno vrednosti komode potrjuje tudi njena postavitev v murskosoboškem gradu. Že konec 19. stoletja je stala na najbolj prominentnem mestu, in sicer na sredini podolžne stene nasproti oken v velikem salonu, nad njo pa je viselo že omenjeno dragoceno beneško ogledalo iz srede 18. stoletja. Potem ko so v veliki salon obesili portret Ladislava in njegove matere grofice Márie Szapáry, rojene grofice Győry de Radvány (verjetno po njeni smrti leta 1908), so nekatere slike in nekaj kosov pohištva prerazporedili, vendar Steletov posnetek kaže, da sta francoska komoda in beneško ogledalo ostala v velikem salonu, in sicer v kotu med vrati in oknom nasproti rokokojske peči (sl. 3).

Zanimivi so tudi nekateri drugi Malovi nakupi v teh dneh. Za majhen denar je pridobil pisalno mizo s sedmimi predali in pristnimi okovi s konca 18. stoletja, ki je bila nedavno razstavljena na razstavi pisalnega pohištva na Slovenskem (sl. 13).¹¹⁸ Izbral je še več vloženih stolov *chippendale* iz

¹¹³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16–17 (26. 9. 1930).

¹¹⁴ *Vodnik po zbirkah 1931* (op. 94), str. 128–129. Gl. tudi Vesna BUČIČ, *Renesančne ure v Sloveniji*, *Situla*, 20/21, 1980, str. 503, sl. 9; Vesna BUČIČ, *Ure skozi stoletja*, Narodni muzej, Ljubljana 1990, str. 62.

¹¹⁵ Iz starejšega posnetka iz muzejske dokumentacije je razvidno, da so noge komode polomljene.

¹¹⁶ Podatek je posredoval v dopisu Zbornici za trgovino, obrt in industrijo, gl. Arhiv NMS, 1930, št. 821 (27. 10. 1930). Prim. tudi Hermann SCHMITZ, *Das Möbelwerk. Die Möbelformen vom Altertum bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*, Berlin 1963, str. 265.

¹¹⁷ Gl. A Fantastic Quality Mid-19th Century Gilt Bronze Mounted Commode By Pretot, <http://www.onlinegalleries.com/art-and-antiques/detail/a-fantastic-quality-mid-19th-century-gilt-bronze-mounted-commode-by-pretot-by-hippolyte-edme-pretot/88237> (28. 12. 2018).

¹¹⁸ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16 (26. 9. 1930). Za mizo gl. *Slovinci v letu 1789* (ur. Jasna Horvat), Narodni muzej, Ljubljana 1989, str. 143, kat. št. 97; Maja LOZAR ŠTAMCAR, *Pisalno pohištvo v 18. stoletju na Slovenskem, Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2011, str. 106; LOZAR ŠTAMCAR, KOCUVAN 2016 (op. 106), str. 33 (inv. št. N 2970).

13. Pisalna miza, konec 18. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

14. Stol, sredina 18. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

orehovine, od katerih štirje, ki so ohranjeni v muzejskem fondu, pričajo o opreми murskosoboškega gradu – takšnih stolov je bilo tam več kot dvajset – poleg tega pa tudi omogočajo prepoznavanje stolov iste provenience (sl. 14).¹¹⁹ V zagrebškem Muzeju za umetnost in obrt denimo hranijo vsaj enega teh stolov, banska uprava iz Zagreba jih je namreč za muzej na dražbi v Murski Soboti leta 1930 kupila kar šest.¹²⁰

Mal je v teh treh dneh po lastnem izboru kupil še en manjši lestenec, staro zrcalo, dve klopi in tri konzolne mize.¹²¹ Odločil se je tudi za dragoceno konjsko uzdo, orientalsko delo iz starega rdečega usnja in skoraj pol kilograma srebra z bronastimi in pozlačenimi deli.¹²² Ni se ustavljal pri nepreglednih količinah izdelkov umetne obrti iz porcelana, stekla in drugih materialov, izbral je samo dva svečnika in žardinjero iz budimpeškega porcelana znamke Herend (sl. 15) ter krožnik in skodelico s podstavkom, oboje del servisa z vžganim grbom grofa Szapáryja (sl. 16).¹²³ Pritegnila ga

¹¹⁹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16 (26. 9. 1930). Za dva od stolov gl. *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 165. Gl. tudi *Slovenci* 1989 (op. 118), str. 154, kat. št. 197; HORVAT 2009 (op. 14), str. 444.

¹²⁰ *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (ur. Vladimir Maleković), Muzej za umetnost i obrt, Zagreb 1993, str. 239, kat. št. 13. Na podlagi primerjave zapisov v cenilnem in dražbenem zapisniku ter podatkov iz muzejskih katalogov oz. spletnih strani je bilo mogoče ugotoviti, da v zagrebškem Muzeju za umetnost in obrt hranijo še najmanj devet drugih stolov, dvokrilno omaro z delno zastekljenimi vrati in empiriski lestenec, kar vse izvira iz Szapáryjeve zbirke, prim. MUO AthenaPlus, <http://athena.muio.hr>, inv. št. MUO-002582–002587, MUO-002578–002579, MUO-002592, MUO-046198 (14. 12. 2018). Za lestenec prim. *Hidden Treasure of the Museum of Arts and Crafts*, Zagreb (ur. Miroslav Gašparović), Muzej za umetnost i obrt, Zagreb 2006, str. 250, kat. št. 21. Za nakupe muzeja in banske uprave na dražbi v murskosoboškem gradu prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7–10, 12–13, 16–17 (18.–20. 9., 27. 9. 1930).

¹²¹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 14, 16 (25.–26. 9. 1930).

¹²² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16 (27. 9. 1930). NMS hrani kupljeno uzdo v zbirki orožja in bojne opreme.

¹²³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 16–17 (26.–27. 9. 1930). Za enega od svečnikov gl. Mateja KOS, *Belo zlato. Porcelan iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2015, str. 130–131.

15.

16.

17.

18.

19.

15. Svečnik girandole, Herend,
Madžarska, 2. polovica 19. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

16. Krožnik in skodelica s podstavkom iz servisa
z vžganim grbom grofa Szapáryja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

17. Stol, ok. 1860–1870,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

18. Naslonjač, 2. polovica 19. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

19. Etažera, 2. polovica 19. stoletja,
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

20. Stol in naslonjač v Szapáryjevem stanovanju v Budimpešti na fotografiji iz leta 1908

je tudi garnitura pohištva, prevlečenega z modrim baržunom, iz katere je izbral stola s pozlačenim ogrodjem, star fotelj z novo preobleko in konzolno etažero (sl. 17–19).¹²⁴ Kosi se na prvi pogled ne zdijo nič posebnega in tudi Stele si jih ob svojem obisku ni zapisal. Njihovo vrednost lahko iščemo v starejši provenienci, saj stola in naslonjač prepoznamo na posnetku, ki je nastal v Szapáryjevi rezidenci v ulici Szép (*Szép utca*) v Budimpešti leta 1908 (sl. 20). V začetku tega leta se je v Szapáryjevem stanovanju vnel požar, ki je uničil večino grofovih umetniških zakladov, med drugim enega od že omenjenih poznobaročnih portretov z rezljanim okvirjem.¹²⁵ Del preostanka opreme so po letu 1908 prepeljali na grad v Murski Soboti, med drugim torej oba stola in fotelj s prevleko iz modrega baržuna (verjetno pa tudi konzolno etažero), ki jih je pozneje kupil Josip Mal.

Dražba se je nadaljevala v oktobru, ko so izvedli še 14 prodajnih dni, vendar v dražbenem zapisniku podpisa Josipa Mala ne zasledimo več. Le za 4. oktober je muzej naveden kot

kupec dragocene komode, ki je bila prodana za izklicno ceno 35.000 dinarjev.¹²⁶ Usločena komoda na visokih nogah z dvema večjima in dvema manjšima predaloma iz politiranega palisandrovega furnirja je bogato okrašena s slonokoščeno markerijo, posneto po grafičnih predlogah. Na zgornji plošči je upodobljena Aurora po Guidu Reniju, stranice krasijo fantastična bitja in groteske, v medaljonih pa prepoznamo umetnike, znanstvenike in vladarje, mdr. Leonarda da Vinci, Rafaela, Tiziana, Isaaca Newtona in Katarino II. (sl. 21).¹²⁷ S tem nakupom in z nakupi v Murski Soboti nasploh je Mal uspešno kronal svoja prizadevanja za izpopolnitev zbirke tako imenovanega umetnoobrtnega muzeja, ki ga je že nekaj časa nameraval osnovati.¹²⁸

Dražba se je nadaljevala tudi v naslednji mesec, vendar zaradi slabše obiskanosti ni bila posebno uspešna. 29. novembra 1930 ob 17. uri so končali razprodajo Szapáryjevih premičnin in ugotovili, da je ves izkupiček znašal slab poldrugi milijon dinarjev, kar je kljub opaznemu višanju nekaterih cen znašalo komaj tri četrtine ocenjene vrednosti premičnin.¹²⁹ V luči tako slabega izkupička je razumljiva vloga, ki jo je že konec oktobra na okrajno sodišče kot zahtevajoča stranka naslovil eden od upnikov. Okrožni urad za zaposlovanje delavcev v Ljubljani je namreč vložil predlog, naj

¹²⁴ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 14 (25. 9. 1930).

¹²⁵ Elegett múkincsek 1908 (op. 89), str. 33, 35.

¹²⁶ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 22 (4. 10. 1930).

¹²⁷ Komoda je razstavljena v stalni muzejski zbirki, gl. HORVAT 2009 (op. 14), str. 444; *Narodni muzej* 2011 (op. 95), str. 141.

¹²⁸ Gl. mdr. Arhiv NMS, 1930, št. 446 (27. 5. 1930); *Začetki našega* 1932 (op. 13), str. 7; HORVAT 2009 (op. 14), str. 430–431.

¹²⁹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 46–47 (29. 11. 1930).

21. Komoda,
2. polovica 18. stoletja,
Narodni muzej Slovenije,
Ljubljana

se »popravijo pomote v cenilnem zapisniku«. ¹³⁰ Sporne so bile previsoke cene predmetov, vlogi pa sta priložena izjava Josipa Mantuanija o naknadno ugotovljenih nepravilnostih pri poteku ceni-
tve in »redresiran in uravnan zapisnik« s popravljenimi cenami. ¹³¹ Iz sklepa sodišča o veljavnosti cenilnega kataloga z 2. novembra dokončno razberemo, da se je Mantuani nazadnje le odzval na opozorila o previsokih cenah in v dneh med 10. in 18. oktobrom korigiral cenilni katalog, pri čemer je izklicno vrednost premičnin znižal za približno pol milijona dinarjev. ¹³² Okrožno sodišče v Mariboru je 20. novembra naročilo Okrajnemu sodišču v Murski Soboti, naj zadevi pride do dna, ¹³³ a nazadnje je bil predlog za znižanje cen sprejet, župan Josip Benko pa je bil postavljen za upravitelja Szapáryjevega imetja. ¹³⁴ V povezavi s sklepom, s katerim je bila že avgusta dovoljena prodaja »iz proste roke« tistih premičnin, ki se ne bodo prodale na načrtovani redni dražbi, je sodišče 26. 1. 1931 ugotovilo, da se takšne prodaje »radi velikega števila in mnogovrstnosti premičnin ter radi pomot v cenilnem zapisniku« ni moglo izvesti v določenem roku treh mesecev, zato je sklenilo, da se cene v zapisniku znižajo za 450.000 dinarjev, za neprodane predmete pa je za izvedbo prodaje pod roko odredilo nov rok enega meseca. ¹³⁵

Medtem je Josip Mal Zbornici za trgovino, obrt in industrijo poročal o nakupih v Murski Soboti za znesek 50.000 dinarjev, ki mu jih je dala. ¹³⁶ Na seznamu petnajstih predmetov (večinoma gre za pohištvo), kupljenih v imenu zbornice, je čisto na koncu navedel bronast tolkač in železen odri-
vač za vrata, ki ju je kupil za skupaj 1500 dinarjev. ¹³⁷ Teh predmetov ni bilo mogoče najti ne v cenilnem

¹³⁰ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 42 (24. 10. 1930).

¹³¹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 42 (24. 10. 1930).

¹³² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 44–46 (2. 11. 1930).

¹³³ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 51 (20. 11. 1930).

¹³⁴ Upraviteo(sic) Szaparyjovoga imanja, *Novine*, 17/47, 23. 11. 1930, str. 2.

¹³⁵ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, št. 60 (26. 1. 1931).

¹³⁶ Arhiv NMS, 1930, št. 821 (27. 10. 1930).

¹³⁷ Arhiv NMS, 1930, št. 821 (27. 10. 1930).

22. Tolkač na vratih južnega portala v murskosoboškem gradu na fotografiji iz leta 1930

katalogu ne v dražbenem zapisniku. Pozorne-
mu očesu Franceta Steleta pa kakovostni tolkač
vendarle ni ušel: njegova fotografija se je ohrani-
la v dokumentaciji Informacijsko-dokumenta-
cijskega centra v Ljubljani (sl. 22). O kupovanju
s sredstvi, ki jih je prispevala banska uprava, je
Josip Mal poročal šele sredi decembra. Sestavil je
seznam sedemnajstih predmetov, kjer so enako
kot v prvem poročilu navedeni predvsem kosi
pohištva.¹³⁸ V obeh seznamih so kratkim opisom
predmetov dodane muzejske inventarne števil-
ke, ki omogočajo zanesljivo istovetenje posa-
meznih kupljenih kosov. V obeh dopisih je Mal
tudi sporočil, da namerava ravnateljstvo muzeja
spomladi (torej v letu 1931) prirediti »kolektivno
razstavo vseh umetnostno-obrtnih izdelkov, ki
so v zadnjih par letih prišli v muzej«. ¹³⁹ Poudari-
l je, da se bo ob tej priložnosti javno razstavilo
tudi vse predmete s seznama in da bo na njih vi-
dno označeno, da so last Zbornice za trgovino,

obrt in industrijo oziroma Kraljevske banske uprave Dravske banovine.¹⁴⁰ Napovedano razstavo, ki
je pravzaprav zaznamovala stoletnico obstoja muzeja, so odprli sredi meseca oktobra 1931,¹⁴¹ pred
odprtjem pa je izšel že omenjeni *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani*, v katerem so
mnogi kupljeni predmeti opisani in predstavljeni na fotografijah. V skladu s takratno muzejsko in
galerijsko politiko, ki je v želji, da bi narodne ustanove predstavile zbrano gradivo kot rezultat svo-
jega lastnega zbiranja, ponekod povzročila popoln izbris spomina na razprodane zbirke nekdanjega
avstro-ogrskega plemstva,¹⁴² pa ni nikjer v *Vodniku* navedeno, da gre pri teh odličnih kosih za pred-
mete iz Szapáryjeve zbirke. Ravnatelj muzeja je sicer v zgodovinskem uvodu *Vodnika* zapisal, da je
muzej največ gradiva za tako imenovani obrtni oddelek pridobil »v zadnjih par letih« na gradovih
Gornja Radgona, Turn pri Velenju, Murska Sobota in tudi Stara Loka,¹⁴³ vendar nekdanji lastniki
v nadaljevanju besedila niso omenjeni. Na srečo je Narodni muzej težnjo po izbrisu spomina na
provenienco muzejskih eksponatov kmalu opustil in v naslednjih letih pa vse do danes večinoma
dosledno označeval načine pridobitve posameznih kosov, tudi tistih iz Szapáryjevega gradu.

Vsekakor se je Josip Mal leta 1931 ukvarjal predvsem s problematiko pomanjkanja razstavnih
prostorov. Na novo pridobljene predmete je namreč moral razmestiti tudi v mineraloški dvorani
in celo v avli.¹⁴⁴ Njegova dolgoletna želja, da bi osnoval umetnoobrotni muzej, je razvidna iz bogato

¹³⁸ Arhiv NMS, 1930, št. 984 (15. 12. 1930).

¹³⁹ Arhiv NMS, 1930, št. 821 (27. 10. 1930); 984 (15. 12. 1930).

¹⁴⁰ Arhiv NMS, 1930, št. 821 (27. 10. 1930); 984 (15. 12. 1930).

¹⁴¹ Razstava nove zbirke v Narodnem muzeju ob njegovi stoletnici, *Jutro*, 12/247, 25. 10. 1931, str. 5.

¹⁴² Za podoben primer gl. KOMIČ MARN 2016 (op. 8), str. 165–166, 171.

¹⁴³ Pri nakupih v Murski Soboti sta »muzeju priskočili z znatno podporo na pomoč kr. Banska uprava Dravske bano-
vine in Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani«. Gl. *Vodnik po zbirkah* 1931 (op. 94), str. 20.

¹⁴⁴ Na v časopisu *Jutro* objavljenem posnetku, ki je zajel omenjeno sliko, je vidna tudi že obravnavana sedežna garni-

23. Pogled na razstavo
ob stoletnici Narodnega muzeja,
1931

ilustriranega prispevka v prilogi časnika *Slovenec*, iz katerega tudi izvemo, da je bil prostor za načrtovani muzej takrat že izbran (nasproti Trubarjevega spomenika, torej na mestu današnje Moderne galerije) in da je arhitekt Jože Plečnik že pripravil in oddal načrt za preureditev ljubljanskega gradu v muzej, ki bi močno olajšal prostorsko stisko v stavbi Narodnega muzeja.¹⁴⁵ Do realizacije Malovih – niti Plečnikovih – načrtov ni prišlo in predmeti iz murskosoboškega gradu so ostali raztreseni po vhodnih in prehodnih muzejskih prostorih oziroma v muzejskem depoju. Ob ogledu posnetkov umetnoobrtne zbirke, ki so nastali po odprtju razstave ob stoletnici muzeja, pa pritegne pozornost ena izmed razstavljenih slik na steni (sl. 23). V katalogu in zapisniku dražbe namreč zaman iščemo podatke o kopiji tako imenovanega celovškega trpečega Kristusa, katere nakup v Murski Soboti za muzej je evidentiran v muzejski inventarni knjigi pod zaporedno številko 9984 z datumom 29. 9. 1930 in ceno 101 dinar.¹⁴⁶ Slika na muzejski razstavi po tipologiji ustreza celovškemu Kristusu, da pa tudi v resnici izvira iz Szapáryjeve zbirke, dokazuje Steletov zapis o kopiji »celovškega Ecce homo« v baročnem okvirju, ki je visel v grajskem oratoriju.¹⁴⁷ Na podlagi drugih arhivskih virov je mogoče sklepati, da se slika nahaja v depoju Narodne galerije.¹⁴⁸

Medtem ko je Josip Mal snoval svoj muzej umetne obrti in pripravljajl začasno muzejsko razstavo, so v Murski Soboti razglasili prodajo zaprtega tipa preostalih predmetov, ki je bila izpeljana »pod roko« med 17. februarjem in 17. marcem 1931 in katere slab uspeh je razviden ne le iz bornega izkupička, temveč tudi iz novega razpisa javne dražbe s pričetkom 13. aprila 1931.¹⁴⁹ Posebnost te zadnje faze razprodaje je v močnem zniževanju že znižanih cen, saj so se preostali predmeti (šlo je za več kot 600 kataloških enot) prodajali zgolj za tretjino izklicne cene, krog kupcev pa je bil zelo ozek. Josip

tura iz črnega lesa z zlatimi okraski, gl. *Razstava nove zbirke* 1931 (op. 141), str. 5. Za fotografijo razstave gl. tudi HORVAT 2009 (op. 14), str. 451, sl. 37.

¹⁴⁵ Začetki našega 1932 (op. 13), str. 7. Prim. tudi Arhiv NMS, 1931, št. 741 (23. 9. 1931).

¹⁴⁶ Inventarna knjiga kulturnozgodovinskega oddelka NMS.

¹⁴⁷ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLIX, 1930, fol. 55 (22. 5. 1930).

¹⁴⁸ Narodni muzej jo je leta 1946 predal Narodni galeriji, gl. HORVAT, KOS 2011 (op. 23), str. 278, št. 404. Gl. tudi dokument o predaji, slika pod zap. št. 290: Arhiv NMS, 1946, št. 514 (5. 12. 1946).

¹⁴⁹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 47–53 (17. 2.–17. 3. 1931), 73 (21. 3. 1931).

24. Alvise Benfatto, pripisano: *Ecce homo*, Narodna galerija, Ljubljana

Benko je pod tako ugodnimi pogoji kupil skoraj polovico vseh predmetov. Za tretjino cene je kupil celotno Szapáryjevo knjižnico¹⁵⁰ in med drugim postal lastnik najdragocenejšega predmeta iz Szapáryjeve zbirke, slike *Kristusovo sorodstvo* (sl. 1). Ceno slike, ki je bila po Mantuanijevem mnenju vredna 120.000 dinarjev, so v mesecu oktobru znižali na 60.000 dinarjev, Benko pa jo je spomladi 1931 kupil za samo 20.000 dinarjev.¹⁵¹ Morebitno občudovanje Benkovih trgovskih spretnosti in zbirateljskih strasti prežene podatke, da je umetnino že čez nekaj mesecev prodal Narodnemu muzeju v Ljubljani skupaj s sliko *Ecce homo*, za katero je že septembra 1930 odštel 18.500 dinarjev (sl. 24).¹⁵² Da se je muzej še pred dražbo zelo zanimal za sliko, je bilo splošno znano,¹⁵³ veleindustrialec in muzejski ravnatelj pa sta se o nakupu *Kristusovega sorodstva* dogovarjala že vsaj od sredine februarja.¹⁵⁴ Za to se je zavzel tudi France Stele, ki je v posebnem dopisu kraljevski banski upravi utemeljeval potrebo po nakupu slike *Kristusovo sorodstvo*.¹⁵⁵ Glede primernosti cene je poudaril, da so se z Mantuanijevo cenitvijo strinjali tudi »dunajski strokovnjaki«, ki so na podlagi poslane fotografije menili, da je cena 40.000 dinarjev »popolnoma

¹⁵⁰ Knjižnico, prvotno ocenjeno na 219.391 dinarjev, je kupil za 75.000 dinarjev, gl. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 58 (13. 4. 1931). Le dober mesec pozneje jo je prodal trgovcu Izidorju Hahnju iz Murske Sobote, gl. Razprodaja biblioteke grofa Szaparyja, *Jutro*, 12/121, 29. 5. 1931, str. 4. Doslej je veljalo, da je Hahn kupil knjižnico na dražbi, gl. Hahn, Izidor, <http://www.pomurci.si/osebe/hahn-izidor/604/> (28. 2. 2019), medtem ko je France Stele v svojih spominih zapisal, da je dragocena knjižnica odšla na Madžarsko, gl. France STELE, Iz konservatorskih spominov, *Varstvo spomenikov*, 10, 1965, str. 26. Delne rezultate raziskav o poznejši usodi knjižnice sem predstavila na razstavi *Kam so vse umetnine šle? Transferji in odtujitve predmetov kulturne dediščine v Sloveniji med drugo svetovno vojno* (19. 3.–18. 5. 2018, Atrij ZRC, v organizaciji UIFS ZRC SAZU).

¹⁵¹ PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 59 (14. 4. 1931).

¹⁵² PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 7 (18. 9. 1930); Arhiv NMS, 1931, št. 469 (30. 5. 1931), 648 (28. 7. 1931). Za sliko gl. Federico ZERI, Ksenija ROZMAN, *Evropski slikarji. Katalog stalne zbirke*, Narodna galerija, Ljubljana 1997, str. 33, kat. št. 4.

¹⁵³ Prim. npr. Arhiv NMS, 1930, št. 448 (22. 5. 1930).

¹⁵⁴ Arhiv NMS, 1931, št. 126 (15. 2. 1931), 133 (17. 2. 1931), 134 (17. 2. 1931), 286 (15. 4. 1931). Josip Mal se je zanimal tudi za enega od posteljnih okvirjev, a ga je pri nakupu prehitel zagrebški trgovec Kugli, prim. PAM, SI-PAM/0640, t. e. 430, spis E 231/30, Zapisnik, str. 33 (25. 10. 1930).

¹⁵⁵ Arhiv NMS, 1931, št. 671 (14. 8. 1931).

primerna«. ¹⁵⁶ Znesek, ki ga je zahteval Benko, je bil nato z neposredno poravnavo plačan iz tekočega državnega (muzejskega) proračuna, medtem ko je plačilo kupnine 35.000 dinarjev za drugo sliko prevzela banska uprava. ¹⁵⁷

Josip Benko je s prodajo muzeju zaslužil 36.500 dinarjev in tako za sliko prejel skoraj še enkrat toliko, kot je zanj odštel. Iz Malovega dopisa Benku je razvidno, da je bil ravnatelj seznanjen s pogoji, v katerih je Benko pridobil drugo sliko. ¹⁵⁸ Torej se je že od prvih dogovorjanj z Benkom spomladi 1930 naprej zavedal možnosti prodaje »pod roko«, s katero bi za res majhen denar lahko kupil veliko dragocenosti. Namesto tega je z večino nakupov pohitel in nazadnje v letih 1930 in 1931 za predmete porabil več kot 355.000 dinarjev, kar je v primerjavi z letnimi muzejskimi proračuni za nakup predmetov za umetnoobrti oddelek in izpopolnitev muzejske galerije (npr. 55.000 dinarjev za leto 1932/33) ¹⁵⁹ precejšen znesek. Potrebo po dodatnem financiranju nakupov je spretno utemeljeval: »/.../. Ne le umetnostno in historično, marveč tudi materialno predstavljajo posamezni predmeti visoko vrednost /.../. Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral tvegati večje vsote. Zato bo podpisano ravnateljstvo, zavedajoč se te težke se povrnjive priložnosti, velik del z državnim proračunom muzeju dovoljene dotacije osredotočilo za ta nakup.« ¹⁶⁰ Malova obravnava in prezentacija večjega števila kupljenih kosov v leta 1931 izdanem muzejskem *Vodniku* kaže, da je nanje gledal s ponosom in da so se mu nakupi v Murski Soboti zdeli povsem upravičeni.

Na razprodaji premičnega imetja grofa Szapáryja v Murski Soboti je torej Narodni muzej pridobil vrsto dragocenih kosov pohištva in drugih predmetov. Čas in sredstva, ki jih je ravnatelj Josip Mal vložil v te nakupe (v Mursko Sobotu je potoval vsaj štirikrat), ¹⁶¹ pričajo o njegovem iskrenem zanimanju za materialno in bivalno kulturo nekdanjega plemstva. Na podlagi vrednotenja nakupljenih predmetov, Malovih zapisov in podatkov v arhivskih virih mu lahko pripišemo tudi odlično poznavanje relevantne literature in primerjalnega gradiva, ki mu je omogočilo, da je v muzejske zbirke uvrstil kakovostne kose, ki so zaradi svoje reprezentativnosti še danes večinoma prezentirani na najbolj izpostavljenih mestih v muzejskih razstavnih prostorih. Velikopotezno kupovanje v Murski Soboti je sicer dodobra izpraznilo muzejski proračun in nekoliko oklestilo blagajno obeh »sponzorjev«, banske uprave in trgovinske zbornice, toda obenem je muzejski ravnatelj na enem mestu zbral veliko število predmetov, ki so bili v lasti grofa Ladislava Szapáryja, s čimer je ustvaril zaokroženo zbirko umetnin, ki omogočajo vsaj bežen vpogled v nekdanjo zbirateljsko in bivalno kulturo visokega madžarskega plemstva. ¹⁶²

¹⁵⁶ Arhiv NMS, 1931, št. 671 (14. 8. 1931). Gl. tudi Malov dopis banski upravi, Arhiv NMS, 1931, št. 413 (20. 5. 1931).

¹⁵⁷ Arhiv NMS, 1931, št. 412–413 (20. 5. 1931), 470 (1. 6. 1931), 648 (28. 7. 1931). Gl. tudi Arhiv NMS, 1932, št. 79–80 (24.–25. 1. 1932).

¹⁵⁸ Prim. Arhiv NMS, 1931, št. 287 (18. 4. 1931).

¹⁵⁹ Prim. Arhiv NMS, 1931, št. 567 (8. 7. 1931).

¹⁶⁰ Arhiv NMS, 1930, št. 446 (22. 5. 1930).

¹⁶¹ Prim. Arhiv NMS, 1930, št. 521 (10. 6. 1930), 633 (8. 8. 1930), 798 (17. 10. 1930); Arhiv NMS, 1931, št. 648 (28. 7. 1931).

¹⁶² Raziskave za pričujoči prispevek so potekale na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna financira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, in mednarodnega projekta *TransCultAA. Transfer predmetov kulturne dediščine v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju* (HERA Joint Research Programme "Uses of the Past", 5087-00528A). Za dragocene nasvete se najlepše zahvaljujem dr. Tini Košak in dr. Janezu Balažicu, za pomoč pri iskanju gradiva in predmetov oziroma možnost vpogleda v muzejsko inventarno knjigo pa mag. Tomu Kajfežu, mag. Darku Knezu, dr. Mateji Kos, dr. Tomažu Lazarju, dr. Maji Lozar Štamcar in Urški Pajk iz Narodnega muzeja Slovenije. Lepa hvala tudi Metki Košir iz INDOK centra, mag. Boštjanu Zajšku iz Pokrajinskega arhiva Maribor in Jassmini Marijan iz Narodne galerije v Ljubljani ter zaposlenim v Arhivu Republike Slovenije.

“If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums.”

The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota

Summary

In 1930 and 1931, a public auction was held at the Murska Sobota Castle in the far east of the Drava Banate in the Kingdom of Yugoslavia. The movable property of the Hungarian citizen and landowner Ladislav, Count Szapáry, the owner of the Murska Sobota Castle, was being sold off. At the end of World War I, Prekmurje and Murska Sobota were annexed to the newly founded Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (after 1929, the Kingdom of Yugoslavia), which imposed special taxes on the owners of castle buildings and tried to introduce an agrarian reform to large estates. Count Szapáry, who was the third largest landowner in Prekmurje, accumulated substantial debts even before World War I. After his estate in Prekmurje came under state administration in 1920, he was forced to sell the entire property in Murska Sobota at the end of the 1920s. From the appraisal catalogue of his real estates, which encompasses more than 2000 notes, one can gather that he kept a great deal of furniture, paintings and other equipment in the castle in Murska Sobota, while a more detailed examination of the material connected to the Murska Sobota Castle and Count Szapáry reveals that it had one of the most high-quality castle inventories and, consequently, that its auction was one of the most important sales of castle furnishings in Slovenia during the interwar period.

The analysis of the sales records, auction catalogue, and other material connected to the auction, produced valuable information about the Count's collection and illuminated the way through which the works of art left the castle in Murska Sobota. It also presents the starting point for finding out their subsequent fate and, oftentimes, their present location. It was thus possible to compile a complete list of the objects that Josip Mal, the director of the National Museum in Ljubljana, purchased at the auction in 1930, and present them in detail. Individual pieces were chosen by Josip Mal and conservator France Stele, whose critical evaluation demonstrates that the selection was deliberate, far-reaching and valid, since it primarily consists of exceptional works of art that deserve greater attention than they have received so far.

The museum obtained a great number of objects from the Szapáry collection, among other things, an important Rococo sofa set made of black, partly gilded wood with a corresponding table made of green marble; another set made of gilded wood and consisting of a folding screen and a mirror in an old, carved Baroque frame, a gilded corner console table with a cabinet, a table with a marble top, a Rococo sofa, a *chaise-longue*, two chairs with backrests, and two armchairs. A precious mirror in a figuratively carved, gilded Baroque frame, originating from Loredana Countess Morosini-Gatterburg's collection in Venice, bought by Count Szapáry at the auction of the Countess' legacy in 1894, was also chosen.

At the auction in Murska Sobota, which lasted until November, the museum also bought a chest of drawers made of burnished rosewood veneer, richly decorated with an ivory marquetry, copied after graphic prints, at the initial bid of 35.000 dinars. The purchases allowed Mal to successfully enrich the collection of the Arts and Crafts Museum that he planned to establish.

The analysis of the circumstances in which the sale was executed indicates that the museum director acted hastily when buying the items and spent rather irrationally the means that were at his disposal. Moreover, in unclear circumstances several months after the auction was finished, he greatly overpaid for the *The Holy Kinship* and *Ecce homo* paintings, which were bought at the auction by a private person, and thus caused further damage to the museum's or the Banate's fund.

The complex circumstances, in which interwar sales of castle inventories occurred, undoubtedly contributed to such proceedings, whereas Mal's treatment and presentation of a large number of the purchased items in the museum guide, published in 1931, shows that he was proud of them and thought the purchases were entirely justified. The time and means that he invested in these acquisitions attest to his honest interest in the material and the living culture of the former nobility. Based on the evaluation of the purchased items, Mal's notes, and the data in archival sources, it is possible to attribute to him excellent knowledge of relevant literature and comparative material, which enabled him to place quality pieces in the museum's collections. Owing to their representativeness, these pieces are generally still presented in the most exposed places in the museum's exhibition areas, and at the same time, represent a rounded collection of artworks that allow at least a glimpse into the collecting practices of former Hungarian high nobility.

Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945

Barbara Vodopivec

Washingtonska deklaracija, sprejeta 3. decembra 1998 na mednarodni konferenci o restituciji lastnine, ki so jo nacisti zaplenili v obdobju 1933–1945,¹ je v ZDA in Evropi pomembno spodbudila raziskave provenience umetnin.² V naslednjih letih je deklaraciji sledila vrsta aktivnosti, ki opozarjajo svetovno javnost na zapleteno in večplastno vprašanje vračanja predmetov kulturne dediščine.³ Leta 1999 je bila ustanovljena mednarodna, strokovna, nevladna in neprofitna organizacija Komisija za odtujene umetnine (The Commission for Looted Art in Europe, CLAE), katere osnovno poslanstvo je iskanje protipravno odstranjenih umetnin in njihovih lastnikov.⁴ Komisija je vzpostavila osrednji spletni portal Centralni register informacij o odtujeni kulturni lastnini 1933–1945 (The Central Registry of Information on Looted Cultural Property 1933–1945),⁵ ki vključuje podatke o več kot 25.000 pogrešanih predmetih in informacije o relevantnih dokumentih, ustanovah in podatkovnih virih 49 držav, tudi Slovenije.⁶

Leta 2009 je Svetovna judovska organizacija za restitucijo (World Jewish Restitution Organization, WJRO) v poročilu opisala tudi stanje vračanja judovske lastnine v Sloveniji, pri čemer je med drugim poudarila, da Zakon o denacionalizaciji (1991) obravnava vračilo zaplenjene zasebne lastnine in pri tem določa, da so upravičenci do denacionalizacije osebe, ki so bile v času, ko je bilo njihovo premoženje podržavljeno, jugoslovanski državljani in jim je bilo po 9. maju 1945 to državljanstvo priznано z zakoni ali mednarodno pogodbo (med tistimi, ki niso upravičenci, so izjema interniranci in tisti, ki so se borili na strani protifašistične koalicije).⁷ V 17. členu zakon nato določa, da se premoženje vračajo v naravi le, če gre za predmete kulturne, zgodovinske ali umetniške

¹ Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art, <https://www.state.gov/p/eur/rt/hlcst/270431.htm> (9. 3. 2019).

² Gl. tematski sklop The Restitution of Looted Art in the Twentieth Century – Transnational and Global Perspectives (ur. Bianca Gaudenzi, Astrid Swenson, Mary-Ann Middelkoop), *Journal of Contemporary History*, 52/3, 2017, str. 491–803.

³ Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, <https://www.state.gov/p/eur/rls/or/126162.htm> (9. 3. 2019). Podpisnica deklaracije je tudi Slovenija.

⁴ The Commission for Looted Art in Europe, <https://www.lootedartcommission.com/Services> (9. 3. 2019).

⁵ Centralni register je dostopen na povezavi: <https://www.lootedart.com/home> (9. 3. 2019).

⁶ Portal pri virih za Slovenijo navaja restitucijo arhivskega gradiva, ki je bila leta 1997 izvedena iz Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu v pokrajinska arhiva v Mariboru in Celju ter v Zgodovinski arhiv na Ptuj. Gl. <https://www.lootedart.com/MFEU4N83006> (9. 3. 2019).

⁷ Zakon o denacionalizaciji, Ur. l. RS, št. 27, z dne 29. 11. 1991.

vrednosti, te pa le, »če niso sestavni del zbirk javnih muzejev, galerij in drugih podobnih ustanov«. ⁸ Pri teh se vrne le lastninska pravica. ⁹ Omejitvi iz zakona imata posledice tudi za restitucijo predmetov kulturne dediščine, saj pravico do vračila lastnine odrekata osebam, ki so imele v času zplembe nemško oziroma tuje državljanstvo, kar velja za mnoge Jude in potomce plemiških družin, ki so prostovoljno ali prisilno zapustili državo v času druge svetovne vojne in po njej.

Za raziskovanje provenience umetnin in drugih predmetov kulturne dediščine je torej še zlasti pomembno področje restitucije, pri katerem se imetje vrne zakonitemu lastniku v naravi. ¹⁰ Restitucijo praviloma urejajo določila mirovnih pogodb in v primeru vračila predmetov kulturne dediščine v nasprotju z reparacijo (odškodnina) ali ramplasmajem (nadomestno umetniško delo oziroma predmet kulturne dediščine primerljive vrednosti) pomeni vračilo odtujene umetnine oziroma predmeta kulturne dediščine. ¹¹

Vpetost slovenskih dežel v avstro-ogrsko monarhijo do leta 1918, okupacija in priključitev dela slovenskega ozemlja tretjemu rajhu sta razlog, da je vprašanje restitucije predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Slovenijo oziroma v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ) v letih po koncu druge svetovne vojne izjemnega pomena. Za razumevanje restitucije iz Avstrije v Jugoslavijo je treba namreč upoštevati obdobje od konca prve svetovne vojne, ko je ob razpadu avstro-ogrske monarhije velik del arhivskega gradiva ostal v Avstriji, vprašanje njegovega vračila pa je bilo še do nedavnega predmet pogajanj med državama. ¹² Obdobje, ki ga zaznamujeta zgodovinski prelomnici obeh vojn, je s tem povezano še toliko bolj, ker mirovna določila z Avstrijo po drugi svetovni vojni vse do leta 1955 niso bila podpisana. ¹³ Za restitucijo po letu 1945 so tako še vedno veljala določila senžermenske mirovne pogodbe ¹⁴ in Arhivskega sporazuma med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo (1923), ¹⁵

⁸ Zakon 1991 (op. 7), 17. člen.

⁹ World Jewish Restitution Organization, Holocaust-Era Confiscated Communal and Private Immovable Property. Central and East Europe, str. II/31, <https://wjro.org.il/cms/assets/uploads/2015/12/ClaimsOnImmovableProperty.pdf> (9. 3. 2019). Poročilo opozarja tudi na to, da Slovenija nima zakonodaje niti za vračilo družbene lastnine niti za vračilo premoženja brez znanega dediča.

¹⁰ Restitution, Merriam Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/restitution> (10. 3. 2019).

¹¹ Na kakšen način je mednarodno pravo po letu 1945 opredeljevalo restitucijo, pojasnjuje zgodovinar Fran Zwitter (1905–1988), ki je po vojni aktivno sodeloval v pogajanjih o določilih mirovnih pogodb. Fran ZWITTER, Naše kulturne revindikacije v novih mirovnih pogodbah, *Zgodovinski časopis*, 2–3, 1948–1949, str. 158: »Pod pojmom restitucija v mirovnih pogodbah je treba razumeti vrnitev vseh onih predmetov, ki so jih okupatorji odvlekli z ozemlja enega od zedinjenih narodov v dobi druge svetovne vojne, iz Jugoslavije torej po 6. aprilu 1941. Obveza za restitucijo obsega tudi kulturne predmete, tudi če to ni povedano posebej, in zahtevo za vrnitev takih predmetov je treba postaviti na podlagi restitucijskih klavzul mirovnih pogodb.«

¹² Gradivo mešane jugoslovansko-avstrijske komisije za restitucijo arhivskega gradiva iz Republike Avstrije po Arhivskem sporazumu med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo (1923) hrani Arhiv Republike Slovenije (ARS). Kot je razvidno iz vodnika po njegovih fondih, so bile mnoge pomembne arhivalije iz Avstrije vrnjene zlasti v 80. letih 20. stoletja. Gl. *Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije. 1: Fondi in zbirke s področja uprave* (ur. Vladimir Kološa), Ljubljana 1999, str. 11–12.

¹³ 15. 5. 1955 so zavezniške zasedbene sile v Avstriji z avstrijsko vlado na Dunaju podpisale avstrijsko državno pogodbo (Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich), ki je stopila v veljavo 27. 7. 1955. Za besedilo pogodbe gl. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 39, 1955, 30. 7. 1955, št. 152, dostopen na: Das Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS), https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1955_152_0/1955_152_0.pdf (13. 3. 2019).

¹⁴ Senžermenska mirovna pogodba je bila podpisana 10. 9. 1919, v veljavo je stopila 16. 7. 1920, prenehala pa je veljati 13. 3. 1938, ko je tretji rajh priključil Avstrijo. Za besedilo pogodbe gl. https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Saint-Germain-en-Laye/Part_VIII (13. 3. 2019).

¹⁵ O izpolnjevanju določil Arhivskega sporazuma med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo (1923) gl. Marija OBLAK

seveda pa tudi izhodišča, kot so jih določali ključni zavezniški dokumenti, povezani s koncem druge svetovne vojne.¹⁶ Zanimanje za vprašanja restitucije je nato v 50. letih zamrlo in se ponovno obudilo po padcu berlinskega zidu,¹⁷ ko se razmahne raziskovalno področje študija provenience.¹⁸

Namen pričujočega prispevka je predstaviti rezultate raziskave restitucije predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo. Analiza postopkov restitucije temelji na študiju arhivskega gradiva v Arhivu Jugoslavije v Beogradu (AJ), Arhivu Republike Slovenije (ARS) in Informacijsko-dokumentacijskem centru za dediščino Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (INDOK center), pri čemer so posebej izpostavljena vprašanja okoliščin, v katerih so potekali postopki restitucije, ključnih akterjev in ustanov. Hkrati prispevek predstavlja rezultate kvantitativne analize realizacije restitucijskih zahtevkov za umetnine in druge predmete kulturne dediščine, ki jih je proti Avstriji vložila Slovenija. Pri tem se osredotoča na vidik restitucije, kot ga osvetlujejo jugoslovanski dokumenti, vprašanje restitucije v avstrijskih arhivskih virih pa zaradi obsežne količine ohranjenega gradiva pušča za nadaljnje raziskovanje. Prav tako prispevek ponuja nekatere vidike področja – na primer vsebino zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine FLRJ proti Avstriji, proces identifikacije vojne škode kot predhodni korak restitucije in vlogo določenih ustanov in osebnosti pri tem procesu – kot izhodišče za prihodnje raziskave.

Interpretacija arhivskega gradiva je vpeta v kontekst širšega zgodovinskega dogajanja v Evropi po letu 1945, še posebno vloge zavezniških vojaških oblasti in odnosov med Veliko Britanijo (VB), Francijo, Združenimi državami Amerike (ZDA) in Sovjetsko zvezo (SZ), pomembno podlago za razumevanje problematike pa predstavlja tudi politični, zakonodajni in diplomatski okvir nove države FLRJ. Predmetov kulturne dediščine in njihove usode pa ni bilo mogoče obravnavati brez upoštevanja procesov ugotavljanja vojne škode v FLRJ, vzpostavljanja mednarodne in jugoslovanske doktrine spomeniškega varstva, še zlasti ob soočenju z obsežnim uničenjem dediščine v vojni, in navsezadnje brez upoštevanja vloge dediščine pri tvorbi identitete novih držav na pogorišču povojne Evrope.

Študij restitucije predmetov kulturne dediščine v slovenskem prostoru je z izjemo vračanja arhivskega gradiva¹⁹ malo. O restituciji v mirovnih pogodbah je že leta 1948 pisal Fran

ČARNI, »Arhivarji pa lahko pridejo, kadar želijo ...«. Odprto pismo o neizpolnjenem arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo (1973), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 27/1, 2004, str. 51–56. Za vračanje arhivskega gradiva so bila pomembna tudi določila Protokola o predaji arhivalij Jugoslaviji med FLRJ in Republiko Avstrijo (1958). O protokolu gl. npr. Bogo GRAFENAUER, Kaj pomenijo ugovori zoper že tako počasno uresničevanje arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo, ki so se pojavili v avstrijskem tisku in parlamentu letos poleti. Ali se pripravlja z avstrijske strani že tretjič blokiranje izvedbe tega sporazuma?, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 4/1–2, 1987, str. 101–106.

¹⁶ Inter-Allied Declaration Against Acts of Dispossession Committed in Territories Under Enemy Occupation or Control, 5. 1. 1943, <https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration> (13. 3. 2019); Final Act of the Paris Conference on Reparation, 21. 12. 1945, https://www.cvce.eu/content/publication/2003/12/15/5c0dfcd9-2af2-431b-8cbf-e8e288aef30e/publishable_en.pdf (13. 3. 2019). Gl. tudi sklepe Potsdamske konference, 17. 7. – 2. 8. 1945, <https://www.britannica.com/event/Potsdam-Conference> (14. 5. 2019).

¹⁷ Sophie COEURÉ, Cultural Looting and Restitution at the Dawn of the Cold War. The French Recovery Missions in Eastern Europe, *Journal of Contemporary History*, 52/3, 2017, str. 605–606.

¹⁸ Bianca GUADENZI, Astrid SWENSON, Looted Art and Restitution in the Twentieth Century – Towards a Global Perspective, *Journal of Contemporary History*, 52/3, 2017, str. 3.

¹⁹ Gl. zlasti Jože ŽONTAR, Povojni prisilni odvzemi zasebnega premoženja, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 12/1–2, 1990, str. 5–11; Branko RADULOVIČ, Komisija za upravo narodne imovine in zaplembe imetja. Nastanek organizacije KUNI, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 12/1–2, 1990, str. 11–19; Brane KOZINA, Komisija za upravo narodne imovine, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 12/1–2, 1990, str. 15–19; Marija OBLAK ČARNI, Arhivi v Sloveniji v letih 1945–1950, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 12/1–2, 1990, str. 83–92. Gl. tudi Matevž KOŠIR, Dolga pot domov – arhivska restitucija. Poseben pomen arhivov, kot se kaže na

Zwitter,²⁰ širše pravno varstvo kulturne dediščine v primeru vojnih spopadov pa celovito obravnava Savin Jogan.²¹ O restituciji predmetov kulturne dediščine pišejo v prispevkih, ki so sicer osredotočeni na arhivsko gradivo, Marija Oblak Čarni, Magda Petrič, Matevž Košir in Natalija Glažar. Pri tem je Oblak Čarnijeva podala pregled nekaterih ključnih ustanov in osebnosti, ki so na ozemlju Slovenije delovale na področju restitucije v prvih letih po koncu druge svetovne vojne, Petričeva in Glažarjeva pa obravnavata zlasti vprašanja mednarodne ureditve vračanja predmetov kulturne dediščine, ki so aktualna tudi še v današnjem času.²² O vračanju in usodi gradiva iz Avstrije, ki se veže na delovanje spomeniškovarstvene službe (gradivo dunajskega spomeniškega urada), so pisali France Stele, Ivan Komelj in v zadnjem času Metka Košir.²³ Restitucijo, ki zadeva področje knjižnic, obravnava Eva Kodrič Dačić,²⁴ medtem ko sta delovanje Federalnega zbirnega centra obravnavala tudi Ksenija Rozman in Franci Lazarini.²⁵ Zaplembe in usodo judovske lastnine na ozemlju Slovenije v 20. stoletju sta proučevala zlasti Renato Podbersič in Andrej Pančur.²⁶ Prvi raziskovalni projekt, posvečen transferju predmetov kulturne dediščine na ozemlju Slovenije v preteklem stoletju, je mednarodni projekt TransCultAA – Transfer predmetov kulturne dediščine v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju (TransCultAA – Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century),²⁷ v okviru katerega potekajo sistematične raziskave transferjev predmetov kulturne dediščine.²⁸

primeru arhivske restitucije iz Rusije, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 35/1, 2012, str. 129–148.

²⁰ ZWITTER 1948–1949 (op. 11), str. 157–165.

²¹ Savin JOGAN, *Pravno varstvo dediščine. Ogrožanje in uničevanje kulturne in naravne dediščine ter pravni vidiki njunega varstva*, Koper 2008. O pravnih vidikih in zakonodajnem okviru transferja predmetov kulturne dediščine gl. tudi Ivan FERENČAK, Renata KOMIČ MARN, Kam so vse umetnine šle? Odtujitve predmetov kulturne dediščine med 1914 in 1989/1991 – regija Alpe-Adria v primerjalni perspektivi, *Umetnostna kronika*, 61, 2018, str. 2–7.

²² Marija OBLAK ČARNI, Restitucije arhivov, kulturno umetniških predmetov in bibliotek ter delitev arhivov med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 31/2, 2008, str. 279–295; Natalija GLAŽAR, Izvoz in uvoz arhivskega gradiva ter restitucija kulturne dediščine, Slovenska zakonska določila ter mednarodni pravni instrumenti, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 33/2, 2010, str. 319–336; Magda PETRIČ, Restitucija kulturnih dobrin, *Pravnik*, 60/6–7, 2005, str. 521–542.

²³ France STELE, Iz konservatorskih spominov, *Varstvo spomenikov*, 10, 1966, str. 13–38; Ivan KOMELJ, Leto 1945 in varstvo kulturnih spomenikov na Slovenskem, *Varstvo spomenikov*, 20, 1976, str. 5–36; Metka KOŠIR, Sto let načrtnega dokumentiranja nepremične dediščine, *Varstvo spomenikov*, 47/48, 2014, str. 41–58.

²⁴ Eva KODRIČ DAČIČ, Federalni zbirni center in njegov prispevek k dopolnitvi fondov Narodne in univerzitetne knjižnice, *Knjižnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 44/4, 2000, str. 51–63. O nastanku univerzitetnih knjižnic v Ljubljani gl. Helena SERAŽIN, *Nastanek in razvoj knjižnic Filozofske fakultete v Ljubljani*, Ljubljana 1996 (tipkopis diplomske naloge), str. 19–22, 67–68.

²⁵ Ksenija ROZMAN, FZC, vlada, protokolarne stavbe, uradi itn., v: Federico ZERI, Ksenija ROZMAN, *Evropski slikarji. Katalog stalne zbirke*, Narodna galerija, Ljubljana 2000, str. 22–23; Franci LAZARINI, Slovenske grajske stavbe in leto 1945, *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije*, 16/3, 2016, str. 731–748.

²⁶ Renato PODBERSIČ, Damjan HANČIČ, Povojne zaplembe judovskega premoženja, *Slovenski Judje. Zgodovina in holokavst. Pregled raziskovalnih tematik* (ur. Irena Šumi in Hannah Starman), Maribor, 2012, str. 283–287; Andrej PANČUR, *Premoženjski in civilno-pravni položaj slovenskih Judov v 20. stoletju. Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru ciljno-raziskovalnega programa (CRP) Konkurenčnost Slovenije 2006–2013*, Ljubljana 2008.

²⁷ TransCultAA. *Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century*, www.transculaa.eu (9. 3. 2019).

²⁸ Anja ISKRA, Renata KOMIČ MARN, Tina KOŠAK, Franci LAZARINI, Katarina MOHAR, Barbara MUROVEC, Barbara VODOPIVEC, *Kam so vse umetnine šle? Transferji in odtujitve predmetov kulturne dediščine v Sloveniji med drugo svetovno vojno*, Razstava mednarodnega HERA projekta Transfer predmetov kulturne dediščine

Aktivnosti delegacije Narodne vlade Slovenije na Dunaju

V Evropi, ki so jo posledice druge svetovne vojne v velikem delu močno prizadele, tudi v političnem in upravnem smislu, so zavezniške sile na podlagi delovanja, ki sega še v čas vojne, vzpostavljale nov red.²⁹ Avstrijo in mesto Dunaj so ZDA, VB, Francija in SZ leta 1945 razdelile na štiri okupacijske cone.³⁰ Vojaško oblast so sestavljali Zavezniška komisija za Avstrijo na Dunaju (Allied Commission for Austria), ki je predstavljala vrhovno oblast v Avstriji, štirje vojaški komisarji okupacijskih con in Izvršni odbor (Executive Committee). Ti organi so se posvetovali tudi z Zavezniškim nadzornim svetom v Berlinu (Allied Control Council).

Prvi sestanek zavezniške komisije je bil izveden 12. septembra 1945 na Dunaju, s čimer se je formalno začela vojaška oblast v Avstriji, čeprav so se zavezniki za meje okupacijskih con dogovorili že 9. julija 1945. Osebe zavezniških oblasti so imenovalе vlade štirih okupacijskih sil. Komisija je imela več oddelkov, med njimi tudi Oddelek za reparacije, dobave in restitucijo, kar je pomenilo, da je bila restitucija umetnin in drugih predmetov kulturne dediščine delokrog zaveznikov. V nasprotju z Nemčijo so zavezniki avstrijski vladi dopuščali nekoliko več suverenosti. Zavezniki so 20. oktobra 1945 priznali avstrijsko vlado Karla Rennerja, okupacijski režim pa so v odnosu do avstrijske vlade še dodatno zrahljali po juniju 1946.³¹ S tem se je vzpostavilo dvovladje, ki, kot bo predstavljeno v nadaljevanju, restituciji predmetov kulturne dediščine ni bilo v prid. V praksi so se namreč zavezniki pogosto sklicevali na pristojnost avstrijske vlade in obratno.³²

Sočasno z vzpostavljanjem zavezniške vojaške oblasti v Avstriji je Jugoslavija začela aktivnosti vračanja razseljenih oseb. Junija 1945 je na Dunaju začel delovati Odsek za zunanjo repatriacijo

v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju (TransCultAA), Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana, Atrij ZRC SAZU, 3. 5.–18. 5. 2018; *Provenienca, transferji in lastništvo umetnin. Sodobni izzivi za raziskovalce in lastnike. Knjiga povzetkov 8. posveta slovenskih umetnostnih zgodovinarjev. Maribor, 30. november–1. december 2018* (ur. Tina Košak, Barbara Murovec), Ljubljana 2018; *Dispossessions of cultural objects between 1914 and 1989/1991. The Alpe Adria Region in comparative perspectives: programme and abstracts, TransCultAA International Conference, Ljubljana, 19. marec – 21. marec 2018* (ur. Barbara Murovec, Nika Vaupotič), Ljubljana 2018; FERENČAK, KOMIĆ MARN 2018 (op. 21), str. 2–7.

²⁹ Tony JUDT, *Povojna Evropa 1945–2005. Prva knjiga*, Ljubljana 2007; *Post-war Reconstruction in Europe. International Perspectives, 1945–1949* (ur. Mark Mazower, Jessica Reinisch, David Feldman), Oxford-New York 2011.

³⁰ Za besedilo Dogovora o ustroju nadzora v Avstriji (Agreement on Control Machinery in Austria) s 4. julija 1945, ki je opredelil zavezniško okupacijsko oblast v Avstriji, gl. Yale Law School. Lillian Goldman Law Library. The Avalon Project, Documents in Law, History and Diplomacy, <https://avalon.law.yale.edu/wwii/waust01.asp> (5. 4. 2019). V okupacijsko cono Sovjetske zveze sta sodili Spodnja Avstrija in Gradiščanska, v cono Velike Britanije Koroška in Štajerska, v cono Francije Tirolska in Predarlška, v cono Združenih držav pa Salzburg in Zgornja Avstrija, medtem ko so si Dunaj razdelile vse štiri zavezniške sile. Gl. Warren Wellde WILLIAMS, *British Policy and the Occupation of Austria 1945–1955*, Swansea 2004 (tipkopis doktorske disertacije), str. 52–53.

³¹ American Directive on the Military Government of Austria, 27. 7. 1945, https://www.cvce.eu/obj/american_directive_on_the_military_government_of_austria_27_june_1945-en-2911e4e0-0ada-4404-9c51-2f8479aa97ed.html (4. 7. 2019). Zavezniki so 30. 10. 1943 v moskovski deklaraciji zavzeli stališče, da je bila Avstrija prva žrtev nacistične agresije in da jo bodo zavezniki po vojni obravnavali kot osvobojeno in neodvisno državo, kljub temu pa, kot so sklenili, Avstrija nosi del odgovornosti za sodelovanje v vojni. Na podlagi tega stališča je bila okupacijska oblast zaveznikov v Avstriji v primerjavi z Nemčijo nekoliko blažja.

³² Annex 1 to the Agreement on Machinery Control in Austria, 28. 6. 1946. Aneks je opredeljeval področja zavezniške oblasti, ki se ujemajo z oddelki avstrijske vlade (npr. izobraževanje, gozdarstvo, elektrifikacija), pa tudi tista, ki se ne, med njimi reparacije, restitucija, vojni ujetniki in razseljene osebe. Gl. *Treaties and Other international Agreements of the United States of America 1776–1949. 4: Multilateral 1946–1949* (ur. Charles E. Bevans), Washington D. C. 1970, str. 86.

Oddelka za repatriacijo Ministrstva za socialno politiko Narodne vlade Slovenije,³³ katerega namen je bilo vračanje emigrantov, internirancev in ujetnikov, vključno z njihovim premoženjem. Zavezniki so priznali delovanje odseka, kar pa ni veljalo za Delegacijo Narodne vlade Slovenije za restitucijo spisovnega gradiva, ki je na Dunaju delovala od 4. novembra do 22. decembra 1945.³⁴ Delegacija je zato delovala pod okriljem odseka, njen osnovni namen pa je bila restitucija zemljiških in matičnih knjig, sodnih arhivov, katastrskih zapisov in drugega spisovnega materiala z dela slovenskega ozemlja, ki so ga okupirali Nemci, gradiva torej, ki je za identiteto in upravo slovenskega prostora še posebno pomembno. Kljub izredno težkim razmeram dela na terenu (uničena infrastruktura, pomanjkanje prevoznih sredstev, pomanjkanje sredstev za delovanje) je delegaciji uspelo vrniti precej arhivskega gradiva, povezanega predvsem s Spodnjo Štajersko (Maribor, Ptuj, Celje), pa tudi z drugimi deli Slovenije (Krško, Ljubljana, Novo mesto).³⁵ Za uspeh delegacije je bilo izrednega pomena, da je terensko delo opravila še pred sprejetjem sklepov reparacijske konference v Parizu 21. decembra 1945, ki je predvidela ustanovitev zavezniških restitucijskih oddelkov in s tem jurisdikcijo zavezniških oblasti nad restitucijo.³⁶ Delegacija je tako delovala v obdobju relativnega brezvladja, tudi s podporo določenih avstrijskih teles, kar je nedvomno pripomoglo k dejstvu, da ji je uspelo vrniti v Slovenijo relativno veliko arhivskega gradiva.³⁷

Restitucijski organi FLRJ v Avstriji in Jugoslaviji

Vojaška misija Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ) na Dunaju je bila ustanovljena 1. januarja 1946 in je delovala pod vodstvom polkovnika Vladimirja Vodopivca (1889–1994). Sočasno je bila ustanovljena Restitucijska delegacija pri Vojaški misiji DFJ, ki je delovala pod vodstvom slovenskega diplomata, publicista in političnega delavca Ivana Krefta (1906–1985).³⁸

V kontekstu zamenjave vojaških oseb s civilnimi diplomati v Avstriji pa je bila tudi jugoslovanska vojaška misija 20. oktobra 1946 zamenjana s Političnim predstavništvom FLRJ. Restitucijska delegacija je od takrat delovala pod imenom Restitucijska delegacija pri Političnem predstavništvu FLRJ v Avstriji (sl. 1). Dokumenti, zlasti Poročilo o delu Restitucijske delegacije na Dunaju 1946–1950, pa opozarjajo na čas med 28. avgustom, ko zavezniki niso več priznavali vojaške misije,

³³ Jure GOMBAČ, Novo urejanje socialnega skrbstva v Sloveniji 1944–1947, *Zgodovinski časopis*, 54/1, 2000, str. 96.

³⁴ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, Poročilo Delegacije Narodne vlade Slovenije za restitucijo spisovnega gradiva, str. 5.

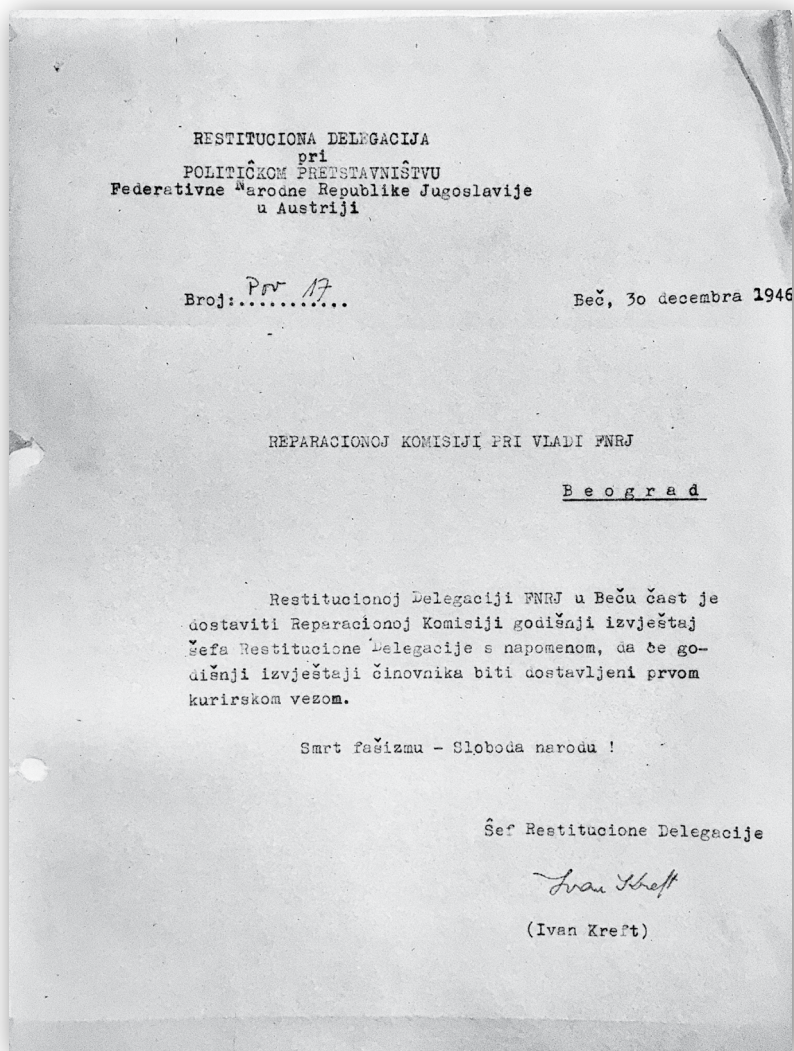
³⁵ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, Poročilo Delegacije Narodne vlade Slovenije za restitucijo spisovnega gradiva, str. 9.

³⁶ Final Act of the Paris Conference on Reparation, 21. 12. 1945, https://www.cvce.eu/content/publication/2003/12/15/5c0dfcd9-2af2-431b-8cbf-e8e288aef30e/publishable_en.pdf (13. 3. 2019).

³⁷ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, Poročilo Delegacije Narodne vlade Slovenije za restitucijo spisovnega gradiva, str. 23.

³⁸ Ivan Kreft je študiral tehniko najprej v Ljubljani (1925–1927) in nato v Gradcu in Dresdnu (do 1933). Med vojna je deloval kot komunist in bil v času druge svetovne vojne aktiven v narodnoosvobodilnem gibanju. Po vojni je delal na zveznem ministrstvu za trgovino in preskrbo in nato začel diplomatsko kariero; najprej kot svetnik poslanika FLRJ v Sofiji in nato od 1. 1. 1946 do 1949 kot vodja restitucijske delegacije pri Vojaški misiji DFJ pri Zavezniškem svetu v Avstriji na Dunaju. Od 1949 do 1953 je bil zaposlen v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani in bil od 1954 do 1963 poslanec v zvezni skupščini. Pisal je tudi spominsko literaturo. Gl. France FILIPIČ, Kreft Ivan, *Enciklopedija Slovenije* (ur. Alenka Dermastia), 3, Ljubljana 1991, str. 415; AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 65, ovoj 54-65-145, obdobje 1946–1958.

1. Prva stran poročila o delu
Restitucijske delegacije FLRJ
na Dunaju za leto 1946,
Arhiv Jugoslavije, Beograd

in 20. oktobrom, ko je bilo ustanovljeno politično predstavništvo, saj v tem času transfer predmetov ni bil pod nadzorom in je zato njegov obseg danes nemogoče ugotoviti.³⁹

Za restitucijo pohištva, knjižnic in arhivskega gradiva je bila v delegaciji pristojna ekonomistka Vlatka Culek. Njena poročila dokazujejo, da v prvih letih delovanja delegacije ni imela opravka s predmeti, ki bi imeli umetniško vrednost, čeprav seznami restituiranih predmetov v letih 1946, 1947, 1949 in 1950, ki so dostopni v AJ, navajajo tudi nekaj umetnin.⁴⁰ Ivan Kreft jo je v poročilih ocenjeval kot zelo učinkovito uslužbenko s pravim političnim prepričanjem. Iz dokumentov je moč razbrati, da je bil Ivan Kreft zahteven vodja, ki je od svojih uslužbencev terjal delovno disciplino in ustrezno

³⁹ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, poročila o delu Restitucijske delegacije na Dunaju 1946–1950.

⁴⁰ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 69, ovoj 54-69-154, seznami restituirane robe 1946, 1947, str. 6, 7. Med umetniškimi predmeti so v dokumentu navedeni glava Germanika (danes v Narodnem muzeju Slovenije), dubrovniški arhiv, Vavpotičeva slika, Dalmatinova Biblija, posamezne knjige, arhivi. Sicer so glavne skupine predmetov pohištvo (nestilno), obleke, stroji, orodje, deli strojev, gospodinjska oprema.

politično prepričanje, o čemer je moral poročati tudi nadrejenim v matični državi.⁴¹ Nova država Jugoslavija je namreč dosledno skrbela, da so diplomatska mesta v tujini zasedali politično zanesljivi in preverjeni kadri, še zlasti pa je tovrstna prizadevanja okrepila po sporu z informbirojem.⁴²

V Jugoslaviji je bila restitucija v pristojnosti Zavoda za reparacijske terjatve, ki je bil ustanovljen 23. novembra 1945,⁴³ kasneje pa je sodila v delokrog Reparacijske komisije pri vladi FLRJ, ustanovljene 19. februarja 1946.⁴⁴ Zavod je bil ustanovljen na podlagi Državne komisije za vojno škodo,⁴⁵ kar kaže na tesno povezanost postopkov ugotavljanja vojne škode z reparacijo oziroma restitucijo. Predsednik Reparacijske komisije je bil Boris Kidrič (1912–1953), eden vodilnih jugoslovanskih politikov, kar nakazuje na pomen, ki ga je restituciji, v prvi vrsti prometnih sredstev, strojev, druge tovarniške opreme in surovin, pripisovala nova vlada.

Ivan Kreft je poročal Reparacijski komisiji, ki je skupaj z zveznim Komitejem za kulturo in umetnost pri vladi FLRJ (ustanovljen 8. februarja 1946) zbirala podatke o restituciji in vodila delo delegacij v tujini, torej tudi v Avstriji.⁴⁶ Leta 1948 so bili za delo s predmeti kulturne dediščine imenovani zgodovinar in profesor na celjski gimnaziji dr. Pavle Blaznik (1903–1984),⁴⁷ zgodovinar in direktor Muzeja narodne osvoboditve Janez Kramar (1911–2002), konservatorica in strokovnjakinja za restitucijo muzejskih predmetov Zdenka Munk (1912–1986) in zgodovinar, arheolog in geograf dr. Grgo Novak (1888–1987).⁴⁸ Leto dni kasneje, leta 1949, je bil za delo pri restituciji predmetov kulturne dediščine v Avstriji s strani Komiteja za kulturo in umetnost FLRJ pooblaščen še geograf, zgodovinar, etnolog, arheolog, muzealec, direktor Pokrajinskega muzeja Maribor in predstavnik Restitucijskega referata Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije (LRS) Franjo Baš (1899–1967).⁴⁹

Marca 1948 je bila v LRS z namenom okrepitve aktivnosti pri restituciji predmetov kulturne dediščine ustanovljena Restitucijska komisija pri Ministrstvu za prosveto LRS (tajnik Modest Golia,

⁴¹ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 354, ovoj 54-354-521, spiski uslužbencev Reparacijske komisije pri Vladi FLRJ in uslužbencev na delu v tujini 1946–1959.

⁴² Slobodan SELINIČ, Jugoslovenska diplomatija 1945–1950. Stvarjanje partijske diplomatije, *Annales. Series Historia et Sociologia*, 24/4, 2014, str. 554.

⁴³ Uredba o ustanovitvi Zavoda za reparacijske terjatve, Ur. l. DFJ, št. 91, 23. november 1945.

⁴⁴ Uredba o ustanovitvi Reparacijske komisije pri Vladi FLRJ, Ur. l. FLRJ, št. 15, 19. februar 1946.

⁴⁵ Uredba o ustanovitvi Državne komisije za vojno škodo, Ur. l. DFJ, št. 25, 24. april 1945.

⁴⁶ Ivan HOFMAN, Komitet za kulturo i umetnost pri vladi FNRJ. Ustanova i njena arhivska građa, *Arhiv. Časopis Arhiva Jugoslavije*, 2, 2001, str. 42–48.

⁴⁷ Pavle Blaznik je bil od 1945 do 1949 ravnatelj celjske gimnazije in od 1949 znanstveni sodelavec v vrsti ustanov, mdr. na Ekonomski fakulteti v Ljubljani (1949–1954), v Državnem arhivu Slovenije (1954–1957) in na Zgodovinskem inštitutu pri SAZU v Ljubljani (1957–1982). Deloval je v Komisiji za ugotovitev škode na kulturno-zgodovinskih predmetih (1945) in bil referent za arhive v Federalnem zbirnem centru za kulturnozgodovinske predmete pri Ministrstvu za prosveto LRS. Bil je član jugoslovanske restitucijske komisije v Avstriji (1949–1950), kasneje (1958–1960 in po 1975) pa med pogajalci o izpolnitvi arhivskega sporazuma med Jugoslavijo in Avstrijo iz leta 1923. Gl. Bogo GRAFENAUER, Blaznik Pavel, *Enciklopedija Slovenije* (ur. Alenka Dermastia), 1, Ljubljana 1987, str. 283; Matjaž BIZJAK, Blaznik Pavle, *Novi Slovenski biografski leksikon* (ur. Barbara Šterbenc Svetina), 2, Ljubljana 2017, str. 471–472.

⁴⁸ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 65, ovoj 54-65-149, obdobje 1946–1958, Zapisnik redne konferencije osoblja Restitucione delegacije, 2. 3. 1949, str. 1.

⁴⁹ ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, Zapisnik seje o pregledu dela za restitucijo kulturno zgod. predmetov, 22. 4. 1949. V dokumentih so poleg Franja Baša kot restitucijski delegati omenjeni še Franc Klemenc v Avstriji, Mirko Rupel v Nemčiji, Bela Horvat na Madžarskem ter dr. France Stele, dr. Milko Kos in Jože Maček v Italiji.

Z a p i s n i k

seje o pregledu dela za restitucijo kulturno zgod. predmetov.
Sejo je sklicalo Ministrstvo za prosveto in se je vršela v prostorih Muzeja NO dne 22.IV.1949.

Sejo je vodil tov. Žen Fr., član oddelka za kulturo Ministrstva za prosveto LRS. Navzoči: Rupel M., upravnik NUK v Ljubljani, dr. P. Blaznik, profesor gimnazije v Celju in delegat za restitucijo pri Političnem predstavništvu FLRJ v Avstriji, Golia M., arhivar ODAS; dr. J. Kastelic, ravnatelj Narodnega muzeja; Baš Franjo, upravnik Pokrajinskega muzeja v Mariboru; dr. Škerl Fr., v. arhivar Muzeja NO; dr. F. Zwitter, univ. profesor v Ljubljani; Fr. Klemenc, tajnik Akademije likovne umetnosti v Ljubljani, Peršič Zorka, načelnik oddelka za kulturo Ministrstva za prosveto.

Žen Fr. je otvoril sejo in pojasnil, da je Ministrstvo za prosveto sklicalo sejo zaradi pregleda dela razpuščene Komisije za restitucijo in zaradi ugotovitve pomanjkljivosti z namenom, da se te odpravijo in ustvarijo vsi pogoji za uspešno izvedbo restitucije kult. zgod. predmetov iz okupatorskih držav. - Vprašanje delegatov za restitucijo v okupatorskih državah je rešeno s tem, da sta v Avstriji že akreditirana kot naša delegata prof. dr. P. Blaznik in J. Kramar, ravnatelj Muzeja NO, za delegata pa še izbrana prof. F. Baš, upravnik Pokrajinskega muzeja v Mariboru in Klemenc F., tajnik Akademije za likovno umetnost. Za delegata za Nemčijo je določen Rupel M., upravnik NUK v Ljubljani, za Madžarsko pa Horvat Bela, instruktor OLO Murska Sobota. V Italliji urejujejo naše restitucijske zahteve delegati: Dr. Fr. Stele, univ. prof. v Ljubljani, Dr. M. Kos, univ. profesor v Ljubljani in J. Maček, ravnatelj ODA Slovenije v Ljubljani.

Udeleženci seje so po tem pojasnilu sprejeli naslednji dnevni red:

1. Poročilo o izvajanju restitucije v Avstriji (prof. dr. P. Blaznik, delegat za Avstrijo);
2. Poročilo o restitucijski konferenci pri Ministrstvu za znanost in kulturo vlade FLRJ v Beogradu (prof. F. Baš, udeleženec konference)
3. Poročilo o delu Restitucijske komisije pri Ministrstvu za prosveto (Golia Modest, tajnik bivše Restitucijske kom.);
4. Razgovor s sklepi
5. Razno.

ad 1. Delegat za Avstrijo prof. Dr. P. Blaznik poroča, da smo z restituiranjem prišli zelo kasno, zaradi česar uspehi ne bodo mogli biti stodstotni. Restitucijske zahteve, ki so bile predložene avstrijski vladi, so sestavljene zelo površno in pomanjkljivo. Večina zahtev je brez prave dokumentacije; v nekaj primerih pa za odnešene predmete niti niso predložene zahteve po restituciji. Razen tega se ne vodi nikaka evidenca o že restituiranih predmetih in se tako dogaja, da Avstrijci zavračajo naše zahteve, češ, da so nam to in to že vrnili. Do sedaj še ni bil pregledan arhiv, ki je bil v 145 zabojih poslan iz Avstrije. - Na Dunaju ni posebnih težav v delu za restitucijo, ker je recimo v Staatsarchivu

1916–1969),⁵⁰ ki je z delovanjem prenehala februarja 1949. Nadomestil jo je Restitucijski referat pri Ministrstvu za prosveto LRS, ki ga je v prostorih Muzeja narodne osvoboditve Maribor vodil pooblaščenec Franjo Baš.⁵¹ Oba organa sta delovala pod okriljem Odseka oziroma Oddelka za kulturo, ki ga je vodila načelnica Zorka Peršič (1914–2007).⁵²

Na seji, ki jo je aprila 1949 sklicalo Ministrstvo za prosveto LRS, da bi ugotovilo stanje na področju restitucije predmetov kulturne dediščine in o tem poročalo Predsedstvu vlade LRS, so bili predlagani naslednji strokovnjaki oziroma sodelavci Restitucijskega referata (sl. 2): za področje arhivov dr. Bogo Grafenauer, Maks Miklavčič in Franjo Baš, za področje knjižnic dr. Valter Bohinc, Janko Glazer, dr. Melita Pivec-Stele, Vlado Novak in Joka Žigon ter za področje umetnostne zgodovine dr. Jože Kastelic, Marijan Zadnikar, Emilijan Cevc in Stane Gabrovec.⁵³ Imenovani so bili zaposleni v osrednjih nacionalnih kulturnih in visokošolskih ustanovah na strokovnih in vodilnih položajih.⁵⁴

Restitucija po različnih zavezniških conah v Avstriji

Poročila Restitucijske delegacije na Dunaju med letoma 1946 in 1950 so ključni vir, ki omogoča rekonstrukcijo dogajanja, povezanega z restitucijo predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo.⁵⁵ Poročila, ki jih je praviloma podpisoval Ivan Kreft, so dogajanje povzemala po okupacijskih conah. Zavezniki namreč niso imeli enotnega protokola odločanja o restituciji, ampak je ta v okupacijskih conah potekala različno.⁵⁶

⁵⁰ Arhivist in zgodovinar Modest (Ludvik) Golia je 1942 diplomiral na ljubljanski teološki fakulteti in nato še 1947 iz zgodovine na filozofski fakulteti. Raziskoval je cerkveno in gospodarsko zgodovino. Mdr. je sodeloval v odseku za prosveto SNOS (1942–1945), po 1945 je deloval v Komisiji za ugotovitev škode na kulturnozgodovinskih predmetih. Bil je predsednik okrožnega zbirnega centra v Novem mestu, referent za arhive v Federalnem zbirnem centru za kulturnozgodovinske predmete pri Ministrstvu za prosveto LRS, po ukinitvi Federalnega zbirnega centra od leta 1948 arhivist v Osrednjem državnem arhivu Slovenije (1948–1950) in znanstveni sodelavec v ljubljanskem mestnem arhivu (1950–1952). Bil je tudi tajnik Restitucijske komisije pri Ministrstvu za prosveto LRS (marec 1948–februar 1949). Ema UMEK, Modest Golia, *Enciklopedija Slovenije* (ur. Alenka Dermastia), 3, Ljubljana 1989, str. 259.

⁵¹ Geograf, zgodovinar, etnolog, arheolog in muzealec Franjo Baš je v obdobju 1945–1950 kot poznavalec vprašan vračanja predmetov kulturne dediščine sodeloval pri restituciji med okupacijo v Avstrijo odnesenega kulturnega premoženja in pri opredelitvi slovenskih restitucijskih zahtev do Avstrije. Sergij VILFAN, Baš Franjo, *Enciklopedija Slovenije* (ur. Alenka Dermastia), 1, Ljubljana 1987, str. 204; Ivan KOMELJ, Vida FATUR, Delavci Zavoda za spomeniško varstvo v letih 1945–1975, *Varstvo spomenikov*, 20, 1976, str. 141–158; Vito HAZLER, Baš Franjo, *Novi Slovenski biografski leksikon* (ur. Barbara Šterbenc Svetina), 2, Ljubljana 2017, str. 160–164.

⁵² O delovanju Zorke Peršič na restituciji predmetov kulturne dediščine gl. ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, t. e. 763. Prispevek kulturne delavke Zorke Peršič h kulturni politiki, diplomaciji in s tem tudi restituciji še ni bil osvetljen z znanstvenega vidika in predstavlja raziskovalni izziv. O Zorki Peršič gl. Alenka DERMASTIA, Peršič Zorka, *Enciklopedija Slovenije* (ur. Alenka Dermastia), 8, Ljubljana 1994, str. 308.

⁵³ ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, Zapisnik seje o pregledu dela za restitucijo kulturno zgod. predmetov, 22. 4. 1949.

⁵⁴ Kot ugotavlja Mateja REŽEK, Usmerjena preteklost: mehanizmi ideološke »kontaminacije« zgodovinopisja v socialistični Sloveniji in Jugoslaviji (1945–1966), *Acta Histriae*, 22/4, 2014, str. 974, je oblast takoj po vojni »podržavila znanstvene ustanove ter s tem prevzela ne le njihovo financiranje, temveč tudi vzvode nadzora nad njimi, kadrovsko pa se je naslonila na strokovnjake, ki so oblast bodisi podpirali ali se ji vsaj niso zamerili«.

⁵⁵ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150. Gre za polletna in letna poročila ter za zbirna poročila za daljša obdobja. Za razumevanje delovanja delegacije je še zlasti pomembno poročilo iz leta 1952.

⁵⁶ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za period 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3. 1954, str. 16.

Restitucija se je najprej začela konec leta 1945 v sovjetski okupacijski coni, ki je obsegala Spodnjo Avstrijo in Gradiščansko. Tu je po ocenah restitucijskih delegatov potekala najbolj gladko v primerjavi s preostalimi conami, vendar le do resolucije informbiroja (junij 1948), ko se bile vse aktivnosti ustavljene.⁵⁷ Francoske oblasti, ki so obvladovale Tirolsko in Predarlško, restitucijskih zahtevkov sprva niso reševale, saj so zahtevale uveljavitev načela recipročnosti. Francozi so zahtevali, da jugoslovanske oblasti njihovim strokovnjakom dovolijo delo v Jugoslaviji, kar so Jugoslovani zavrnilo. Leta 1948 so francoske oblasti popustile, vendar je bilo po oceni jugoslovanskih restitucijskih delegatov prepozno, saj naj bi bilo mnogo predmetov že pred tem odnesenih v Francijo. Ameriške oblasti, ki so poveljevale v Salzburgu in Zgornji Avstriji, so po poročilih restitucijskih delegatov razrešile večino restitucijskih zahtevkov (pozitivno ali negativno), sprejemale pa so jih do 30. aprila 1948, čeprav so tudi po tem datumu še reševale posamezne primere.⁵⁸

Restitucija v britanski okupacijski coni, ki je obsegala Koroško in Štajersko, je trajala od konca 1945 do septembra 1948. Po nekaterih ocenah je bilo prav v tej coni okoli 60 odstotkov jugoslovanske lastnine.⁵⁹ Po 30. septembru 1948 so britanske oblasti zahtevke (v dokumentih se omenja število okoli 110) preusmerjale na avstrijsko vlado, ta pa jih je zavračala s pojasnilom, da je restitucija v pristojnosti zavezniških oblasti. Poleg tega je avstrijska vlada opozarjala, da bi pogajanja o restituciji nujno odprla vprašanja recipročnosti med obema državama in da bi Avstrija morala plačati odškodnino za restituirano lastnino svojim državljanom, saj naj bi bilo več kot 90 odstotkov te lastnine kupljene v dobri veri, da ne gre za sporne predmete. Avstrijska vlada je zavzela stališče, naj se vprašanja restitucije odložijo do podpisa mirovne pogodbe, ki bo jasno določila restitucijske obveznosti Avstrije.⁶⁰

Medla stališča avstrijske vlade so se v britanski okupacijski coni ostreje odrazila na terenu. Kot poroča Blaznik, na Dunaju ni imel težav, pač pa je bila situacija mnogo zahtevnejša v Gradcu in Celovcu.⁶¹ Tu so postopki potekali prepočasi, vsaka aktivnost, kot je na primer pregled inventarja muzejev, je morala biti pisno podprta. O zapletenosti razmer pričata tudi njegovi ugotovitvi, ki ju je navedel v poročilu o pregledu gradiva na Dunaju in v Celovcu, kjer se je osredotočil zlasti na pregled arhiva Državnega komisariata za utrjevanje nemštva (*Reichskommissariat für die Festigung deutschen Volkstums*, RKFDV): »Na podlagi zbranega gradiva je mogoče razbrati obseg sistematičnega ropanja našega premoženja /.../. Iz mnogih aktov diha naravnost divje poželenje po naših predmetih.«⁶²

⁵⁷ O vlogi zaveznikov pri restituciji v Evropi, še zlasti o ravnanju Rdeče armade in politiki SZ v povezavi s predmeti kulturne dediščine na zasedenih ozemljih, gl. COEURÉ 2017 (op. 17), str. 588–606. Jugoslavija je proti SZ v Nemčiji vložila okoli 1500 zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, ki pa jih je SZ zavrnila zaradi nepopolnih informacij. Gl. AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za period 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, l. 3. 1954, str. 16, 20.

⁵⁸ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, l. 3. 1954, str. 17.

⁵⁹ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, l. 3. 1954, str. 16.

⁶⁰ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, l. 3. 1954, str. 16.

⁶¹ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, obdobje 1946–1952, Izveštaji po kulturno umetničkim predmetima.

⁶² ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, t. e. 763, prof. dr. Blaznik Pavle, Poročilo o delu od začetka aprila do začetka julija 1949, 12. 7. 1949, str. 4.

Podobno je iz poročil Franja Baša, Pavla Blaznika, Janeza Kramarja, Zdenke Munk in Vlatke Culek iz leta 1949, ki jih hrani AJ, mogoče razbrati ovire pri delu na terenu, zlasti v Gradcu in Celovcu. Blaznik in Munkova sta dobila dovoljenje za pregled arhivov in knjižnic na Koroškem in na Štajerskem, ne pa tudi muzejev. Ugotavljata, da je delo potekalo v zahtevnem ozračju, še posebno v Celovcu, »kjer nas je časopisje sprejelo z javnimi napadi«. ⁶³ Kot pišeta v poročilu, se veliko predmetov iz Gorenjske nahaja v Celovcu, prav tako pa jih je mnogo iz Spodnje Štajerske v Gradcu, kjer pa jih vodijo kot del njihovih zbirk. Poleg tega ugotavljata, da se starinarnice v Gradcu okoriščajo s predmeti kulturne dediščine, zaplenjenimi med okupacijo, in da so se z lastnino, odneseno z ozemlja Slovenije v času druge svetovne vojne v Avstrijo, v večji meri okoriščali privatniki, pa tudi avstrijske javne ustanove. ⁶⁴

Na podlagi analize poročil restitucijske delegacije z Dunaja lahko sledimo tudi zapleteni dinamiki odnosov med zavezniki in avstrijsko oblastjo. Iz dokumentov je razvidno, da Avstrija nobenega predmeta ni vrnila brez odobritve zaveznikov. Poleg tega predstavniki restitucijskih delegacij zavezniških držav, vključno z Jugoslavijo, niso smeli izvajati terenskih raziskav v Avstriji, ampak so to delali strokovnjaki avstrijskih zavezniških oblasti na podlagi informacij in podatkov v restitucijskih zahtevkih. ⁶⁵ »Zajednički problem u sve tri zapadne cone je ograničavanje kretanja našim službenicama po zonama u cilju istraživanja naše imovine, teško davanje odobrenja da se izvrši pregled fabričkih postrojenja u cilju istraživanja i identifikovanja naše imovine,« je v poročilu iz leta 1948 ugotavljal Ivan Kreft. ⁶⁶ Ko so zavezniki določen predmet našli, so pozvali jugoslovanske strokovnjake, naj ga identificirajo kot jugoslovanskega, nato pa so priznali restitucijo oziroma vračilo, ki je bilo izvedeno na stroške avstrijske vlade. ⁶⁷ Čeprav se ugotovitve nanašajo na gospodarsko, prometno in drugo lastnino, jih lahko dovolj zanesljivo apliciramo tudi na predmete kulturne dediščine.

Poročila za področje kulturne dediščine kot veliko oviro restituciji izpostavljajo zlasti pomanjkljivo dokumentacijo oziroma pomanjkljivo dokumentirane restitucijske zahteve. Realizirani naj bi bili namreč zgolj popolni zahtevki, ki bi vsebovali vsaj konkretne navedbe, kje se predmet nahaja, in bili opremljeni z natančnimi opisi oziroma fotografijami predmetov. Teh je bilo malo, preostali, torej tisti s pomanjkljivo dokumentacijo ali brez nje, pa so bili zavrnjeni. Ker ni bilo znano, kje v Avstriji se predmeti nahajajo, so bili restitucijski zahtevki pogosto posredovani vsem štirim okupacijskim conam. Terenske raziskave zaveznikov so tako praviloma obrodile skromne rezultate, zlasti pri predmetih kulturne dediščine. ⁶⁸

⁶³ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, obdobje 1946–1952, Franjo Baš, Pavle Blaznik, Zdenka Munk, Poročilo o delu delegatov za restitucijo kulturnozgodovinskih predmetov iz Avstrije v Celovcu in Gradcu v času od 8. avgusta do 31. oktobra 1949, str. 1.

⁶⁴ ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, t. e. 763, prof. dr. Blaznik Pavle, Poročilo o delu od začetka aprila do začetka julija 1949, 12. 7. 1949, str. 4.

⁶⁵ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-139, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3. 1954, str. 16.

⁶⁶ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, Poročilo o delu Restitucijske delegacije v letu 1948, 29. 9. 1948, s. p.

⁶⁷ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-138, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3. 1954, str. 16.

⁶⁸ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 64, ovoj 54-64-138, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za period 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3.

Predmeti kulturne dediščine so hkrati relativno pozno postali središče zanimanja ustreznih organov. Čeprav je Vladimir Vodopivec v verbalni noti zavezniškim silam v Avstriji že leta 1946 opozarjal na prioriteten pomen predmetov umetniške, zgodovinske in znanstvene vrednosti ter izpostavljajal njihov pomen za kulturni razvoj nove države,⁶⁹ je restitucijska delegacija na Dunaju matično državo šele leta 1949 prosila za dodatne strokovnjake, ki bi delali na restituciji kulturno-umetniških predmetov v Avstriji.⁷⁰ Modest Golia, nekdanji sekretar Restitucijske komisije LRS, je leta 1949 poročal, da so ovire za uspešno realizacijo restitucijskih zahtevkov nastajale tudi v Jugoslaviji. Poročal je, da v matični državi ni bilo evidenc že vrnjenih predmetov, da so bili mnogi predmeti odvzeti na silo in da se lastniki pogosto ne spominjajo podrobnosti oziroma niso imeli možnosti slediti svoji lastnini, saj so bile stvari odvzete pretežno tistim, ki so bili poslani v koncentracijska taborišča.⁷¹

Jugoslovanske oblasti je, sodeč po dokumentih, zlasti jezilo dejstvo, da so zavezniki in avstrijska vlada dosledno zavračali restitucijske zahtevke za tisto lastnino, ki so jo lastniki, večinoma nemške narodnosti, sami odnesli iz Jugoslavije še pred koncem vojne, čeprav je šlo, kot navajajo jugoslovanski dokumenti, za lastnino sodelavcev okupatorjev in vojnih zločincev. Poročilo o delu Reparacijske komisije pri Vladi FLRJ navaja, da »/.../ se u svim tim slučajevima radilo o ljudima, koji su bili suradnici okupatora a često puta i ratni zločinci. Svi ovi zahtevi su odbačeni od avstrijske vlade.«⁷² Spori o »kvizlinški lastnini« so bili še posebno številni v britanski in ameriški okupacijski coni, kjer se je po ocenah restitucijskih delegatov, kot že povedano, nahajala večina jugoslovanske lastnine.⁷³

Poročilo Restitucijske komisije iz leta 1949 tako ugotavlja: »Ako se izuzmu ovi predmeti rad na restituciji dobara iz Avstrije provodi se kraju.«⁷⁴ V tem času so se tudi prizadevanja jugoslovanske diplomacije na področju predmetov kulturne dediščine začela preusmerjati v postopke ramplasmaja.⁷⁵

1954. Popisi restituirane robe dokazujejo, da je restitucija iz Avstrije vključevala stroje, surovine, orodje, gospodinjne predmete, obleko, pohištvo (brez umetniške vrednosti) in druge predmete, med katerimi praviloma ni predmetov kulturno-umetniške ali zgodovinske vrednosti. Gl. tudi AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 66, ovoj 54-66-150, obdobje 1946–1952, Izveštaji po kulturno umetniškim predmetima.

⁶⁹ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 65, ovoj 54-65-147, obdobje 1946–1958, s. p.

⁷⁰ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 46, ovoj 54-46-110, Poročilo in načrt dela restitucijske komisije za leti 1948 in 1949, s. p.

⁷¹ ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, t. e. 763, Zapisnik seje o pregledu dela za restitucijo kulturno zgod. predmetov, 22. 4. 1949.

⁷² AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 64, ovoj 54-64-138, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za periode 1946–1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3. 1954, str. 16.

⁷³ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 46, ovoj 54-46-110, Poročilo in načrt dela restitucijske komisije za leti 1948 in 1949: »I u ovoj coni /britanski, op. a./ imamo spor oko kvizlinške imovine.«

⁷⁴ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 46, ovoj 54-46-110, Načrt dela Restitucijske komisije za leti 1948 in 1949. Ugotovitev izhaja iz numerične analize realizacije v poročilu, ki leta 1949 govori o 880 restitucijskih zahtevkih, ki jih je Jugoslavija vložila proti Avstriji; od tega je bilo, kot navaja poročilo, popolnoma ali delno realiziranih 950 zahtevkov, zavrženih 610, v delu pa 320 zahtevkov. Dodatno je bilo vloženi 550 zahtevkov za restitucijo kulturno-umetniških in zgodovinskih predmetov, katerih realizacije poročilo ne navaja. Številka 950 se v grobem ujema z oceno okoli 1000 zahtevkov, ki jo navaja dokument iz leta 1954 (AJ, AJ-218, Jugoslovanski institut za zaščito spomenika kulture, t. e. 79, Restitucija kulturno umetniških dobara – zahtevi Beograda, Hrvat., Slovenije prema Austriji, 1947–1949).

⁷⁵ AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954, t. e. 46, ovoj 54-46-110, obdobje 1946–1953, Četrtletni načrti dela Restitucijske komisije za leti 1948 in 1949.

Stopnja realizacije restitucijskih zahtevkov za predmete kulturne dediščine

Realizacijo restitucijskih zahtevkov, ki jih je Jugoslavija vložila proti Avstriji, je mogoče rekonstruirati na podlagi seznamov, ki jih hranijo AJ, ARS in INDOK center. Sezname je na podlagi poročil relevantnih ustanov in evidentiranja vojne škode sestavljal takratni Zavod za varstvo kulturne dediščine, zbirne sezname pa je pripravljala zvezni Komite za kulturo in znanost.⁷⁶ Seznami so bili sestavljeni v več kopijah, ključne za rekonstrukcijo usode posameznih predmetov pa so rokopisne opombe na kopijah zahtevkov (sl. 3), ki se razlikujejo po hraniščih.

INDOK center hrani zbirni seznam 686 predmetov kulturne dediščine, za katere je FLRJ/LRS od Avstrije zahtevala vračilo. Napisan je v srbohrvaščini in opremljen s tipkanimi opombami: restituirano, ni restituirano, restituiran le manjši del, zavrnjeno, ni predmet restitucije, ni bilo odneseno, le preneseno, uničeno pri bombardiranju, nejasno. Pri nekaterih predmetih je z roko dopisano: zavrnjeno, ne, vrnjeno. Hkrati je v dokumentaciji INDOK centra tudi vseh 686 zahtevkov za posamezne predmete kulturne dediščine, ki jih je FLRJ/LRS vložila proti Avstriji. Ti so tipkani na eni A4 strani in napisani v nemščini. Vsebujejo kategorije: vlagatelj zahtevka, številka zahtevka, opis predmeta, prvotni lastnik in lokacija, okoliščine in dejstva transferja iz Jugoslavije, nova lokacija, priče. Na dnu je z roko pripisano stanje, za katerega smemo domnevati, da je bilo ugotovljeno v obdobju do leta 1959, ki je navedeno na mapi, v kateri je gradivo hranjeno.⁷⁷ Rokopisne opombe so: ne, vrnjeno, najdeno, delno vrnjeno. Ponekod piše, komu je bilo gradivo vrnjeno in kdaj je bilo restituirano. Tako je na primer na restitucijskem zahtevku FLRJ/LRS, proti Avstriji št. 8 (lastnik gradiva pred vojno je bil Župnijski urad Žalec) rokopisna opomba, da so bile zaplenjene knjige poslane v razrez, arhiv pa je bil vrnjen leta 1949 (sl. 3).⁷⁸ Večina zahtevkov je brez dokumentacije, le zelo redki vsebujejo na primer popis knjig.

ARS hrani povzetke 686 restitucijskih zahtevkov, ki jih je FLRJ/LRS vložila proti Avstriji. Gre za tipkopise na polovici A4-strani, vsak zahtevek vsebuje štiri točke (kratek opis predmeta, prvotno nahajališče, opis transferja in novo lokacijo, če jo je bilo mogoče ugotoviti). Tudi nekateri od teh povzetkov so opremljeni z rokopisnimi opombami, iz katerih je mogoče sklepati o nahajališču oziroma usodi predmeta. Tako je na primer zahtevek št. 128 za restitucijo opreme gradu Jablje, ki ga je FLRJ/LRS vložila proti Nemčiji, opremljen z opombo »FZC!«, ki je dopisana s svinčnikom.⁷⁹ Zahtevek št. 128 z enako vsebino, ki ga v daljši obliki hrani AJ, opombe nima, vsebuje pa več osnovnih podatkov, ki jih je bilo mogoče ugotoviti ob evidentiranju izgube.⁸⁰

Tudi AJ namreč hrani sezname restitucijskih zahtev, ki pa v fondu Jugoslovenski institut za zaščito spomenika kulture ne vsebujejo rokopisnih opomb.⁸¹ Seznam restitucijskih zahtev za predmete kulturne dediščine, ki jih je vložila LRS proti Avstriji, se številčno ujema s seznamom iz INDOK centra, kar pomeni, da lahko z dovolj veliko gotovostjo govorimo o 686 predmetih kulturne dediščine, ki jih je po vojni od Avstrije zahtevala LRS. Kot kaže navedeni primer gradu Jablje, lahko

⁷⁶ Sezname hrani AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945–1954.

⁷⁷ INDOK center, Restitucija arhivov iz Avstrije, spis št. 75/1959.

⁷⁸ INDOK center, Restitucija arhivov iz Avstrije, spis št. 75/1959.

⁷⁹ ARS, SI AS 1925, Restitucijska komisija 1949–1950, t. e. 764. št. 128.

⁸⁰ AJ, AJ-218, Jugoslovenski institut za zaščito spomenika kulture, t. e. 74, Restitucija kulturno umetniških dobara – zahtevi Beograda, Hrvat., Slovenije prema Austriji, 1947–1949, št. 128.

⁸¹ AJ, AJ-218, Jugoslovenski institut za zaščito spomenika kulture, t. e. 79, Restitucija kulturno umetniških dobara – zahtevi Beograda, Hrvat., Slovenije prema Austriji, 1947–1949.

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA ZJUGOSLAVIJA

Forderung für die Restitution des kultur oder kunsthistorischen
Gutes aus Österreich

Volksrepublik Slowenien
Nr. 00003

1. Benennung und Beschreibung des geforderten kultur oder kunsthistorischen Gutes.

Kirchenrechnungen aus den Jahren 1790-1894
26 Gründungsurkunden
6 gebundene Sehlenregister 1826-1888
Vermählungsurkunden und Schriften 1800-1911
Kirchliche und Kirchenguts Inventare bis 1906
3 Hefte vermählungs Protokole
4 Protokole
1 Firmungsprotokol
2 Arbeitsprotokole
1 gebundenes Verzeichnis der Mitglieder kirchlicher Organisationen

2. Eigentümer oder Vormund des geforderten Gutes. Wo sich das Gut befand, bevor es nach Österreich abgebracht wurde.

Pfarramt Žalec

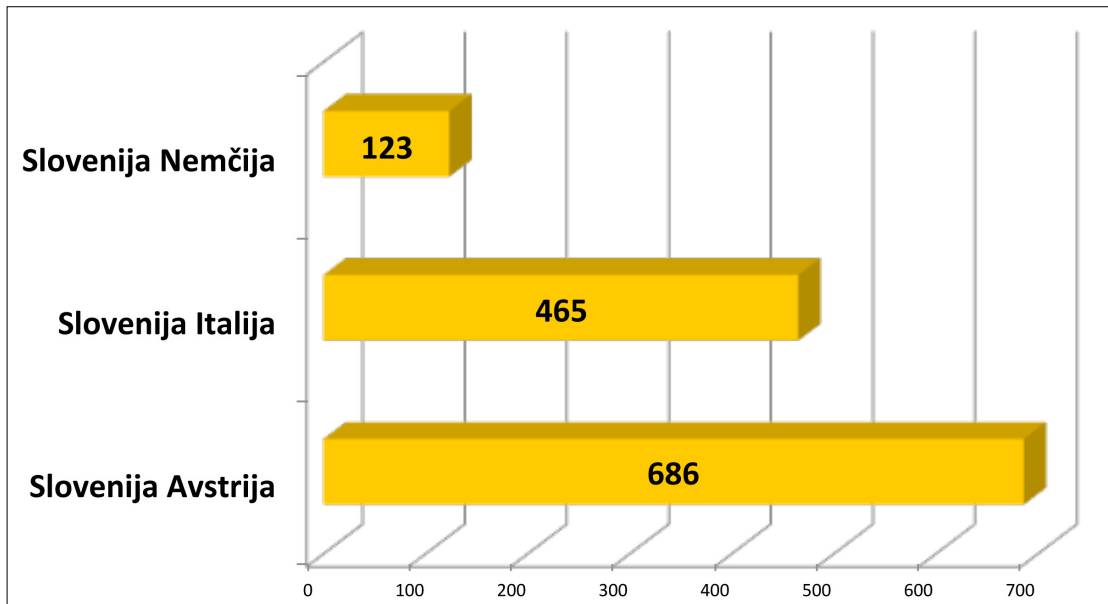
3. Tatsachen und Umstände unter welchen das Gut aus dem jugoslawischen Gebiet abgebracht wurde.

Am 19. November 1942 an Dr. Wolfgang Sittig, Archivar,
Graz, Schillergasse 24/III. abgesandt.

4. Wochin das Gut abgebracht wurde.

Graz, Schillergasse 24./III. Österreich

*Kopije risole u papiru
Arhiv 1949 vrack*

Graf 1: Število zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, ki jih je FLRJ/LRS leta 1947 vložila proti Avstriji, Italiji in Nemčiji (N = 1274)

branje in primerjava dokumentov iz treh arhivov metodološko učinkovito pomagata pri identifikaciji usode posameznih predmetov.

FLRJ je, sodeč po dokumentih iz leta 1954, proti Avstriji vložila več kot 1000 zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine,⁸² od tega lahko natančno določimo število vloženih zahtevkov LRS proti Avstriji na 686, kot kaže analiza restitucijskih seznamov.⁸³ Proti Italiji je LRS vložila 465 zahtevkov, proti Nemčiji pa 123 zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine (graf 1).

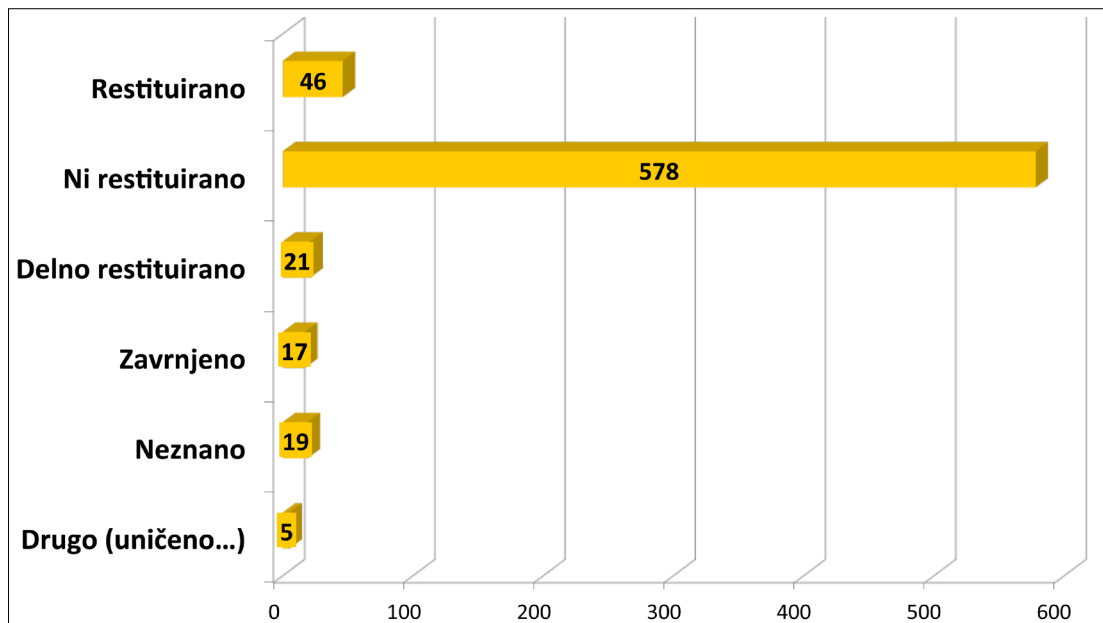
Le sedem odstotkov zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, ki jih je LRS vložila proti Avstriji, je bilo realiziranih pozitivno, torej so bili predmeti vrnjeni; gre večinoma za arhivsko gradivo (graf. 2). Analiza realizacije, kot jo prikazujejo restitucijski sezname 686 predmetov, razkriva, da med vrnjenimi predmeti ni zvonov, umetniških del in glasbenih inštrumentov, le delno so bile vrnjene knjige, arhivi, knjižnice, šolske kronike, pohištvo in numizmatične zbirke. Zlasti izstopajo zahtevki za vračilo grajskih inventarjev. Če je pri zahtevkih za predmete drugih vrst večinoma dopisana opomba »ne« ali »ni vrnjeno«, pri gradovih skoraj vedno piše »zavrjneno«.⁸⁴ Tako na primer zahtevek za restitucijo umetnostnozgodovinske opreme gradu Otočec št. 123, ki ga je FLRJ/LRS, vložila proti Avstriji, spodaj desno vključuje rokopisno opombo »Odbito«, ki dokazuje,

⁸² AJ, AJ-54, Reparaciona komisija Vlade FNRJ 1945-1954, t. e. 64, ovoj 54-64-138, Kratka informacija o radu Reparacione komisije Vlade FNRJ za period 1946-1953 god. i ostvarenju reparacionih i restitucionih zahteva, 1. 3. 1954, str. 14, 15. Jugoslavija je proti Bolgariji vložila tudi 120 zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, odnesenih iz Makedonije, vendar je bolgarska vlada vse zahtevke zavrnila. Prav tako je Madžarska zavrnila veliko večino izmed 800 zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, ki so jih Madžari odnesli v času vojne, kot tudi 5000 zahtevkov za predmete kulturne dediščine, ki so jih odnesli med vojnama.

⁸³ INDOK center, Restitucija arhivov iz Avstrije, spis št. 75/1959; AJ, AJ-218, Jugoslovenski institut za zaščito spomenika kulture, Restitucija kulturno umetniških dobara – zahtevi Beograda, Hrvat., Slovenije prema Austriji, 1947-1949, t. e. 79.

⁸⁴ INDOK center, Restitucija arhivov iz Avstrije, spis št. 75/1959.

Graf 2: Realizacija zahtevkov za restitucijo predmetov kulturne dediščine, ki jih je leta 1947 FLRJ/LRS vložila proti Avstriji (N = 686)

da je bila zahteva zavrjnena (sl. 4). Na seznamu v INDOK centru se osem od enajstih zavrjenih zahtevkov nanaša na inventarje gradov.⁸⁵ To je nedvomno povezano z že zapisano ugotovitvijo, da so zavezniki in avstrijske oblasti restitucijo lastnine, ki so jo z ozemlja Jugoslavije sami odnesli lastniki nemške narodnosti, dosledno zavračali.

Analiza arhivskih virov je pokazala, da je bila realizacija zahtevkov za vračilo predmetov kulturne dediščine (z izjemo arhivskega gradiva) skromna, hkrati pa je razkrila vzroke za takšno stanje: nepopolna oz. odsotna dokumentacija zahtevkov, zahtevno delo na terenu v Avstriji in Jugoslaviji, pozno zanimanje za te predmete s strani političnih struktur, ki so dajale prednost drugim področjem, pomanjkljiva evidenca že vrnjenih predmetov v Jugoslaviji, odvisnost procesa od zapletenih odnosov med avstrijsko vlado in zavezniki, med zavezniki samimi (še zlasti s SZ) ter med zavezniki in jugoslovansko vlado, navsezadnje pa tudi zapletene razmere vzpostavljanja nove oblasti v Jugoslaviji. Raziskava, katere rezultati so prikazani v prispevku, je namreč pokazala tudi, kako se je nova država Jugoslavija institucionalno in proceduralno lotevala restitucije predmetov kulturne dediščine kot elementa kulturne diplomacije. Nakazala je pomen vprašanja lastništva predmetov kulturne dediščine v novi politični realnosti po letu 1945. Rezultati analize, predstavljene v prispevku, tako ponujajo podlago za nadaljnje umetnostnozgodovinske raziskave usode predmetov kulturne dediščine med drugo svetovno vojno in po njej. Naslednji koraki raziskave se s tem nakazujejo v smeri proučevanja restitucije, kot jo lahko razkrijejo dokumenti, ki jih hranijo avstrijski in drugi arhivi v tujini, in na študije primerov provenience posameznih predmetov oziroma zbirk kulturne dediščine.⁸⁶

⁸⁵ Gre za gradove Boštanj, Dornava, Pogled, Puterhof, Otočec, Rače, Grmača in Slatna.

⁸⁶ Raziskave za pričujoči prispevek so potekale na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna financira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, in mednarodnega

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA

Forderung für die Restitution des kultur oder kunsthistorischen Gutes aus Oesterreich.

Volksrepublik *Slovenien*
Nr. 00123

1. Benennung und Beschreibung des geforderten kultur oder kunsthistorischen Gutes.

Kulturhistorischer Inventar aus dem Schlosse Otočec bei Novo mesto.

2. Eigentümer oder Vormund des geforderten Gutes. Wo sich das Gut befand, bevor es nach Oesterreich abgebracht wurde.

FHRJ.

3. Tatsachen und Umstände, unter welchen das Gut aus dem jugoslawischen Gebiet abgebracht wurde.

Während der Okkupation weggebracht.

4. Wohin das Gut abgebracht wurde.

Irgendwohin nach Oesterreich.

Oder

4. Restitucijski zahtevak FLRJ/LRS proti Avstriji št. 123, INDOK center, Ljubljana

projekta TransCultAA. Transfer predmetov kulturne dediščine v regiji Alpe-Adria v 20. stoletju (HERA Joint Research Programme "Uses of the Past", 5087-00528A). Za dragocene nasvete se zahvaljujem dr. Tini Košak, z pomoč pri zbiranju in iskanju gradiva pa Metki Košir iz INDOK centra ter zaposlenim v Arhivu Republike Slovenije in Arhivu Jugoslavije.

Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945

Summary

The paper discusses the restitution of objects of cultural heritage from Austria to Yugoslavia after 1945. The hereby presented findings represent the basis for researching the provenance of artworks and objects of cultural heritage that were subject to restitution. The study encompasses analysis of archival material kept in the Archives of Yugoslavia (the archival fond Reparation commission of the Government of Federal People's Republic of Yugoslavia), the Archives of the Republic of Slovenia (the fond Restitution commission 1949–1950), and the Heritage Information and Documentation Centre of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia (the archival unit The restitution of the archival fonds from Austria). The content is incorporated into the wider context of the reconstruction of post-war Europe, especially the establishment of Allied military authority in Austria in 1945. The Allies divided Austria into four occupation zones; Lower Austria and Burgenland were part of the Soviet Union occupation zone, Tyrol and Vorarlberg were part of the French zone, Salzburg and Upper Austria were part of the United States zone, while Carniola and Styria were part of Great Britain's zone. Vienna was divided among all four of the Allied forces. According to some estimates, approximately 60 percent of the Yugoslav property was in the British zone. The restitution of artworks and other objects of cultural heritage was in the scope and jurisdiction of the Allies. In contrast to Germany, the Allies enabled the Austrian government slightly more sovereignty, which, in reality, meant that when deciding about restitution, they often referred to the jurisdiction of the Austrian government and vice versa. During the time that the Allied military authority was established in Austria, the new state of Yugoslavia was formed through political, legislative and diplomatic work. In the context of facing the consequences of the war, Yugoslavia also dealt with the question of war damage and post-war restoration, among others. In the first years after the war, the restitution of the means of transport, machines, other factory equipment and raw materials, was markedly put in the forefront. The Yugoslav government became interested in the restitution of objects of cultural heritage only after 1949, when restitution in other fields had already been finished, even though the restitution delegates in Austria highlighted the importance of artworks' restitution even before that time.

Consequently, with regards to the restitution of the archives, the activities of the Delegation of the National Government of Slovenia for the Restitution of Documents, which operated in Vienna from 4 November to 22 December 1945, were highly significant. The delegation's goal was to reconstitute land registries, registers and cadastre records—thus the sources of a highest significance for the identity of the Slovenian territory. Despite extremely difficult circumstances in which the delegation members carried out their fieldwork (destroyed infrastructure, lack of transport means, lack of operating funds), they managed to reconstitute a significant amount of archival material originating from Lower Styria (Maribor, Ptuj, Celje), as well as from other parts of Slovenia (Krško, Ljubljana, Novo mesto). The fact that the fieldwork was carried out even before the decision of the reparation conference was accepted in Paris on 21 November 1945 was crucial for the success of the delegation, since the conference determined the jurisdiction of the Allied forces over the restitution.

The DFJ Military Mission in Vienna was established on 1 January 1946 and operated under the leadership of colonel Vladimir Vodopivec (1889–1994). The Restitution Delegation of the DFJ Military Mission, which operated under the leadership of Slovene diplomat, publicist and political worker Ivan Kreft (1906–1985), was established at the same time. On 20 October 1946, the Military Mission was replaced by the Yugoslav Political Representation, and from then on, the restitution delegation operated under the name Restitution Delegation of the FLRJ Political Representation in Austria. In Yugoslavia, the restitution

was under the jurisdiction of the Institute for Debt Reparations, which was founded on 23 November 1945; later, the work was carried out by the Reparation Committee of the Yugoslav government, established on 19 February 1946. The president of the Reparation Committee was Boris Kidrič (1912–1953), one of the leading Yugoslav politicians, which indicates the importance that the new government attributed to restitution, primarily in regard to economic resources.

The restitution delegation's reports are the key source enabling the reconstruction of the state of the return of objects of cultural heritage from Austria to Yugoslavia in the first years after the war, and especially the circumstances in which the delegation operated, as well as the identification of the key experts and protagonists participating. It is especially important to note that the Allies did not allow Yugoslav experts to work in the field, rather, their representatives carried out fieldwork based on the material they received in the scope of restitution claims, as evident from the reports. It was therefore highly problematic that these claims usually lacked detailed information and documentation, such as photos and detailed descriptions of artworks. The archival sources reveal that the Yugoslav authorities were especially dissatisfied by the fact that the Allies and the Austrian government consistently rejected restitution claims for the properties transferred from Yugoslavia before the end of the war by predominantly owners of German nationality. Even more so, as, according to the Yugoslav sources, it was the property of the occupying forces' collaborators and war criminals. These were often the assets of castle owners.

The restitution delegation's reports, generally signed by Ivan Kreft, summarized the events according to occupation zones. The Allies did not have a unified protocol to decide about the restitution, rather, in each occupation zone, it was carried out differently. The British zone, where the majority of property of Yugoslav origin was located, was especially important for Yugoslavia and Slovenia. As reported, notably by Zdenka Munk (1912–1986), Franjo Baš (1899–1967) and Dr. Pavle Blaznik (1903–1984), the fieldwork encountered numerous obstacles in that area. The experts put particular emphasis on the difficult circumstances in Graz and Celovec.

Based on the quantitative analysis, the paper presents the scope of the realization of restitution claims, which Yugoslavia and Slovenia filed against Austria for the objects of cultural heritage. The claims were compiled based on recorded war damage and reports from relevant institutions by the then Institute for the Protection of Cultural Heritage, while the federal Committee for Culture and Science prepared consolidated lists. All in all, Slovenia filed 1274 claims for the restitution of objects of cultural heritage against Germany, Italy and Austria, with the majority of them, 686, against Austria. Analysis revealed that the realization of claims for the restitution of objects of cultural heritage, excluding archival material, was modest and it can be estimated at 7 percent. Moreover, the reasons for this state have been pinpointed, which are the incomplete or lacking documentation on claims, difficult fieldwork in Austria and Yugoslavia, late interest in cultural objects by the authorities, which prioritised other areas, lack of evidence regarding previously restituted objects in Yugoslavia, the dependence of the process on complex relations between the Austrian government and the Allies, among the Allies themselves (especially with the Soviet Union), and among the Allies and the Yugoslav government, and, last but not least, the complex circumstances of establishing a new authority in Yugoslavia.

The reviewed archival material enabled the reconstruction of some of the key processes, institutions and protagonists, connected to the restitution of objects of cultural heritage from Austria to Yugoslavia in the first years after the end of WWII, and shed light on the circumstances that affected the activities connected to the return of these objects. Research also revealed how the new Yugoslavia institutionally and procedurally started to deal with the restitution of objects of cultural heritage in the context of cultural diplomacy and indicated the importance of the question of the objects' ownership in the new political reality after 1945. Therefore, the results of the analysis provide basis for prospective art historical research of the transfers of objects of cultural heritage between and after WWII. Further research can thus tackle the question of the restitution on the transnational level, by studying the documents kept in Austrian and other archives abroad, and the cases of individual artworks' and collections' provenance.

DOCUMENTA

Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa

1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakoniat

Jure Volčjak

Uvod

Kranjska je v 18. stoletju na področju cerkvene uprave doživela korenite spremembe. Leta 1751 je papež Benedikt XIV. (1740–1758) po nekajletnih pritiskih Marije Terezije (1740–1780) ukinil starodavni oglejski patriarhat in namesto njega ustanovil dve nadškofiji: v Gorici za ozemlje nekdanjega patriarhata na ozemlju cesarstva (t. i. *a parte Imperii*), v Vidmu pa za furlanski del patriarhata. Že dve leti pred tem (1749) je v Gorici zaživel apostolski vikariat, papež pa je za prvega apostolskega vikarja izbral baselskega stolnega kanonika, Goričana Karla Mihaela grofa Attemsa (1750/52–1774), ki je bil leta 1752 imenovan tudi za prvega goriškega nadškofa.¹

Glavna naloga apostolskega vikarja, zapisana v brevu *Postquam per alias* iz leta 1752, je bila temeljita vizitacija zaupanega mu ozemlja in dostava poročila Svetemu očetu.² Oglejski patriarhi zaradi večstoletnih sporov med Beneško republiko in cesarjem na Dunaju niso mogli izvajati svojih škofovskih opravil. Zadnji patriarh, ki je imel prost dostop do ozemlja patriarhata na vzhodu do reke Drave, je bil Frančišek Barbaro (1593–1616). Kasneje (leta 1628) so cesarji patriarhom prepovedali vstop na ozemlje cesarstva; to prepoved so večkrat ponovili, npr. leta 1640, 1655, 1658, 1719 in zadnjič leta 1736.³ Škofovska opravila so zato na ozemlju cesarstva dunajski nunciji podeljevali različnim škofom, največkrat pičenskemu škofu. Duhovščina s svojim pastirjem v Vidmu stikov ni popolnoma pretrgala (kljub takšnim ukazom), so pa bili ti precej omejeni. O tem pričajo prejemi različnih kleriških redov s strani patriarha v Vidmu. V času po ponovljeni prepovedi vstopa patriarhov na ozemlje cesarstva se je število posvečenj zmanjšalo, sčasoma pa se je stanje počasi pričelo normalizirati.⁴

¹ Jure VOLČJAK, *Goriška nadškofija na Kranjskem v času apostolskega vikarja in prvega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1750–1774)*, Ljubljana 2017 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 39), str. 21–75.

² VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 53.

³ Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC, *Odsevi habsburško-beneških odnosov v Cerkvi zgodnjega novega veka na Slovenskem*, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/2, 2011, str. 319–327.

⁴ Anton OŽINGER, *Cerkvene razmere na slovenskem Štajerskem v času goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa (1750–1774) v luči njegovih vizitacij*, Ljubljana 1994 (tipkopis doktorske disertacije); Jure VOLČJAK, *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1: 1750–1764*, Ljubljana 2010 (Viri, 31); Jure VOLČJAK, *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2: 1765–1824*, Ljubljana 2012 (Viri, 34); VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 21–29.

Večdesetletna oziroma stoletna odsotnost krajevnega škofa od svojih vernikov je pustila globoke posledice na verskem področju. Na Koroškem se je razširil kriptoprotentantizem,⁵ na Dolenjskem se je širilo pijančevanje ipd. Arhidiakoni, ki so v veliki meri nadomeščali oglejskega patriarha, niso mogli popraviti oziroma odpraviti vseh težav.⁶

Apostolski vikar oziroma kasnejši nadškof Attems je takoj po nastopu službe pričel z vizitacijami obsežnega zaupanega mu ozemlja in stanje na posameznih župnijah po vizitaciji dal zapisati v debele protokole, ki so se na srečo ohranili skoraj v celoti in jih danes hranijo v Nadškofijskem arhivu v Gorici.⁷ Večina od njih je bila pred leti v okviru mednarodnega projekta tudi že objavljena,⁸ za ozemlje Kranjske pa bodo v bližnji prihodnosti.⁹

Vizitacijski zapiski so izjemno bogat vir, saj vsebujejo raznovrstne podatke. V pričujočem prispevku smo se osredotočili na omembe cerkva, njihovih patrocinijev, oltarjev, bratovščin, beneficijev in drugih zanimivosti, povezanih z njimi. Samostojen prispevek o bratovščinah je bil objavljen pred tremi leti,¹⁰ tokrat pa smo vključili doslej neznane bratovščine in druge ugotovitve.

Slovensko ozemlje je gosto posejano s cerkvami. Skoraj na vsaki vzpetini stoji vsaj kapela, če ne celo cerkev. Vsaka posebej trdno pričuje in naznanja, da je na tem ozemlju živelo verno ljudstvo. Praktično vsaka vas ima svojo cerkev, kar kaže tudi na to, da so bili naši predniki med seboj tudi zavistni in tekmovalni. V času, ko so bila bivališča na podeželju večinoma še lesena, je predstavljala gradnja takega zidanega objekta izjemen zalogaj. Kranjska s svojim prebivalstvom ni slovela ravno kot bogata dežela. Razmeroma slab finančni položaj v deželi se je v 18. stoletju odražal tudi na stanju cerkva goriške nadškofije, saj so bile številne zelo zanemarjene in potrebne obnove.

Nadškof Attems je župnije običajno vizitiral v poletnih mesecih med junijem in septembrom. Kranjske župnije je obiskal v letih 1752/53, 1757, 1761, 1763 in 1767, njegov pomožni škof koadjutor Rudolf Jožef grof Edling (1774–1784), ki je Attemsa nasledil po smrti leta 1774, pa leta 1771 (namesto obolelega nadškofa). Oba sta se trudila, da sta sama sistematično obiskala čim več župnij. Ker jima zaradi pomanjkanja časa nekaterih vendarle ni uspelo obiskati, sta za vizitacijo pooblastila

⁵ Christine TROPPER, *Glut unter der Asche und offene Flamme. Der Kärntner Geheimprotestantismus und seine Bekämpfung 1731–1738*, Wien-Odenburg 2011 (Quellenedition des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 9).

⁶ Razmere v bistrskem, kostanjeviškem in stiškem arhidiakonatu je pred leti v obsežnih monografijah prikazal Jože Mlinarič. Gl. Jože MLINARIČ, *Kostanjeviška opatija 1324–1786*, Kostanjevica na Krki 1987; Jože MLINARIČ, *Stiška opatija 1136–1784*, Novo mesto 1995; Jože MLINARIČ, *Kartuzija Bistra*, Ljubljana 2001.

⁷ Vizitacijski zapiski za Tuhinjsko dolino se niso ohranili.

⁸ Franc KRALJ, Luigi TAVANO, *Atti delle visite pastorali negli arcidiaconati di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia 1750–1759*, Gorizia 1994 (Atti delle visite pastorali di Carlo Michaele d'Attems arcivescovo di Gorizia 1752–1774, 1); Franc KRALJ, Luigi TAVANO, *Atti delle visite pastorali negli arcidiaconati di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia 1762–1773*, Gorizia 2000 (Atti delle visite pastorali di Carlo Michaele d'Attems arcivescovo di Gorizia 1752–1774, 4); Anton OŽINGER, *Vizitacijski zapiski savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1773*, Ljubljana 1991 (Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774, 2); Peter Günther TROPPER, *Die Berichte der Pastoralvisitationen des Görzer Erzbischofs Karl Michael von Attems in Kärnten von 1751 bis 1762*, Wien 1993 (Fontes rerum Austriacarum. 2: Diplomataria et acta, 87; Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774, 3).

⁹ Jure VOLČJAK, *Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Attemsa za arhidiakonate na Kranjskem 1752–1771* (v pripravi). Gre za naslednje vizitacijske zapisnike: Archivio storico diocesano di Gorizia (IT ASDG), Archivio della Curia Arcivescovile di Gorizia (ACAG), Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), 1/7 ex 11 (26), 1/11 ex 15 (30), 1/14 ex 18 (33), 1/18 ex 22 (37), 1/21 ex 25 (40) in 1/22 ex 26 (41). Ker se fondi goriškega škofijskega arhiva od leta 2016 urejajo, imajo vizitacije nove signature.

¹⁰ Jure VOLČJAK, Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 9–34, 206.

posebne komisarje. Med vizitacijo sta si skušala poleg župnijske cerkve ogledati tudi čim več podružničnih cerkva. Svoje ugotovitve sta si skrbno beležila in naročala, da je treba cerkve in oltarje popraviti, prebeliti, oltarje pozlatiti, cerkve in pokopališča očistiti navlak, nabaviti oziroma zamenjati neprimerno cerkveno opremo itd. Drugo polovico 18. stoletja tako lahko označimo tudi kot čas prenove sakralnih objektov, zlasti pa gradenj novih cerkva. Čeprav je bil škofov obisk župnije odlična priložnost za posvetitev novih cerkva, starih neposvečenih cerkva in oltarjev, so številni oltarji ostali neposvečeni, zato je duhovščina na njih lahko maševala le z uporabo portatilov, t. i. prenosnih oltarjev, ki so jih položili v vdolbine na oltarni menzi. Vizitacijski zapisnik je nemalokrat tudi edini vir, v katerem se je ohranil zapis o posvetitvi cerkve oziroma oltarja, o določitvi dneva obhajanja posvetitve cerkve ipd. Nadškof je ob priliki vizitacije govoril tudi z verniki in velikokrat prisluhnil njihovim željam po ustanovitvi novih vikariatov. Nekatere omembe oziroma ustanovitveni dekreti so se prav tako ohranili le v vizitacijskih zapisnikih (npr. za vikariat Olševek).¹¹

Vizitator je običajno v župnijo prišel pozno popoldne oziroma proti večeru. Po slovesnem sprejemu se je najprej odpravil v cerkev, nato pa na pokopališče, kjer je molil za pokojne župljane. Naslednji dan je običajno najprej sledila sv. maša, po njej pa vizitacija cerkve in pogovor z duhovniki in verniki. Vizitacijski zapisniki iz let 1752/53, 1757 in 1761 navadno vključujejo navedbe patrocinijev vseh oltarjev (razen če ga nadškof ni pozabil, kot se je zgodilo v Metliki) župnijske cerkve in tudi podružnic. Pri podružnicah so v kasnejšem obdobju omenjeni le patrociniji velikih oltarjev, stranskih pa skorajda ni najti. Slednje velja še posebej v primeru, ko nadškof ni imel prezentacijske pravice. To se nazorno odraža na primeru Bele krajine, kjer je bilo vseh pet župnij v okviru nemškega viteškega reda pod vodstvom metliškega prošta; goriški nadškof je imel samo duhovno oblast.¹² Nekaj podobnega bi se lahko pripetilo tudi v Komendi, ki je sodila pod patronat malteškega viteškega reda, vendar je bil župnik Peter Pavel Glavar dober Attemsov prijatelj in vizitacije ni oviral, čeprav bi jo lahko. Attems je sicer v takih primerih nastopal kot apostolski delegat in ne kot krajevni škof.¹³

Ozemlje goriške nadškofije na Kranjskem (brez Vipavske doline do reke Hubelj in župnij na Idrijskem) je bilo izjemno obsežno. Tekom stoletij se je razvilo sedem arhidiakonotov: bistrski, gorenjski, kostanjeviški, metliški, novomeški, ribniški in stiški arhidiakonot, v okviru katerih je živelo in delovalo veliko število župnij in vikariatov.¹⁴ Zaradi obsežnosti ohranjenega besedila je tematika razdeljena na tri dele. V prvem delu so tako obdelani arhidiakonoti s sedežem v kartuziji Bistra, gorenjski arhidiakonot, razdeljen na komisariata Stara Loka in Kamnik, s sedežem v Ljubljani, ter arhidiakonot nemškega viteškega reda v Beli krajini s sedežem v Metliki. Ti trije arhidiakonoti so po svojem obsegu tudi najmanjši, gorenjski in bistrski pa obenem tudi najmanj problematična (življenjske razmere in finančno stanje župnij so bili na solidni ravni). Bistrski arhidiakonot je v petdesetih letih 18. stoletja obsegal le eno župnijo (Cerknico) in dva župnijska vikariata (Planino pri Rakeku in Preserje). Leta 1758 se je iz Preserij izločil vikariat v Borovnici (Preserje so takrat

¹¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 254.

¹² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107: *Collator, praesentator, protector, patronus, et advocatus ecclesiae parochialis Podsemliensis est celsissimus ordo theutonicus; in spiritualibus vero ordinarius est illustrissimus, excellentissimus, ac reverendissimus dominus dominus Carolus Michael e comitibus ab Attems, Dei et apostolicae sedis gratia archiepiscopus primus Goritiaeensis.*

¹³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 29.

¹⁴ VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 75–84.

postale samostojna župnija),¹⁵ leta 1766 pa še vikariat Rakitna. Gorenjski arhidiakonot je sprva obsegal 13 župnij (Cerklje na Gorenjskem, Ihan, Kamnik, Komenda, Moravče, Poljane nad Škofjo Loko, Selca, Stara Loka, Šenčur, Tržič, Velesovo, Železniki in Žiri) in šest vikariatov (Nevlje, Sorica, Škofja Loka, Šmartno v Tuhinju, Zapoge, Zgornji Tuhinj). Iz njih se je zlasti v šestdesetih letih 18. stoletja razvilo več nekaterih novih vikariatov (Dražgoše, Javorje nad Škofjo Loko, Leskovica, Nova Oselica, Olševek, Rova, Sorica, Stara Oselica, Šenturška Gora, Zali Log), vendar nekateri izmed njih niso zaživel. ¹⁶ Metliški arhidiakonot, ki je obsegal Belo krajino, pa je štel pet župnij: Črnomelj, Metliko, Podzemelj, Semič in Vinico.¹⁷

V sklopu vizitacij omenjenih treh arhidiakonotov najdemo podatke tudi za 18 gradov in njihovih grajskih kapel.¹⁸ Patrocinije poznamo za 16 grajskih kapel, pri dveh kapelah – Belnek in Česnjice pri Moravčah – pa žal nista bila opredeljena. Patrociniji nekaterih grajskih kapel do sedaj niso bili znani, zato je njihova objava toliko pomembnejša. Velika večina omenjenih gradov in grajskih kapel je svoj konec dočakala v noriji in nasilju 2. svetovne vojne, nekaj jih je propadlo že konec 19. stoletja, par pa se jih je na srečo ohranilo.

V prispevku podajamo najprej župnijske cerkve s podružnicami, nato sledijo morebitni vikariati s svojimi podružnicami. Pri vsaki cerkvi je navedeno, kdo je imel prezentacijsko pravico, v času katere vizitacije je omenjena, vsak kraj je predstavljen tudi z originalnim zapisom, če seveda obstaja, in navedbo leta tega zapisa. Sledi navedba, ali je bila cerkev posvečena ali ne, nato pa so sumarno navedeni podatki o morebitni posvetitvi in vizitatorjevi opazki o posamezni cerkvi. Naslednji sklop predstavljajo oltarji. Pri vsaki cerkvi podajamo navedbe patrocinijev vseh omenjenih oltarjev; pri vsakem smo skušali tudi opredeliti, če je naveden kot posvečen ali kot neposvečen. V nadaljevanju so podane pri posameznih cerkvah delujoče bratovščine, pri čemer so vključeni podatki o tem, pri katerem oltarju je bratovščina delovala, ali je imela odpustke, morebitne privilegije ipd. V zadnji sklop smo uvrstili morebitne omembe beneficijev in imetnika prezentacijske pravice.

Vizitacijski zapisnik iz let 1752/53 je najslabše ohranjen, hkrati pa je tudi najpomembnejši in najobširnejši. Zaradi tega nekateri patrociniji oltarjev niso prepoznani; nekatere nam je uspelo opredeliti s pomočjo analogije ali kasnejših zapisnikov. Kljub trudu pa nekateri patrociniji ostajajo neopredeljeni; naštetni so ob koncu liturgične hierarhije patrocinijev.

¹⁵ Jure VOLČJAK, Župnija Preserje od cerkniške podružnice do samostojne župnije, *Župnija Preserje skozi čas* (ur. France M. Dolinar), Preserje 2011, str. 111–126.

¹⁶ Jure VOLČJAK, Črnuče v vizitacijskih zapisnikih goriških nadškofov Attemsa in Edlinga, *Tam čez Savo, na Črnučah. Sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče* (ur. France M. Dolinar), Ljubljana 2013, str. 223–238; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 90–104.

¹⁷ Matjaž AMBROŽIČ, Cerkenoupravna zgodovina Bele krajine, *Iz zgodovine Bele krajine* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2010 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58/3), str. 647–674.

¹⁸ Podrobneje o grajskih kapelah Matjaž AMBROŽIČ, Grajske kapele in patronatni vpliv fevdalne gosposke na cerkveno življenje, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 60/3, 2012, str. 555–574.

Patrocinije oziroma titulature oltarjev lahko razvrstimo podobno, kot je to prikazano na primeru predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije,¹⁹ in sicer na osnovi liturgične hierarhije patrocinijev:

- oltarji treh Božjih oseb: Kristusu posvečeni oltarji, sv. Duhu in sv. Trojici,
- Marijini oltarji,
- oltarji sv. Jožefa,
- oltarji sv. Družine,
- angelski oltarji,
- svetniški oltarji,
- oltarji navedenega patrocinija.

OLTARJI TREH BOŽJIH OSEB

Kristusu posvečeni oltarji

- **Zadnja večerja**
o Metlika, Semič
- **Kristusov smrtni boj**
o Ihan, Preserje
- **Ime Jezusovo**
o Cerknica (pokopališče), Podljubelj (Sv. Ana)
- **Jezus v ječi**
o Hribec nad Puštalom
- **Sv. Križ**
o Dolenje Brdo (Brezje), Hribec nad Puštalom, Kališe, Kamnik, Križevska vas, Lom pod Storžičem, Planina pri Rakeku, Prebačevo, Rakitna, Selšček, Slamna vas, Stari grad (Kamnik), Vinica
- **Povišanje sv. Križa**
o Crngrob, Stiška vas, Vinica
- **Sv. Rešnje telo**
o Cerknica, Škofja Loka, Zalog (pri Cerkljah), Železniki
- **Kalvarija**
o Mali grad (Kamnik), Visoko pri Kranju
- **Božji grob**
o Hribec nad Puštalom, Stara Loka, Žale (Kamnik)

¹⁹ Matjaž AMBROŽIČ, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 17–52, 207; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 11–30.

Oltarji, posvečeni sv. Duhu

- **Sv. Duh**
o Češnjevke (pri Cerkljah), Črnomelj, Nova Lipa, Sela pri Semiču, Sv. Duh

Oltarji, posvečeni sv. Trojici

- **Sv. Trojica**
o Cerknica, Kamnik, Preloka, Prevalje nad Krimom (Žalostna gora), Sv. Trojica (Pusti vrh), Škofja Loka, Tržič, Vinji Vrh (pri Semiču)

MARIJINI OLTARJI

- **Rojstvo blažene Device Marije**
o Cerknica
- **Loretska Mati božja**
o grad Smuk, Zali Log
- **Blažena Devica Marija (Naša ljuba Gospa)**
o Borovnica, Črnomelj, Drtija, Hrast pri Vinici, Huje (Kranj), Ihan, Ivanje selo, Klošter pri Gradcu (Gradac), Komenda, grad Krumperk, Limbarska gora, Malenski Vrh, Mekinje, Metlika, Olševke, Planina pri Rakeku, Planinska gora, Radovica, Rodine (pri Črnomlju), Semič, Spodnji Brnik, Sv. Duh, Šenčur, Škofja Loka (dvakrat), Štrekljevec, Visoko pri Kranju, Voglje, Vojna vas, Voklo, Vršice, Žeželj, Žiri
- **Marijino obiskanje/Obiskanje Device Marije**
o Ajmanov grad (Sv. Duh), Lom pod Storžičem
- **Brezmadežno spočetje Device Marije**
o Grahovo, Selca, Spodnje Danje, Vinica
- **Marijino oznanjenje (Devica Marija od angela pozdravljena)**
o Crngrob, Kamnik, Križate (Peške Kandrše), Suha (pri Škofji Loki), Šenčur, Velesovo (Adergas)
- **Rožnovenska Mati božja**
o Moravče, Poljane nad Škofjo Loko, Stara Loka, Železniki
- **Žalostna Mati božja**
o Bukov Vrh, Crngrob, Ledine, Lontrg (Spodnji trg, Škofja Loka), Mali grad (Kamnik), Nevlje, Poljane nad Škofjo Loko, Preserje, Prevalje nad Krimom (Žalostna gora), grad Puštal, Rosalnice (Tri fare), Sorica, Tržič
- **Žalostna Mati božja in trpeči Jezus**
o Nevlje

- **Srce Marijino**
o Mekinje
- **Marijino vnebovzetje**
o Bezuljak, Cerklje na Gorenjskem, Mekinje, Zgornji Tuhinj
- **Škapulirska Mati božja**
o Cerknica, Stara Oselica, Trzič

OLTARJI SV. JOŽEFA

- **Sv. Jožef**
o Gorenjci (Kot pri Semiču), Huje (Kranj), Lahovče, Podklanec, Poljane nad Škofjo Loko, nad Preserjem, Stara Loka, Trzič (pod Kokovnico), Velesovo (Adergas), Žale (Kamnik)
- **Umirajoči sv. Jožef**
o Komenda
- **Sv. Jožef in sv. Anton Padovanski**
o grad Zalog pri Moravčah
- **Sv. Jožef in sv. Tomaž**
o Trata pri Velesovem

OLTARJI SV. DRUŽINE

- **Sv. Družina (sv. Jožef, Marija, Jezus)**
o Ihan, Vranja Peč

ANGELSKI OLTARJI

- **Angel varuh**
o Ihan, Limbarska gora, Trzič (pod Kokovnico)
- **Nadangel Gabrijel**
o Planica
- **Nadangel Mihael**
o Adlešiči, Cerklje na Gorenjskem, Cerknica, Damelj, Desinec, Jakovica, Kamnik (pokopališče), Križate (Peške Kandrše), Olševik, Poljane nad Škofjo Loko, Stara Loka, Vavpča vas

SVETNIŠKI OLTARJI

- **Sv. Agata, devica in mučenka**
o Crngrob, Rova
- **Sv. Ahacij, mučenec**
o Crngrob, Ledinske Krnice
- **Sv. Ahacij in tovariši, mučenci**
o Kališe
- **Sv. Aleš**
o Zakal
- **Sv. Ambrož**
o Ambrož pod Krvavcem
- **Sv. Ana**
o Cerklje na Gorenjskem, Cerknica, Drtija, Gozd, Gradišče pri Lukovici, Hrastje (pri Kranju), Kožljek, grad Krupa, Ledinica, Podljubelj (Sv. Ana), grad Škofja Loka, Veliki Nerajc, Vidošiči, Zgornji Brnik, Železniki
- **Umirajoča sv. Ana**
o Trata pri Velesovem
- **Sv. Ana in sv. Joahim**
o Žale (Kamnik)
- **Sv. Andrej, apostol**
o Cerknica, Češnjevok (pri Cerkljah), Gozd, Komenda, Spodnje Danje, grad Turn pri Črnomlju, Tržič
- **Sv. Andrej, apostol, in sv. Nikolaj, škof**
o Dole pri Krašcah, Kamnik, Sv. Andrej nad Zmincem, Železniki, Žiri
- **Sv. Anton, opat**
o Cerklje na Gorenjskem, Krasinec, Leskovica, Nevlje, Trnovec, Železniki
- **Sv. Anton Padovanski**
o Cerklje na Gorenjskem, Cerknica, Čabrače, Golek, grad Hošperk, Mekinje, Moravče, Stari grad (Kamnik), Trata (Gorenja vas), Trata pri Velesovem, Visoko pri Kranju, Vranja Peč, Zilje
- **Sv. Apolonija, devica in mučenka**
o Huje (Kranj), Pevno

- **Sv. Barbara, devica in mučenka**
o Črnomelj, Gozd, Grad, Martinjak, Sv. Barbara
- **Sv. Benedikt, opat**
o Zgornje Stranje
- **Sv. Blaž, škof**
o Vrhpolje pri Moravčah
- **Sv. Brikcij, škof in mučenec**
o Četena Ravan
- **Sv. Cecilija, devica in mučenka**
o Kamnik
- **Sv. Dizma, mučenec**
o Hribec nad Puštalom
- **Sv. Dominik**
o Srednja vas pri Šenčurju, Velesovo (Adergas) (*sancti Dominici confessoris*)
- **Sv. Donat, mučenec**
o Drtija, Trata (Gorenja vas)
- **Sv. Doroteja in sv. Sigismund (Žiga)**
o Kamnik (pokopališče)
- **Sv. Egidij (Tilen), opat**
o Dvorje, Javorje nad Škofjo Loko, Limbarska gora, Podljubelj (Sv. Ana)
- **Sv. Eligij, škof**
o Mali grad (Kamnik), Tržič
- **Sv. Elizabeta**
o Bukovica
- **Sv. Fabijan in Boštjan (Sebastijan)**
o Črnomelj (Mestna Loza), Gornji Suhor pri Vinici
- **Sv. Filip in Jakob, apostola**
o Valterski Vrh
- **Sv. Florijan, mučenec**
o Bukovica, Črnomelj, Kamnik pod Krimom, Krvavčji Vrh, Lahovče, Lontrg (Spodnji trg, Škofja Loka), Planina pri Rakeku, grad Pobrežje, Sopotnica (Florijan nad Zmincem), Sv. Mohor (Podstran), Šenčur, Štefanja Gora, Trata (Gorenja vas), Tržič, Zali Log

- **Sv. Florijan in sv. Donat**
o Žale (Kamnik)
- **Sv. Frančišek Ksaverij**
o grad Gradac, Mali grad (Kamnik), Vrhpolje pri Moravčah, Železniki (Log)
- **Sv. Frančišek Paolski**
o Hribec nad Puštalom
- **Sv. Frančišek Serafinski z relikvijami mučenca sv. Generozija**
o Mekinje
- **Sv. Frančišek Serafinski in sv. Anton Padovanski**
o Komenda
- **Sv. Helena, vdova**
o Belčji Vrh, Grad, Ponikve (nad Preserjem), Prebačevo, Zemelj
- **Sv. Henrik, pričevalec**
o Lom pod Storžičem
- **Sv. Ignacij in jezuitski mučenci**
o Vinica
- **Sv. Izidor, kmet in pričevalec**
o Radomlje
- **Sv. Jakob, apostol**
o Bereča vas, Dolnji Suhor pri Metliki, Jarčje Brdo, Križevska vas, Ledine, Naklo (pri Črnomlju), Šenčur, Škofja Loka, Učakovci, Zgornje Koseze
- **Sv. Janez in sv. Donat, mučenca**
o Šenčur
- **Sv. Janez Krstnik**
o Cerknica, Gornja Lokvica, Kamnik, Komenda, Luže, Petrova vas, Stari grad (Kamnik), Suha, Sv. Trojica (Pusti vrh), Trata (Gorenja vas) – 2 oltarja, Tribuče, Velesovo (Adergas), Zakal, Zgornji Brnik
- **Obglavljenje sv. Janeza Krstnika**
o Stara Loka
- **Sv. Janez Evangelist**
o Dobljče, Dragatuš, Goričica pri Ihanu (Tabor), Reteče, Rova, Tribuče, Zabočevo, Zgornje Koseze

- **Sv. Janez Nepomuk, mučenec**
o Črnomelj, Nova Oselica, Prevalje nad Krimom (Žalostna gora), Semič, Šenčur, grad Tuštanj
- **Sv. Janez Nepomuk in sv. Frančišek Ksaverij**
o Brdo (Goropeče), Cerklje na Gorenjskem (pokopališče)
- **Sv. Janez in sv. Pavel**
o Sv. Trojica (Pusti vrh)
- **Sv. Jernej, apostol**
o Begunje pri Cerknici, Kamnik, Otovec, Peče, Voklo
- **Sv. Jedert, devica**
o Čabrače, Lajše, Sv. Duh, Štefanja Gora
- **Sv. Joahim**
o Trzič (pod Kokovnico)
- **Sv. Job**
o Volčji Potok
- **Sv. Jurij, mučenec**
o Brezje (pri Cerknici), Borovnica, Drtija, Gradišče pri Lukovici, Ihan, Lom pod Storžičem, Lontrg (Spodnji trg, Škofja Loka), Nevlje, Rožanec, Stara Loka, Šenčur, Šmartno (pri Cerkljah), Trzič, Volča
- **Sv. Katarina, devica in mučenka**
o Brezova Reber, Cerklje na Gorenjskem, Cerknica, Lom pod Storžičem, Metlika, Poljane nad Škofjo Loko, Rodine (pri Črnomlju), Rova, Srednja vas pri Šenčurju, Škofja Loka, Velesovo (Adergas)
- **Sv. Klemen, papež in mučenec**
o Bukovščica, Dole pri Krašcah, Hotavlje
- **Sv. Klemen in sv. Marko**
o Zgornje Stranje
- **Sv. Koloman, mučenec**
o Mekinje
- **Sv. Kozma in Damijan, mučenca**
o Hribec nad Puštalom, Sv. Mohor (Podstran)
- **Sv. Kunigunda, devica in mučenka**
o Goričica pri Ihanu (Tabor)

- **Sv. Lenart, pričevalec**
o Dobec, Dobračeva, Drežnik, Kal (pri Semiču), Moravče, dvorec Neuhaus, Sv. Lenart (Lenart nad Lušo), Sv. Lenart (Lenart na Rebri), Sveti Primož nad Kamnikom, Zakal
- **Sv. Lovrenc, mučenec**
o Breznica pod Lubnikom, Dolenja vas (pri Cerknici), Hotavlje, Obrh pri Dragatušu, Planina (nad Svetim Primožem nad Kamnikom), Poljane nad Škofjo Loko (pokopališče), Selca, Spodnje Koseze, Srednja vas pri Šenčurju, Stara Loka
- **Sv. Lucija, devica in mučenka**
o Crngrob, Dole pri Krašcah, Dražgoše, Gora (Vrh, pri sv. Miklavžu), Goričica pri Ihanu (Tabor), Grad, grad Križ pri Komendi, Ledinske Krnice, Planina (nad Svetim Primožem nad Kamnikom)
- **Sv. Luka, evangelist**
o Grčarevec
- **Sv. Marija Magdalena**
o Božakovo, Cerknica, Crngrob, Češnjevok (pri Cerkljah), Goričica pri Ihanu (Tabor), Kališe, Kamnik (pokopališče), Križate (Peške Kandrše), Rožni Dol, Tržič, Tušev Dol, Velika Plešivica (Bedenj)
- **Sv. Marjeta, devica in mučenka**
o Bojanja vas, Borovnica, Boršt, Čabrače, Gradišče pri Lukovici, Planina pri Rakeku, Radomlje, Trata pri Velesovem – 2 oltarja
- **Sv. Marko, evangelist**
o Bušinja vas, Butoraj, Hotavlje, Spodnje Danje, Zgornji Brnik
- **Sv. Marta, devica**
o Brdo (Goropeče)
- **Sv. Martin, škof**
o Crngrob, Metlika, Moravče, Podzemelj, Poljane nad Škofjo Loko, Selca, Šmartno (pri Cerkljah), Šmartno v Tuhinju, Unec, Žiri
- **Sv. Matej, apostol**
o Hrastje (pri Kranju), Kališe
- **Sv. Matija, apostol**
o Martinjak, Zalog (pri Cerkljah)
- **Sv. Matija in sv. Valentin**
o Olševek
- **Sv. Mohor, škof in mučenec**
o Sv. Mohor (Podstran), Zabrekve

- **Sv. Mohor in Fortunat, mučenca**
o Srednja vas pri Šenčurju, Zgornje Stranje
- **Sv. Nikolaj (Miklavž), škof**
o Adešiči, Brdo (Goropeče), Cerklje na Gorenjskem, Dvorje (*sancti Nicolai et 14 auxiliatorum*), Godešič, Golica (*sancti Nicolai confessoris*), Gora (Vrh, pri sv. Miklavžu), Gradnik, Krašnji Vrh, Metlika, Možjanca, Pako, Sorica, Spodnje Bitnje, Stražnji Vrh, Voklo, Zapoge
- **Sv. Notburga, devica**
o Borovnica, Drtija, Goričica pri Ihanu (Tabor), Ledine, Semič
- **Sv. Ožbolt, kralj**
o Dragovanja vas, Peče, Sv. Ožbolt nad Škofjo Loko (Hojke), Volčji Potok
- **Sv. Pankracij, mučenec**
o Stara Oselica
- **Sv. Pavel, apostol**
o Križ pri Komendi, Stara Oselica, Vrhpolje pri Moravčah, Zalog (pri Cerkljah), Žerovnica
- **Sv. Peter, apostol**
o Bodovlje, Dolenje Jezero, Drašiči, Komenda, Planina (nad Svetim Primožem nad Kamnikom), Selca, Zapudje
- **Kesanje sv. Petra**
o Mali grad (Kamnik)
- **Sv. Peter in Pavel, apostola**
o Črnomelj, Suha (pri Škofji Loki)
- **Sv. Primož, mučenec**
o Gabrška Gora, Jamnik
- **Sv. Primož in Felicijan, mučenca**
o Bločice, Gaber pri Semiču, Planina pri Rakeku (v Trgu), Sveti Primož nad Kamnikom, Šmartno (pri Cerkljah), Voglje
- **Sv. Radegunda, vdova**
o Možjanca, Spodnje Koseze, Srednja vas pri Šenčurju, Sveti Primož nad Kamnikom
- **Sv. Rok, pričevalec**
o Borovnica, Hotemaže, Kamna Gorica v Cerknici, Metlika, Nestoplja vas, Tržič (pod Kokovnico)
- **Sv. Boštjan (Sebastijan)**
o Moravče

- **Sv. Simon in Juda Tadej, apostola**
o Brdo (Goropeče), Spodnji Brnik, Voglje
- **Sv. Štefan, mučenec**
o Ihan, Nevlje, Poljane nad Škofjo Loko, Pokojišče, Selca, Semič, Stara Loka, Štefanja Gora, Velesovo (Adergas), Zgornje Koseze, Žiri
- **Sv. Tomaž, apostol**
o Brode, Cerklje na Gorenjskem (pokopališče), Praprotno, Tanča Gora, Topol pri Begunjah
- **Sv. Trije kralji**
o Vrh Svetih Treh Kraljev
- **Sv. Urban, papež**
o Gorenja Dobrava, Grabrovec, Spodnji Brnik
- **Sv. Urh, škof in mučenec**
o Hotemaže, Križna gora, Leskovicca, Rakek, Šenturška Gora, Vranja Peč, Zavratac, Žabnica
- **Sv. Uršula, devica in mučenka**
o Križevska vas, Lahovče, Pevno, Preserje, Radomlje
- **Sv. Valentin, duhovnik**
o Bukovica, Jarčje Brdo, Komenda, Limbarska gora, Stara Loka
- **Sv. Valentin, škof**
o Limbarska gora
- **Sv. Valentin in sv. Nikolaj (Miklavž)**
o Cerklje na Gorenjskem
- **Sv. Vid, mučenec**
o Griblje, Jugorje pri Metliki, Lučine, Martinjak, Peče, Preserje, Sorica, Visoko pri Kranju
- **Sv. Volbenk**
o Dvorje, Leskovicca, Log nad Škofjo Loko, Spodnje Koseze, Volčji Potok, Zelše
- **Vsi sveti**
o Pusti Gradec, Škofja Loka
- **Sv. 12 apostolov**
o Stara Loka

OLTARJI NENAVIDENEGA PATROCINIJA

- o grad Belnek, gradič Češnjice pri Moravčah, Črnomelj – 4 oltarji, Gora (Vrh, pri sv. Miklavžu), Luže, Metlika – 3 oltarji, Podzemelj – 2 oltarja, Semič – 4 oltarji, Srednja vas pri Šenčurju, Sv. Duh, Trata pri Velesovem – 2 oltarja, Velesovo (Adergas) – 2 oltarja, Železniki (Log) – 2 oltarja

PREGLED BISTRskega, GORENJSKEGA IN METLIŠKEGA ARHIDIAKONATA

V nadaljevanju sledi podrobna topografija bistrskega, gorenjskega in metliškega arhidiakonata na podlagi vizitacijskih zapisnikov nadškofa Attemsa iz let 1751, 1752/53, 1757, 1763 in 1767 ter pomožnega škofa Edlinga iz leta 1771. V izogib ponavljanju in z namenom večje preglednosti besedila so uporabljene naslednje okrajšave: B = blagoslovljen/a; P = posvečen/a; N = neposvečen/a; om. = omenjen/i; c. = cerkev; g. k. = grajska kapela; k. = kapela; p. c. = podružnična cerkev; p. k. = pokopališka kapela; v. c. = vikariatna cerkev; ž. c. = župnijska cerkev; ž. v. = župnijski vikariat. Če patrocinij oltarja v vizitacijah ni naveden, je le-ta zapisan med poševnima črtama.

Bistrski arhidiakonot

I. **Župnija Cerknica** (*Circhnizii*, 1752; *Circhnizensis*, *Zirchniz*, *Zirkniz*, 1757; *Cirknicensi*, *Cirknizensi*, 1761; *Circkinensi*, *Cirknicensi*, 1767), ž. c. rojstva blažene Device Marije, patronat kartuzije Bistra, om. 1752 (P), 1757, 1761 (P); oltarji om. 1752: 1. Rojstvo blažene Device Marije (P); 2. Škapulirska Mati božja (N); 3. sv. Ana (P); 4. sv. Katarina (P); 5. sv. Anton Padovanski (N); 6. sv. Trojica (P); 7. sv. Rešnje telo (P); oltarji om. 1757: 1. Rojstvo blažene Device Marije (P); 2. sv. Ana (P); 3. sv. Rešnje telo (P); 4. sv. Trojica (P); 5. sv. Katarina (P); 6. Škapulirska Mati božja (N); 7. sv. Anton Padovanski (N); oltarji om. 1761: 1. Rojstvo blažene Device Marije (P); 2. Škapulirska Mati božja (N); 3. sv. Ana (P); 4. sv. Katarina (P); 5. sv. Anton Padovanski (N); 6. sv. Trojica (P); 7. sv. Rešnje telo (P); bratovščine (vse kanonično ustanovljene): 1. Imena Jezusovega: popoln odpustek, om. 1752, 1757, 1761; 2. sv. Rešnjega telesa: popoln odpustek, om. 1752, 1757, 1761; 3. rožnovenske Matere božje: popoln odpustek, om. 1752, 1757, 1761; 4. škapulirska: popoln odpustek, omenjena 1752, 1757, 1761; privilegirani oltarji: veliki oltar ob nedeljah, sredah in sobotah²⁰

²⁰ Leta 1752 je imela 29 podružnic, leta 1757 le 20, leta 1761 pa ponovno 29 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 4v; 1/7 ex 11 (26), str. 94v, 95; 1/11 ex 15 (30), str. 6; *Šematizem ljubljanske nadškofije v letu mednarodnega priznanja samostojne Slovenije*, Ljubljana 1993, str. 92; Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Cerknica, Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 26, 2004, str. 148–149; Ana LAVRIČ, *Bratovščine na Kranjskem leta 1773, Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 37/1, 2014, str. 123, 124; Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2015, str. 139–140, www.viharnik.com/downloads/HistTop_eknjiga.pdf (30. 3. 2019); VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13, 17, 20, 23; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

- *Cerknica (pokopališče)* (*capella in coemeterio*, 1752, 1761; *in sacello Nominis Jesu in coemeterio*, 1757), p. c. Imena Jezusovega, om. 1752 (N), 1757 (N, omemba patrocinijska), 1761 (N)²¹
- *Cerknica (prope lacum)*, 1752), p. c. sv. Marije Magdalene, om. 1752 (N), 1757 (patrocinijska: sv. Magdalena in sv. Janez); oltarji om. 1752: 1. sv. Marija Magdalena (N); 2. sv. Mihael, nadangel (N); 3. sv. Andrej, apostol (N); oltarja om. 1757: 1. sv. Magdalena; 2. sv. Janez²²
- *Kožljek (Coslich)*, 1757), p. c. sv. Ane (danes p. c. župnije Begunje pri Cerknici), om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Ana)²³
- *Dobec (Dobiz)*, 1757), p. c. sv. Lenarta (danes p. c. župnije Begunje pri Cerknici), om. 1757; oltar om. 1757: 1. sv. Lenart²⁴
- *Bezuljak (Besalach)*, 1757), p. c. Marijinega vnebovzvetja (danes p. c. župnije Begunje pri Cerknici), om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. Marijino vnebovzetje)²⁵
- *Begunje pri Cerknici (Wegen)*, 1757), p. c. (danes ž. c.) sv. Jerneja, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Jernej)²⁶
- *Selšček (Seusk)*, 1757), p. c. sv. Križa (danes p. c. župnije Begunje pri Cerknici), om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Križ)²⁷
- *Topol pri Begunjah (Topol)*, 1757), p. c. sv. Tomaža (danes p. c. župnije Begunje pri Cerknici), om. 1757; oltar om. 1757: 1. sv. Tomaž²⁸
- *Brezje (pri Cerknici) (Bresie)*, 1757), p. c. sv. Jurija, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Jurij)²⁹
- *Bločice (Blozche, Oblazensi)*, 1757), p. c. sv. Primoža in Felicijana (danes p. c. župnije Grahovo), om. 1757; oltarji om. 1757: 4 oltarji (1. sv. Primož in Felicijan); bratovščine: 1. sv. Primož in Felicijana, om. 1757³⁰
- *Žerovnica (Serauniz)*, 1757), p. c. sv. Pavla (danes p. c. župnije Grahovo), om. 1757; oltarji om. 1757: 4 oltarji (1. sv. Pavel)³¹

²¹ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 4v; 1/7 ex 11 (26), str. 94v; 1/11 ex 15 (30), str. 6; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²² Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 5; 1/7 ex 11 (26), str. 94v; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 149; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 78; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 79; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 79; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 78; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 78; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 79; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 142; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

²⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 142; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v, 95; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 112; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 29; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³¹ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Spreobrnitev sv. Pavla. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 112; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

- **Grahovo** (*Grahou*, 1757), p. c. (danes ž. c.) brezmadežnega spočetja Device Marije, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. Brezmadežno spočetje Device Marije)³²
- **Martinjak** (*Miertensbach*, 1757), p. c. sv. Vida, mučenca, om. 1752 (N); oltarji om. 1752: 1. sv. Vid, mučenec (N); 2. sv. Matija, apostol (N); 3. sv. Barbara, devica in mučenka (N); oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Vid, mučenec)³³
- **Dolenje Jezero** (*Lacu*, 1757), p. c. sv. Petra, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Peter)³⁴
- **Dolenja vas (pri Cerknici)** (*Inferiori Villa*, 1757), p. c. sv. Lovrenca, om. 1757; oltarji om. 1757: 4 oltarji (1. sv. Lovrenc)³⁵
- **Zelše** (*Seuse*, 1757), p. c. sv. Volbenka, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Volbenk)³⁶
- **Unec** (*Vaz*, 1757; *Unz*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Martina, om. 1757, 1761; oltarji om. 1757: 4 oltarji (1. sv. Martin)³⁷
- **Ivanje selo** (*Juonesel*, 1757), p. c. blažene Device Marije (danes p. c. župnije Unec), om. 1757; oltar om. 1757: 1. Blažena Devica Marija³⁸
- **Rakek** (*Rachech*, 1757), p. c. (danes ž. c.) sv. Urha, om. 1757; oltarji om. 1757: 4 oltarji (1. sv. Urh)³⁹
- **Kamna Gorica v Cerknici**, p. c. sv. Roka, om. 1757; oltarji om. 1757: 3 oltarji (1. sv. Rok); bratovščine: 1. sv. Štefana, om. 1757⁴⁰
- **samostan Bistra** (*Vallis Jocosae*, *vulgo Freudenthall*, 1752; *Vallis Iocosae*), om. 1752, 1763⁴¹

I/1. Župnijski vikariat **Planina pri Rakeku** (*Planina*, 1752, 1767; *Planinensi*, 1752; *Planinae*, 1757; *Planinae*, 1761), v. c. (danes ž. c.) sv. Marjete, device in mučenke, patronat kartuzije Bistra, om. 1752 (P), 1757 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Marjeta, devica (P); 2. Blažena Devica Marija; 3.

³² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 112; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 149; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 5; 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 149; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³⁴ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Peter in Pavel. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

³⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

³⁷ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Martin, škof. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; 1/11 ex 15 (30), str. 6, 13; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 274; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

³⁸ Današnji patrocinij: sv. Hieronim. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 274; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 151; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

³⁹ Današnji patrocinij: Srce Jezusovo. Od stare podružnice ostal le zvonik in prezbiterij. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 207; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 150; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 141; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 94v, 95; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 93; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 149; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 140; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 29; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 1; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 284.

- sv. Florijan; 4. sv. Križ; oltarji om. 1757: 5 oltarjev (vsi P); oltarji om. 1761: 1. sv. Marjeta, devica (P); 2. Blažena Devica Marija (P); 3. sv. Florijan (P); 4. sv. Križ (P); bratovščine: Kristusovega smrtnega boja: ustanovljena 16. avgusta 1757, om. 1757; krščanskega nauka: nadbratovščina, popolni odpustek iz Rima izposloval nadškof Attems, om. 1761; sv. Janeza Nepomuka: po mnenju ključarja naj bi se ustanovila v večjo božjo slavo in zdravje duš, om. 1761; sv. Marjete: zahteva po ustanovitvi 1757, om. 1757⁴²
- **grad Hošperk** (*sacellum in arce Hasberg, in arce Haspergensis*, 1752; *sacellum publicum in arce Hasberg*, 1757; *in arce domini comitis a Cobenzel*, 1761; *in arce Hosperg*, 1767), g. k. sv. Antona Padovanskega, om. 1752, 1757, 1761⁴³
  - **Planinska gora** (*de monte Planinae*, 1752; *in monte Planinesi*, 1761), p. c. blažene Device Marije, om. 1752, 1761; bratovščina blažene Device Marije kraljice angelov: popolni odpustek (bula papeža Inocenca X.), om. 1761⁴⁴
  - **Planina pri Rakeku** (*v Trgu*) (*Superioris Planinae*, 1752; *Planina Superiori*, 1763), p. c. sv. Roka, om. 1761, 1763; c. posvetil nadškof Attems 18. avgusta 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (1. sv. Rok), vse posvetil nadškof Attems 18. avgusta 1763, relikvije sv. Leta in sv. Serena, popolni odpustek na dan posvetitve cerkve in nedeljo po sv. Roku; bratovščina sv. Roka: kanonično ustanovljena, om. 1761⁴⁵
  - **Jakovica**, p. c. sv. Mihaela, nadangela, om. 1761⁴⁶
  - **Grčarevec**, p. c. sv. Luke, evangelista, om. 1761⁴⁷

1/2. **Župnijski vikariat Preserje** (*Presserje*, 1752; *Presserie*, 1757, 1763; *Praesseriensi*, 1757; *Presseriem*, 1763; *Presherie*, 1767), v. c. (danes ž. c.) sv. Vida, mučenca, patronat kartuzije Bistra, om. 1752, 1757, 1763 (P); c. posvetil nadškof Attems 12. avgusta 1752; oltarji om. 1752: 1. sv. Vid, mučenec (posvetil nadškof Attems 12. avgusta 1752); 2. Žalostna Mati božja (N); 3. sv. Uršula, devica in mučenka (N); oltarji om. 1757: 1. sv. Vid (P); 2. Žalostna Mati božja (N); 3. Kristusov smrtni boj (N); oltarji om. 1763: 1. sv. Vid (P); 2. Blažena Devica Marija dobrega sveta (N); 3. Kristusov smrtni boj (N); bratovščine: Kristusovega smrtnega boja (pri 3. oltarju), om. 1757, 1763; krščanskega nauka, om. 1763;

⁴² Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Marjeta Antiohijska, devica. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 96, 97, 97v; 1/11 ex 15 (30), str. 1–2, 6; 1/18 ex 22 (37), str. 121–123v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 191; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 146; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 124; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137–138; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13, 15, 18, 27; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/7 ex 11 (26), str. 96v; 1/11 ex 15 (30), str. 1v; 1/18 ex 22 (37), str. 123v; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 147; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 139; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁴ Današnji patrociniij: Marija, Pribežališče grešnikov. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 3v; 1/11 ex 15 (30), str. 1; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 191; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 146–147; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 138; Ana LAVRIČ, Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016, str. 121–122; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 18; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 3v; 1/11 ex 15 (30), str. 1; 1/14 ex 18 (33), str. 171; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 191; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 146; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 138; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 29; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 1; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 191; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 147; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 138; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁷ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Luka. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 1; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 191; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 147; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 138; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

privilegirani oltarji: veliki oltar ob ponedeljkih, 3. ob četrtkih ter na dan pokopa in v osmini po smrti članov bratovščine obojega spola⁴⁸

- *Rakitna (Ratikna, 1763)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Križa, om. 1757, 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (1. sv. Križ)⁴⁹
- *Ponikve (nad Preserjem)*, p. c. sv. Helene, om. 1757, 1763; oltar om. 1763: 1. sv. Helena⁵⁰
- *Zabočevo*, p. c. sv. Janeza Evangelista (danes p. c. župnije Borovnica), om. 1757, 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (1. sv. Janez Evangelist)⁵¹
- *Pokojišče*, p. c. sv. Štefana (danes p. c. župnije Borovnica), om. 1757, 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (kot p. c. župnije Preserje omenjena samo dva oltarja)⁵²
- *Borovnica (Franzdorff, Franzdorffensis, 1763)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Marjete, device in mučenke, om. 1757, 1763 (P, patrociniij (kot p. c. župnije Preserje): sv. Janez); oltarji om. 1763: 1. sv. Marjeta (P); 2. Blažena Devica Marija (P); 3. sv. Jurij (N); 4. sv. Notburga (P); 5. sv. Rok (N); bratovščina na krščanskega nauka: ustanovil nadškof Attems, om. 1763⁵³
- *Prevalje nad Krimom (Žalostna gora) (Montis dolorosi, 1752; in monte, 1757, 1763; in monte Dolorosae, montis Beatae Mariae Virginis, 1757; in monte Doloroso, 1763; ad Montem Dolorosum, 1767)*, p. c. Žalostne Matere božje, om. 1752, 1757, 1763, 1767 (romarska c., popolni odpustek iz Rima vsem, ki c. obišejo vsako leto); c. posvetil nadškof Attems 13. avgusta 1752; oltarji om. 1752: 1. Žalostna Mati božja (posvetil nadškof Attems 13. avgusta 1752); 2. sv. Janez Nepomuk, mučenec (N); 3. sv. Trojica (posvetil nadškof Attems 13. avgusta 1752); oltarji om. 1763: 3 oltarji; bratovščina Žalostne Matere božje: privilegirani oltar ob petkih, om. 1757, 1763⁵⁴
- *Kamnik pod Krimom*, p. c. sv. Florijana, om. 1757, 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (1. sv. Florijan)⁵⁵
- *nad Preserjem (ad sanctum Josephi montem, 1767)*, p. c. sv. Jožefa, om. 1757, 1763; oltarji om.

⁴⁸ Župnijski vikariat je imel leta 1757 devet podružnic. Od leta 1758 je samostojna župnija. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 5v; 1/11 ex 15 (30), str. 90v, 91v; 1/14 ex 18 (33), str. 163; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 200; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 144; VOLČJAK 2011 (op. 15), str. 111–126; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 136; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13, 15; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁴⁹ Od leta 1766 ž. v. Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Povišanje sv. Križa. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 207; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁵⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁵¹ Od leta 1758 p. c. ž. v. Borovnica. Današnji patrociniij: sv. Janez Krstnik. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 167; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 84; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 285.

⁵² Od leta 1758 p. c. ž. v. Borovnica. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 163, 167; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 84; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵³ Od leta 1758 ž. v. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 163, 167, 167v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 84; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; VOLČJAK 2011 (op. 15), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵⁴ Od leta 1758 p. c. župnije Preserje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 1v; 1/7 ex 11 (26), str. 90v, 91v; 1/14 ex 18 (33), str. 163, 165v; 1/18 ex 22 (37), str. 118; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 201; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; VOLČJAK 2011 (op. 15), str. 121–122; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 124; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 22; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 163; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 200; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 144; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 136; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

- 1763: 3 oltarji (1. sv. Jožef); bratovščina sv. Jožefa: razpada (*quae deficere incipit*), om. 1763⁵⁶
- **Pako**, p. c. sv. Nikolaja (danes p. c. župnije Borovnica), om. 1757, 1763; oltarji om. 1763: 3 oltarji (kot p. c. župnije Preserje omenjen samo en oltar)⁵⁷

GORENJSKI ARHIDIAKONAT

- I. **Župnija Cerklje na Gorenjskem** (*Zirklach, Zirklensi*, 1752; *Cirklah, Zirklah*, 1761; *Zirchlah, Zirklach, Zirklachensi, Zirklachensem*, 1767), ž. c. Marijinega vnebovzetja, patronat samostana dominikank Velesovo, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. Marijino vnebovzetje (P); 2. sv. Mihael; 3. sv. Valentin in sv. Nikolaj; 4. sv. Katarina, devica in mučenka; 5. sv. Ana; 6. sv. Anton Padovanski (v kapeli); 7. sv. Anton, opat (v kapeli ob vratih); oltarji om. 1761: 1. Marijino vnebovzetje (P); 2. sv. Mihael (P); 3. sv. Nikolaj, škof (P); 4. sv. Anton Padovanski (P); 5. sv. Ana (P); 6. sv. Katarina (P); 7. sv. Anton, opat (N, zunaj c. na dvorišču); oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščine: vnebovzetja blažene Device Marije: kanonično ustanovljena, vsako leto za vzdrževaje ž. c. plača en groš, om. 1752; Žalostne Matere božje: kanonično ustanovljena, om. 1752; krščanskega nauka: v zakristiji manjka tabla z ustanovno listino, om. 1761; križev pot⁵⁸
- **Cerklje na Gorenjskem (pokopališče)** (*capella in coemeterio in carnario, sancti Thomae in carnario*, 1752), p. k. sv. Tomaža, om. 1752, 1761 (beneficij); oltarja om. 1752: 1. sv. Tomaž (N), 2. sv. Janez Nepomuk in sv. Frančišek Ksaverij (N); bratovščina sv. Janeza Nepomuka in sv. Frančiška Ksaverja: kanonično ustanovljena, om. 1752⁵⁹
  - **Šmartno (pri Cerkljah)**, p. c. sv. Martina, om. 1752 (N, velika cerkev), 1761 (patrocini: sv. Martin, škof), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Martin (N); 2. sv. Jurij (N); 3. sv. Primož in Felicijan; oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁰
  - **Zgornji Brnik** (*Fernig Superiori*, 1752), p. c. sv. Janeza Krstnika, om. 1752 (P, velika cerkev), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Janez Krstnik; 2. sv. Marko; 3. sv. Ana (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶¹

⁵⁶ Od leta 1758 p. c. župnije Preserje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 163; 1/18 ex 22 (37), str. 118; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 200; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; VOLČJAK 2011 (op. 15), str. 122–123; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 136; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵⁷ Od leta 1758 p. c. ž. v Borovnica. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 90v; 1/14 ex 18 (33), str. 163, 167; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 84; HÖFLER 2004 (op. 20), str. 145; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 137; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵⁸ Leta 1752 in 1761 je imela 14 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256, 262; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 90; Janez HÖFLER, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Mengeš, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 14, 1992, str. 85–86; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 69; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13, 21, 23; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁵⁹ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167; 1/11 ex 15 (30), str. 256; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87–88; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70–71; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 27; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

- **Spodnji Brnik** (*Fernig Inferiori*, 1752), p. c. sv. Simona in Jude, om. 1752 (P, velika cerkev, v slabem stanju (*vel diruenda vel noviter aedificanda*)), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Simon in Juda; 2. Blažena Devica Marija (*sine ullo sacro adscripto*); 3. sv. Urban (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶²
- **Zalog (pri Cerkljah)** (*Saloch*, 1752), p. c. sv. Matije, om. 1752 (velika cerkev), 1761 (patrocinij: sv. Matija, apostol), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Matija (P); 2. sv. Rešnje telo (P); 3. sv. Pavel, apostol (P)⁶³
- **Češnjevke (pri Cerkljah)** (*Kershstetten*, 1752), p. c. sv. Duha, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Duh; 2. sv. Andrej, apostol, 3. sv. Magdalena (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁴
- **Dvorje** (*Bosiach*, 1752), p. c. sv. Nikolaja, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Nikolaj in 14 pomočnikov; 2. sv. Egidij, opat (*/ara/ parvula*); 3. sv. Volbenk (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁵
- **Grad** (*Grad*, 1752), p. c. sv. Helene, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Helena; 2. sv. Barbara; 3. sv. Lucija, devica; oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁶
- **Lahovče** (*Lacovig*, 1752), p. c. sv. Florijana, om. 1752 (velika cerkev), 1761 (patrocinij: sv. Florijan, mučenec), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Florijan; 2. sv. Jožef; 3. sv. Uršula (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁷
- **Štefanja Gora** (*in monte*, 1752), p. c. sv. Štefana, om. 1752 (P), 1761 (patrocinij: sv. Štefan, mučenec), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Štefan; 2. sv. Florijan; 3. sv. Jedert; oltarji om. 1767: kot leta 1761⁶⁸
- **Možjanca** (*Mosanza, in monte*, 1752), p. c. sv. Nikolaja (danes p. c. župnije Preddvor), om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarja om. 1752: 1. sv. Nikolaj; 2. sv. Radegunda, vdova; oltarja om. 1767: kot leta 1761⁶⁹

⁶² Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Simon in Juda Tadej. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 286.

⁶⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁶⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁶⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 86; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 69; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁶⁹ Od leta 1937. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; Župnijski urad (ŽU) Preddvor, Možjanca, dopis št. 3506/1937; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 198–199; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 86; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 69; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287; Jure VOLČJAK, Podružnična cerkev sv. Nikolaja na Možjanci (8. del), *Oznanila župnij Preddvor in Kokra*, avgust 2017, str. 2; Jure VOLČJAK, Podružnična cerkev sv. Nikolaja na Možjanci (9. del), *Oznanila župnij Preddvor in Kokra*, september 2017, str. 4.

- *Stiška vas*, p. c. Povišanja sv. Križa, om. 1752 (P), 1761 (patrocini: sv. Križ), 1767; oltar om. 1752: 1. Povišanje sv. Križa (N); oltar om. 1767: kot leta 1761⁷⁰
- *Ambrož pod Krvavcem (in alpibus, 1752)*, p. c. sv. Ambroža, om. 1752 (N, na novo obnovljena), 1761 (vsako leto posebno romanje), 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Ambrož; oltar om. 1767: kot leta 1761⁷¹
- *Sv. Lenart (Lenart na Rebri) (in alpibus, 1752)*, p. c. sv. Lenarta (danes p. c. župnije Šenturška Gora), om. 1752 (na novo obnovljena, revna, vzdržuje se večinoma iz mašne ustanove dveh kmetov), 1761, 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Lenart (P); oltar om. 1767: kot leta 1761⁷²
- *Šenturška Gora (in montibus, 1752)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Urha, om. 1752, 1761 (nadškof Attems 8. avgusta 1761 tu ustanovil vikariat), 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Urh; oltar om. 1767: kot leta 1761⁷³

II. **Župnija Ihan** (*Jaucken, 1751; Jauchen, 1753, 1761, 1767; Jauchensis, 1763*), ž. c. sv. Jurija, mučenca, cesarski patronat, om. 1751, 1753 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1751: 1. sv. Jurij; 2. sv. Angel varuh (P); 3. sv. Štefan, mučenec (P); 4. Kristusov smrtni boj; 5. Blažena Devica Marija (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Jurij; 2. sv. Štefan, mučenec; 3. sv. Družina (sv. Jožef, Marija, Jezus); 4. Blažena Devica Marija; 5. sv. Angel varuh; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščine: Kristusovega smrtnega boja: pri 4. oltarju, om. 1751; Jezusa, Marije in sv. Jožefa: ustanovljena za srečno smrt (*pro felici morte*), imela naj bi več kot 4.000 udov, tudi iz drugih župnij, om. 1753; krščanskega nauka: manjka tabla z ustanovno listino v zakristiji, om. 1761; privilegirani oltarji: za pokojne vernike dvakrat tedensko (ob torkih in petkih), om. 1751; veliki oltar za umrle (*in suffragium defunctorum*) ob torkih in petkih⁷⁴

- *Goričica pri Ihanu (Tabor) (Thabor, 1763)*, p. c. sv. Kunigunde, device in mučenke, om. 1751 (P), 1753 (P), 1761 (N), 1763 (dovoljenje za prenos dveh sv. maš v k. gradu Krumperk), 1767; oltarji om. 1751: 1. sv. Kunigunda, devica in mučenka; 2. sv. Janez Evangelist; 3. sv. Lucija; 4. sv. Notburga, devica; 5. sv. Magdalena; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina sv. Lucije, device in mučenke: včlanjenih okoli 500 vernikov, privilegirani oltar za umrle (*in suffragium defunctorum*) ob torkih in petkih, om. 1753⁷⁵

⁷⁰ Današnji patrocini: sv. Križ. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 86; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 166, 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 91; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷² P. c. župnije Šenturška Gora od leta 1875. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 253; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷³ Vikariat ne zaživi takoj. Samostojna župnija od leta 1875. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167v; 1/11 ex 15 (30), str. 256, 262; 1/18 ex 22 (37), str. 25; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 253; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 87; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 70; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/2 ex 6 (21), str. 277; 1/3 ex 7 (22), str. 42, 43; 1/11 ex 15 (30), str. 198, 205; 1/18 ex 22 (37), str. 5; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 118; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88–89; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 12, 14, 24; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷⁵ Imela naj bi 500 članov. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/2 ex 6 (21), str. 277; 1/3 ex 7 (22), str. 42–43; 1/11 ex 15 (30), str. 198; 1/14 ex 18 (33), str. 213v; 1/18 ex 22 (37), str. 5; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 119; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109–110; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 89; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 28; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

- **Brdo (Goropeče)**, p. c. sv. Nikolaja, škofa, om. 1751, 1753 (P, stara cerkev, potrebna popravila – v delu), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1751: 1. sv. Nikolaj, škof (P); 2. sv. Janez Nepomuk in sv. Frančišek Ksaverij (N); 3. sv. Simon in Tadej, apostola (N); 4. sv. Marta, devica (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁷⁶
- **grad Krumperk** (*capella publica dominii sui /Augustinus comes a Rasp / in Kraitschberg, 1763*), g. k. /Blažena Devica Marija/, om. 1763 (dovoljenje za prenos dveh sv. maš iz p. c. sv. Kunigunde na Goričici pri Ihanu (Tabor))⁷⁷

III. **Župnija Kamnik** (*Litopolis, 1752; Litopolim, Steiniim 1761; Litopoli sive Stein, 1761; Stein, 1761, 1767; Lytopolim, Lythopolitana, Stain, 1767*), ž. c. Marijinega oznanjenja, patronat knezoškofa v Ljubljani, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. Marijino oznanjenje (P); 2. sv. Janez Krstnik (P, privilegij za vse pokojne ob sredah (breve), cesarski beneficij); 3. sv. Cecilija, devica in mučenka (P); 4. sv. Trojica (P, beneficij sv. Trojice in sv. Lenarta, prezentacijsko pravico ima mesto Kamnik; beneficij sv. Duha, ustanova rodbine Skerpin s prezentacijsko pravico); 5. sv. Križ (P); 6. sv. Andrej, apostol, in sv. Nikolaj, škof (P); 7. sv. Jernej, apostol (P); oltarji om. 1761: 1. Marijino oznanjenje; 2. sv. Janez Krstnik; 3. sv. Cecilija, devica in mučenka; 4. sv. Trojica (beneficija sv. Trojice in sv. Duha); 5. sv. Križ; 6. sv. Andrej, apostol, in sv. Nikolaj, škof (mala bratovščina); 7. sv. Jernej, apostol; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščine: rožnovenske Matere božje: pri velikem oltarju, privilegij za pokojne člane ob sobotah (breve), v lasti srebrn Marijin kip za slovesnosti v zakristiji,⁷⁸ odpustki, om. 1752; sv. Družine (Jezusa, Marije in sv. Jožefa): pri velikem oltarju, privilegij v pomoč vsem pokojnim članom ob četrtkih (breve), odpustki, om. 1752; sv. Andreja: pri 6. oltarju, t. i. velika bratovščina (*confraternitas maior*), samo za moške iz velikega oziroma notranjega mestnega sveta, om. 1752, 1761 (om. le mala bratovščina (*confraternitas minor*)); sv. Cecilije: pri 3. oltarju, akademska bratovščina glasbenikov, privilegij za vse pokojne člane ob četrtkih, om. 1752, 1761⁷⁹

- **Kamnik (pokopališče)** (*in coemeterio capella hospitalis, 1752; hospitalis, 1761*), k. sv. Doroteje in sv. Sigismunda (Žige) v špitalu, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Doroteja in sv. Sigismund (Žiga); beneficij; oltar om. 1767: kot leta 1761⁸⁰
- **Kamnik (pokopališče)** (*capella in coemeterio, 1752, 1761*), k. sv. Marije Magdalene, om. 1752

⁷⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/2 ex 6 (21), str. 277; 1/3 ex 7 (22), str. 42v; 1/11 ex 15 (30), str. 198; 1/18 ex 22 (37), str. 5; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 119; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 110; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 89; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁷⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/14 ex 18 (33), str. 213v; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 564; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 85.

⁷⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31v; Ana LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 10.

⁷⁹ Posvetil jo je leta 1734 ljubljanski škof Žiga Feliks Schratzenbach. Današnji patrocinj: Brezmadežno spočetje Device Marije. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 30v, 31; 1/11 ex 15 (30), str. 230, 238; 1/18 ex 22 (37), str. 17; France STELE, *Politični okraj Kamnik, topografski opis*, Ljubljana 1929 (Umetnostni spomeniki Slovenije, 1), str. 5–28; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 125–126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 94–96; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 76–78; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 20, 24, 26; LAVRIČ 2016 (op. 78), str. 9–26; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁸⁰ Ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; 1/11 ex 15 (30), str. 230; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 6; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 98; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

- (P), 1761 (P), 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Marija Magdalena; oltar om. 1761: sv. Marija Magdalena (P); beneficij sv. Marije Magdalene, inkorporiran ljubljanskemu semenišču, pod upravo jezuitov; oltar om. 1767: kot leta 1761⁸¹
- **Kamnik (pokopališče)** (*capella in coemeterio*, 1752, 1761), p. k. sv. Mihaela, nadangela, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltar om. 1752: 1. sv. Mihael, nadangel; beneficij grofov Paradeiser, imajo prezentacijsko pravico, om. 1752, 1761; oltar om. 1767: kot leta 1761⁸²
  - **Žale (Kamnik)** (*in monte*, 1761), p. c. sv. Jožefa, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Jožef (posvetil nadškof Attems 16. septembra 1752); 2. sv. Ana in sv. Joahim (P); 3. sv. Florijan in sv. Donat; veliki oltar: Žagarjev beneficij; oltarji om. 1767: kot leta 1761⁸³
  - **Žale (Kamnik)** (*capella intra muros*, 1752), k. Božjega groba, om. 1752; oltar om. 1752: 1. Božji grob (N)⁸⁴
  - **Žale (Kamnik)** (*capella in colle*, 1752), Kalvarija, om. 1752 (na pol zaprta); oltar om. 1752: 1. Kalvarija (N); procesija vsak petek v postnem času⁸⁵
  - **Mali grad (Kamnik)** (*ecclesia in parvo castello intra limites civitatis*, 1752; *in parvo ecclesiae castello intra limites civitatis*, 1761), tri g. k.: Žalostne Matere božje (zgornja); sv. Eligija (srednja, P); sv. Petra, apostola (spodnja, N), om. 1752, 1761, 1767; oltarji om. 1752: zgornja k.: 1. Žalostna Mati božja (N); srednja k.: 1. sv. Eligij (P, pridružena kovaškemu cehu); 2. sv. Frančišek Ksaverij (zunaj k.); spodnja k.: 1. Kesanje sv. Petra (*in eremo poenitentiam agentis*) (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁸⁶
  - **Stari grad (Kamnik)** (*in antiqua arce, in superiori et antiqua arce Stainensi, vulgo Oberstein*, 1752; *in arce antiqua*, 1761), g. k. sv. Janeza Krstnika, om. 1752 (N, v slabem stanju, potrebna popravila, streha razpada), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Janez Krstnik (N); 2. sv. Križ (potreben popravila); 3. sv. Anton Padovanski (potreben popravila); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁸⁷
  - **Sveti Primož nad Kamnikom**, p. c. sv. Primoža in Felicijana, mučencev, zavetnikov Kranjske, om. 1752 (P, romarska c., velika, lepo okrašena), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Primož in Felicijan, mučenca; 2. sv. Radegunda; 3. grob sv. Primoža in Felicijana (v oltarni menzi njune relikvije in drugih svetnikov); 4. sv. Lenart; oltarji om. 1761: 4 oltarji (1. sv. Primož in

⁸¹ Ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; 1/11 ex 15 (30), str. 230; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 6; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97–98; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁸² Ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; 1/11 ex 15 (30), str. 230; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 6; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁸³ Današnji patrocini: Marijina in Jožefova zaroka. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; 1/11 ex 15 (30), str. 237; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 29–43; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 96; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁸⁴ Ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; STELE 1929 (op. 79), str. 39–40; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 98–99; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 287.

⁸⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; STELE 1929 (op. 79), str. 43–47; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 80; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁸⁶ Današnji patrocini: sv. Eligij in sv. Rok (dvonadstropna kapela). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31; 1/11 ex 15 (30), str. 237; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 70–88; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 98; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 556–557, 564, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79–80; LAVRIČ 2016 (op. 78), str. 14; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁸⁷ Ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31, 33; 1/11 ex 15 (30), str. 237; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 126–129; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 99; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 564, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 80; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

- Felicijan, mučenca (P)); oltarji om. 1767: kot leta 1761⁸⁸
- **Mekinje** (*Minkendorffii*, 1752; *monasterium Minkendorffensem*, 1752; *Minkendorff*, 1761; *Minkendorffensi*, 1761), samostanska c. (danes ž. c.) Marijinega vnebovzeta, om. 1752 (P), 1761; oltarji om. 1752: 1. Marijino vnebovzetje (P); 2. sv. Anton Padovanski (v kapeli, P); 3. sv. Koloman, mučenec (P); 4. Srce Marijino (P); 5. sv. Frančišek Serafinski z relikvijami mučenca sv. Generozija (*cum corpore et vase sanguinis sancti Generosi martyris*) (P); 6. Blažena Devica Marija (na nunskem koru) (*in choro superiore*), P⁸⁹
  - **Kamnik**, samostanska cerkev frančiškanov /sv. Jakob/⁹⁰

III/1. **Župnijski vikariat Nevlje** (*Neüll, Nail, Neünthall*, 1752; *Nailensem, Naüli prope Stein, Naül*, 1761), v. c. (danes ž. c.) sv. Jurija, mučenca, patronat župnika v Kamniku, om. 1752 (P, odpustki na obletnico c. patrocinija in posvetitve c.), 1761 (P); oltarji om. 1752: 1. sv. Jurij, mučenec (P); 2. sv. Anton, opat (N); 3. sv. Štefan, mučenec (N); 4. Žalostna Mati božja (N, v kapeli, privilegiran ob petkih); oltarji om. 1761: 1. sv. Jurij, mučenec (P, privilegiran na vse dni v letu za obdobje sedmih let); 2. sv. Anton, opat (N); 3. sv. Štefan, mučenec (N); 4. Žalostna Mati božja in trpeči Jezus (N, v kapeli); bratovščini: krščanskega nauka: ustanovljena 1761, om. 1761; Žalostne Matere božje in Jezusovega trpljenja v pomoč vernim rajnim: pri 4. oltarju, privilegiran ob torkih za ude bratovščine, om. 1752, 1761⁹¹

- **Planina (nad Svetim Primožem nad Kamnikom)** (*in monte supra sanctum Primum*, 1761), p. c. sv. Petra, apostola (danes p. c. župnije Kamnik), om. 1752 (P), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Peter, apostol (P); 2. sv. Lucija (P); 3. sv. Lovrenc (P); oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹²
- **Kališe** (*Calliss*, 1761), p. c. sv. Ahacija in tovarišev, mučencev (danes p. c. župnije Gozd), om. 1752 (P, majhna), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Ahacij in tovariši, mučenci; 2. sv. Matej, apostol; 3. sv. Marija Magdalena; oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹³

⁸⁸ Leta 1752 našeta tudi med podružnicami ž. v. Nevlje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 31, 163v, 164; 1/11 ex 15 (30), str. 230, 231, 237; 1/18 ex 22 (37), str. 17; STELE 1929 (op. 79), str. 159–197; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 96; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁸⁹ Od 1787 samostojna župnija. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 29v, 30; 1/11 ex 15 (30), str. 245; STELE 1929 (op. 79), str. 277–311; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 175; Damjan HANČIČ, *Klarise na Kranjskem*, Ljubljana 2005 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave, 26), str. 437–438; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97, 99–100; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 80–81; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288; Ana LAVRIČ, Nekdanji samostani klaris na Slovenskem in njihova umetnostna dediščina, *Odsev Luči. Štiridesetletnica oživitve Klarine karizme v Sloveniji* (ur. sestre klarise, Ana Lavrič in Damjan Hančič), Nazarje 2019, str. 293–312.

⁹⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 34; STELE 1929 (op. 79), str. 47–70; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 98, 99.

⁹¹ Leta 1752 je imela tri podružnice, leta 1761 pa deset (med njimi so tudi podružnice, ki so formalno spadale v župnijo Kamnik, upravljal pa jih je neveljski vikar). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163; 1/11 ex 15 (30), str. 239, 240, 244; STELE 1929 (op. 79), str. 312–317; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 184; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 100–101; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; LAVRIČ 2016 (op. 78), str. 15; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 81; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15, 22; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 197–202; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; LAVRIČ 2016 (op. 78), str. 15; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 154–159; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 112; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 101; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 82; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

- **Gozd** (*Goist*, 1752; *Goitsd*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Ane, om. 1752 (P, majhna, odpustki na praznik sv. Ane), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Ana (P); 2. sv. Andrej, apostol (P); 3. sv. Barbara, devica in mučenka (P); oltarji om. 1761: 3 oltarji; bratovščina sv. Barbare: brez privilegija, om. 1752⁹⁴
- **Zakal** (*Sakal*, 1752; *Feistriz*, 1761), p. c. sv. Lenarta (danes p. c. župnije Stranje), om. 1752 (P, majhna), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Lenart (P); 2. sv. Janez Krstnik (P); 3. sv. Aleš; oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹⁵
- **Zgornje Stranje** (*Strein*, 1752; *Strain*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Benedikta, opata, om. 1752 (nova c.), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Benedikt, opat (N); 2. sv. Klemen in sv. Marko (N); 3. sv. Mohor in Fortunat (N); oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹⁶
- **Vranja Peč** (*Robensperg*, 1752; *Rabensperg*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Urha, škofa, om. 1752 (nova c., lepa), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Urh, škof (N); 2. sv. Anton Padovanski (N); 3. sv. Družina; oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹⁷
- **Rova** (*Rova*, 1752; *Roa*, 1761; *Rau*, 1765), p. c. (danes ž. c.) sv. Katarine, om. 1752 (nova c., velika, lepo okrašena), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Katarina (N); 2. sv. Agata (N); 3. sv. Janez Evangelist (N); oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹⁸
- **Radomlje** (*Radomae*, 1752; *Radowmble*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Marjete, om. 1752 (nova c., velika, lepo okrašena), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Marjeta (N); 2. sv. Izidor, kmet in pričevalec (N); 3. sv. Uršula (N); oltarji om. 1761: 3 oltarji⁹⁹
- **Volčji Potok** (*Wolfspach*, 1752; *Wolffspah*, 1761), p. c. sv. Ožbolta, kralja (danes p. c. župnije Kamnik), om. 1752 (P, majhna c., lepo okrašena), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Ožbolt, kralj; 2. sv. Volbenk; 3. sv. Job; oltarji om. 1761: 3 oltarji¹⁰⁰

⁹⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 148–154; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 111; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 101; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 82; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 25; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 208–214; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 232; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹⁶ Danes župnija Stranje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 205–208; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 231; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 317–320; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 282; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 96; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹⁸ Župnijski vikariat ustanovljen leta 1765. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 212; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

⁹⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 272–277; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 204; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 78; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

¹⁰⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 163v; 1/11 ex 15 (30), str. 244; STELE 1929 (op. 79), str. 269–271; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 126; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 79; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

III/2. **Župnijski vikariat Šmartno v Tuhinju** (*Inferiori Duchain*, 1752; *Sanctum Martinum in Inferiori Tuhain*, 1761), v. c. (danes ž. c.) sv. Martina, škofa, patronat župnika v Kamniku, om. 1752, 1761 (prižnica potrebna popravila, treba jo je prestaviti na evangelijsko stran)¹⁰¹

III/3. **Župnijski vikariat Zgornji Tuhinj** (*Superiori Duhain*, 1752; *Superiori Tuhain*, 1761), v. c. (danes ž. c.) Marijinega vnebovzjetja, patronat župnika v Kamniku, om. 1752 (P)¹⁰²

IV. **Župnija Komenda** (*comenda Melitensi, commenda Melitensi*, 1752; *Comenda, commendae sacri ordinis Melitensis*, 1761, 1767; *Commenda*, 1761, 1767; *Commendam*, 1767), ž. c. sv. Petra, apostola, patronat malteškega viteškega reda, om. 1752 (P), 1761 (P, elegantna c.), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Peter, apostol (P); 2. Umirajoči sv. Jožef (*sancti Josephi Agonizantis*) (P); 3. Blažena Devica Marija (P); 4. sv. Frančišek Serafinski in sv. Anton Padovanski (P); 5. sv. Janez Krstnik (P); 6. sv. Andrej, apostol (P); 7. sv. Valentin, duhovnik (P); oltar om. 1761: 1. sv. Peter, apostol (P, lep); oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁰³

- **Križ pri Komendi** (*Crucensi*, 1752; *in pagho Crucem, infra arcem*, 1761), p. c. sv. Pavla, om. 1761, 1767; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁰⁴
- **grad Križ pri Komendi** (*in arce domini comitis Antonii ab Auersperg*, 1761), g. k. /sv. Lucija/, om. 1761¹⁰⁵

IV/1. **Župnijski vikariat Zapoge**, v. c. (danes ž. c.) sv. Nikolaja, patronat malteškega viteškega reda, om. 1761 (posvetil nadškof Attems 3. avgusta 1761), 1767¹⁰⁶

V. **Župnija Moravče** (*Moraitschii*, 1753, 1761; *Moraitsch*, 1761; *Moraiütsh, Moraütsch*, 1767), ž. c. sv. Martina, škofa, cesarski patronat, om. 1753 (P, dve kriпти, navadni beneficij, prezentacijsko pravico

¹⁰¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 164; 1/11 ex 15 (30), str. 231, 245; STELE 1929 (op. 79), str. 220–225; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 263; HÖFLER 2015, str. 82; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 288.

¹⁰² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 164; 1/11 ex 15 (30), str. 231, 245; STELE 1929 (op. 79), str. 241–247; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 288; HÖFLER 2015, str. 83; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹⁰³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 29; 1/11 ex 15 (30), str. 224; 1/18 ex 22 (37), str. 21; STELE 1929 (op. 79), str. 355–374; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 133–134; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 88–89; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 71; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹⁰⁴ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Spreobrnjenje sv. Pavla. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 28v, 29v; 1/11 ex 15 (30), str. 224; 1/18 ex 22 (37), str. 21; STELE 1929 (op. 79), str. 391–393; *Krajevni leksikon dravske banovine*, Ljubljana 1937, str. 191; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 134; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 89; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 71.

¹⁰⁵ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 224; STELE 1929 (op. 79), str. 394–413; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 72.

¹⁰⁶ Samostojna župnija od leta 1875. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 224; 1/18 ex 22 (37), str. 21; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 287; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 89; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 72; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

imajo baroni Wernegkh), 1761 (P); oltarji om. 1753: 1. sv. Martin, škof (P); 2. Rožnovenska Mati božja (P); 3. sv. Boštjan (P); 4. sv. Lenart (P); 5. sv. Anton Padovanski (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Martin, škof (P); 2. Rožnovenska Mati božja (P); 3. sv. Boštjan (P); 4. sv. Lenart (P); 5. sv. Anton Padovanski (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina rožnovenske Matere božje: pri 2. oltarju, om. 1753, 1761¹⁰⁷

- *Drtilja (Drittai, 1753, 1761; Dritaj, 1767)*, p. c. blažene Device Marije, om. 1753 (N, nova c., cesarski beneficij, ni inkorporiran župnijski menzi, načrti za ustanovitev vikariata), 1761 (N, nova c., preko zime tu (ali v Pečah) nastavljen zorničar), 1767; oltarji om. 1753: 1. Blažena Devica Marija (N); 2. sv. Jurij (N); 3. sv. Ana (N); 4. sv. Notburga (v delu); 5. sv. Donat (v delu); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁰⁸
- *Gora (Vrh, pri Sv. Miklavžu) (in monte, 1753, 1761)*, p. c. sv. Nikolaja, om. 1753 (N), 1761 (N), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Nikolaj (N); 2. sv. Lucija, devica in mučenka (N); 3. titular ni naveden; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁰⁹
- *Križevska vas*, p. c. sv. Križa (danes p. c. župnije Sv. Helena – Dolsko), om. 1753 (N), 1761 (N), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Križ (N); 2. sv. Jakob, apostol; 3. sv. Uršula (N); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁰
- *Sv. Trojica (Pusti vrh)*, p. c. sv. Trojice (danes p. c. župnije Dob), om. 1753 (N), 1761 (N), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Trojica; 2. sv. Janez Krstnik; 3. sv. Janez in sv. Pavel; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹¹
- *Vrhpolje pri Moravčah*, p. c. (danes ž. c.) sv. Petra, apostola, om. 1753 (N), 1761 (N), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Peter, apostol (N); 2. sv. Frančišek Ksaverij (N); 3. sv. Blaž, škof (N); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹²
- *Dole pri Kraščah*, p. c. sv. Andreja, apostola, om. 1753 (nekoč P, po prenovitvi N), 1761, 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Andrej, apostol (P); 2. sv. Lucija, devica in mučenka (N); 3. sv. Klemen (N); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹³

¹⁰⁷ Leta 1753 je imela 14 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45, 45v; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 180; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 106–107; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 117; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 86–87; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 21; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹⁰⁸ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: Marija, Kraljica angelov. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v, 48v; 1/11 ex 15 (30), str. 190, 197; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 107; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹⁰⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 236–237; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 98; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹² Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: sv. Peter in Pavel, apostola. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 284; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 45v–46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

- *Spodnje Koseze*, p. c. sv. Lovrenca, mučenca (danes p. c. župnije Brdo), om. 1753 (N, ustanovljena prva izmed p. c.), 1761, 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Lovrenc, mučenec (N); 2. sv. Rade-gunda (N); 3. sv. Volbenk (N); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁴
- *Gradišče pri Lukovici (Gradisch, 1753)*, p. c. sv. Marjete, device in mučenke (danes p. c. župnije Brdo), om. 1753 (N), 1761, 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Marjeta, devica in mučenka (P); 2. sv. Ana (N); 3. sv. Jurij, mučenec (N); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁵
- *Sv. Mohor (Podstran)*, p. c. sv. Mohorja, škofa in mučenca, om. 1753 (N, nova c.), 1761 (N), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Mohor, škof in mučenec (N); 2. sv. Florijan (N); 3. sv. Kozma in Damijan, mučenca; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁶
- *Limbarska gora (in monte dicti (sancti Valentini), 1753, 1761)*, p. c. sv. Valentina, duhovnika, om. 1753 (P), 1761 (P, podelitev odpustkov), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Valentin, duhovnik (P); 2. Blažena Devica Marija (P); 3. sv. Valentin, škof (P); 4. sv. Angel varuh (P); 5. sv. Egidij, opat (P); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina sv. Valen-tina: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, brez privilegija, om. 1753¹¹⁷
- *Zgornje Koseze*, p. c. sv. Štefana, mučenca, om. 1753 (N, nova c.), 1761 (N, nova c.), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Štefan, mučenec; 2. sv. Jakob, apostol; 3. sv. Janez Evangelist; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁸
- *Peče*, p. c. (danes ž. c.) sv. Jerneja, apostola, om. 1753 (N, načrti za ustanovitev vikariata), 1761 (N, preko zime tu (ali v Drtiji) nastavljen zorničar), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Jernej, apostol (N); 2. sv. Ožbolt; 3. sv. Vid; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹¹⁹
- *Križate (Peške Kandršje)*, p. c. sv. Mihaela, nadangela (danes p. c. župnije Peče), om. 1753 (domnevno P), 1761 (domnevno P), 1767; oltarji om. 1753: 1. sv. Mihael, nadangel (P); 2. sv. Marija Magdalena (P); 3. Marijino oznanjenje (P); oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²⁰

¹¹⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 86; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 86; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁶ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Mohor in Fortunat. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190, 196–197; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 117; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87–88; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 29; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 181; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 289.

¹¹⁹ Župnijski vikariat je bil ustanovljen 3. februarja 1768. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46, 48v; 1/11 ex 15 (30), str. 190, 197; 1/18 ex 22 (37), str. 8; Arhiv Republike Slovenije (ARS) SI AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek – Cerkevne zadeve (Ecclesiastica), XI/256/3 (AS 7, Eccl. P-3-1); *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 190; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹²⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46; 1/11 ex 15 (30), str. 190; 1/18 ex 22 (37), str. 8; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 190; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 108; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 87; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

- **grad Zalog pri Moravčah** (*in arce Bartemberg, in arce Bartenburg, 1753; capella arcis Stralsoldiana, 1753, 1761, 1767; in arce Strasoldo, 1761*), g. k. sv. Jožefa in sv. Antona Padovanskega, om. 1753 (oltar potreben predelave (*moderanda circa Brodellam altaris*)), 1761; oltar om. 1753: 1. sv. Jožef in sv. Anton Padovanski; oltar om. 1761: 1. sv. Jožef in sv. Anton Padovanski; oltarji om. 1761: kot leta 1753; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²¹
- **grad Tuštanj** (*in Tuffstein arce, 1753; in arce Tufstain, 1761*), g. k. /sv. Janez Nepomuk/, om. 1753, 1761, 1767; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²²
- **gradič Češnjice pri Moravčah** (*in arce Lictenegg, 1753*), g. k. /brez navedbe titularja/, om. 1753¹²³
- **grad Belnek** (*in arce Wildeneg, 1761*), g. k. /brez navedbe titularja/, om. 1761, 1767; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²⁴

VI. **Župnija Poljane nad Škofjo Loko** (*Pollanensi, Pollanensis, 1752, 1761; Polanam, 1767; Pölland, 1767*), ž. c. sv. Martina, škofa, patronat knezoškofa v Freisingu, om. 1752 (P, c. pred kratkim obnovljena), 1761 (P, velika in lepa c.); oltarji om. 1752: 1. sv. Martin, škof (P); 2. Žalostna Mati božja (P); 3. sv. Jožef (P, privilegij za pokojne ob sredah); 4. Rožnovenska Mati božja (P); 5. Štefan, mučenec (P); 6. sv. Mihael, nadangel (P); 7. sv. Katarina, devica in mučenka (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Martin, škof; 2. Žalostna Mati božja; 3. sv. Jožef; 4. Rožnovenska Mati božja; 5. sv. Štefan, mučenec; 6. sv. Mihael, nadangel; 7. sv. Katarina, devica in mučenka; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina rožnovenske Matere božje: pri 4. oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za pokojne člane bratovščine ob sobotah, rektor bratovščine župnik, om. 1752, 1761¹²⁵

- **Poljane nad Škofjo Loko (pokopališče)** (*capella in coemeterio, 1752*), p. k. sv. Lovrenca, mučenca (neprimerna za bogoslužje), om. 1752¹²⁶
- **Leskovica** (*Liscouza, Liscouzae, 1752; Lescoviz, Leskoviz, 1761*), p. c. (danes ž. c.) sv. Urha, škofa in mučenca, om. 1752 (nekoč P, po prenovitvi N, lepa c., stranski oltarji stari in potrebni obnove, prošnja za stalnega kaplana zaradi oddaljenosti od ž. c.), 1761 (N, omenjena kot v. c., ustanovljen verjetno v začetku leta 1760), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Urh, škof in mučenec (P, oltarna

¹²¹ Kapela je bila med drugo svetovno vojno požgana in nato porušena. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46, 47; 1/11 ex 15 (30), str. 190, 196; 1/18 ex 22 (37), str. 8; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹²² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46v; 1/11 ex 15 (30), str. 196; 1/18 ex 22 (37), str. 8; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109; Matjaž AMBROŽIČ, Hišni kaplani – sacelani – v graščini Tuštanj in Lichtenbergovi beneficiati na Vrhpoljah pri Moravčah, *Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah* (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2009 (= *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57/2), str. 384; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88.

¹²³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 46v; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88.

¹²⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 196; 1/18 ex 22 (37), str. 8; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 109; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 88.

¹²⁵ Leta 1752 in 1761 je imela 16 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13, 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 338; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; Janez HÖFLER, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Prazupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 20, 1998, str. 325; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 105; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 21; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹²⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

- menza iz stare c. prenesena v novo c.); 2. sv. Volbenk, škof (N); 3. sv. Anton, opat (N); oltarji om. 1761: 1. sv. Urh; 2. sv. Volbenk; 3. sv. Anton, opat; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²⁷
- **Čabrače**, p. c. sv. Jedrti, device (danes p. c. župnije Trata – Gorenja vas), om. 1752 (N, nova c.), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Jedert, devica (N); 2. sv. Marjeta (ni v uporabi); 3. sv. Anton Padovanski (ni v uporabi); oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²⁸
  - **Hotavlje** (*Contaffel*, 1752), p. c. sv. Lovrenca, mučenca (danes p. c. župnije Trata – Gorenja vas), om. 1752 (N, zgrajena pred nekaj leti, zelo vlažna c. zaradi bližine vode), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Lovrenc, mučenec (N); 2. sv. Marko, evangelist (N); 3. sv. Klemen, papež in mučenec (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761¹²⁹
  - **Trata (Gorenja vas)** (*Trattag*, 1752), p. c. (danes ž. c.) sv. Janeza Krstnika, om. 1752 (N, nova c.), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Janez Krstnik (N, veličasten); 2. sv. Florijan, mučenec (N); 3. sv. Donat, mučenec (N); 4. sv. Anton Padovanski (N); 5. sv. Janez Krstnik (zunaj c. na dvorišču); oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina sv. Antona Padovanskega: pri 4. oltarju, kanonično ustanovljena, veliko število članov, om. 1752¹³⁰
  - **Log nad Škofjo Loko**, p. c. sv. Volbenka, škofa, om. 1752, 1761, 1767¹³¹
  - **Gabrška Gora**, p. c. sv. Primoža, mučenca, om. 1752, 1761, 1767¹³²
  - **Jarčje Brdo**, p. c. sv. Valentina, duhovnika, oziroma sv. Jakoba, apostola (danes p. c. župnije Javorje nad Škofjo Loko), om. 1752 (patrociniij: sv. Valentin, duhovnik, in sv. Jakob, apostol (*sancti Valentini praesbyteris sive sancti Jacobi apostoli*)), 1761 (patrociniij: sv. Valentin, duhovnik), 1767¹³³
  - **Četena Ravan**, p. c. sv. Brikcija, škofa in mučenca (danes p. c. župnije Javorje nad Škofjo Loko), om. 1752, 1761, 1763, 1767¹³⁴

¹²⁷ Leta 1761 je omenjena kot v. c. Vikariat je bil ustanovljen okoli leta 1760. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 12v, 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339, 344, 345, 356; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 149; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 327; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹²⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 12v, 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 266; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 327; HÖFLER 2015 (op. 20), 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹²⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13, 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 266; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³⁰ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Mučeništvo sv. Janeza Krstnika. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13, 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 266; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 118; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 25; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 338; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³² Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Primož in Felicijan. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 338; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 338; 1/14 ex 18 (33), str. 208; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 122; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 338–339; 1/14 ex 18 (33), str. 208; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 122; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

- *Javorje nad Škofjo Loko*, p. c. (danes ž. c.) sv. Egidija, om. 1752, 1761, 1763 (11. avgusta 1763 nadškof Attems ustanovil ž. v. s p. c. Malenski Vrh, Četna Ravan in Jarče Brdo), 1767¹³⁵
- *Malenski Vrh (Milperg, 1752; Milberg, 1761, 1763)*, p. c. blažene Device Marije, om. 1752, 1761, 1763, 1767¹³⁶
- *Stara Oselica (Oselza, 1761; Osliz, 1767)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Pavla, apostola, om. 1752, 1761 (omenjena kot v. c., posvetil nadškof Attems 21. avgusta 1761, v stranska oltarja položil relikvije sv. Leta in Serena), 1767; oltarji om. 1761: 1. sv. Pavel, apostol; 2. Škapulirska Mati božja (posvetil nadškof Attems 21. avgusta 1761); 3. sv. Pankracij, mučenec (posvetil nadškof Attems 21. avgusta 1761)¹³⁷
- *Volča*, p. c. sv. Jurija, mučenca, om. 1752, 1761, 1767¹³⁸
- *Gorenja Dobrava*, p. c. sv. Urbana, papeža (danes p. c. župnije Trata – Gorenja vas), om. 1752, 1761, 1767¹³⁹
- *Bukov Vrh (Meatae, 1761)*, p. c. Žalostne Matere božje, om. 1752, 1761, 1767¹⁴⁰
- *Lučine*, p. c. (danes ž. c.) sv. Vida, mučenca, om. 1752, 1761, 1767¹⁴¹
- *Dolenje Brdo (Brezje)*, p. c. sv. Križa, om. 1752, 1761, 1767¹⁴²
- *Nova Oselica (Osslizam, 1761)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Janeza Nepomuka, om. 1761 (nova c. v gradnji, ž. v. ustanovljen 13. avgusta 1761, 19. avgusta 1761 goriški stolni kanonik Matko blagoslovil temeljni kamen ob asistenci žirovskega župnika Ignaca Pogačnika kot delegata freisinskega knezoškofa, ki je imel prezentacijsko pravico, ter starooseliškega vikarja Janeza Lužarja in zorničarja Jerneja Matka, temelji kamen položen v temelje c. in obdan s kamenjem), 1767; oltar om. 1761: 1. sv. Janez Nepomuk¹⁴³

¹³⁵ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Tilen, opat. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 15 (30), str. 339; 1/14 ex 18 (33), str. 208–208v; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; SI AS 7/XI/211/1 (AS 7, Eccl. A-1-1); *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 122; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 290.

¹³⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/14 ex 18 (33), str. 208; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹³⁷ Leta 1761 omenjena kot v. c. Vikariat ustanovljen okoli leta 1755. Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Spreobrnitev sv. Pavla. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339, 344, 346–348, 355; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 227; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 327; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹³⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 105; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹³⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 266; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 326–327; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 106; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 325; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 105; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 174; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 327; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 107; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 339; 1/18 ex 22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 196; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 325; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 105; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 13v; 1/11 ex 15 (30), str. 306–307, 339, 348; 1/18 ex

VII. **Župnija Selca** (*Selzach*, 1752, 1767; *Selcensi, Sölzensi*, 1761; *Zelzach*, 1767), ž. c. sv. Petra, apostola, patronat knezoškofa v Freisingu, om. 1752 (N, notranjost c. prenovljena, veliki oltar in oba stranska oltarja z oltarnimi menzami ostali na svojem mestu), 1761 (N, c. prenovljena, potrebna nove posvetitve), 1767 (c. posvetil nadškof Attems 13. julija 1767); oltarji om. 1752: 1. sv. Peter, apostol (P, obnovljen); 2. Brezmadežna Devica Marija (P, privilegirani ob ponedeljkih); 3. sv. Lovrenc (P); 4. sv. Štefan, mučenec; 5. sv. Martin, škof; oltarji om. 1761: 1. sv. Peter, apostol (P, posvetil nadškof Attems 13. julija 1767); 2. Brezmadežna Devica Marija (P); 3. sv. Lovrenc (P); 4. sv. Štefan, mučenec (N); 5. sv. Martin, škof (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761 (dva sta P); bratovščine: krščanskega nauka: manjka tabla z ustanovno listino v zakristiji, om. 1761; brezmadežnega spočetja Device Marije: pri 2. oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za vse pokojne člane ob ponedeljkih, rektor je župnik, om. 1752, 1761, 1767; Škapulirska bratovščina: kanonično ustanovljena, rektor je župnik, om. 1752, 1761¹⁴⁴

- **Bukovica**, p. c. sv. Florijana, mučenca, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Florijan, mučenec (P); 2. sv. Elizabeta (P); 3. sv. Valentin, duhovnik (nekdaj P, ker pa je oltarna menza poškodovana, se lahko mašuje le s portatilom); oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁴⁵
- **Praprotno**, p. c. sv. Tomaža, apostola, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁴⁶
- **Sv. Lenart (Lenart nad Lušo)**, p. c. (danes ž. c.) sv. Lenarta, pričevalca, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁴⁷
- **Golica**, p. c. sv. Nikolaja, škofa (in pričevalca) (*sancti Nicolai confessoris*), om. 1752 (P), 1761 (P, patrocinij: sv. Nikolaj, škof), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁴⁸
- **Kališe**, p. c. sv. Križa, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁴⁹

22 (37), str. 56v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 185; Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija)*, Ljubljana 2016, str. 48. elektronski vir, www.viharnik.com/downloads/HistTop_Primorska.pdf (30. 3. 2019); VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 296.

¹⁴⁴ Leta 1752 in 1761 je imela 10 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 20; 1/11 ex 15 (30), str. 315, 322; 1/18 ex 22 (37), str. 49, 49v, 51v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 214; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 322; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 102–103; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15, 19, 23; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21, 21v; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 214; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 322; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁷ Današnji patrocinij: sv. Lenart, opat. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 240; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323–324; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 104; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁴⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

- *Dražgoše* (*Drashgosche*, 1767), p. c. (danes ž. c.) sv. Lucije, device in mučenke, om. 1752 (P, preden se tu naseli stalen duhovnik, je treba zgraditi ustrezno bivališče in zagotoviti ustrezno financiranje), 1761 (P, omenjena kot v. c., Požarjev beneficij), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁵⁰
- *Lajše*, p. c. sv. Jedrti, device, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁵¹
- *Jamnik*, p. c. sv. Primoža, mučenca, om. 1752 (P), 1761 (P), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁵²
- *Zabrekve*, p. c. sv. Mohorja, mučenca, om. 1752 (P), 1761 (P, patrociniij: sv. Mohor in sv. Fortunat), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁵³
- *Bukovščica*, p. c. (danes ž. c.) sv. Klemena, om. 1752 (P), 1761 (P, patrociniij: sv. Klemen, mučenec), 1767; oltarji om. 1761: kot leta 1752; oltarji om. 1767: kot leta 1761¹⁵⁴

VII/1. *Župnijski vikariat Sorica* (*Sorcensis*, 1752; *Sorza*, 1752; *Sorzae*, 1752, 1761; *Sölzensi*, 1761; *Zarz*, 1767), v. c. (danes ž. c.) sv. Nikolaja, škofa, patronat glavarja v Škofji Loki in župnika v Selcah, om. 1752 (N, lepo okrašena c.), 1761 (N, c. nekdanj P, sedaj nič več zaradi popolne prenove), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Nikolaj, škof (P); 2. Žalostna Mati božja (N); 3. sv. Vid, mučenec (N); oltarji om. 1761: 1. sv. Nikolaj, škof (P); 2. Žalostna Mati božja (N); 3. sv. Vid, mučenec (N); bratovščini: krščanskega nauka: manjka tabla z ustanovno listino v zakristiji, om. 1761; Žalostne Matere božje: pri 2. oltarju, kanonično ustanovljena, brez privilegija, om. 1752, 1761¹⁵⁵

- *Spodnje Danje*, p. c. sv. Marka, om. 1752 (verjetno N), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Marko (N, ob širitvi prezbiterija bil prestavljen); 2. sv. Andrej, apostol (P); 3. Brezmadežno spočetje Device Marije (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Marko (N, ob širitvi prezbiterija bil prestavljen); 2. sv. Andrej, apostol (P); 3. Brezmadežno spočetje Device Marije (P)¹⁵⁶

¹⁵⁰ Župnijski vikariat je bil ustanovljen leta 1756, samostojna župnija pa leta 1875. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315, 320, 321; 1/18 ex 22 (37), str. 49, 49v; NŠAL (Nadškofijski arhiv Ljubljana) 10, fasc. 71; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107–108; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 324; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁵¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁵² Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Primož in Felicijan. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁵³ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Mohor in Fortunat. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁵⁴ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Klemen, papež in mučenec. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21; 1/11 ex 15 (30), str. 315; 1/18 ex 22 (37), str. 49; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 90; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 103; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 291.

¹⁵⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21, 21v; 1/11 ex 15 (30), str. 331, 337; 1/18 ex 22 (37), str. 48v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 221; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 324; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 120 (bratovščina Marije sedmerih žalosti); HÖFLER 2015 (op. 20), str. 104; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15, 22; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁵⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 22, 22v; 1/11 ex 15 (30), str. 331; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 221; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 324; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 104; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

- **Zali Log** (*in planitie, Saloch*, 1752; *Salloch*, 1761), p. c. (danes ž. c.) Loretske Matere božje, om. 1752 (N, nova c., zgrajena leta 1744), 1761 (N, nova c., zvonik v gradnji); oltarja om. 1752: 1. Loretska Mati božja (N); 2. sv. Florijan, mučenec (N); oltarja om. 1761: 1. Loretska Mati božja (N); 2. sv. Florijan, mučenec (N)¹⁵⁷

VIII. **Župnija Stara Loka** (*Locopoli*, 1752, 1761; *Locopolim, Locopolitana*, 1767), ž. c. sv. Jurija, mučenca, patronat knezoškofa v Freisingu, om. 1752 (P, stara c., večni odpustki pri petih oltarjih, križev pot na gričku pri c. (*in colliculo est via crucis*)), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Jurij, mučenec (oltar privilegirani za vse pokojne ob torkih); 2. Rožnovenska Mati božja; 3. sv. Valentin, duhovnik; 4. sv. Jožef (*sancti Josephi confessoris*); 5. Obglavljenje sv. Janeza Krstnika; 6. sv. 12 apostolov; 7. sv. Štefan, mučenec; 8. sv. Mihael, nadangel (zunaj c., *male custoditum*, pod oltarjem božji grob); oltarji om. 1761: 1. sv. Jurij, mučenec (P); 2. Rožnovenska Mati božja (P); 3. sv. Valentin, duhovnik (P); 4. sv. Jožef (P); 5. Obglavljenje sv. Janeza Krstnika (P); 6. sv. 12 apostolov (P); 7. sv. Štefan, mučenec (P); 8. sv. Mihael, nadangel (zunaj c.); bratovščini: krščanskega nauka: om. 1761; rožnovenske Matere božje: pri 2. oltarju, kanonično ustanovljena, odpustki za umrle člane ob sobotah, rektor je župnik, ima okoli 7.000 goldinarjev kapitala, om. 1752, 1761¹⁵⁸

- **Stara Loka** (*capella in coemeterio*, 1752), p. k. sv. Lovrenca, om. 1752 (potrebna popravila); oltar om. 1752: 1. sv. Lovrenc; beneficij (inkorporiran župnijski menzi)¹⁵⁹
- **Pevno** (*Jegerdorff*, 1767), p. c. sv. Uršule, om. 1752 (P), 1767; oltarja om. 1752: 1. sv. Uršula (P); 2. sv. Apolonija, devica in mučenka (N)¹⁶⁰
- **Sv. Duh** (*Ehrmeren*, 1767), p. c. (danes ž. c.) sv. Duha, om. 1752 (P), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Duh (P, navodilo za preoblikovanje kipov – sv. Duh ima preveč človeško podobo, na kip je treba pritrditi goloba); 2. Blažena Devica Marija (P, kip je zelo star in poškodovan); 3. sv. Jedert, devica (N); 4. zunaj c. levo, znotraj obzidja (*ara intra muros et cancellos*), brez navedbe titulature (N)¹⁶¹
- **Crngrob** (*Ehren-gruben*, 1752; *Ehrengruben*, 1767), p. c. Device Marije od angela pozdravljene (Marijinega oznanjenja), om. 1752 (P, prostorna c., v treh ladjah, podprta s stebri), 1767 (patrocini: Blažena Devica Marija); oltarji om. 1752: 1. Marijino oznanjenje (P); 2. sv. Marija Magdalena (P); 3. Povišanje sv. Križa (P, obnovljen, z oltarno menzo); 4. Žalostna Mati božja (P, obnovljen); 5. sv. Ahacij, mučenec (P); 6. sv. Agata, devica in mučenka (P); 7. sv. Lucija, devica in mučenka (P); 8. sv. Martin, škof (P); bratovščina oznanjenja blažene Device Marije: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za vse pokojne člane ob četrtkih, večni

¹⁵⁷ Župnijski vikariat je bil ustanovljen 29. januarja 1762. Današnji patrocini: Marijino vnebovzetje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 21, 22v; 1/11 ex 15 (30), str. 331; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 286; Höfler 2015, str. 104; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 323; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁵⁸ Leta 1752 je imela župnija izven mesta 17 podružnic, v mestu pa štiri. K. sv. Mihaela zunaj c. (kostnica) danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 14v–15v, 16v; 1/11 ex 15 (30), str. 361, 368–369; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 226; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 316–317, 320; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 98, 101; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15, 21; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁵⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15, 15v, 16v; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 320; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 16v; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 226; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 317; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 16v; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 234; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 317; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

popolni odpustek vse dni v letu oziroma na vse Marijine praznike (*licet non semper certae septem intra diem, tum praecipua, quod magnus sit ad illam concursus personarum ad minus 15 o [...] per annum*), om. 1752¹⁶²

- *Žabnica* (*Saffniz*, 1752; *Saphniz*, 1767), p. c. (danes ž. c.) sv. Urha, om. 1767¹⁶³
- *Spodnje Bitnje* (*Faichting*, 1767), p. c. sv. Nikolaja (danes p. c. župnije Žabnica), om. 1767¹⁶⁴
- *Planica* (*Planiza*, 1767), p. c. sv. Gabrijela, nadangela, om. 1767¹⁶⁵
- *Križna gora* (*Creüzberg*, 1767), p. c. sv. Urha, om. 1767¹⁶⁶

VIII/1. *Župnijski vikariat Škofja Loka* (*civitate Locopolis*, 1761; *in civitate*, 1767), v. c. (danes ž. c.) sv. Jakoba, patronat knezoškofa v Freisingu, om. 1752 (P, prostorna in lepa c.), 1761 (P, patrociniij: sv. Jakob, apostol, c. temačna, potrebna beljenja, oltarna menza preozka); oltarji om. 1752: 1. sv. Jakob, apostol (P); 2. sv. Rešnje telo (P); 3. sv. Katarina, devica in mučenka (P); 4. Blažena Devica Marija (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Jakob, apostol (P); 2. sv. Rešnje telo (P); 3. sv. Katarina, devica in mučenka (P); 4. Blažena Devica Marija (P); bratovščina sv. Rešnjega telesa: pri 2. oltarju, privilegij za pokojne člane ob ponedeljkih, v lasti ena srebrna luč in več druge cerkvene opreme, om. 1752, 1761¹⁶⁷

- *Lontrg* (*Spodnji trg, Škofja Loka*) (*ecclesia hospitalis in civitate, hospitale, in hospitali*, 1752, 1761, 1767; *in hospitali civitatis*, 1761), k. Žalostne Matere božje v špitalu, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. Žalostna Mati božja (P); 2. sv. Jurij, mučenec (P); 3. sv. Florijan, mučenec (P); bratovščina sedmerih žalosti blažene Device Marije/črnega škapulirja: črnega škapulirja, kanonično ustanovljena, privilegij v pomoč pokojnim članom ob sredah, ima 6.000 goldinarjev kapitala, od česar letno prejema 300 goldinarjev obresti; om. 1752; Čebuljev beneficij¹⁶⁸
- *Škofja Loka* (*ecclesia/capella in civitate*, 1752, 1761, 1767; *in civitate*, 1761), p. c. sv. Trojice, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Trojica (P); 2. Vsi svetniki (P); 3. Blažena Devica Marija (P); Schwarzev beneficij, ust. 1513¹⁶⁹

¹⁶² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 16v, 17; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 226; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 317; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 20; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶³ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Urh (Ulrik), škof. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 18v; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 289; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 318; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 289; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 318; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 226; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 317; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁶ Današnji patrociniij: sv. Križ (spremenjen leta 1867). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Krajevni leksikon dravske banovine*, str. 581; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 226; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 317; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99. VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁷ Leta 1752 in 1761 je imel vikariat 14 podružnic (leta 1761 so tri p. c. navedene kot ena). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v, 17, 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 308, 312, 313; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 256; 1/11 ex 15 (30), str. 305, 308; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 318; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 17; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 292.

¹⁶⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v, 17v, 18, 19v–20; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 318; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 99; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 22; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁶⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v, 17v, 18, 20; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 321; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

- *grad Škofja Loka* (*ad arcem apud praedecessorem dominum capitaneum, capella in arce*, 1752), g. k. sv. Ane, om. 1752; oltar om. 1752: 1. sv. Ana¹⁷⁰
- *grad Puštal* (*capellam Oblachianam, oratorio in Purgstall*, 1752), g. k. /Žalostna Mati božja/, om. 1752¹⁷¹
- *Ajmanov grad* (*Sv. Duh*) (*oratorio in Ehrenaus*, 1752), g. k. /Marijino obiskanje/, om. 1752¹⁷²
- *Hribec nad Puštalom* (*in moticulo prope civitatem, prope civitatem*, 1752; *in moticulo*, 1752, 1761, 1767), p. c. sv. Križa, om. 1752 (P), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Križ (P); 2. sv. Kozma in Damijan, mučenca (P); 3. sv. Frančišek Paolski (P); 4. sv. Dizma, mučenec (P); bratovščina sv. Križa: pri velikem oltarju, privilegij za pokojne člane vsak petek, om. 1752¹⁷³
- *Hribec nad Puštalom* (*extra ecclesiam capella*, 1752), k. Božjega groba, om. 1752 (P); oltar om. 1752: 1. Božji grob¹⁷⁴
- *Hribec nad Puštalom* (*capella in carcere*, 1752), kostniška k. Jezusa v ječi, om. 1752 (N), oltar om. 1752: 1. Jezus Kristus (N)¹⁷⁵
- *Suha* (*pri Škofji Loki*) (*Zauchen*, 1752, 1767; *Tshauken*, 1761), p. c. (danes ž. c.) sv. Janeza Krstnika, om. 1752 (P, lep tlak, stranska oltarja sta majhna in ozka, en dragocen parament), 1761, 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Janez Krstnik; 2. Marijino oznanjenje; 3. sv. Peter in Pavel, apostola¹⁷⁶
- *Godešič* (*Neüsatz*, 1752; *Neüsatz*, 1761; *Naissos*, 1767), p. c. sv. Nikolaja (danes p. c. župnije Reteče), om. 1752 (P), 1761, 1767¹⁷⁷
- *Reteče* (*Rottendorff*, 1752, 1761; *Rotendorff*, 1767), p. c. (danes ž. c.) sv. Janeza Evangelista, om. 1752, 1761, 1767¹⁷⁸
- *Bodovlje* (*Fundthall*, 1752; *Funthal*, 1761; *Fundal*, 1767), p. c. sv. Petra, apostola, om. 1752, 1761, 1767¹⁷⁹

¹⁷⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v, 19; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 320; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v, 18v; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 321; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565 (Presveto Rešnje telo); HÖFLER 2015 (op. 20), str. 102; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 321; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 564, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 102; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 19v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 320; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 19v; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v, 19v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 258; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 318–319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 209; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 320; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 208; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 320; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁷⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; Šematizem 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

- *Brode* (*Fierten*, 1752; *Thirten*, 1761; *Ferten*, 1767), p. c. sv. Tomaža, apostola, om. 1752, 1761, 1767¹⁸⁰
- *Sv. Barbara*, p. c. sv. Barbare, device in mučenke, om. 1752, 1761 (om. skupaj s p. c. sv. Andreja), 1767¹⁸¹
- *Sv. Andrej nad Zmincem* (*na Konzo*, 1767), p. c. sv. Andreja, apostola, om. 1752, 1761 (om. skupaj s p. c. sv. Barbare), 1767¹⁸²
- *Sv. Ožbolt nad Škofjo Loko (Hojke)*, p. c. sv. Ožbolta, om. 1752, 1761 (om. skupaj s p. c. sv. Filipa), 1767¹⁸³
- *Valterski Vrh* (*in montibus*, 1767), p. c. sv. Filipa in Jakoba, apostolov, om. 1752, 1761 (om. skupaj s p. c. sv. Ožbolta), 1767¹⁸⁴
- *Sopotnica (Florijan nad Zmincem)* (*Sopotniza*, 1767), p. c. sv. Florijana, mučenca, om. 1752, 1761 (patrocini: sv. Seren), 1767¹⁸⁵
- *Breznica pod Lubnikom*, p. c. sv. Lovrenca, mučenca, om. 1752, 1761 (om. skupaj s p. c. v Sopotnici (patrocini: sv. Seren), 1767¹⁸⁶
- *Škofja loka*, samostanska c. kapucinov /sv. Ana/, om. 1752¹⁸⁷
- *Škofja loka* (*in monasterio sanctae Clarae*, 1752, 1761), samostanska c. klaris /brezmadežno spočetje Device Marije/, om. 1752, 1761¹⁸⁸

IX. **Župnija Šenčur** (*sancti Georgii*, 1752, 1761; *ad sanctum Georgium in Campesribus*, 1767), ž. c. sv. Jurija, patronat samostana dominikank Velesovo, om. 1752 (c. posvetil nadškof Attems 11. septembra 1752, velika in lepo okrašena c., križev pot), 1761 (P), 1767 (7. julija 1767 nadškof Attems blagoslovil

¹⁸⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 256; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 256; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 256; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 256; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319–320; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 101; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 293.

¹⁸⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 17v; 1/11 ex 15 (30), str. 312; 1/18 ex 22 (37), str. 44v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 319; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 100; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁸⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 321; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 102; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁸⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 15v; 1/11 ex 15 (30), str. 305; 1/18 ex 22 (37), str. 47v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 257; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 321; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 102; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294; LAVRIČ 2019 (op. 89), str. 316–343.

en zvon); oltarji om. 1752: 1. sv. Jurij (P); 2. Blažena Devica Marija (N, privilegij za vse vernike ob sobotah); 3. sv. Jakob, apostol (N); 4. sv. Janez in sv. Donat, mučenca (N); 5. sv. Janez Nepomuk (N); oltarji om. 1761: 1. sv. Jurij (P, lep oltar); 2. Marijino oznanjenje (N); 3. sv. Jakob, apostol (N); 4. sv. Janez Nepomuk (N); 5. sv. Florijan (N); bratovščina krščanskega nauka: manjka tabla z ustanovno listino v zakristiji, om. 1761; Debeljak-Molletov beneficij¹⁸⁹

- *Voglje* (*Voglach*, 1752; *Winchler*, *Winchlern*, 1761), p. c. sv. Simona in Jude, apostolov, om. 1752 (N, povprečna in dobro opremljena c.), 1761 (c. posvetil nadškof Attems 10. avgusta 1761); oltarji om. 1752: 1. sv. Simon in Juda, apostola; 2. Blažena Devica Marija; 3. sv. Primož in Felicijan, mučenca; oltar om. 1761: 1. sv. Simon in Juda, apostola (posvetil nadškof Attems 10. avgusta 1761)¹⁹⁰
- *Voklo* (*Logna*, 1752; *Hilben*, 1761), p. c. sv. Jerneja, om. 1752 (P, majhna in primerno opremljena c.), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Jernej; 2. Blažena Devica Marija; 3. sv. Nikolaj (P)¹⁹¹
- *Prebačevo* (*Prebasch*, 1752; *Prebaz*, 1761), p. c. sv. Križa, om. 1752 (P, majhna in dobro opremljena c.), 1761; oltarja om. 1752: 1. sv. Križ; 2. sv. Helena, vdova (P)¹⁹²
- *Hrastje (pri Kranju)* (*Hrastie*, 1761), p. c. sv. Mateja, apostola, om. 1752 (P, v.), 1761; oltarja om. 1752: 1. sv. Matej, apostol (P); 2. sv. Ana (N)¹⁹³
- *Huje (Kranj)* (*penes Crainburgum*, 1752; *Huie*, 1761), p. c. sv. Jožefa (*sancti Josephi confessoris*) (danes p. c. župnije Kranj), om. 1752 (P, dovolj velika in lepo okrašena c.), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Jožef; 2. sv. Apolonija, devica; 3. Blažena Devica Marija (P); bratovščina družbe Jezusove (jezuitska) in mučencev (*societatis Jesu et martyris*): privilegirana, vsak ud letno za vzdrževanje prispeva en groš, om. 1752¹⁹⁴
- *Visoko pri Kranju* (*Beisach*, 1752; *Waisah*, 1761), p. c. Vida, mučenca, om. 1752 (P, povprečna in dobro okrašena c., brez bratovščine), 1761 (patrociniij: sv. Vid, Modest in tovariši); oltarji om. 1752: 1. sv. Vid, mučenec; 2. sv. Anton Padovanski (N); 3. Blažena Devica Marija; 4. Kalvarija (N, v k.); bratovščina Kristusovega smrtnega boja: pri 4. oltarju, om. 1752¹⁹⁵
- *Hotemaže* (*Ottensch*, 1752; *Hottemass*, 1761), p. c. sv. Urha, om. 1752 (P, srednje velika c., zadostno opremljena), 1761, 1767; oltarja om. 1752: 1. sv. Urh; 2. neznanega svetnika in sv. Roka

¹⁸⁹ Leta 1752 in 1761 je imela 10 podružnic. Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Jurij, mučenec. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 26, 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263, 270; 1/18 ex 22 (37), str. 33; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 243; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 249; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66–67; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹⁰ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Simon in Juda Tadej. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263, 269; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 249; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 249; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 249; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 138; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 23 (napačno poimenovana bratovščina sv. Jožefa); VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

- (zaradi poškodovanega besedila titulatura prvega svetnika oziroma svetnice ni znana) (N)¹⁹⁶
- **Olševek** (*Usseuch*, 1752, 1761; *Usheuk*, *Usseunich*, 1761), p. c. sv. Mihaela, nadangela, om. 1752 (P, dovolj velika in lepo okrašena c.), 1761 (domnevno P, 10./17. oktobra 1760 ustanovljen vikariat); oltarji om. 1752: 1. sv. Mihael, nadangel (N); 2. Blažena Devica Marija (N); 3. sv. Matija in sv. Valentin (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Mihael, nadangel (domnevno P); 2. Blažena Devica Marija (domnevno N); 3. sv. Matija, apostol, in sv. Valentin (domnevno P)¹⁹⁷
- **Luže** (*Lausach*, 1752; *Lausah*, 1761), p. c. sv. Janeza Krstnika, om. 1752 (P, majhna in dobro opremljena c), 1761; oltarja om. 1752: 1. sv. Janez Krstnik; 2. neznani apostol (titulatura zaradi poškodovanega besedila ni znana) (P)¹⁹⁸
- **Srednja vas pri Šenčurju** (*Mitterdorff*, 1752, 1761), p. c. sv. Radegunde, om. 1752 (P, velika in dobro opremljena c.), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Radegunda; 2. neznana svetnica (titulatura zaradi poškodovanega besedila ni znana); 3. sv. Lovrenc (P)¹⁹⁹
- **Srednja vas pri Šenčurju** (*Mitterdorff*, 1752, 1761), p. c. sv. Katarine, device in mučenke, om. 1752 (P, velika in dobro opremljena c.), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Katarina, devica in mučenka; 2. sv. Dominik; 3. sv. Mohor in Fortunat, mučenca (P)²⁰⁰

X. **Župnija Tržič** (*Neo-forulensis sive Neümarklensis*, *Neoforulensis sive Neümarklensis*, 1752; *Neoforulensis sive Naimarkl*, 1761; *Neoforuli*, *Neoforum*, 1767), ž. c. sv. Trojice, patronat grofa Auersperga, om. 1752 (P, c. lepe oblike), 1761 (P, zakristija premajhna, treba jo je zgraditi na novo, c. treba prebeliti), 1767; oltarji om. 1752 in 1761: 1. sv. Trojica (P); 2. sv. Jurij, mučenec (P); 3. sv. Florijan, mučenec (P); 4. sv. Marija Magdalena (P); bratovščina sv. Trojice: kanonično ustanovljena, veliki oltar privilegiran ob četrtkih in petkih, rektor bratovščine župnik, om. 1752²⁰¹

- **Tržič** (*sacellum in coemeterio*, 1752, 1761), p. k. škapulirske Matere božje, om. 1752 (P), 1761, oltarja om. 1752 in 1761: 1. Škapulirska Mati božja (P); 2. Žalostna Mati božja (N); Škapulirska bratovščina: kanonično ustanovljena, prvi oltar privilegiran ob ponedeljkih, rektor bratovščine župnik, om. 1752, 1761²⁰²

¹⁹⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; 1/18 ex 22 (37), str. 33; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹⁷ Vikariat je bil ustanovljen 10. oziroma 17. oktobra 1760, a ni zaživel. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 252–254, 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 100–104, 294.

¹⁹⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 161v; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 243; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

¹⁹⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

²⁰⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 167; 1/11 ex 15 (30), str. 263; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 244; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 250; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 67; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

²⁰¹ Vizitator navaja cerkev pod naslovom sv. Trojice, bila pa je posvečena tudi Marijinemu oznanjenju. Današnji patrocinij: Marijino oznanjenje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 23v, 24; 1/11 ex 15 (30), str. 271; 1/18 ex 22 (37), str. 37; Johann Weichard VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach 1689, knj. 8, str. 780 (patrocinij); Janez HÖFLER, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Prazupniji Radovljica in Kranj, *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 10, 1988, str. 247–248; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 270; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 65–66; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 18; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 294.

²⁰² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 23v; 1/11 ex 15 (30), str. 271; HÖFLER 1988 (op.

- *Tržič (Neoforulensis, 1752, 1761)*, p. c. sv. Andreja, apostola, om. 1752 (P), 1761 (P); oltarja om. 1752: 1. sv. Andrej, apostol (P); 2. sv. Eligij, škof (P); oltarji om. 1761: kot leta 1752; bratovščina sv. Andreja: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, precej številčna, om. 1752; Ahačičev beneficij²⁰³
- *Tržič (pod Kokovnico) (in monte supra oppidum, 1752; in monte super oppido, 1761)*, p. c. sv. Jožefa, om. 1752 (P), 1761 (P); oltarji om. 1752: 1. sv. Jožef (okrašen); 2. sv. Joahim (P); 3. sv. Angel varuh (N); 4. sv. Rok, pričevalec (P); oltarji om. 1761: kot leta 1752; bratovščina sv. Jožefa: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za pokojne člane ob sredah, odpustki, om. 1752, 1761²⁰⁴
- *dvorec Neuhaus (sacellum in arce, 1752)*, g. k. sv. Lenarta, pričevalca, om. 1752 (lep oltar); oltar om. 1752: 1. sv. Lenart, pričevalec (N)²⁰⁵
- *Podljubelj (Sv. Ana) (ad pedem montis Lubel, 1752; ad pedem montis Loibel, 1761)*, p. c. sv. Ane, om. 1752 (P, neprimerna za maševanje, relikvije sv. Ane z odpustki, romarska c.), 1761 (P); oltarji om. 1752: 1. sv. Ana (P); 2. Ime Jezusovo (P); 3. sv. Egidij, opat (N); oltarji om. 1761: kot leta 1752²⁰⁶
- *Lom pod Storžičem*, p. c. (danes ž. c.) sv. Katarine, device in mučenke, om. 1752 (P, velika in dobro opremljena c.), 1761 (P); oltarji om. 1752: 1. sv. Katarina, devica in mučenka (P); 2. sv. Henrik, pričevalec (P); 3. sv. Križ (P); 4. sv. Jurij, mučenec (N); 5. Marijino obiskanje (N); oltarji om. 1761: kot leta 1752; bratovščina sv. Katarine: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za pokojne člane ob petkih, om. 1752²⁰⁷

XI. **Župnija Velesovo (Trata pri Velesovem)** (*Michelsteten, 1752; Michelstetten, 1761, 1767*), ž. c. (danes p. c.) sv. Marjete, device, patronat samostana dominikank Velesovo, om. 1752 (P), 1761 (P, patrocinj: sv. Marjeta, devica in mučenka, c. posvetil nadškof Attems 7. avgusta 1761), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Marjeta, devica (P); 2. sv. Anton Padovanski (P); 3. Umirajoča sv. Ana (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Marjeta, devica in mučenka (P); 2. sv. Anton Padovanski (posvetil nadškof Attems 7. avgusta 1761); 3. sv. Ana (posvetil nadškof Attems 7. avgusta 1761); oltarji om. 1767: kot leta 1761²⁰⁸

- **Trata pri Velesovem** (*capella in coemeterio, 1752; in capella, 1761*), p. k. sv. Marjete, om. 1752,

201), str. 248; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 23; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 23v, 25v; 1/11 ex 15 (30), str. 271; HÖFLER 1988 (op. 201), str. 248; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 271; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 25v; 1/11 ex 15 (30), str. 271; HÖFLER 1988 (op. 201), str. 248; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 271; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 24; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 25v; HÖFLER 1988 (op. 201), str. 248; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 25v; 1/11 ex 15 (30), str. 271; HÖFLER 1988 (op. 201), str. 248; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 271; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 26; 1/11 ex 15 (30), str. 271; HÖFLER 1988 (op. 201), str. 248; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 173; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 119; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 66; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 27; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²⁰⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 26; 1/11 ex 15 (30), str. 246–248; 1/18 ex 22 (37), str. 29; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 276; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 84–85; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 68; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

- 1761 (patrocini: sv. Jožef in Tomaž), oltar om. 1752: 1. sv. Marjeta (N, odprt oltar); oltar om. 1761: 1. sv. Jožef in sv. Tomaž; oltar om. 1767: kot leta 1761²⁰⁹
- **Velesovo (Adergas)** (*ecclesiam monialium Michelstettii*, 1771), samostanska c. (danes ž. c.) Devica Marije od angela pozdravljena, tudi Marijinega oznanjenja (od 1761 samo Marijinega oznanjenja), om. 1752 (P), 1761 (c. potrebna beljenja, ob c. in zakristiji je treba narediti drenažo), 1767 (stara c. porušena, nova v gradnji), 1771 (c. posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771, relikvije sv. Leta in Serena v vseh oltarjih, obletnica posvetitve c. se praznuje 3. julija); oltarji om. 1752: 1. Devica Marija od angela pozdravljena (P, starodaven in zelo čaščen kip Blažene Device Marije za rodovitnost (*gratiarum fertilis*), privilegiran ob sobotah); 2. sv. Janez Krstnik (P); 3. sv. Katarina, devica (N); 4. sv. Dominik (*sancti Dominici confessoris*) (privilegiran ob torkih); 5. sv. Štefan, mučenec; oltarja om. 1761: 1. Marijino oznanjenje; 2. sv. Jožef (v k. ob prižnici (*in capella sancti Josephi ad pulpitum*)); oltarji om. 1767: kot leta 1761; oltarji om. 1771: 1. Marijino oznanjenje (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 2. sv. Janez Krstnik (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 3. sv. Katarina, devica (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 4. sv. Dominik (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 5. sv. Štefan, mučenec (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 6. neimenovan titularij (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); 7. neimenovan titularij (posvetil pomožni škof Edling 30. julija 1771); bratovščine: blažene Device Marije, rešiteljice jetnikov: kanonično ustanovljena, om. 1752; rožnovenske Matere božje: kanonično ustanovljena, precejšnje število članov, om. 1752; škapulirska bratovščina: om. 1752²¹⁰

XII. **Župnija Železniki** (*Eisernensis*, 1752; *Eisnerensem*, *Eisernensi*, 1761; *Eisnern*, *Eysnern*, 1752, 1767), ž. c. sv. Antona, opata, cesarski patronat, om. 1752 (P, tudi vsi oltarji, do leta 1622 p. c. župnije Selca), 1761 (P, do 130 let nazaj p. c. župnije Selca); oltarji om. 1761: 1. sv. Anton, opat (P); 2. sv. Rešnjega telo (P); 3. Rožnovenska Mati božja (P); 4. sv. Andrej, apostol (N); 5. sv. Ana (N); bratovščine: sv. Rešnjega telesa: odpustki (breve ne obstaja več), privilegij za pokojne člane ob petkih, om. 1752, 1761; rožnovenske Matere božje: odpustki (breve ne obstaja več), privilegij za pokojne člane ob sredah, om. 1752, 1761; sv. Družine: odpustki (breve ne obstaja več), privilegij za pokojne člane ob sobotah, om. 1752, 1761²¹¹

- **Železniki (Log)**, p. c. sv. Frančiška Ksaverija, om. 1752 (P), 1761; oltarji om. 1752: 1. sv. Frančišek Ksaverij (P); 2. neznan titularij (P); 3. neznan titularij (P)²¹²

²⁰⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 26; 1/11 ex 15 (30), str. 246; 1/18 ex 22 (37), str. 29; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 26, 27; 1/11 ex 15 (30), str. 247, 255; 1/18 ex 22 (37), str. 29; 1/22 ex 26 (41), str. 161; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 276; HÖFLER 1992 (op. 58), str. 85; VOLČJAK 2008, str. 216; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 117; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 68–69; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 19, 21, 23; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹¹ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Anton Puščavnik. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 22v; 1/11 ex 15 (30), str. 323; 1/18 ex 22 (37), str. 52v; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 290; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 324; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 117; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 104; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 18, 21, 24; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 22v, 23; 1/11 ex 15 (30), str. 323; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 290; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 324; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 105; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

XIII. **Župnija Žiri** (*Seirachensis*, 1752; *Sairah*, *Sairahensi*, 1761; *Sayrach*, 1767), ž. c. sv. Martina, škofa, patronat knezoškofa v Freisingu, om. 1752 (P), 1761 (P, c. potrebna beljenja), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Martin, škof; 2. sv. Štefan, mučenec; 3. sv. Andrej, apostol; 4. Blažena Devica Marija (N); oltarji om. 1761: 1. sv. Martin, škof (P); 2. sv. Štefan (P, odstraniti je treba popačen kip Blažene Device Marije); 3. Blažena Devica Marija (N); 4. sv. Andrej, apostol (P); oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina Kristusovega smrtnega boja: pri velikem oltarju, kanonično ustanovljena, privilegij za pokojne člane ob petkih (breve), om. 1752²¹³

- **Ledine**, p. c. (danes ž. c.) sv. Jakoba st., apostola, om. 1752 (N), 1767; oltarji om. 1752: 1. sv. Jakob st., apostol (N); 2. Žalostna Mati božja (N); 3. sv. Notburga, devica (N); oltarji om. 1767: kot leta 1761²¹⁴
- **Ledinske Krnice**, p. c. sv. Ahacija, mučenca (danes p. c. župnije Ledine), om. 1752 (N), 1767; oltarja om. 1752: 1. sv. Ahacij, mučenec; 2. sv. Lucija, devica in mučenka; oltarja om. 1767: kot leta 1761; bratovščina sv. Ahacija: privilegij za žive člane na praznik sv. Lucije, odpustki (breve), om. 1752²¹⁵
- **Dobračeva**, p. c. sv. Lenarta, om. 1752²¹⁶
- **Vrh Svetih Treh Kraljev**, p. c. (danes ž. c.) sv. Treh kraljev, om. 1752, 1767; oltarji om. 1767: kot leta 1761; bratovščina sv. Treh kraljev: privilegij za pokojne člane ob četrtkih (breve), om. 1752²¹⁷
- **Zavratec**, p. c. (danes p. c. župnije Godovič) sv. Urha, om. 1767²¹⁸
- **Ledinica**, p. c. sv. Ane, om. 1752, 1767; bratovščina sv. Ane: privilegij za pokojne člane ob torkih (breve), om. 1752²¹⁹

METLIŠKI ARHIDIJAKONAT

I. **Župnija Črnomelj** (*Tschernomlii*, 1753; *Tschernemel*, 1761; *Zhernembl*, 1771), ž. c. sv. Petra in Pavla, apostolov, patronat nemškega viteškega reda, om. 1753 (c. posvetil nadškof Attems 12. avgusta

²¹³ Leta 1752 je imela veliko podružnic, ki pa z izjemo dveh zaradi časovne stiske niso bile obiskane. Leta 1761 je imela 11 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 9, 10v, 11; 1/11 ex 15 (30), str. 348, 354; 1/18 ex 22 (37), str. 61; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 291; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 327; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 107; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 13; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 11–11v; 1/18 ex 22 (37), str. 61; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; *Letopis Cerkev na Slovenskem 2000. Stanje 1. januar 2000*, Ljubljana 2000, str. 882; HÖFLER 2016 (op. 143), str. 107; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 10v, 11v; 1/18 ex 22 (37), str. 61; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; *Letopis Cerkev* 2000 (op. 214), str. 882; HÖFLER 2016 (op. 143), str. 107; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 295.

²¹⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 9; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 291; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 108.

²¹⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 10v; 1/18 ex 22 (37), str. 61; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 282–283; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 107; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 29.

²¹⁸ Do 31. decembra 2017 je bila samostojna župnija. Gl. dokument št. 979/17 z dne 11. novembra 2017, Odlok o preureditvi župnij Škofije Koper. Zahvaljujem se dr. Janezu Juriju Arnežu, kanclerju koprške škofije, za posredovanje odloka. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/18 ex 22 (37), str. 64; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; *Letopis Cerkev* 2000 (op. 214), str. 882; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 107; <http://zupnija-godovic.rkc.si/index.php/content/display/52/20/20> (11. 2. 2019).

²¹⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 10v; 1/18 ex 22 (37), str. 61; HÖFLER 1998 (op. 125), str. 328; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 25.

1753, obletnica posvetitve c. deveta nedelja po binkoštih), 1761 (P), 1771; oltarji om. 1753: 1. sv. Peter in Pavel, apostola (posvetil nadškof Attems 12. avgusta 1753); 2. titulatura ni navedena (N, lepo okrašen); 3. titulatura ni navedena (N, lepo okrašen); 4. titulatura ni navedena (N, lepo okrašen); 5. titulatura ni navedena (N, lepo okrašen); oltarji om. 1761: 1. sv. Peter in Pavel, apostola (P); 2. Blažena Devica Marija (N); 3. sv. Janez Nepomuk (N); 4. sv. Barbara, devica in mučenka (N); 5. sv. Florijan (N); oltarji om. 1771: 5 oltarjev; bratovščini: krščanskega nauka: odpustki, om. 1761, 1771; sv. Rešnjega telesa: om 1771²²⁰

- **Črnomelj** (*in civitatis sive oppidi parte inferiori*, 1753; *in parte inferiori civitatis*, 1761), p. c. sv. Duha, om. 1753 (N, srednje velikosti, se ruši (*ruinae proximam*), že vrsto let se v njej ne mašuje), 1761²²¹
- **Vojna vas** (*Vainavass*, 1753; *Varna vash*, 1761), p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1761²²²
- **Črnomelj (Mestna Loza)**, p. c. sv. Fabijana in Boštjana, om. 1753, 1761²²³
- **Golek** (*Gullek*, 1771), p. c. sv. Antona Padovanskega (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1761, 1771 (patrocini: sv. Anton)²²⁴
- **Tanča Gora** (*Tantzberg*, 1771), p. c. sv. Tomaža, apostola (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1761, 1771²²⁵
- **Dragovanja vas** (*Dragovaina vass*, 1771), p. c. sv. Ožbolta (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1761, 1771²²⁶
- **Butoraj** (*Butorei*, 1771), p. c. sv. Marka, evangelista, om. 1753, 1761, 1771²²⁷
- **Desinec** (*Dessints*, 1771), p. c. sv. Mihaela, nadangela, om. 1753, 1761, 1771²²⁸
- **Stražnji Vrh** (*Strassenberg*, 1771), p. c. sv. Nikolaja, škofa, om. 1753, 1761, 1771²²⁹

²²⁰ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: sv. Peter, apostol. Leta 1771 je imela 14 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133, 142; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 96; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 122, 131; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 235–236; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 14, 17; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²¹ Obnovljena 2002–2007. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 236–237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²² Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: Marijino rojstvo. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²³ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: sv. Boštjan. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁴ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: sv. Anton Puščavnik. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²²⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

- *Rodine (pri Črnomlju)* (*Rodine*, 1753, 1761; *Rodena*, 1771), p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1761, 1771 (patrocinij: Marija Pomagaj)²³⁰
- *Naklo (pri Črnomlju)* (*Rodena*, 1771), p. c. sv. Jakoba, apostola, om. 1753, 1761, 1771²³¹
- *Rodine (pri Črnomlju)* (*Rodena*, 1771), p. c. sv. Katarine, device in mučenke, om. 1753, 1761, 1771²³²
- *Tušev Dol*, p. c. sv. Marije Magdalene, om. 1753, 1761²³³
- *Petrova vas (Petrshauss*, 1771), p. c. sv. Janeza Krstnika, om. 1753, 1761, 1771²³⁴
- *Otovec (Otovez*, 1771), p. c. sv. Jerneja, apostola, om. 1753, 1761, 1771²³⁵
- *Rožanec (Rosentz*, 1771), p. c. sv. Jurija, mučenca, om. 1753, 1761, 1771²³⁶
- *Dobliče (Deblizsch*, 1771), p. c. sv. Janeza Evangelista, om. 1753, 1761, 1771²³⁷
- *Doblička Gora (Maurna*, 1771), p. c. sv. Vida, mučenca, om. 1753, 1761, 1771²³⁸
- *grad Turn pri Črnomlju ((sacellanus) domini de Ruesenstein*, 1761), g. k. /sv. Andrej/, om. 1761²³⁹

II. *Župnija Metlika (Metlicae*, 1753, 1761; *Metlice, Mötlicae*, 1761; *Möttlicae*, 1763; *Metlicensi*, 1771), ž. c. sv. Nikolaja, škofa, patronat nemškega viteškega reda, om. 1753 (N, stara in mizerna c., slabo opremljena), 1761 (nova c., posvetil nadškof Attems 11. julija 1761), 1771; oltarji om. 1753: 1. sv. Nikolaj, škof (P); 2. titulatura ni navedena (P); 3. titulatura ni navedena (P); 4. titulatura ni navedena (P); oltarji om. 1761: 1. sv. Nikolaj, škof (P); 2. Blažena Devica Marija (P); 3. Zadnja večerja (P); 4. neidentificiran (nadškof pozabil patrociniij); 5. neidentificiran (nadškof pozabil patrociniij); oltarji om. 1771: 7 oltarjev; bratovščini: krščanskega nauka: om. 1771; sv. Rešnjega telesa: om. 1771²⁴⁰

- *Rosalnice (Tri fare) (ad Tres ecclesias*, 1753; *Rossalniz*, 1771), p. c. Žalostne Matere božje, om. 1753, 1771 (patrociniij: blažena Devica Marija); bratovščina sedmerih žalosti blažene

²³⁰ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Marija Pomagaj. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108v–109; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 77; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²³¹ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: sv. Jakob st. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²³² Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 133; 1/22 ex 26 (41), str. 48; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²³³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²³⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²³⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²³⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 301.

²³⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²³⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 109; 1/11 ex 15 (30), str. 134; 1/22 ex 26 (41), str. 48; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 97; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 237; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²³⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/11 ex 15 (30), str. 140; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238.

²⁴⁰ Leta 1761 in 1771 je imela 17 podružnic. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 131; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 232–233; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 14, 17; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

- Device Marije/črnega škapulirja: črnega škapulirja, om. 1753²⁴¹
- *Jugorje pri Metliki* (*Jugorja*, 1771), p. c. sv. Vida, mučenca (danes p. c. župnije Suhor), om. 1753, 1771²⁴²
  - *Bereča vas*, p. c. sv. Jakoba, apostola (danes p. c. župnije Suhor), om. 1753²⁴³
  - *Gornja Lokvica* (*Loquiza*, 1771), p. c. sv. Janeza Krstnika, om. 1753, 1771²⁴⁴
  - *Bušinja vas* (*Boshina vass*, 1771), p. c. sv. Marka, evangelista (danes p. c. župnije Suhor), om. 1753, 1771²⁴⁵
  - *Trnovec* (*Ternovez*, 1771), p. c. sv. Antona, opata, om. 1753, 1771²⁴⁶
  - *Grabrovec* (*Gabraviz*, 1771), p. c. sv. Urbana, papeža, om. 1753, 1771²⁴⁷
  - *Bojanja vas* (*Bojagnavass*, 1771), p. c. sv. Marjete, device in mučenke (danes p. c. župnije Radovica), om. 1753, 1771²⁴⁸
  - *Krašnji Vrh* (*Krashnivarh*, 1771), p. c. sv. Nikolaja (danes p. c. župnije Radovica), om. 1753, 1771²⁴⁹
  - *Radovica* (*Radovicza*, 1753; *Radoviza*, 1771), p. c. (danes ž. c.) blažene Device Marije, om. 1753, 1771²⁵⁰
  - *Slamna vas* (*Slamna vass*, 1771), p. c. sv. Križa, om. 1753, 1771²⁵¹
  - *Vidošiči* (*Videushitsch*, 1771), p. c. sv. Ane, om. 1753, 1771²⁵²
  - *Drežnik*, p. c. sv. Lenarta, pričevalca, om. 1753²⁵³

²⁴¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 104v, 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 131; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234–235; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 22; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 234; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233–234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴³ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 234; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 234; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁶ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: sv. Anton Padovanski. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 205; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁴⁹ Današnji patrocini: sv. Trojica. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 205; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁵⁰ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: Marijino vnebovzetje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 204; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁵¹ Cerkev se navaja tudi pod patrociniem: Povišanje sv. Križa. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177 (napačno poimenovanje vasi Klamna vas); HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁵² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁵³ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

- *Drašiči* (*Drashitsch*, 1771), p. c. sv. Petra, apostola, om. 1753, 1771²⁵⁴
- *Božakovo* (*Bosiacovo*, 1771), p. c. sv. Marije Magdalene, om. 1753, 1771²⁵⁵
- *Metlika* (*in suburbio*, 1771), p. c. sv. Katarine, device in mučenke, om. 1753, 1771²⁵⁶
- *Metlika* (*in suburbio*, 1771), p. c. sv. Roka, pričevalca, om. 1753, 1771²⁵⁷
- *Metlika* (*in suburbio*, 1771), p. c. sv. Martina, škofa (*sancti Martini episcopi confessoris*), om. 1753, 1771²⁵⁸
- *Dolnji Suhor pri Metliki* (*Suhor*, 1771), p. c. sv. Jakoba, om. 1771²⁵⁹

III. **Župnija Podzemelj** (*Podsemel*, 1753, 1761, 1771; *Podsemlensi*, *Pondsemli*, 1771), ž. c. sv. Martina, škofa, patronat nemškega viteškega reda, om. 1753, 1761 (P), 1771; oltar om. 1753: 1. sv. Martin, škof; oltarji om. 1761: 1. sv. Martin, škof (P); 2. titulatura ni navedena (N); 3. titulatura ni navedena (N); oltarji om. 1771: 3 oltarji; bratovščini: krščanskega nauka: om. 1771; sv. Rešnjega telesa: om. 1771²⁶⁰

- *Kloster pri Gradcu* (*Gradac*) (*Closter*, 1753, 1771), p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1771²⁶¹
- *Boršt* (*Borst*, 1771), p. c. sv. Marjete, device in mučenke, om. 1753, 1771²⁶²
- *Zemelj* (*Semel*, 1771), p. c. sv. Helene, om. 1753, 1771²⁶³
- *Krasinec* (*Sressnitz*, 1771), p. c. sv. Antona, opata, om. 1753, 1771²⁶⁴
- *Griblje* (*Grible*, 1771), p. c. sv. Vida, om. 1753, 1771²⁶⁵
- *Tribuče* (*Tribuzhe*, 1771), p. c. sv. Janeza Evangelista (danes p. c. župnije Adlešiči), om. 1753, 1771 (patrocinijs: sv. Janez Krstnik)²⁶⁶

²⁵⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁵⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 177; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 234; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁵⁶ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁵⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 178; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁵⁸ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 105; 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 178; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁵⁹ Današnji patrocinijs: sv. Jožef. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/22 ex 26 (41), str. 60; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 233–234; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 233; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 302.

²⁶⁰ Leta 1761 je imela osem podružnic, leta 1771 pa deset. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/11 ex 15 (30), str. 127; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 193; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 131; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 240; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 15, 17; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶¹ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijs: Žalostna Mati božja. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 193; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶² Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶³ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 193; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 193; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 193; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁶ Današnji patrocinijs: sv. Janez Krstnik. IT ASDG, ACAG, Visite pastoralni, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex

- *Velika Plešivica (Bedenj)* (*Dolenze*, 1771), p. c. sv. Marije Magdalene (danes p. c. župnije Adlešiči), om. 1753, 1771²⁶⁷
- *Adlešiči*, k. sv. Mihaela, nadangela, om. 1753²⁶⁸
- *Adlešiči* (*Freythurnii*, 1753; *Adleshitsch*, 1771), p. c. (danes ž. c.) sv. Nikolaja, škofa (*sancti Nicolai episcopi confessoris*), om. 1753 (v preteklosti razmišljanje o ustanovitvi vikariata), 1771²⁶⁹
- *grad Pobrežje* (*Freithurn*, *Fraithurn*, 1771), g. k. sv. Florijana, om. 1771²⁷⁰
- *grad Gradac* (*Gradaz*, 1771), g. k. sv. Frančiška Ksaverija, om. 1771²⁷¹

IV. **Župnija Semič** (*Schemitschensi*, 1753; *Schemitshensi*, *Schemiz*, *Shemitii*, *Shemiz*, 1761; *Shemizh*, 1771), ž. c. sv. Štefana, mučenca, patronat nemškega viteškega reda, om. 1753 (P, nova c., dovolj velika za večje število vernikov, zgrajena pred osmimi leti (1745), stara c. pogorela zaradi udara strele, posvetil nadškof Attems 10. avgusta 1753, štirje novi leseni pozlačeni oltarji), om. 1761 (P, lepo grajena c.); oltarji om. 1753: 1. sv. Štefan, mučenec (posvetil nadškof Attems 10. avgusta 1753 z oltarno menzo); 2. titulatura ni navedena (N); 3. titulatura ni navedena (N); 4. titulatura ni navedena (N); 5. titulatura ni navedena (N); oltarji om. 1761 (vsi stranski oltarji novi, elegantni, leseni in pozlačeni): 1. sv. Štefan, mučenec (P); 2. Blažena Devica Marija (N); 3. Zadnja večerja (N); 4. sv. Notburga (N); 5. sv. Janez Nepomuk (N)²⁷²

- *Vršice* (*Rezicz*, 1753; *Reksitsh*, 1761; *Verthizh*, 1771), p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1761, 1771²⁷³
- *Rožni Dol* (*Rosenthal*, 1771), p. c. sv. Marije Magdalene, om. 1753, 1761, 1771²⁷⁴
- *Gorenjci* (*Kot pri Semiču*) (*Gorenze*, 1771), p. c. sv. Jožefa, om. 1753, 1761, 1771²⁷⁵
- *Vavpča vas* (*Ambtmansdorff seu Wauzhavass*, 1771), p. c. sv. Mihaela, nadangela, om. 1753, 1761, 1771²⁷⁶

26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 74; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 74; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁸ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁶⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107v, 109; 1/22 ex 26 (41), str. 56; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 74; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁷⁰ Danes ne obstaja več, v razvalinah. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/22 ex 26 (41), str. 56, 57; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 564, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁷¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/22 ex 26 (41), str. 56; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 241; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁷² Leta 1761 je imela 12, leta 1771 pa že 16 podružnic (našteti je le 15). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106–106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119, 125; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 215–216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 238–239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁷³ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Marijino rojstvo. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 303.

²⁷⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁷⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁷⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 240; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

- *Sela pri Semiču* (*Siella*, 1771), p. c. sv. Duha, om. 1753, 1771²⁷⁷
- *Štrekljevec* (*Streklevecz*, 1753; *in monte, Strekleviz*, 1761; *Sterglaviz*, 1771), p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1761, 1771²⁷⁸
- *Kal (pri Semiču)* (*Kall*, 1771), p. c. sv. Lenarta, om. 1753, 1761, 1771²⁷⁹
- *Brezova Reber* (*Brezavareber*, 1771), p. c. sv. Katarine, device in mučenke, om. 1753, 1761, 1771²⁸⁰
- *Gradnik* (*Gradnik*, 1771), p. c. sv. Nikolaja, škofa, om. 1753, 1761, 1771²⁸¹
- *Krvavčji Vrh* (*Plutsberg*, 1771), p. c. sv. Florijana, mučenca, om. 1753, 1761 (patrocinijs: sv. Fabijan), 1771 (patrocinijs: sv. Florijan)²⁸²
- *Vinji Vrh (pri Semiču)* (*Viniverh*, 1771), p. c. sv. Trojice, om. 1753, 1761, 1771²⁸³
- *Nestoplja vas* (*Nestopeldorf*, 1771), p. c. sv. Roka, pričevalca, om. 1753, 1771²⁸⁴
- *Gaber pri Semiču* (*Gabar*, 1771), p. c. sv. Primoža in Felicijana, mučencev, om. 1753, 1761, 1771²⁸⁵
- *grad Smuk* (*in arce Schmuck, in arce domini Sigismundi comitis a Liechtenberg*, 1753; *Smuk*, 1771), g. k. Loretske Matere božje, om. 1753, 1771; navadni Lichtenbergov beneficij (*beneficium simplex*), om. 1753²⁸⁶
- *grad Krupa* (*Kruppa*, 1771), g. k. sv. Ane, om. 1771²⁸⁷

V. **Župnija Vinica** (*Vinicae, Weiniz*, 1753; *Vinicensi*, 1761; *Viniza, Vinizensem*, 1771), ž. c. sv. Križa, patronat nemškega viteškega reda, om. 1753, 1761 (P), 1771; oltarji om. 1761: 1. Povišanje sv. Križa (P); 2. sv. Ignacij in jezuitski mučenci (*sancti Ignatii et martyris*) (N); 3. Brezmadežno spočetje Device Marije (N); oltarji om. 1771: 3 oltarji; bratovščina krščanskega nauka: om. 1771²⁸⁸

²⁷⁷ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁷⁸ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Marijino vnebovzetje. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119, 120; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁷⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸² Vizitator se je pri zapisu titulature leta 1761 očitno zmotil. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸³ Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Presveta Trojica. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 106v; 1/11 ex 15 (30), str. 119; 1/22 ex 26 (41), str. 44; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 216; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 239; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁶ V razvalinah. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 107; 1/22 ex 26 (41), str. 44; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 240; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁷ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/22 ex 26 (41), str. 44; AMBROŽIČ 2012 (op. 18), str. 563, 565; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 240; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

²⁸⁸ Leta 1761 je imela 14, leta 1771 pa 15 podružnic. Cerkev se navaja tudi pod patrocinijem: Najdenje sv. Križa. IT

- *Preloka (Prevoca, 1771)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Trojice, om. 1753, 1771²⁸⁹
- *Zilje (Sila, 1771)*, p. c. sv. Antona Padovanskega (danes p. c. župnije Preloka), om. 1753, 1771 (patrociniij: sv. Anton)²⁹⁰
- *Podklanec (Podkanez, 1771)*, p. c. sv. Jožefa, om. 1753, 1771²⁹¹
- *Žeželj (Sheshl, 1753; Sesel, 1771)*, p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1771; bratovščina rožnovenske Matere božje: om. 1771²⁹²
- *Hrast pri Vinici (Hrast, 1753, 1771)*, p. c. blažene Device Marije, om. 1753, 1771²⁹³
- *Belčji Vrh (Belleth verh, 1771)*, p. c. sv. Helene (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1771²⁹⁴
- *Pusti Gradec (Pusti gradaz, 1771)*, p. c. Vseh svetnikov (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1771²⁹⁵
- *Obrh pri Dragatušu (Oberh, 1771)*, p. c. sv. Lovrenca, mučenca (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1771²⁹⁶
- *Dragatuš (Dragatusch, 1771)*, p. c. (danes ž. c.) sv. Janeza Evangelista, om. 1753, 1771 (patrociniij: sv. Janez Krstnik)²⁹⁷
- *Veliki Nerajc (Maiori Nerajaz, 1771)*, p. c. sv. Ane, om. 1753, 1771²⁹⁸
- *Gornji Suhor pri Vinici (Gorni Sugar, 1771)*, p. c. sv. Fabijana in Boštjana, om. 1753, 1771²⁹⁹
- *Zapudje (Zapodje, 1771)*, p. c. sv. Petra, apostola (danes p. c. župnije Dragatuš), om. 1753, 1771³⁰⁰

ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/11 ex 15 (30), str. 127; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 131; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 16; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.

- ²⁸⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 200; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.
- ²⁹⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 200; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.
- ²⁹¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.
- ²⁹² Cerkev se navaja tudi pod patrociniijem: Mati božja (Ime Marijino). IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; LAVRIČ 2014 (op. 20), str. 131; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2016 (op. 10), str. 21; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 304.
- ²⁹³ Današnji patrociniij: sv. Rok. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁴ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁵ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁶ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁷ Današnji patrociniij: sv. Janez Krstnik. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁸ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242–243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ²⁹⁹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.
- ³⁰⁰ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 107; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.

- *Nova Lipa* (*Lipa nova*, 1771), p. c. sv. Duha, om. 1753, 1771³⁰¹
- *Damelj* (*Damel*, 1771), p. c. sv. Mihaela, nadangela, om. 1753, 1771³⁰²
- *Učakovci* (*Vauzhakovaz*, 1771), p. c. sv. Jakoba, apostola, om. 1753, 1771³⁰³

The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop Karl Michael von Attems

Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika

Summary

The article introduces abundant data on the churches in Carniola, which were mentioned in the visitation records of the first archbishop of Gorizia, Karl Michael von Attems (1752–1774). Owing to the extensiveness of the material, the entirety will be published in three parts. The first part presents data on the churches in the archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika. All three parts will be similarly structured: a short introduction will be followed by a list of patrocina or the titlature of the altars based on liturgical hierarchy, while the most comprehensive part of the article will introduce the individual churches.

The parish church with its succursals is presented first, followed by possible vicarages and their succursals. Listed alongside each church is the name of the person with the right of presentation and the time of the visitation that mentions this right. Each town is also presented with the original record, if it exists, of course, and the year of this record. This is followed by a note stating whether the church was consecrated or not, as well as summarised data about any possible consecrations or the visitor's notes about individual churches. The next part focuses on altars. The patrocina of all mentioned altars are presented alongside each church. Next to every patrocinium, it is stated whether it was listed as consecrated or non-consecrated. The confraternities that operated in individual churches are listed after that. Moreover, it is also specified at which altar the confraternity operated, whether it granted indulgences, had any privileges etc. In the last part, it is possible to find mentions of benefits and the name of those who had the right of presentation.

³⁰¹ IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.

³⁰² IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; *Šematizem* 1993 (op. 20), str. 280; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 243; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.

³⁰³ Danes ne obstaja več. IT ASDG, ACAG, Visite pastorali, Attems, 1/3 ex 7 (22), str. 108; 1/22 ex 26 (41), str. 52; HÖFLER 2015 (op. 20), str. 242; VOLČJAK 2017 (op. 1), str. 305.

✓ 115. Župni ured, sv.Lovrec 2 zvona	Nisu restituissna
✓ 116. Župni ured, sv. Anton, Slov. Gorice Razne slovenačke knjige	Nisu restituissne
✓ 117. Srez Gornji Grad Sreska arhiva	Nije restituissana
✓ 118. Župni ured, Ovsiše 3 crkvena ruha	Nije restituissano
✓ 119. Franciskanski samostan, Nazarje Razne teološke knjige	Restituissan jedan deo
✓ 120. Župni ured sv. Jakob, Pameče 4 zvona	Nisu restituissana
✓ 121. Župni ured, Vransko 5 zvona	Nisu restituissana
✓ 122. Župni ured, Naklo razne crkvene stvari	Nisu restituissane
✓ 123. Zamak Otočec, Novo Mesto Kulturno istoriski inventar	Nep priznaju pravo restitucije
✓ 124. Župni ured sv. Lovrenc, Slov. Gorice Slovenačke beletristicke knjige	Nisu restituissane
✓ 125. Župni ured, Teharje Povelja cara Franje	Restituissano 1949
✓ 126. Župni ured, Komenda Razne knjige	Nisu restituissane
✓ 127. Župni ured, Mozirje 7 zvona	Nisu restituissana
✓ 128. Župni ured, Kranj Razne crkvene stvari	~~Razne crkvene stvari~~ Nisu restituissane
✓ 129. Župni ured, Bizeljsko 3 zvona	Nisu restituissana
✓ 130. Župni ured, Majšperk 2 kaleža i dr.	Nisu restituissani
✓ 131. Dvógodišnja trgovačka škola, Celje 2907 knjiga	Nisu restituissane
✓ 132. Župni ured, sv. Jan 3 zvona	Nisu restituissana
✓ 133. Zamak Bogenšperk Celokupni inventar zamka	Isto kao br.22
✓ 134. Župni ured, Reče 200 knjiga i 20 zbirki leptira	Nisu restituissani
✓ 135. Župni ured, sv. Jurij kod Celja 5 zvona	Nisu restituissana

APPARATUS

IZVLEČKI IN KLJUČNE BESEDE

ABSTRACTS AND KEYWORDS

Boris Golec

Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje.

Frančišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava devet slikarjev, izpričanih v kranjskem mestecu Višnja Gora od leta 1644 do leta 1790. Razen dveh so bili med seboj vsi sorodstveno povezani, čeprav je šlo le v dveh primerih za zaporedni generaciji, pri družini Faenzi iz 17. stoletja za očeta in sina, pri družini Nirenberger iz 18. stoletja pa za očeta in dva sinova. Druge sorodstvene vezi so se spletle s svaštvom in porokama z vdovama slikarjev.

V Višnji Gori delujoči slikarji niti v kranjskem regionalnem merilu niso bili prvovrstni umetniki svojega časa. Dela štirih niso ohranjena oziroma niso identificirana kot njihova. Delo najstarejšega, Francesca Faenzija, poznamo samo iz pisnih virov; ohranjena sta dva pozlačena oltarja Janeza Jakoba Menharda in več del Antona Nirenbergerja, ki je deloval na Gorenjskem, vse obravnavane slikarje pa po kvantiteti in kvaliteti presega Franc Anton Nirenberger, čigar slike in pozlavitve oltarjev najdemo v širokem geografskem prostoru dežele Kranjske. Prištevati ga je mogoče med boljše slikarje, katerih slikarstvo je šlo v korak z umetnostnim razvojem poznega baroka. Prispevek obravnava tudi gmotne razmere slikarjev in njihovo vključenost v družbeno okolje.

Ključne besede: slikarji, socialno okolje, naročniki, Višnja Gora, rodbina Faenzi, Johann Jakob Menhard, Jakob Killer, Peter Straspurger, rodbina Nirenberger

Boris Golec

17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners.

Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger

1.01 Original scientific article

The paper analyses nine painters attested in Višnja Gora from 1644 to 1790. With the exception of two, all of the others were related, even though in only two cases were there two generations; a father and son in the Faenzi family in the 17th century, and a father and two sons in the Nirenberger family in the 18th century. Other family ties were created by marriage and two weddings to the painters' widows.

The painters working in Višnja Gora were not high-quality artists of their time, not even within Carniolan regional standards. The works of four of them are not preserved or have not been identified. The work of the oldest among them, Francesco Faenzi, is known only through written sources, while two gilded altars by Johann Jakob Menhard are preserved, and several works are also known by Anton Nirenberger who worked in Upper Carniola. All these painters were surpassed in quantity and quality by Franz Anton Nirenberger, whose paintings and the gildings of altars can be found in a wide geographical area of Carniola. He can be considered one of the better painters whose paintings followed the artistic development of the late Baroque. The paper also analyses the painters' financial situation and their integration in their social environment.

Keywords: painters, social context, art patronage, Višnja Gora, Faenzi family, Johann Jakob Menhard, Jakob Killer, Peter Straspurger, Nirenberger family

Renata Komić Marn

»Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.«

Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti

1.01 Izvirni znanstveni članek

V letih 1930 in 1931 je v gradu Murska Sobota na skrajnem vzhodu Dravske banovine v Kraljevini Jugoslaviji potekala javna dražba. Razprodajali so premočno premoženje madžarskega državljana in veleposestnika grofa Ladislava Szapáryja, lastnika murskosoboškega gradu. Analiza dražbenega/prodajnega zapisnika, cenilnega kataloga in drugega z razprodajo povezanega gradiva prinaša dragocene podatke o grofovi zbirki in osvetljuje poti, po katerih so umetnine zapustile grad v Murski Soboti. Poleg tega postavlja izhodišča za ugotavljanje njihove poznejše usode in pogosto tudi sedanjega hranišča. Tako je bilo mogoče sestaviti popoln seznam predmetov iz Szapáryjevega gradu, ki jih je na dražbi leta 1930 nakupil Josip Mal, ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani, in jih natančneje predstaviti. Čeprav se je Mal precej preneglil pri kupovanju in negospodarno porabil sredstva, ki jih je imel na razpolago, pa je bil izbor predmetov premišljen, daljnosežen in utemeljen, saj gre večinoma za izjemne umetnine, ki si zaslužijo več pozornosti, kot so je bile deležne doslej.

Ključne besede: Ladislav Szapáry (1864–1939), Josip Mal (1884–1978), dražbe, grad Murska Sobota, Narodni muzej Slovenije, starinsko pohištvo

Katarina Šmid

Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega?

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava osrednji prizor Orfeja med živalmi na Orfejevem spomeniku na Ptuj (rimska Petoviona) in njegovo ujemanje s sliko, ki jo opisuje Filostrat Mlajši v svojem delu *Eikóveç* in ki naj bi visela v neki zasebni galeriji v Neapolisu. Filostratova ekfrazа naj bi se ikonografsko ujemala z relativno redko zastopano skupino II b iz motivne klasifikacije Henrija Sterna, Orfej pa naj bi sodil v t. i. frigijski tip. Po Sternu je osnovni zgled za to skupino tabelna slika, ki jo opisuje Filostrat Mlajši, ali pa morebiti neka starejša slika, ki je vplivala nanjo. Kot najboljše primerjave so bili izpostavljeni mozaiki iz Blanzý-lès-Fismesa, neznane najdišča v severni Siriji

Renata Komić Marn

«If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums.»

The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota

1.01 Original scientific article

In 1930 and 1931, a public auction was held at the Murska Sobota Castle in the far east of the Drava Banate in the Kingdom of Yugoslavia. The movable property of the Hungarian citizen and landowner Count Ladislav Szapáry, the owner of the Murska Sobota Castle, was being sold off. The analysis of the sales records, auction catalogue and other materials connected to the auction, brings about valuable information about the Count's collection and illuminates the way through which the artworks left the castle in Murska Sobota. It also presents the starting point for finding out the items' subsequent fate and, oftentimes, their present location. It was thus possible to compile a complete list of the objects from Szapáry's castle, which Josip Mal, the director of the National Museum in Ljubljana, purchased at the auction in 1930, and present them in detail. Even though Mal acted rather hastily when buying the items and spent the means that were at his disposal, his selection of objects was deliberate, far-reaching and valid, since it primarily consists of exceptional works of art that deserve greater attention than they have received so far.

Keywords: Ladislav Szapáry (1864–1939), Josip Mal (1884–1978), auctions, Murska Sobota Castle, National Museum of Slovenia, antique furniture

Katarina Šmid

Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?

1.01 Original scientific article

The article discusses the central motif of Orpheus among the animals on the Orpheus monument in Ptuj (Roman Petovio) and its analogies with the imago that supposedly hung in a private gallery in Neapolis and was precisely described by Philostratus the Younger in his *Eikóveç*. Philostratus' ekphrasis should (regarding the classification of the motif by Henri Stern) match the relatively rarely represented group II b and Orpheus should belong to the type of the so-called Phrygian Orpheus. According to Stern, an archetype for the whole group would be the panel painting, described by Philostratus the Younger or perhaps the more ancient one that influenced his ekphrasis.

in Shahbe. Tudi nekatere živali, ki so upodobljene na Orfejevem spomeniku (lev, merjasec, volk, ovca, ptice), in drugi detajli (drevesne veje, ki se bočijo nad prizorom in na katerih sedijo ptice) so pri Filostratu izrecno omenjeni, glasbenikova drža pa se v vseh podrobnostih ujema tako s skoraj vsemi primerki iz skupine II b kot tudi s Filostratovo ekfrazo.

Ključne besede: Orfej, Orfejev spomenik, Orfej med živalmi, Filostrat Mlajši, Petoviona, ekfrazo, Imagines, Eikóves

Barbara Vodopivec

Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava restitucijo predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945. Ugotovitve predstavljajo podlago za nadaljnje umetnostnozgodovinske raziskave provenience. Prispevek izhaja iz kritične analize arhivskega gradiva, ki v tem kontekstu še ni bilo interpretirano in ki ga hranijo Arhiv Jugoslavije, Arhiv Republike Slovenije in Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino Ministrstva Republike Slovenije za kulturo. V ospredje postavlja osvetlitev okoliščin, v katerih je potekala restitucija, rekonstrukcijo ključnih akterjev in ustanov ter oceno stopnje realizacije zahtevkov za vračilo predmetov kulturne dediščine, ki jih je proti Avstriji vložila Jugoslavija oziroma Slovenija. Pri tem izpostavlja vzroke za stanje in tako pogloblja razumevanje procesa restitucije. Odgovore vpenja v širši kontekst rekonstrukcije povojne Evrope, od vloge zaveznikov in političnega, zakonodajnega ter diplomatskega oblikovanja nove države Jugoslavije do soočenja Evrope z vojno škodo in s tem povezanega vzpostavljanja novih identitet ter doktrine varstva kulturne dediščine. Zaradi velikega obsega arhivskega gradiva se prispevek osredotoča na analizo dokumentov jugoslovanske strani.

Ključne besede: restitucija umetnin, provenienca, transfer predmetov kulturne dediščine, Ivan Kreft, restitucijska pogajanja, restitucijska delegacija, Jugoslavija, Zdenka Munk, Franjo Baš, Pavle Blaznik

The best comparisons so far were pointed out to be the mosaics from Blanzly-lès-Fismes, from the unknown site in northern Syria, and Shahba. Interestingly, some of the animals (lion, boar, wolf, sheep, birds) and other details (branches with the sitting birds above the scene), especially mentioned in Philostratus' description, are also present in the Orpheus stele in Poetovio. Nevertheless, his posture also corresponds completely to almost all of the representatives of group II b, as well as to the Philostratus' ekphrasis.

Keywords: Orpheus, Orpheus Monument, Orpheus among the animals, Philostratus the Younger, Poetovio, ekphrasis, Imagines, Eikóves

Barbara Vodopivec

Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945

1.01 Original scientific article

The paper discusses the restitution of objects of cultural heritage from Austria to Yugoslavia after 1945. The findings present a basis for further art historical research of provenance. The paper is based on a critical analysis of archival sources kept in the Archives of Yugoslavia, the Archives of the Republic of Slovenia and the Heritage Information and Documentation Centre (INDOK Centre) of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, which have not yet been interpreted in this context. The paper focuses on the circumstances in which the restitution was carried out, crucial protagonists and institutions, and offers the quantitative analyses of the realization of restitution claims for objects of cultural heritage that were filed by Yugoslavia or Slovenia against Austria. The paper attempts to pinpoint the reasons for such a state and, thus, deepens our understanding of the restitution process. The answers are incorporated into the wider context of the reconstruction of post-war Europe, from the role of the allies, the political, legislative and diplomatic formation of the new state of Yugoslavia, to Europe facing war damage and the establishment of new identities as well as the doctrine of the protection of cultural heritage connected to the latter. Due to the abundance of surviving archival sources, the paper focuses on the analysis of the Yugoslav documents.

Keywords: restitution of artworks, provenance, transfer of cultural heritage objects, Ivan Kreft, restitution negotiations, restitution delegation, Yugoslavia, Zdenka Munk, Franjo Baš, Pavle Blaznik

Jure Volčjak

Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa.

1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakonati

1.02 Pregledni znanstveni članek

V obsežnejšem članku, ki bo razdeljen na tri dele, bodo predstavljene cerkve goriške nadškofije na Kranjskem, ki so omenjene v vizitacijskih zapisnikih prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1752–1774). V prvem delu prikazujemo cerkve arhidiakonata kartuzije Bistre, gorenjskega arhidiakonata in arhidiakonata nemškega viteškega reda v Beli krajini. Na začetku članka so prikazani patrociniji oziroma titulature oltarjev na osnovi liturgične hierarhije, sledi predstavitev posameznih cerkva po začrtani strukturi.

Ključne besede: cerkve, goriška nadškofija, 18. stoletje, Karel Michael grof Attems, Bela krajina, Kranjska, bistrski arhidiakonati, gorenjski arhidiakonati, metliški arhidiakonati

Jure Vuga

Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju

1.01 Izvirni znanstveni članek

Na dveh ohranjenih lesenih tablah t. i. Kranjskega oltarja, krilnega oltarja župnijske cerkve sv. Kancijana v Kranju (Belvedere, Dunaj), sta upodobljena beg in mučeništvo svetnikov Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, ki so pobegnili iz Rima in zavrnili čaščenje Jupitrovega kipa. Rumeno obarvan kovinski kipec malika na prizoru njihovega mučeništva je umetnik upodobil na zobatem kolesu, ki ob vrtenju povzroča zvončkljanje kraguljčkov na štirih navpičnih oseh ob robovih kapitela. Slikarjev namen je bil poudariti poznavanje legendarnih zgodb o gibljivih skulpturah, ki zvonijo z zvonci, kot so *Salvatio Romae* (opisani v vodnikih za romarje, znanih kot *Mirabilia Urbis*). Z mehničnimi čudesi, ki so se razširila po Evropi v 15. in zgodnjem 16. stoletju, so najpogosteje opremili mestne ure in orgle. Mojster Kranjskega oltarja je zelo verjetno nekaj časa bival v Nürnbergu, kjer je na lastne oči videl še danes ohranjene gibljive figure, ki so del urnega mehanizma na pročelju tamkajšnje Marijine cerkve.

Jure Volčjak

The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop Karl Michael von Attems.

Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika

1.02 Review article

The churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola, mentioned in the visitation records of the first archbishop of Gorizia, Karl Michael von Attems (1752–1774), will be presented in an extensive article, which will be divided into three parts. The churches that stood in the archdeaconry of the Bistra Carthusian monastery, the archdeaconry of Upper Carniola, and the archdeaconry of the German Teutonic Order in Bela krajina will be presented in Part 1. The patrocina or the titlature of the altars are presented at the beginning of the article based on liturgical hierarchy, followed by introductions of individual churches according to the outlined structure.

Keywords: churches, Archdiocese of Gorizia, 18th century, Karl Michael von Attems, Bela krajina, Carniola, archdeaconry of Bistra, archdeaconry of Upper Carniola (Gorenjska), archdeaconry of Metlika

Jure Vuga

A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece

1.01 Original scientific article

Around 1500, the Master of the Krainburg Altarpiece produced two wooden panels, parts of a lavish Gothic altarpiece for the parish church of Saint Cantianus in Kranj (Germ. Krainburg), which are now kept in the Belvedere in Vienna. According to legend, the saints Cantius, Cantianus, Cantianilla and Protus escaping from Rome refused to worship a statue of Jupiter. In the scene of their martyrdom, the artist depicted a metal-like statuette on a cogwheel mechanism, which can be made to rotate, causing the ringing of the bells on the vertical levers along the four sides of the pedestal. The intention of the painter was to emphasize his acquaintance with legendary stories about moving statues with ringing bells, like the *Salvatio Romae* (described in guides for pilgrims known as *Mirabilia Urbis*). Mechanical figures spread around Europe in the 15th and early 16th century and were mostly part of municipal or church clocks and organs. The master of the Krainburg altarpiece had most probably lived in Nuremberg for some time and had seen moving figures as part of the clock mechanism on the façade of the Our Lady cathedral.

Ključne besede: poznogotsko slikarstvo, severna renesansa, mehanična čudesa, avtomati, tehnična zgodovina, Mojster Kranjskega oltarja, gotski malik, avtoportret, *Salvatio Romae*

Keywords: late Gothic painting, northern Renaissance, mechanical marvels, technical automata, history of technology, Master of the Krainburg Altarpiece, Gothic idol, self-portrait, *Salvatio Romae*

SODELAVCI

CONTRIBUTORS

Izr. prof. dr. Boris Golec
ZRC SAZU,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
boris.golec@zrc-sazu.si

Dr. Renata Komić Marn
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
renata.komic@zrc-sazu.si

Doc. dr. Katarina Šmid
Univerza na Primorskem,
Fakulteta za humanistične študije
Titov trg 5
SI-6000 Koper
katarina.smid@fhs.upr.si

Dr. Barbara Vodopivec
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
barbara.vodopivec@zrc-sazu.si

Dr. Jure Volčjak
Arhiv Republike Slovenije
Zvezdarska 1
SI-1002 Ljubljana
jure.volcjak@gov.si

Dr. Jure Vuga
Kvedrova 16
SI-6000 Koper
jurevug@yahoo.com

VIRI ILUSTRACIJ

PHOTOGRAPHIC CREDITS

Boris Golec

- 1: J. W. Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, Wagensperg 1679.
- 2: © Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (foto: Boris Golec).
- 3, 6: © Nadškofijski arhiv Ljubljana (foto: Boris Golec).
- 4, 5, 7: Boris Golec.
- 8: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

Renata Komić Marn

- 1, 8, 10–11, 13–16, 21: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (foto: Tomaž Lauko).
- 2, 9, 17–19, 23: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, fotodokumentacija OZUU NMS.
- 3, 5–6, 12, 22: © INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana (foto: France Stele).
- 4, 7: © Fortepan / Budapest Főváros Levéltára (Mestni arhiv Budimpešta).
- 20: *Vasárnapi Újság*, 55/2, 12. 1. 1908.
- 24: © Narodna galerija, Ljubljana (foto: Bojan Salaj).

Katarina Šmid

- 1: © Musée d'art et d'archéologie de Laon, Laon (foto: Gilles Mermet).
- 2: Laurence Vieillefon, *La figure d'Orphée dans l'antiquité tardive*, Paris 2003.
- 3: Wikimedia Commons.
- 4: © Museum August Kestner, Hanover (foto: Christian Tepper).
- 5–6: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).
- 7–8: © Steiermärkisches Landesarchiv, Graz.
- 9: Franci Lazarini.
- 10: © ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, fototeka.

Barbara Vodopivec

- 1: © Arhiv Jugoslavije, Beograd (foto: Barbara Vodopivec).
- 2: © Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (foto: Barbara Vodopivec).
- 3–4: © INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana.

Jure Vuga

- 1–3: © Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj.
- 4: © Fondazione Federico Zeri, Bologna.
- 5: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Andrej Furlan).
- 6: © Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, fototeka Oddelka za umetnostno zgodovino.
- 7, 8: © Narodna in Univerzitetna knjižnica, Ljubljana (foto: Jure Vuga).
- 9, 10: © Bibliothèque Nationale, Pariz.

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega dovoljenja lastnika avtorskih pravic (copyright).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the copyright owner.

Za avtorske pravice reprodukcij odgovarjajo avtorji objavljenih prispevkov.

The copyrights for reproductions are the responsibility of the authors of published papers.

Vsebina • Contents

- Katarina Šmid, Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega? • Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?
- Jure Vuga, Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju • A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece
- Boris Golec, Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje. Francišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger • 17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners. Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger
- Renata Komić Marn, »Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.« Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti • "If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums." The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota
- Barbara Vodopivec, Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945 • Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945
- Jure Volčjak, Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa. 1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakonat • The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop Karl Michael von Attems. Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika

ISBN 978-961-254-859-9

25 €

9 789612 548599 >